

43
ΝΙΚΟΛ. Κ. ΚΑΚΟΥΡΗ

Δ. Θ. "Τ. Φ." MASTER OF ARTS

ΥΠΟΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΜΟΥ ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

«Τὸ μυστικὸν τῆς ἀγωγῆς ἔγκειται εἰς
τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν μαθητὴν».

EMERSON

— 1935 —

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ,"

Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ

ΝΙΚΟΛ. Κ. ΚΑΚΟΥΡΗ

Δ. Θ. "Τ. Φ." MASTER OF ARTS

ΥΠΟΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Τὴν ἐκδόσιν μου κ. Νικόλ. Κακούρη, ἀγαπῶν ἀντίεισα.
Τριπολι 1936 ἡ Τριπολίτις.

Ν. Κανονίδης
8/36

ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΜΟΥ ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

«Τὸ μυστικὸν τῆς ἀγωγῆς ἐγκρίνεται εἰς
τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν μαθητὴν».

EMERSON

19098

— 1935 —

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ",

Θ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου καταδιώκεται ὡς κλεψίτυπον.

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜ.—“ΑΡΚΑΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ,,—ΤΡΙΠΟΛΙΣ
ΜΙΛΤ. Κ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ

Ἀτιμήτους προσήνεγκον ἀνέκαθεν τῇ Μητρὶ Ἑλλάδι ὑπηρεσίας ἄχρι τῆς σήμερον τὰ ἐπίλεκτα Αὐτῆς τέκνα, οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι, οἵτινες, οἵκοθεν εἰσδύσαντες εἰς τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διετύπωσαν διὰ τῆς μεγαλοφυοῦς διανοίας αὐτῶν τὰς ἀθανάτους ιδέας, τὰς αἰωνίους ἀξίας, τὰ πάνσεπτα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ιδεώδη. Τὰ πολύτιμα πορίσματα τῶν μεθοδικῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν των, οἱ πνευματικοὶ των θησαυροὶ, διαθερμαίνουσι τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ ἀπεργάζονται τὴν πραγματικὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀληθῆ μόρφωσιν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν. Καὶ σήμερον ἡ ἀληθὴς τῶν πνευμάτων ἐκείνων διάδοχος τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων χορεία, συναισθανομένη τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ καὶ Χριστιανικῷ δράματι τῶν αἰώνων, ἀπεργάζεται τὴν ὀρθὴν παιδείαν, τὴν Ἑλληνοπρεπῆ ἀγωγὴν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ Ἑθνικὴ συνείδησις. Ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ ἔργον των, μὴ πτοούμενοι καὶ μὴ ὑποχωροῦντες πρὸ τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν κωλυμάτων, ἅτινα ἐδημιούργησεν ἡ μεταπολεμικὴ κατάστασις, ποιοῦντες τὴν ψυχὴν, ἐντρυφῶσιν εἰς τὰς αἰωνίους τοῦ Γένους διδασκαλίας καὶ ἐν αὐταῖς ζῶντες εἰσάγουσι τὰ τέκνα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας εἰς τὴν λατρείαν τῶν εὐγενεστάτων τοῦ ἔθνους ιδεῶδων.

Εἰς τοὺτους τοὺς διδασκάλους, τοὺς εὐσυνειδήτους καὶ τιμιωτάτους θεματοφύλακας καὶ τροφούς τῶν ἐθνικῶν ἰδανικῶν, ὧν τὸ ἔργον οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι καὶ βαρύντατον εἶναι καὶ πολυσχιδὲς καὶ χαλεπώτατον, ἀφιερῶται τὸ παρὸν παιδαγωγικὸν ἔργον.

Ἐν Τριπόλει τῇ 19ῃ Ἀπριλίου 1935.

ΝΙΚ. Κ. ΚΑΚΟΥΡΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Βαθυγνώμονες καὶ μεγαλοφυνεῖς Ἀμερικανοὶ καὶ Εὐρωπαῖοι Παιδαγωγοὶ περὶ τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν καὶ ἠθικὴν ἔρευναν τοῦ παιδὸς φιλοτίμως καὶ ἐποφελῶς μοχθοῦντες, διαφωτίζουν καὶ καθοδηγοῦν διὰ τῶν σοφῶν αὐτῶν συγγραμμάτων καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς εἰς τε ἄλλα καὶ τοὺς τρόπους, δι' ὧν οὗτοι ἐπιτυχῶς δύνανται νὰ ἀσκοῦν τὸ πολύμοχθον ἔργον τῆς ἀγωγῆς.

Καὶ εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ παιδαγωγικὴ συγγραφικὴ ἐργασία κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ γόνιμος καὶ τελεσφόρος ἀποβαίνει, διότι καὶ εὐγενὴς ἀμιλλα ἔχει δημοιουργηθῆ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων παιδαγωγικῶν κατευθύνσεων εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ ἀξιόλογα ἔχουν ἔλθει εἰς φῶς ἐπὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου ὑγιᾶ συγγράμματα.

Ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νέου Σχολείου ἐρειδόμενοι καὶ ἡμεῖς, ἐπισκοπήσαντες τὰς διαφόρους κατευθύνσεις, πρὸς ἃς φέρεται ἡ νέα Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη πρὸς ἐπίλυσιν τῶν δυσκόλων προβλημάτων τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου καὶ μετὰ μακρὰν καὶ πολύμοχθον πειραματικὴν ἐργασίαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰ Διδασκαλεῖα, ἐπιχειροῦμεν νὰ παρουσιάσωμεν τὴν παροῦσαν συγγραφὴν, ὡς ἓν βοήθημα, καθὼς θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, κατὰ σύστημα ἐρμηνεῦον θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τὸν ὅλον κύκλον τῆς ἐργασίας τοῦ διδάσκοντος.

Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἤχθημεν παρακληθέντες ὑπὸ πολλῶν συναδέλφων καὶ τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, πρὸς τοὺς ὁποίους τινὰ τῶν θεμάτων τοῦ ἔργου τούτου ἐν ἐκτάσει διὰ διαλέξεων ἀνεπτυξάμεν.

Ἐν Τριπόλει τῇ 20 Ἀπριλίου 1935.

•
© ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΣΟΦΩΝ

Ἐκαστον παιδίον βελτίζει πρὸς τὸν βίον διὰ τῆς χρυσῆς πύλης τῆς στεργῆς.

Beecher.

Ἵποδε!ξατε εἰς τὰ παιδιὰ σας τὸ καθήκον των διὰ τῆς συναισθήσεως τῆς τιμῆς καὶ μὲ ἀγαθότητα καὶ ὄχι μὲ φόβον.

Ταρέντιος.

Ὁ πρῶτος καὶ μέγας διδάσκαλος τοῦ παιδιοῦ εἶναι τὸ παράδειγμα.

Smiles.

Ὅμιλοῦμεν περὶ μορφώσεως τῶν παιδιῶν μας. Γνωρίζομεν ὅτι τὰ παιδιὰ μας μορφώνουν ἑμᾶς;

Myme Sigurney.

Ὡς ὁ μαλακὸς κηρὸς λαμβάνει τὸν τύπον τῆς σφραγίδος, οὕτω καὶ αἱ διάνοιαι τῶν μικρῶν παιδιῶν διαπλάσσονται.

Πλούταρχος.

Τὰ βιβλία μὲ πόσῃν εὐκολίᾳ διδάσκουν! Πόσον εὐκόλως, πόσον μυστικῶς, πόσον ἀσφαλῶς ἐκθέτουν τὴν γυμνότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἀμαθείας, χωρὶς νὰ τὴν ἐντροπιάζουν! Αὐτὰ εἶναι οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι μᾶς διδάσκουν χωρὶς ῥαβδί καὶ φάλαγγα, χωρὶς ὕβρεις καὶ θυμούς, χωρὶς χρήματα καὶ δῶρα. Ἐὰν τὰ πλησιάζῃς, δὲν κοιμοῦνται, ἐὰν τὰ ἐρωτᾷς, δὲν σοῦ κρύπτουν τίποτε, ἐὰν τὰ παρεξηγήσῃς, δὲν γογγύζουν, ἐὰν ἀγνοῇς πολλὰ, δὲν σὲ χλευάζουν.

R. Bury.

ΜΕΡΟΣ Α.

1.—ΤΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΕΝ ΤΗ ΕΞΕΤΑΣΕΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.

Ὁ διδάσκων συνδέεται μὲ τὸν μαθητὴν τοῦ εἰς τὴν ἐντὸς καὶ ἔκτὸς τοῦ σχολείου ζωὴν. Δίδονται πάντοτε ἐπαρκεῖς εὐκαιρίαι εἰς τὸν διδάσκαλον, ὅπως πλησιάζῃ καὶ γνωρίσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ του, κατὰ τὰς ἐλευθέρους τοῦ ἐργασίας, κατὰ τὰ διαλείμματα, τὰς ἐκδρομὰς, τὰς ἐορτάς, κατὰ τὴν ἀπασχόλησίν του ἐν τῷ σχολικῷ κήπῳ καὶ καθ' ὅλην ἐν γένει τὴν σχολικὴν ζωὴν.

Ὁ κυρίως ὅμως χρόνος διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃν ἐπικοινωνεῖ ὁ διδάσκαλος μετὰ τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ του, εἶναι ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων, ὁ διὰ τοῦ ὥρολογίου προγράμματος ὀριζόμενος. Πρόγραμμα ἐλευθέρων ἐργασιῶν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν δὲν ἐφαρμόζεται, ἔκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκάλων ἀγνοοῦν ἀτυχῶς, τί εἶναι ἐλεύθεραι ἐργασίαι καὶ τίνα σημασίαν ἔχουσιν αὐταί.

Εἰς τὰ ὥρια ταῦτα μαθήματα, τὰ ἐναλλασσόμενα, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀσυνειδήτως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς, καθ' ἣν λαμβάνει γνώσεις $\kappa \alpha \tau' \epsilon \pi \iota \tau \alpha \gamma \eta \nu$, ἡμεῖς φροντίζομεν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ψυχὴν του, νὰ κινήσωμεν τὰ διαφέροντά του, νὰ πλουτίσωμεν τὰς γνώσεις καὶ νὰ προαγάγωμεν τὰ συναισθήματα καὶ τὴν βούλησίν του, ἐφησυχάζοντες, ὅτι ἐκτελοῦμεν ὅ,τι ἡ συνείδησις ἡμῶν ἐπιβάλλει. Καὶ, μολονότι βλέπομεν, ὅτι δὲν εἶναι αὐθόρμητα τὰ διαφέροντα τοῦ τροφίμου, ἐφ' ὅσον δὲν τὰ δημιουργεῖ ἡ ζωὴ του, μολονότι ἐννοοῦμεν, ὅτι διασπῶμεν τὸν πνευ-

ματικὸν τοῦ κόσμον κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ προγράμματος,— παρὰ τὸ ὅτι φρονοῦμεν, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἐνιαία ἡ πνευματικὴ τοῦ ζωῆ—μολοντί γινώσκουμεν, ὅτι τὸ πρόγραμμα, ὡς περίληψις τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ καὶ ὡς δημιούργημα τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης, εἶναι μόνον διὰ τὸν διδασκαλικὸν χρήσιμον, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὸν μαθητὴν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι δημιούργημα τῆς πείρας του, ἀποθαυμάζομεν ἐν τούτοις ἑαυτοὺς διὰ τὸ ἔργον μας καὶ θεωροῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς μεγαλουργοῦντας, ἐνίοτε δὲ καὶ θαυματοργοῦντας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μαθητοῦ.

Πιστεύομεν ἀτυχῶς, ὅτι ὁ τρέφimus καὶ ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν ψυχικῶν ἐννοιῶν εἰς λογικὰς, προάγεται εἰς δημιουργὸν ἔργων ἰδικῶν του, ἐνῶ τὰ πάντα γίνονται κατὰ παραιγελίαν μας. "Όταν μάλιστα, μετὴν βοήθειαν τοῦ συνήθους γνώμονος τοῦ διδασκάλου «Ἄπασα ἡ ὕλη τοῦ δημοτ. σχολείου», ὁ μαθητὴς μετὰ τὴν διδασκαλίαν ἀποστηθίσῃ τὸ «Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας.....», ἢ ἐπαναλάβῃ τὰς ιδιότητας τοῦ λέοντος, ἢ ἀπαγγεῖλῃ ὠρισμένα χορικά τοῦ Σοφοκλέους, ἢ λύσῃ πρόβλημά τι Ἀλγέβρας, ἢ ἐκτελέσῃ πολλαπλασιασμὸν ἐπὶ διψήφιον, ἢ παρουσιάσῃ τὸν χάρτην τοῦ σιδηροδρομικοῦ ταξειδίου ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Δράμαν, ἢ ἀπομνημονεύσῃ ἀλανθάτως τὰς χρονολογίας τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων,—καὶ πάντα ταῦτα κατ' ἐπιταγὴν μας—τότε, ὦ τότε καυχώμεθα, ὅτι ἠϋξήσαμεν τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, ὅτι ἀνεπέξαμεν τὴν ἀνάλογον συναισθηματικὴν κατάστασιν καὶ ὅτι προηγώμεν ἠθικῶς τὴν βούλησιν τοῦ ἀγαθού, τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθη εἰς ἡμᾶς ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος.

Τίς ὅμως δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι τοῦ μαθητοῦ ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις καὶ προσοχὴ ἦσαν ἐστραμμέναι εἰς τὴν κατὰ παραγγελίαν ἡμῶν ἐργασίαν του ἢ μὴ τυχὸν ἐθεώρησε τὴν ἐργασίαν ταύτην ἢ ψυχούλα του ὡς ἐπιβεβλημένην ἀγγραφίαν; Τίς δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ὅλως ἐλευθέρως καὶ χαίρων ἀπησχολήθη εἰς τὴν κατὰ διαταγὴν ἡμῶν ἐκμάθησιν καὶ ἀπομνημόνευσιν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων; Καὶ τίς, ὁρθῶς σκεπτόμενος, δύναται ν' ἀμφιβάλῃ, ὅτι ἡ διαταγὴ τοῦ διδασκάλου δὲν ἔγινεν αἰτία νὰ ἐμποδισθοῦν εἰς ἐκδήλωσιν αἱ ἐσωτερικαὶ τοῦ πλάσματος αὐτοῦ ὁρμαὶ καὶ ὅτι ἡτοίμασε τὴν ἐργασίαν του διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ οὐχὶ

τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ τὸν διατάξαντα διδάσκαλον;

Οὐδείς βεβαίως. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δὲν γνωρίζω, ἂν πρέπη νὰ μένωμεν ἱκανοποιημένοι, ἔστω καὶ ὅταν πιστῶς μᾶς ἐπαναλαμβάνη τὰ κατὰ τὰς ὥριαιάς διδασκαλίας ὑφ' ἡμῶν διδασκόμενα, ἢ νὰ αἰσθανώμεθα ἔλεγχον συνειδήσεως, διότι ἀπητήσαμεν παρὰ τοῦ μαθητοῦ τὴν ἐκμάθησιν τῶν ἀνωτέρω καὶ μάλιστα κατὰ τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας μας, συμφώνως πρὸς τὸν α ἢ β τυφλοσύρτην, ἂν πρέπη νὰ ἐφησυχάζωμεν ἢ νὰ σκεπτώμεθα σοβαρῶς, διὰ κακουργούμεν, ἐφ' ὅσον ἀπαιτοῦμεν τὸν κενὸν χώρον τῆς συνειδήσεως τοῦ μαθητοῦ νὰ καταλάβῃ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας ἡμεῖς διδάσκομεν, καὶ μὲ τὸ ἴδιον πολλάκις λεξιλόγιον τὸ ἰδικόν μας, ἂν πρέπη, ἐπαναλαμβάνω, νὰ ἐπαναπαυώμεθα ἢ νὰ πιστεύωμεν, ὅτι εἴμεθα πνευματοκτόνοι τοῦ παιδιοῦ, ὅταν ἀπαιτοῦμεν ν' ἀποδώσῃ ὁ μαθητὴς τὸ ὑφ' ἡμῶν διδασκόμενον, τὸ ὁποῖον, ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν, οὐδ' ἡμεῖς αὐτοὶ πολλάκις κατανοοῦμεν. 1).

Ἐπομένως γνώσεις κατ' ἐπιταγὴν εἶναι γνώσεις, αἵτινες δυνα-

1) Ὡς παράδειγμα φέρω ἑμαυτὸν. Μοὶ ἀνετέθη πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ Γ' Ἑλλην. σχολεῖον Πύργου Ἡλείας τὸ μάθημα τῆς Μαθημ. Γεωγραφίας, χωρὶς νὰ εἶμαι εἰδικός. Ὁρισμένων ζητημάτων τὸ περιεχόμενον οὐδόλως κατενόουν. Ἐξήγησα τὴν βοήθειαν τοῦ καθηγητοῦ τῶν Μαθηματικῶν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἦτο δύσκολον νὰ ἐμβαθύνω εἰς τὸ περιεχόμενον, διότι ἐστερούμην τῶν ἀπαιτουμένων ἐκ τῆς Μαθημ. Γεωγραφίας γνώσεων. Ἦτο ἐπιβεβλημένον ὅμως νὰ διδάξω τὴν ὑπὸ τοῦ προγράμματος ἀναγραφομένην ὕλην. Τί ἐδίδασκον ἢ μᾶλλον τί ἀπήγγελλον; Ὅτι ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ βιβλίου ἀπεμνημόνευον. Ἦτο δυνατόν οἱ μαθηταί μου νὰ κατανοήσουν ὅσα ἀπήγγελλον; Καὶ ὅμως ἀπῆλθον παρ' αὐτῶν νὰ ἐπαναλάβουν τὸ μάθημα. Ποία ἡ ὠφέλεια καὶ δι' ἐμὲ καὶ δι' ἐκείνους; Ἐγὼ μὲν ἀνελάμβανον ἐν μάθημα παρὰ τὴν θέλησίν μου, τὸ ἀπεμνημόνευον, σχεδὸν χωρὶς νὰ τὸ ἐννοῶ, τὸ ἐδίδασκον, χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνωμαι. Κατανήλισκον δυνάμεις ἀδίκως. Διὰ δὲ τοὺς μαθητάς μου ἡ βλάβη μεγαλύτερα. Ἐπίεσαν πολλοὶ τὸν ἑαυτὸν των καὶ τὸ ἀπεστήθισαν, τινὲς τὸ ἀπέδωσαν καλλιτέτερον ἐμοῦ. Οὐδείς κατενόησε τὸ περιεχόμενον. Κατεπονήθησαν πνευματικῶς ἀνευ ὠφελείας. Ἐμίσησαν τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας. Ἐμίσησαν ἱσως καὶ ἐμὲ καὶ τὸ σχολεῖον. Καὶ σήμερον αἰσθάνομαι τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς μου, ἀναμνηστικὸς τῆς πνευματοκτονίας ἐνεργείας μου.

τὸν ὧς γνώσεις νὰ ἔχουν τὴν ἀξίαν των. Διὰ τὸν παῖδα ὁμως οὐ-
δεμίαν ἀξίαν ἔχουσιν αὐται, ἂν δὲν συνδέωνται μὲ τὴν πειράν
του, ἂν δὲν ζητήσῃ αὐτάς τὸ ἴδιο τὸ παιδί, ἂν εἶναι μακρὰν τοῦ
κύκλου τῆς σκέψεώς του, τῆς ζωῆς του. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διε-
ρωτηθῶμεν, ἂν αἱ γνώσεις, περὶ ὧν ἀνέφερα, ἦσαν ὁ σκοπὸς τῆς
διδασκαλίας μας ἢ ἐδόθησαν αὐταὶ μὲ σκοπὸν τὴν ἀλληλουχίαν
αὐτῶν πρὸς ὀλοκληρωτικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδὸς, διὰ τὰς ἀνάγκας
του, διὰ τὴν ἡθικὴν του ἀγωγὴν; Ἐχρησιμοποιήθησαν αὐταὶ ἐν-
τὸς τοῦ σχολείου; Ἐφηρμόσθησαν ἐν τῇ σχολικῇ ζωῇ; Σκοπὸς
τῆς διδασκαλίας μας εἶναι ὁ καταρτισμὸς τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ νὰ
δύναται ν' ἀπαγγείλῃ τὸ μάθημα, τὸν κανόνα, τὸ ποίημα, ἢ σκο-
πεῖ αὕτη τὸν ὑπὸ τῶν ἱκανοτήτων τοῦ μαθητοῦ χειρισμὸν τῆς δι-
δασκομένης ὕλης ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ του; Τὰ ἐρωτήματα ταῦ-
τα μᾶς ὁδηγοῦν εἰς σκέψεις ἀπογοητευτικὰς ἢ ἐνθαρρυντικὰς ἐπὶ
τοῦ ἔργου μας;

Ἔχομεν ὧς σκοπὸν κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας μας τὴν
βελτίωσιν τῶν ψυχοφυσικῶν ἱκανοτήτων τοῦ μαθητοῦ διὰ τὴν
ἐκπλήρωσιν τοῦ σημερινοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, δίδομεν ὥθησιν
πρὸς αὐτοεξέλιξιν καὶ αὐτοαγωγὴν, πρὸς δρᾶσιν διὰ τὸν μέλλοντα
κοινωνικὸν βίον τοῦ μαθητοῦ ἢ σκοποῦμεν ἀπλῶς τὴν ἀποταμί-
ευσιν γνώσεων, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ τυφλοσύρτου; Φροντί-
ζομεν νὰ ἐκμεταλλευώμεθα τὸ ἄμεσον διαφέρον τοῦ μαθητοῦ, ἄ-
μα ὧς ἐκδηλωθῇ τοῦτο, καὶ ἀνοίγομεν τοὺς σταδιοδρόμους τῆς
δράσεώς του, ἐνισχύοντες οὕτω τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν
καὶ σωματικῶν λειτουργιῶν καὶ ἱκανοτήτων του ἢ καταπνίγομεν
τὸ διαφέρον του, ἀπαγορεύοντες τὴν ἐριώτησιν, τὴν ἀπορίαν, μὴ
ἐπιτρέποντες τὴν συζήτησιν, ἢ ματαιώνομεν κάθε ἐκδήλωσιν τῆς
βουλῆσεως καὶ ἐνεργείας του, καθιστῶντες αὐτὸν ἀπλῶς μᾶζαν
καθηλωμένην εἰς τὴν θέσιν τοῦ θρανίου του, καὶ κινουμένην μό-
νον κατὰ τὰς ἰδικὰς μας θελήσεις; Ἡμεῖς θὰ θέλωμεν καὶ ὁ μα-
θητὴς θὰ ἐκτελῇ, ἢ ὁ μαθητὴς θὰ θέλῃ καὶ ἐπίσης θὰ ἐνεργῇ,
τοῦ διδασκάλου ἀπλῶς παρακολουθοῦντος, προκαλουμένου καὶ
δραττωμένου τῶν παρουσιαζομένων εὐκαιριῶν διὰ τὴν ἐκπλήρω-
σιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς;

Ἴδου τὰ προβλήματα.

2. — Η ΕΚΛΟΓΗ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΦΕΡΟΝ.

Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διδασκαλίας μας καὶ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ὃν αὕτη ἐπιδιώκει, ἀνάγκη πᾶσα νὰ κινηθῇ τὸ διαφέρον τοῦ μαθητοῦ, τὸ διαφέρον του τὸ φυσικόν, τὸ αὐθόρμητον. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκλέξῃ τὴν διδαχθησομένην ὕλην ὁμοῦ μετὰ τοῦ μαθητοῦ, ἥ νὰ παρασκευάσῃ τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε αὐτὸς μόνος ὁ μαθητὴς νὰ ἐκλέξῃ ταύτην καὶ διερευνήσῃ τὴν σημαντικότητά της, διότι περὶ τοῦ μαθητοῦ πρόκειται καὶ ὄχι περὶ τοῦ διδασκάλου.

Παράδειγμα φέρω διδασκαλίαν περὶ ἐλέφαντος, γενομένην εἰς τὴν Ε' καὶ ΣΤ' τάξιν τοῦ προτύπου δημοτ. σχολείου τοῦ Διδασκαλείου Δράμας. Ἡ ἐκλογή τοῦ θέματος ἐγένετο ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν ὡς ἑξῆς: Προβαλλομένης εἰς τὸ κινηματοθέατρον τῆς πόλεως τῆς ταινίας «Τὰ θηρία τῆς Ζούγκλας», οἱ μαθηταὶ τῇ αἰτήσῃ των ὠδηγήθησαν ἐκεῖ. Πάντα τὰ θηρία ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν των, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἐλέφας, ἴσως διὰ τὸν ὄγκον του, τὴν προβοσκίδα του, τὴν ἰσχύν του κλπ. Εὐθύς ἐκινήθη ἡ περιέργεια καὶ τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν νὰ μάθουν περὶ τῶν ζώων τούτων, πρωτίτως ὅμως περὶ τοῦ ἐλέφαντος. Τὸ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον καὶ μετὰ ταῦτα διένειμον τὴν ἐργασίαν μεταξὺ των καθ' ὁμάδας. Μὲ ἐξαιρέτως εὐχάριστα συναισθήματα ἀνέλαβον ταύτην καὶ ἤρχισαν μ' ἐνθουσιασμόν ἐργαζόμενοι, χωρὶς νὰ θεωροῦν τὴν ἐργασίαν ἀγχαρείαν, ἀπεναντίας χαίροντες καὶ ἀναμένοντες μὲ ἀληθὴ ἀνυπομονησίαν τὴν ἡμέραν τοῦ μαθήματος.

Τὸ διαφέρον των ἐκινήθη πλήρως. Ἦδη δὲν ὠθεῖται τὸ ἐγὼ τῶν μαθητῶν διὰ τῆς βίας, μὲ κίνητρα ἐξωτερικά. Ἐκτυλίσσεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐγὼ των μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἔντασιν διὰ τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου. Προσπαθοῦν, ἀγωνίζονται, παλαίουں, ὑπερπερῶν ἐμπόδια, ἀντιτενερῶν. Εἶναι ἡ ἐργασία των συνειδητὴ πλέον καὶ ὄχι ἐπιπολαία. Δὲν ἐνεργοῦν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι ἔχουν συνειδήσιν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁπῆρ ἐπιδιώκουν. Τὸ ἐγὼ των οὕτω ἐκφράζει τὴν ὑπαρξίν του, τὴν δύναμιν

του, τὴν ἱκανότητά του, τὴν δρᾷσιν του. Πειθαρχεῖ ὁ νοῦς, ἡ ψυχὴ, τὸ σῶμα, τὸ ὄλον ἐγὼ εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ μαθητὴς αὐτοκαταναγκάζεται, συγκεντρῶνται, αὐτοεξετάζεται, ἀναγνωρίζει τὰ σφάλματά του, αὐτοδιορθοῦται, αὐτοεκτιμᾶται, αὐτοπροάγεται, αὐτοαγαγεῖται.

Τὸ διαφέρον τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἡ δύναμις, ἐφ' ἧς κυρίως θὰ στηριχθῇ ὁ διδάσκαλος, εἶναι ἡ ἀφετηρία διὰ τὴν δρᾷσιν καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ τροφίμου, εἰς αὐτὸ κλείεται ἡ ὅλη πρωτοβουλία καὶ ἐνεργητικότης του. (1) Ἡ τέχνη μετὰ ταῦτα ὅλη τοῦ διδασκάλου ἔγκειται εἰς τὸ πῶς θ' αὐξηθοῦν αἱ γνώσεις, θὰ καλλιεργηθοῦν τὰ συναισθήματα καὶ πῶς θ' ἀναπτυχθοῦν αἱ ἐνεργητικότητες τοῦ μαθητοῦ, βασιζομένης κυρίως τῆς τέχνης ἐπὶ τῆς ἐξελεγκτικῆς προσόδου τῆς καθόλου ἐνεργείας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος τοῦ παιδὸς μὲ τὰ ἅμεις κυρίως διαφέροντα, τῶν ἐμμέσων τοιούτων παρουσιαζομένων καὶ βοηθούντων ἐκάστοτε τὴν ὅλην τῆς ἐξελίξεως πορείαν.

Ἡ δύνατο νὰ προκληθῇ ὑφ' ἡμῶν τὸ διαφέρον τοῦτο τῶν μαθητῶν, ἂν, ἐν τῷ σκοπῷ τοῦ μαθήματος κινούμενοι, ἐλέγομεν πρὸς αὐτοὺς: «Σήμερον θὰ μάθωμεν τὸ ὀγκωδέστερον τῶν ζώων καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς»; Τίς, λογικῶς σκεπτόμενος, εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι θὰ διεγείρωμεν διὰ τῆς προτάσεώς μας αὐτῆς εὐάρεστα συναισθήματα καὶ διαρκῇ προσοχὴν κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας, ὥστε σαφῶς καὶ ἀκόπως νὰ γίνῃ ἡ πρόσληψις τοῦ νέου; Τὸ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διεγειρόμενον διαφέρον δὲν εἶναι τὸ φυσικόν, δὲν ἱκανοποιεῖ τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν ὡς ἅμεις διαφέρον, οὐδὲ γνωρίζομεν, ἔάν, συνδεόμενον μετ' ἄλλων ἐννοιῶν ἢ πραγμάτων, θὰ συντελέσῃ ὡς ἔμμεσον τοιοῦτον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀνάγκης τινός.

Ἴδου καὶ ἕτερον παράδειγμα: Πότε θὰ γεννηθοῦν τὰ διαφέροντα τῶν μαθητῶν καὶ θὰ διατηρηθοῦν συνεχῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ὅταν θὰ εἴπωμεν: «Σήμερον, παιδιά, θὰ μάθωμεν διὰ τὸ καλλίτερον καὶ ὠφελιμώτερον κατοικίδιον πτηνόν» καὶ ἀρχίσω-

(1) Εἰσαγωγή τοῦ ED. CLAPARÈDE εἰς τὸ «Σχολεῖο καὶ παιδί» τοῦ J. DEWEY. Μετάφρ. Σωτηρίου σελ. 20.

μεν διδάσκοντες περὶ ὄρνιθος, ἢ ὅταν φροντίσωμεν νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ διαφέροντα πάντα τῶν μαθητῶν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς αἰσθήσεις, μακρὰν τῶν ἀφηρημένων λόγων καὶ ἐννοιῶν, νὰ λάβουν τὴν ὄρνιθα ἀνὰ χεῖρας, ν' ἀκούσουν τὰ «κλουῦ-κλουῦ» της, ὅταν φροντίσωμεν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ζωὴν της ἰδιαιτέρως εἰς τὸν ὄρνιθωνα τῆς γειτονικῆς οἰκίας ἢ τοῦ σχολείου κατὰ τὴν ἐπώασιν τῶν ὥων της, νὰ μετρήσουν τὰς ἡμέρας τῆς ἐπώσεως, νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐκκόλαψιν τῶν νεοσσῶν, νὰ θαυμάσουν τὴν φιλοστοργίαν της, τὴν φροντίδα διὰ τοὺς νεοσσούς της, τὴν περιφρούρησιν τῆς ζωῆς των ἐκ τοῦ ψύχους, βροχῆς, διαφόρων κινδύνων, τὴν ἐν γένει αὐταπάρησιν της κλπ ;

Εἰς τὸ παγκόσμιον καταστὰν παίγνιον «Φούτ-μπῶλ» καὶ οἱ μικρὰς ἡλικίας παῖδες, οἱ μὴ λαμβάνοντες μέρος εἰς αὐτὸ, ἀλλ' ὡς θεαταὶ παρακολουθοῦντες τοὺς παίκτας, ὅταν ἴδουν τὴν παρέκκλισιν τῆς σφαίρας ἀπὸ τοῦ ὁρισμένου χώρου, φωνάζουν τὸ γνωστὸν «ἄουτ», ὅταν ἴδουν λάθος, φωνάζουν «φῶλ» κ.τ.τ. Τί συμβαίνει ἐνταῦθα; Οἱ μικροὶ παρακολουθοῦντες τὸ παίγνιον ἢ καὶ παίζοντες μὲ τοὺς συνομήλικάς των, ἡρμήνευσαν τὴν σημασίαν τῶν ξενικῶν λέξεων μόνον, διότι ἔζησαν μέσα εἰς τὸ παιγνίδιον αὐτό. Ἀποροῦντες δὲ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι, λέγουν: «Πῶς κατῴρθωσαν νὰ μάθουν τελείως καὶ εἰς τὰ εὐκόλα καὶ εἰς τὰ δύσκολα μέρη τοῦ τοῦ παιγνιδίου, πῶς κατῴρθωσαν νὰ δώσουν λογικὸν περιεχόμενον εἰς ξενικάς λέξεις!» Τὸ κατῴρθωμα ἀνήκει εἰς τὸ αὐθόρμητον διαφέρον, τὸ ὁποῖον κρατεῖ ἐν ἐνεργείᾳ τὸ ὅλον ἐγὼ των, ἄνευ προσπαθείας, ἀλλ' ἀπεναντίας μετὰ χαρᾶς μεγάλης. Λησμονεῖ ὁ παῖς ἐν τῷ διαφερόντι του εἰς τὸ παιγνίδιον καὶ πεῖναν καὶ δίψαν καὶ τὴν ὑγίαν του ἀκόμη, καὶ πλημμυρίζει τὴν ψυχὴν του ἢ διαρκῆς χαρὰ, ἀφοσιοῦται δὲ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἐγὼ του εἰς τὸ παιγνίδιον.

Ὁ παῖς, εἶναι γνωστὸν, ὅτι προσέχει μᾶλλον εἰς τὰ πραττόμενα ἢ εἰς τὰ λεγόμενα. (1) Τὰ πράγματα, τὰ ζῶα, τὰ ἔργα, αἱ σκη-

(1) Χαρακτηριστικὸν τούτου ἀναφέρω καὶ τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον: ἘΣίδα-σκον πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν Α' τάξιν τοῦ Γ' Ἑλλ. σχολείου Πύργου, ἄνευ ἐποπτικῶν μέσων τὴν ἀφαίρεσιν δεκαδικῶν καὶ ἐπίστευον, ὅτι ὅλη ἡ τάξις πα-

ναί, τὸ θέατρον κλπ. προκαλοῦσι φύσει τῶν παίδων τὸ διαφέρειν. Διὰ τοῦτο τὰ μέσα, ἅτινα μεταχειριζόμεθα εἰς τὴν διδασκαλίαν, πρέπει νὰ ἔχουν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰ ἔμφυτα τοῦ μικροῦ τροφίμου διαφέροντα, αὐξανομένης δὲ φυσικῶς τῆς ἡλικίας του, θὰ αὐξάνωνται φυσικῶς καὶ αἱ γνώσεις του.

Γνωρίζομεν, ὅτι ὁ παῖς εἶναι ἄνθρωπος μὲ πλήρεις τὰς ἱκανότητάς του καὶ ἐτοιμούς πρὸς ἐκδήλωσιν ἀπὸ τοῦ βου τῆς ἡλικίας του ἔτους ἰδίως, ὅτι ἔχει ἐντός του δυνάμεις, αἵτινες τείνουν ν' ἀναπτυχθοῦν, ὅπως καὶ αἱ τοῦ σώματός του δυνάμεις, ὅτι ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶναι ἰδίᾳ προσωπικότης μὲ διαφέροντα ἰδιαίτερα καὶ ὁρμὰς ἰδιαίτερας καὶ ἀναλόγους πρὸς τὴν ἐκάστοτε ἡλικίαν του, προσωπικότης ἁξία σεβασμοῦ, ἣτις πρέπει νὰ εἶναι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως διὰ τὸν διδάσκαλον. Διότι, ὡς γνωστὸν, αἱ κατ' ἄρχας ὁρμέφυτοι καὶ ἀνακλαστικαὶ κινήσεις, καθὼς καὶ πᾶσαι αἱ ἐκ τῶν ἐνστίκτων προερχόμεναι, βαθμηδὸν τελειοποιούμεναι κατὰ τὸν γνωστὸν ψυχολογικὸν τρόπον, ἐξελίσσονται εἰς ἐνσυνειδήτους κινήσεις, αἵτινες μᾶς ὑποδεικνύουν τὰ ἀνάλογα διαφέροντα. (1) Οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες καὶ αἱ κατὰ καιροῦς ἐκδηλώσεις των

ρηκολούθησε μετὰ διαφέροντος καὶ κατενόησε τὸ διδαχθέν. Ζητήσας περὶ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος τὴν ἀπόδοσιν τοῦ διδαχθέντος, ἔδωκα τὸν λόγον εἰς μικρὰν μαθήτριαν, ἣτις μετ' ἐπιμονῆς ὕψωνε τὴν χεῖρα καὶ πρὸ τῆς ἐρωτήσεώς μου ἀκόμη. Ἀντὶ ἀπαντήσεως δὲ ἔλαβα τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν: «Ὅταν ἐγράφατε στὸν πίνακα, τὸ δακτυλίδι σας ἔβγαλε φῶς. Γιατί, κύριε;» Ἡ μαθήτρια ἤθελε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ ἰδικόν της διαφέρον, βλέπετε, ἐγὼ δὲ ἐπίστευον, ὅτι εἶχον κινήσει τὸ πρὸς τὴν ἀφαίρεσιν διαφέρον της μὲ τὰ λεγόμενά μου. Φυσικὰ ἡ μαθήτρια δὲν ἦτο εἰς θέσιν, ἐξετασθεῖσα τὴν ἐπομένην, οὔτε τοὺς ἀριθμοὺς νὰ τοποθετήσῃ καταλλήλως διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀφαίρεσεως.

Ἐπίσης εἰς τὴν Γ' τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου Γαργαλιάνων, τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ διορισμοῦ μου, ἐδίδαξα ἀπὸ ἑδρας τὴν ἐπανάστασιν ἐν ταῖς Παραδουναβείαις ἡγεμονίαις, ἀνευ οὐδενὸς ἐποπτικοῦ μέσου. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν μου οἱ μαθηταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰπουν τὴν περιλήψιν τοῦ μαθήματος. Μόνον εἰς ἐξ αὐτῶν μὲ ἠρώτησε: «Πῶς πέρασε τὸν μεγάλον ἐκεῖνον ποταμὸν ὁ Ὑψηλάντης;»

(1) Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ κατὰ τοὺς AMENT καὶ GAUP. Μετάφρ. Ζαμάνη καὶ Δαλεζίου, σελ. 35.

ὑποδηλοῦν τὴν διαφορὰν τῶν διαφερόντων καὶ τὴν ἔντασιν τούτων κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἡλικίας, ἀκόμη δὲ διαφορὰν διαφερόντων καὶ δι' ἕκαστον φύλον ἰδιαιτέρως. Οἱ ἐρευνήσαντες τὰ διαφέροντα ταῦτα τῶν παιδῶν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τούτων ἐν τῇ μαθητικῇ ζωῇ μέχρι πέρας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας προσθέτουν, ὅτι ἀναλόγως τῶν ἐσωτερικῶν τούτων διαφερόντων ἑκατέρου τῶν φύλων πρέπει νὰ κανονίζεται καὶ ἡ καθύλου μόρφωσις αὐτῶν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ παῖς, ἐξελισσόμενος εἰς τὴν μικρὰν μαθητικὴν ἡλικίαν, λαμβάνει μίαν καταφανῆ κατεύθυνσιν καὶ ἐμφανίζει τὸ ἐγὼ τοῦ ὁποῖον εἶναι καὶ τί βούλεται καὶ περὶ τί ἐπομένως συστρέφεται, ἀρχίζει ἡ κυρίως δρασίς τοῦ διδασκάλου. Ἐπὶ τούτων τῶν διαφερόντων στηριζομένη ἡ ἀποστολὴ τοῦ σχολείου ἀποσκοπεῖ νὰ κινήσῃ τὴν πρὸς δράσιν ροπὴν πρὸς προαγωγὴν δεξιότητων καὶ νὰ εὐρύνη τὸν κύκλον τοῦ ὅλου ἐγὼ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

Ἐν συμπεράσματι ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀληθὲς διαφέρειν διὰ τὸ πρὸς ἐκμάθησιν θέμα εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ γεννᾶται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς μόνον του, ὅπερ δημιουργεῖ ἡ δὲ ψυχὴ διὰ τὴν ἀφομοίωσιν τῆς πνευματικῆς τροφῆς, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς μόνην κατάλληλον διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ὅλου ἐγὼ του. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν λόγος νὰ καταναλίσκωμεν τὰς πνευματικὰς μας δυνάμεις, νὰ καταπονῶμεν τὸ στοχαστικὸν μας, ὅπερ πρέπει νὰ μᾶς διακρίνῃ, διὰ τὴν ἐπινόησιν τεχνητῶν μέσων πρὸς προαγωγὴν τοῦ διαφέροντος, ἐφ' ὅσον ἔχομεν τὸ φυσικὸν διαφέρον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἱκανὸν νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἀγωγή. Ἀπαιτῶμεθα φρονούντες, ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἐλβεῖ ὁ μαθητὴς, θ' ἀναγκασθῇ νὰ τὸ θελήσῃ διὰ τῶν μέσων καὶ τῶν λόγων, οὓς θὰ μεταχειρισθῶμεν. Καὶ ἂν ἴδωμεν, ὅτι δεικνύει πως ἐνδιαφέρον καὶ αἰσθάνεται χαρὰν τινα δι' ὅσα ἀκούει ἢ βλέπει, ταῦτα θὰ εἶναι στιγμιαῖα καὶ παθητικά. Ὅταν ἡ χαρὰ ἔχῃ τὰ αἰτίαι τῆς ὀχι ὑποβολιμαῖα καὶ ἑξωτερικά, ἀλλὰ ἐσωτερικά, τότε θὰ εἶναι ἀληθινὴ καὶ διαρκὴς, παρακολουθοῦσα τὸ διαρκὲς διαφέρον. Τὸ ποῖον τοῦ συναισθήματος δημιουργεῖται, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ τὸ ἀνάλογον περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως. Ἄν λοιπὸν ἡ συνείδησις συντα-

ράσσεται καὶ ἀγωνιᾷ καὶ ἐν διαφύρεται, τότε τὸ συναίσθημα τῆς ἀγωνίας θὰ ἐξακολουθῇ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεργείας τῆς συνειδήσεως. Τὸ αὐθόρμητον ψυχικὸν γεγονός, τὸ παρουσιαζόμενον ὑπὸ μορφὴν ἐρωτηματολογίου εἰς τὸ ἐγὼ, δὲν θὰ παύσῃ, δὲν θὰ ἡσυχάσῃ, δὲν θὰ ἀνακουφισθῇ, ἂν μία ἢ πολλαὶ ἐκ τῶν ἀπαντήσεων ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἐγὼ δὲν τὸ ἱκανοποιήσουν.

Οὐδέποτε λοιπὸν καὶ ὁσαυδήποτε μέσα καὶ ἂν μεταχειρισθῶμεν, οὐδέποτε θὰ κατορθώσωμεν νὰ διεγείρωμεν τὸ ἀληθές διαφέρον τῶν μαθητῶν, ἂν αὐτὸ τοῦτο τὸ πρὸς ἐκμάθησιν θέμα δὲν προκαλέσῃ αὐτό. Ἴδου διατὶ ἡ διδαχθησομένη ὕλη πρέπει νὰ ἐκλεγῇ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ὁμοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν ἢ ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν μόνον.

Ἀφορμὰὶ διὰ τὴν ἐλλογὴν τοῦ θέματος δίδονται ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τὴν φύσιν, τὴν τέχνην, ἀπὸ τὴν ἐν γένει ζωὴν, ὅπως αὕτη ἐκτυλίσσεται εἰς τὰ ὄμματα τῶν μαθητῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ χωρίου ἢ τῆς πόλεως. (Ἐκκλησία, ταχυδρομεῖον, δικαστήριον, νοσοκομεῖον, θέατρον, ὁδὸς, πλατεῖα, ἀγορὰ, ἐορταί, γάμος, βάπτισμα, ὑπαίθριος ζωὴ, καιρικαὶ μεταβολαί, φυσικὰ φαινόμενα, ὁ ἀγρὸς, ὑπορὰ κλπ.). Ἐπίσης ἀφορμαὶ δύνανται νὰ δοθοῦν ἀπὸ εἰκόνας, ἐφημερίδας, βιβλία, ἀπὸ τὸ μουσεῖον τοῦ σχολείου, σχολ. κήπον, ἀπὸ ἐπίκαιρα ἢ ἔκτακτα γεγονότα τῆς σχολικῆς ἢ ἐξωσχολικῆς ζωῆς.

Βεβαίως ἕκαστον σχολεῖον εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ παρικολουθῇ τὸ ἀναλυτ. πρόγραμμα, εἰς ὃ περιλαμβάνεται ἐν ὀλίγοις ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ὀφείλει ὁ μαθητὴς νὰ κατανοήσῃ καὶ μετιδῶσῃ βραδύτερον προηγμένον. Ὁ διδασκαλὸς θὰ πηρέχῃ τὰ μέσα καὶ τὰς εὐκαιρίας, ὥστε ἀφανῶς νὰ κατευθύνεται ἡ σκέψις τῶν μαθητῶν τοῦ εἰς τὸ μᾶλλον ἐπωφελέστερον καὶ ἐπικαιρότερον καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ πρέπει νὰ προηγηθῇ τοῦ ἄλλου θέμα, τὸ καὶ ἀναγεγραμμένον εἰς τὸ πρόγραμμα. Καὶ ἄλλοτε μὲν κατὰ τὸν ἕνα, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὸν ἄλλον τρόπον, συνεργαζόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν του, θὰ διεξέλθῃ μετ' αὐτῶν ὁλόκληρον τὴν εἰς τὸ ἐπίσημον ἀναλυτ. πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου ἀναγεγραμμένην ὕλην.

Ἐὰν λοιπὸν ἀφορμὴ τῶν διαφερόντων τοῦ μαθητοῦ εἶναι τὰ

ὅσα κατὰ τὸν ὥς ἄνω τρόπον βλέπει καὶ ἀκούει, τὰ γεγονότα ἐν οἷς ἔῃ, τότε ἀσφαλῶς ἡ διδασκαλία θὰ ἔχῃ ἐπιτυχίαν, ἡ δὲ προσοικειώσεις καὶ κατεργασία τῶν γνώσεων θὰ γίνεται διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀμέσως ἐνδιαφερομένου μαθητοῦ.

3.—ΤΟ ΔΙΑΦΕΡΟΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΟΧΗ.

Ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ διαφέροντος εἶναι καὶ ἡ προσοχή. Ὅταν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς γεννηθῇ τὸ διαφέρον, οἷον τὸ περιεγράψαμεν ἄνωτέρω, τότε καὶ ἡ προσοχή παρὰ μὲν ἀκεραία, μεταθέτει δὲ καὶ κατευθύνει τὸ ὅλον ἐγὼ τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ παραστάσεως εἰς παράστασιν, ἀπὸ νοήματος εἰς νόημα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε πρὸς ἐξέτασιν ἀντικειμένου.

Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀδιαφοροῦντες πολλάκις διὰ τὴν ὑπαρξίν τοιοῦτου διαφέροντος καὶ μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει οὔτε τὴν ἀτομικότητα τῶν μαθητῶν μας, οὔτε τὴν ἰδιαίτεράν καταγωγὴν, τὴν οἰκογενειακὴν ἀνατροφὴν, τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας, ὑφ' αἷς βιοῦ, τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, τὴν ὑγίαν των, δεδομένου ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθησαν ἐκ γονέων νευροπαθῶν ἀπὸ τῶν πολέμων καὶ ἐντεῦθεν, καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ αὐτὸν προσοχὴν εἰς ὅ,τι ἡμεῖς θέλομεν. Ἀναμένομεν, ν' ἀπομοιωθῇ ἡ διδασκομένη ὕλη διὰ μόνης τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς λοιπὰς λειτουργίας. Ἄλλ' ἡ νόησις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λειτουργήσῃ ἄνευ τῶν ἄλλων λειτουργιῶν τοῦ ἐγῶ, τὸ ὅποῖον εἶναι ἐνιαῖον. Κατορθοῦμεν ὅμως ἡμεῖς, ἔστω καὶ ἀκουσίως των, νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰς ψυχικὰς ἐννοίας εἰς τοὺς μαθητὰς μας μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας, χωρὶς νὰ δύνανται, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, νὰ ἀντικαταστήσουν αὐτὰς διὰ τοῦ λογικοῦ περιεχομένου των. Ὅλη μας ἡ προσπάθεια ἔγκειται εἰς τὸ πῶς νὰ σύρωμεν τὴν συνείδησιν τῶν τριάκοντα, τεσσαράκοντα, πολλάκις ἑβδομήκοντα καὶ πλέον μαθητῶν μας εἰς προσοχὴν συνεχῇ ἐπὶ μίαν ὥραν διὰ

μέσων τεχνητῶν, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει, ἂν ἔστω τὰ ὁ ο]ο ἐξ αὐτῶν ἔχουν διάθεσιν νὰ προσέξουν εἰς ὅ,τι ἡμεῖς ἐπιβάλλομεν νὰ προσέξουν.

Ἡ συνείδησις τοῦ παιδὸς δὲν στρέφεται τόσον εὐκόλως, ὅσον νομίζομεν, ἐπὶ παρὰστασιν ἢ παραστάσεis ἢ αἰσθήματα καὶ δὲν προσκολλᾶται ἐπὶ τὰ πρὸς παρατήρησιν ἀντικείμενα ἢ ἐπὶ τοὺς λόγους τῶν βιβλίων καὶ ἡμῶν μὲ μόνην τὴν ἰδικήν μας προσπάθειαν, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσῃ σαφῆ καὶ εὐκρινῆ, οἷα-δήποτε καὶ ἂν εἶναι, τὰ πρὸς ἐκμάθησιν θέματα, καὶ νὰ τὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ κέντρον τῆς. Τότε μόνον θὰ στραφῇ ἡ συνείδησις τοῦ μαθητοῦ ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα ταῦτα, τὰς ἰδέας, τὰ αἰσθήματα κλπ., ὅταν ἡ προσοχή του εἶναι ἐκουσία, ὅταν ἡ προσοχή προέρχεται ἐκ διαφερόντων ἰδικῶν του καὶ οὐχί, ὅταν αὕτη προκαλῆται ἀπὸ ἑξωτερικὰς ἀφορμὰς, ὅταν εἶναι δηλ. *π α θ η τ ι κ ῆ*. Ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία βεβαίῳ, ὅτι ἐκείνη ἡ προσοχή τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἐπωφελής, ἢ δημιουργουμένη ἐκ τῶν διαφερόντων του, ἢ συνισταμένη τῶν ὁποίων παρουσιάζει τὴν βούλησίν του.

Τὴν προσοχὴν λοιπὸν ταύτην, τὴν προερχομένην ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ μαθητοῦ, εἰς ἣν ἐπιδρῶν πρὸς κατάρκτησιν τῶν γνώσεων καὶ αἱ προσκτιθεῖσαι γνώσεις καὶ αἱ ἀνάλογοι συναισθηματικαὶ καταστάσεις, δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ τὴν σεβασθῶμεν ὡς ἀκεραίαν προσοχὴν, δυνάμεν νὰ στρέφῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἐνεργὸν συνείδησιν τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὴν σαφῆ καὶ εὐκρινῆ κατανόησιν τῆς διδασκομένης ὕλης. Ὅταν ὁ μαθητὴς ἔχῃ τοιαύτην προσοχὴν, δὲν πιέζει ἑαυτὸν, ἵνα ἀναπλάσῃ τὰς συγγενεῖς παραστάσεις, ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτάς, νὰ ἐντυπώσῃ τὰς σχετικὰς πρὸς αὐτάς νέας. Δὲν προπαρασκευάζεται τὸ ἐγὼ του διὰ τὴν κατάρκτησιν τοῦ νέου ὑπ' ἡμῶν διὰ τῆς τεχνητῆς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ προαιρέσεως ὁρμᾶται ἐπὶ τὸ ἔργον του. Ὁ τοιαύτην *ἐ ν ε ρ γ η τ ι κ ῆ ν* προσοχὴν ἔχων μαθητὴς κρατεῖται μόνος καὶ συνεχῶς εἰς τὸ πρὸς ἔρευναν θέμα, πάντοτε συστρέφεται περὶ αὐτὸ, συγκεντρῶνται, προσδοκᾷ ἀγωνιῶν ἀποτελέσματα, ἀδιαφορεῖ διὰ τὸν πέραξ αὐτοῦ κόσμον. Ὁ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος μαθητὴς διὰ τι πρὸς ἐξέτασιν θέμα ἐντείνει τοσοῦτον τὰς πνευματικὰς λειτουργίας του, ὥστε οὐδὲν

τῶν μερῶν τοῦ θέματος τίθεται ἀσπρῶς εἰς τὴν συνείδησιν.

Καὶ τὰ ψυχολογικὰ καὶ τὰ φυσιολογικὰ ἐπακολουθήματα τῆς τοιαύτης προσοχῆς εἶναι γνωστὰ εἰς πάντα διδάσκαλον. Ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία, ἡ ἀπαραίτητος αὕτη γνῶσις διὰ πάντα διδάσκοντα, ἡ ἀποδείξασα τὴν σχέσιν συνειδήσεως καὶ προσοχῆς, μᾶς παρουσιάζει καὶ τὸ ὕψος τοῦ εὐαρέστου συναισθήματος, τοῦ ὑπεγειρομένου εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ, τὸ ὕψος τῆς χαρᾶς, ἣτις δημιουργεῖται ἐκ τῆς ὑποδοχῆς, ἣν εὐρίσκει πᾶσα νέα γνῶσις, εἰσερχομένη εἰς τὴν ἐστίαν τῆς διψώσης συνειδήσεώς του. Χαίρων ὁ μαθητὴς μανθίνει καὶ σχηματίζει τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἱστορικῶν, θρησκευτικῶν, μαθηματικῶν, γεωγραφικῶν κλπ. γνώσεων ἢ τῶν ἀντικειμένων, (ποιὸν, βάρος, σχῆμα κλπ.), τὰ ὅποια ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, τῆς ἀκοῆς του, τῶν χειρῶν του, πρὸ πασῶν τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ. Αἱ συνδέσεις τῶν παριστάσεων, ἐννοιῶν, ὁμοίων καὶ ἀντιθέτων, καὶ ἡ ὅλη συνειρμικὴ ψυχολογικὴ ἐργασία παριστάσεων, συναισθημάτων, βουλευτικῶν ἀποστάσεων κλπ. κυκλοῦται εὐαρέστως εἰς πάντα τὸν κόσμον τῶν ψυχικῶν φαινομένων τοῦ μαθητοῦ, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἐνιαῖόν τι ὅλον, τὸ ἰδιαίτερον ἐγὼ του.

Ἐν τοιαύτῃ ἐνεργητικῇ προσοχῇ ζῶν καὶ κινούμενος ὁ μαθητὴς, ἀναγνωρίζει ἐαυτὸν ὥς ὃν δυνάμενον νὰ δράσῃ, ὃχι ἑτεροκίνητον, ἀλλ' ἔχον συναίσθησιν τῆς προσωπικῆς του ἀξίας, ἐν τῷ ἔργῳ, ὅπερ ἀναλαμβάνει. Ἐν τοιαύτῃ προσοχῇ διατελὼν διὰ τὸ πρὸς ἐξέτασιν θέμα, ἐκ τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων, συνεργάζεται μετὰ τῶν συμμαθητῶν του καὶ τοῦ διδασκάλου ἐπὶ πασῶν τῶν ἀπόψεων, ὑφ' ἃς θὰ συζητηθῇ τὸ θέμα τοῦτο, μὲ ἐρωτήσεις ποικίλλας, κατ' ἐναλλαγὴν ἐμφανιζομένης ἐν τῇ συνεργαζομένη τάξει ὑφ' ἑκάστου μαθητοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου. Ἔστω τὸ περὶ ὄρνιθος θέμα, ὅπερ ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς δημιουργίας τῶν ἀποριῶν, τῆς συζητήσεως καὶ λύσεως αὐτῶν, τῆς συναγωγῆς πορισμάτων κλπ. τὰ διαφέροντα καὶ ἡ προσοχὴ διατηροῦνται ἀκέραια καὶ συνεχῇ.

Δυνατὸν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι διαταράσσεται τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν μας καὶ ὅτι ἐγκαταλείπει αὐτοὺς ἡ προσοχή. Ἡ-

μεις οἱ διδάσκοντες, προσεκτικῶς παρακολουθοῦντες, κεντρίζομεν καταλλήλως, ὥστε νὰ ἐπανέλθῃ ἰσχυρὸν τὸ διαφέρον καὶ ζωηρὰ ἡ προσοχή. Εἰς τὴν κατὰ τὸ «Σχολεῖον Ἑργασίας» συνεργαζομένην τάξιν εἶναι σπάνιον τὸ φαινόμενον τοῦτο, τῆς χαλαρώσεως τῆς προσοχῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον, καθ' ὃν ἡ τάξις δὲν ἔχει εἰσέτι συνειθίσει νὰ ἐργάζεται κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν, θὰ ἐργαζώμεθα ἡμεῖς περισσότερον, ἐντατικῶς πάντοτε παρακολουθοῦντες. Αἱ παρεκβάσεις μας τότε δι' ἑνὸς ἀστείου λόγου, σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὸ θέμα, αἱ ἐναλλαγαὶ τῆς διατάξεως τῆς ὕλης, ἡ ἐμφάνι-σις ὑφ' ἡμῶν εἰκόνας, ἡ ζωηρὰ μας ἀφήγησις, ἡ ἐκδήλωσις τοῦ θαυμασμοῦ μας, ἡ ζωηρὰ ἔκφρασις τοῦ προσώπου εἰς ὠρισμένα σημεῖα, ὁ ἐνθουσιασμός ἄλλοτε, αἱ παρὰ βολαὶ, ἂν ὑπάρχουν, καὶ ὅσα ἡ ὕλη τοῦ μαθήματος παρέχει μέσα εἰς τὴν διδακτικὴν μας ἐνέργειαν, πάντα ταῦτα εἶναι ὑπερεργτικά τοῦ διαφέροντος καὶ ἐνισχυτικά τῆς προσοχῆς τῶν μαθητῶν μας. Εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα ἀπαιτεῖ ἡ Ψυχολογία καὶ ἡ Γεν. Παιδαγωγικὴ τὴν δύναμιν τῆς προσωπικότητός μας. Καὶ ὄντως ἡ πείρα μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ διδάσκων δύναται νὰ κατιστήσῃ πᾶσαν διδασκαλίαν, καὶ διὰ τὸ μᾶλλον ἀδιάφορον θέμα, ἐνδιαφέρουσιν καὶ ἐπαγωγὸν, ἐὰν ἔχη τὸ δαιμόνιον τοῦ διδασκάλου, ἐὰν ἀγαπᾷ τοὺς μαθητάς του, ἐὰν ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην των.

Συμπερασματικῶς λοιπὸν προσθέτομεν, ὅτι ἡ προσοχή τοῦ μαθητοῦ μας ἐξαεῖται ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ ἐγὼ του πρὸς τὴν διδασκομένην ὕλην, ἐξαεῖται δηλ. ἡ προσοχή ἀπὸ τὰ διαφέροντά του πρὸς τὸ διδασχθισόμενον θέμα. Ἐπομένως ἡ προσοχή δὲν ἐπιβάλλεται. Διαταγαί: «Προσέχετε, παιδιὰ», «Ἄς προσέξουμε τώρα νὰ ἴδουμε τί γίνη», «Πρόσεξε, παιδί μου, διότι θὰ σέ τιμωρήσω» καὶ τὰ παρόμοια δὲν δημιουργοῦν τὸν ζῆλον τοῦ μαθητοῦ διὰ τὸ μάθημα, ἀλλὰ τὴν ἀπέχθειαν πρὸς αὐτὸ, τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν ἀντιπάθειαν πρὸς τὸν διδασκάλον καὶ τὸ σχολεῖον καὶ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἐγὼ του κατὰ παντὸς σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἀγωγή.

Ὁ Dewey λέγει: «Εἰς τὴν ἀγωγὴν ἀληθὲς διαφέρον ὑπάρχει μόνον, ὅταν τὸ ἐγὼ τοῦ μαθητοῦ ταυτίζεται μετὰ μιᾶς ἰδέας ἢ μεθ' ἑνὸς ἀντικειμένου». «...Ὅταν θέτωμεν ἡμεῖς εἰς κίνησιν

τὴν βούλῃσιν τοῦ μαθητοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἐγὼ του δὲν αἰσθάνεται οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον διαφέρειν διὰ τὸ θέμα, ὅπερ διδάσκωμεν, ἐθίζομεν αὐτὸν νὰ διχάζῃ τὴν προσοχὴν του, νὰ ἐκτελῇ μηχανικῶς τὴν σχολικὴν του ἐργασίαν, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἡ φαντασία του περιπλανᾶται...» «Ἡ Ψυχολογία ἀποδεικνύει, ὅτι ὅταν τὸ ἐγὼ δεικνύῃ διαφέρειν δι' ἐν ἀντικείμενον ἢ διὰ σκοπὸν τινα, σημαίνει, ὅτι τὸ ἐγὼ εὔρε τὸν δρόμον του, ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὰς ἰδίας του ἀνάγκας». «Τὸ ἐγὼ γνωρίζει διὰ ποίαν αἰτίαν πρέπει ν' ἀναπτύξῃ τὴν ἐνέργειάν του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δηλ. τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἀληθῶς ποθεῖ καὶ ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐκφρασθῇ».

4.—Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΦΕΡΟΝ.

Ἡ διαφορὰ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου ἐπὶ δι-
αφόρων παιδαγωγικῶν ζητημάτων καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλικῆς μεθό-
δου ἐν γένει δῆρυσεν αὐτὸν εἰς δύο ἀντιμαχομένας μερίδας, ὧν
ἡ μὲν ἔχει ὡς ὅπλα τὰς ἰδέας καὶ τὴν διδασκαλικὴν τέχνην τοῦ
Herbart, ἡ δὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεθόδους τοῦ Dewey,
Kerchensteiner καὶ τῶν ὁπαδῶν των. Ἐντεῦθεν προέκυψε σοβα-
ρὰ ἔνστασις ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ μαθητοῦ καὶ ὑ-
πάρχουν οἱ ὑποστηρίζοντες, ὅτι αὕτη οὐ μόνον ἀπλῶς βλάπτει,
ἀλλὰ καὶ ὀλεθρία καταντῶ δι' αὐτόν.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος, τὴν δὲ ἐλευθερίαν ἐδω-
ρήσατο αὐτῷ ὁ Θεὸς, ὡς τὸ ὕψιστον ἀγαθόν. Καὶ διὰ τὸν μαθη-
τὴν ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐν φυσικὸν δικαίωμα.

Εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐλευθερία τοῦ
μαθητοῦ, πρῶτον διὰ νὰ γνωρίσωμεν αὐτόν. Ἄν δὲν ἀφή-
σωμεν αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ ἐκδηλωθῇ πλήρως διὰ τῶν λόγων
καὶ τῶν ἔργων του, διὰ τῆς ἐκφράσεως τῆς μορφῆς του,
διὰ τῶν σχέσεών του μετὰ τῶν συμμαθητῶν του, διὰ τῆς ἐν

γένει συμπεριφορᾶς του καὶ κατὰ τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου ζωὴν, πῶς θὰ γνωρίσωμεν αὐτόν; Πῶς θὰ γνωρίσωμεν τὰ διαφέροντά του, τὰς κλίσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας του, τὸν βαθμὸν τῆς νοημοσύνης του, τὰ συναισθήματα, τὰς ιδέας, τὰς ιδιότητας τῆς βουλήσεώς του, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας του; Πῶς θὰ καλλιεργήσωμεν τὴν τάσιν πρὸς ὠρισμένας ἀρετὰς καὶ πῶς θὰ πολεμήσωμεν τὴν ἀντίθετον πρὸς κακίας;

Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του δυνατὸν ἢ μᾶλλον βέβαιον εἶναι, ὅτι θὰ στραφῇ καὶ πρὸς τὸ κακόν. Ἄλλ' ἂν δὲν γνωρίσωμεν αὐτόν καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸ κακὸν ἐκδηλώσει του, πῶς θὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ κατὰλληλα φάρμακα τῆς ἀγωγῆς διὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρωμεν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ σχολείου καὶ τῆς κοινωνίας; Τὸ κακὸν καὶ ἡ γλυκύτης του εἶναι ἔμφυτα εἰς τὸν παῖδα. Ἄν ἐμποδίσωμεν αὐτὸν νὰ ἐκδηλοῦται ἐλευθέρως, ποτίζομεν ἐν τῇ ψυχῇ του τὸ δένδρον τῆς ὑποκρισίας, ἣτις εἶναι πηγὴ τόσων ἄλλων κακιῶν. Τὸ δὲ σφάλμα του ἐν τῇ διαπράξει τοῦ κακοῦ δὲν εἶναι ἀνώτερον τῆς βδελυρᾶς ὑποκρισίας.

Εὐθύς ὡς ἐκδηλωθῇ ὁ παῖς ἐν τῇ πράξει του πρὸς τὸ κακόν, τότε κυρίως ἀρχεται τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Καὶ τότε θὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι, ἐνεργοῦντες ὡς παιδαγωγοί, πολεμοῦμεν κάτι ὠρισμένον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τροφίμου. Ἐνῶ, ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως, βαδίζομεν εἰς τὸ σκότος, ἐνεργοῦμεν ἐκεῖ, ὅπου δὲν εἴμεθα βέβαιοι, πολεμοῦμεν ἀορίστως καὶ κακίαν, ἣτις δυνατὸν νὰ μὴ ὑπάρχῃ, ὁπότε καὶ χρόνον χάνομεν καὶ τὴν σκέψιν τοῦ μαθητοῦ διασύρομεν ἐπιπολαίως ἐκεῖ, ὅπου δυνατὸν νὰ μὴ στρέφεται αὕτη. Πιεζόμενος ὁ μαθητὴς ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του καὶ μὴ ἐκδηλῶν ὅτι, ἐν τῇ ψυχῇ του ῥιζικὸν κακὸν ἔχει, ἀναγκάζεται νὰ κρύπτηται, κρυπτόμενος δὲ ὑποκρίνεται, μὴ πράττων ἐκ φόβου τὸ κακόν. Ὑποκρινόμενος δὲ, παρεμβάλλει μεγάλα προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον μας τὸ παιδαγωγικόν. Ἐνῶ μένων ἐλεύθερος εἰς τὰς ἐκδηλώσεις του, διαφωτίζει ἡμᾶς, ὁπότε γνωρίζομεν πλεόν πῶς θὰ βαδίσωμεν, πῶς θὰ ἐνεργήσωμεν καὶ διὰ τίνων μέσων θὰ ἐργασθῶμεν, ὅπως ἐμφυτευθῇ ἐν τῇ ψυχῇ του συνειδητὴ νομοθεσία, καθ' ἣν οὗτος θὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, «διότι εἶναι ἀγαθόν». Ἐπομένως δὲν θὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν, διότι διατάσσεται ὑπὸ

τοῦ σχολείου ἢ διότι φοβεῖται τὴν τιμωρίαν ἢ ἔνεκα ὑποκριτικῆς αἰδοῦς, ἀλλὰ θὰ τὸ ἀποφεύγῃ, «διότι εἶνε κακόν».

Ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ὃν ἐπιδιώκει τὸ σημερινὸν σχολεῖον, στηρίζεται ἐπὶ τῆς αὐτενεργείας τοῦ μαθητοῦ. Ἄλλ' ἄνευ τῆς ἐλευθερίας δύναται νὰ νοηθῇ αὐτενέργεια; Ἄνευ τῆς ἐλευθερίας πῶς θὰ ἐκδηλώσῃ ὁ μαθητὴς τὰς σκέψεις, τὰ αἰσθημάτων του, τὰ φυσικά του διαφέροντα, τὰς ἐμφύτους τάσεις του; Πῶς θὰ ἀναπτύξῃ εἰς τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζομένας εὐκαιρίας τὰς ἱκανότητάς του, πῶς θὰ ἐνεργήσῃ αὐτοβούλως, λαμβάνων συναίσθησιν τῆς ἰδίας εὐθύνης; Πῶς θὰ δράσῃ, πῶς θὰ αὐτοδιοικηθῇ; «Ὁ ἐλευθέρως ἐνεργῶν παῖς δὲν ἔχει ἀνάγκην ξένων ἐπιδράσεων, οὐδὲ ὠθησέων πρὸς ἐνέργειαν, οὐδὲ ὁδηγίων πρὸς εὕρεσιν τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης εἰς τὴν λύσιν τῶν ἀπασχολούντων αὐτὸν ζητημάτων», λέγει ὁ Gaudig.

Σχολεῖον, εἰς ὃ πιέζεται ἡ ἐλευθερία τῶν μαθητῶν, εἰς ὃ καταπνίγεται πᾶσα ἐκδήλωσις πρωτοβουλίας καὶ ἐνεργείας αὐτῶν, εἰς ὃ βασιλεύει ἡ ὑποταγὴ καὶ ἡ τυφλὴ ὑπακοή εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ διδασκάλου, εἶνε σχολεῖον νεκρὸν, σχολεῖον μαρasmus. Παρουσιάζει εἰκόνα δεσποτικίου μᾶλλον, εἰς ὃ οἱ μαθηταὶ ἐκτίουσι ποινὴν καταδίκων, χωρὶς νὰ εἶναι ἔνοχοι. Τὰ ἔργα των εἶναι καταναγκαστικά, ἔργα αἰσῶν καταδίκων. Ποίαν βούλησιν ἀποκομίζουν οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ τοιούτου σχολείου καὶ ποία ἢ δρᾶσις των ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ, ἐνθα ἀδυνατοῦν νὰ λύσουν καὶ τὸ ἐλάχιστον πρόβλημά της καὶ νὰ ἐφαρμόσουν καὶ ἐκεῖνα, αἵτινα κατ' ἐπιταγὴν ἔμαθον;

Ἐλευθερίαν λέγοντες, δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως τὴν ἀχαλίνωτον ἐλευθερίαν, καθ' ἣν ἕκαστος μαθητὴς δύναται νὰ πράττῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, ὅ,τι τὸ διαφέρειν τῆς στιγμῆς τοῦ ὑπαγορεύσῃ καὶ ὁπότεν τὸ θελήσῃ. Ὁ παῖς εἰσερχόμενος εἰς τὸ σχολεῖον, ἀντιλαμβάνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅτι εἰσέρχεται εἰς μίαν νέαν οἰκογένειαν, εἰς τὴν μαθητικὴν κοινωνίαν, ἧς ἀπετέλεσε καὶ αὐτὸς μέλος. Αἱ σχέσεις του μετὰ τῶν συμμαθητῶν καὶ τοῦ διδασκάλου του, τὸ περιβάλλον, ἡ καθόλου ζωὴ του ἐν τῇ μαθητικῇ κοινωνίᾳ δημιουργοῦν βαθμὴδὸν ἐν ἑαυτῷ συναίσθησιν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων ἀπέναντι τῶν ἄλλων, καθὼς καὶ δικαιομά-

των. Μετέχων τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς ταύτης αὐτοδιδάσκειται. Γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ του ἀγάπη πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ἀγάπη πρὸς τοὺς συμμαθητάς του, σεβασμὸς πρὸς τὴν ιδιοκτησίαν των, σεβασμὸς πρὸς τὴν περιουσίαν τοῦ σχολείου κλπ. Μερὶ μὲν περὶ τοῦ σχολικοῦ κήπου, ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν κηλοποιότητα τοῦ διδασκaleίου. Συναισθάνεται τὰς ὑποχρεώσεις του ἐν μέσῳ τῆς συνεργαζομένης τάξεως, διεκδικεῖ τὰ δικαιώματά του, συμμετέχει τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης τοῦ συμμαθητοῦ του, συμπροσεύχεται μετ' αὐτοῦ. Ἐν μὲν λέγει ἰδρύει μόνος ἐν τῇ ψυχῇ του ἡθικὴν νομοθεσίαν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁρμίζει τὴν ὅλην ἐν τῇ μαθητικῇ κοινωνίᾳ συμπεριφορὰν καὶ ζωὴν του. Δὲν κανονίζει τὴν ζωὴν καὶ διαγωγὴν του συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ σχολείου, τοὺς ὁποίους ἤκουσεν ὡς κελεύσματα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ διδασκaleίου ἐν ἀρχῇ τοῦ σχολ. ἔτους ἢ καὶ ἐπαναλαμβανομένους ἀργότερον, ἢ τοὺς ὁποίους βλέπει καλλιγραφημένους ἐπὶ τῆς ἀνηρτημένης πινακίδος εἰς τὸν τοῖχον τοῦ σχολείου: «Σέβου τὸν διδάσκαλον», «Ἀγάτα τοὺς συμμαθητάς σου», «Μὴ καταστρέφῃς τὰ ἄνθη» κλπ. Ἡ συμπεριφορὰ καὶ ἡ καθόλου πολιτεία του κανονίζεται ὑπὸ τῆς ἰδικῆς του ἀγράφου ἡθικῆς νομοθεσίας, τὴν ὁποίαν ἱδρύσεν ὅλως ἐλευθέρως ἐν τῇ ψυχῇ του κατὰ τὴν μετὰ τῶν συμμαθητῶν του κοινωνικὴν ζωὴν, νομοθεσίας συνειδητῆς, οὐδόλως ἀντιθέτου πρὸς τὴν τοῦ σχολείου, πρὸς τὴν ὁποίαν ὅλως ἐλευθέρως ὑποτάσσεται, διότι εἶναι ἰδική του, ἀποτέλεσμα τῆς πείρας του, διότι τὴν αἰσθάνεται.

Βεβαίως ὁ κύριος ὁρμιστής τοῦ ὅλου τρόπου τοῦ ζῆν ἐν τῇ μαθητικῇ κοινωνίᾳ εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὅστις κατευθύνει καταλλήλως τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν του πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, ἐνεργῶν, ὥστε ὅλα νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὸν μαθητὴν, κεντρὶζων διαρκῶς, δραττόμενος τῶν καταλλήλων εὐκαιριῶν, δημιουργῶν περιβάλλον τοιοῦτον, εἰς τὸ ὁποῖον δρῶσιν αἱ ἱκανότητες τοῦ μαθητοῦ ὑπὸ τὴν ἀφανῆ ἐπίδρασίν του. Οὕτως ὁ μαθητὴς ἐνεργεῖ ἐλευθέρως, συμφώνως πρὸς τὰ διαφέροντά του, πρὸς τὰς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ἐγὼ του. Ὁ ἐλεύθερος μαθητὴς οἶκοθεν ἐνεργεῖ, αὐθορμήτως, ἐξ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης, καὶ ὁρμᾶται ἐπὶ τὰ

ἔργα του καὶ περαιώνει ταῦτα πάντοτε χαίρων.

Καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του πνευματικῇ ἐνεργείᾳ ὁ μαθητὴς δὲν δύναται νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας ἄνευ συνειδη-
τῆς νομοθεσίας. Ὅταν π. χ. σκεφθῇ τι, συλλάβῃ μίαν ἔννοιαν
καὶ ἐπείγεται νὰ τὴν ἐξωτερικεύσῃ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ
ὑπ' ὄψιν τὸ εἶδος τοῦ θέματος, περὶ ὃ ἡ τάξις ἀσχολεῖται, τὴν θέ-
σιν τοῦ διδασκάλου, τὴν ἐλευθερίαν τῶν συμμαθητῶν του, τὸ
κοινὸν συμφέρον κλπ., ἀλλὰ θὰ τὴν ἐξωτερικεύσῃ εἰς τὴν κατάλ-
ληλον στιγμήν, ἐκτὸς ἐὰν εἶναι ξένη πρὸς τὸ θέμα, ὁπότε θὰ σι-
ωπῇσιν. Ἐπιβάλλει ἐκουσίως καὶ ἐλευθέρως πειθαρχίαν εἰς τὸν ἑ-
αυτὸν του, αὐτοπειθαρχεῖ, αὐτοχαλιναγωγεῖται. Ἐνεργεῖ καὶ κι-
νεῖται ἐλευθέρως ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ἡθικοῦ νόμου, ὅπερ
δὲν ὑπερβαίνει, οὐχὶ διατασσόμενος ἢ πιεζόμενος ἢ φοβούμενος,
ἀλλὰ σεβόμενος τοῦτον καὶ ἑαυτόν.

Ὑπάρχουσιν οἱ ὑποστηρίζοντες, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἐξορίζει τοῦ
σχολείου τὴν πειθαρχίαν. Οὐδὲν τούτου ἀνακριβέστερον. Ἡ διὰ
προσταγῶν καὶ διαφόρων μέσων καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη τῆς ῥα-
βδου ἐπιβαλλομένη πειθαρχία εἶναι ἴση πρὸς δουλείαν καὶ οὐχὶ ἀ-
μέτοχος ὑποκρισίας. Ἡ πειθαρχία αὕτη περιστέλλει καὶ νεκρώνει
τὴν διανοητικὴν δραστηρίαν, δημιουργεῖ μηχανικὰς συνηθείας, πνευ-
ματικὴν δουλικότητα καὶ παθητικότητα. Ἀληθινὴ πειθαρχία εἶναι
ἡ διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐνεργουμένη, ἡ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἐκδηλουμέ-
νη, αὐτὴ αὕτη ἡ ἐλευθερία. Πνεῦμα, ὅπερ μορφοῦται ὑπὸ τὴν
αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας καὶ οὐχὶ τῆς πίσεως, εἶναι ἱκανὸν νὰ διευ-
θύνῃ ἑαυτὸ ἄνευ κηδεμονίας. Ἡ πειθαρχία τοῦ πνεύματος εἶναι
ἀποτέλεσμα ἐνεργείας σχολείου, ἔχοντος γνώσιν τῆς ὑψηλῆς ἀπο-
στολῆς του, ἐν τῷ σεβασμῷ τοῦ θεοῦ δώρου τῆς ἐλευθερίας.

Δημοδιδάσκαλος ἐν τῷ παιδαγωγικῷ συνεδρίῳ Δράμας τοῦ
1931, εἰς ὃ ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ παραστῶ καὶ ὁμιλήσω ἐπὶ τῆς
πειραματικῆς ἐργασίας μου ἐν τῷ Διδασκαλείῳ καὶ τοῖς προτύ-
ποις του, κατόπιν εὐγενοῦς προσκλήσεως τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν
δημοτ. σχολείων κ. Παράσχη, εἶπεν. «Εἶναι ἀδύνατον νὰ συνει-
θίσουν οἱ βασιβουζοῦχοι (1) οἱ δικοί μου νὰ σκέπτονται μόνοι

(1) Βασιβουζοῦχος, συνώνυμον πρὸς τὸ ληστής, κακοῦργος, ἐμπνέων τρό-
μον διὰ τῆς θηριωδίας του.

των καὶ νὰ ἐργάζωνται μόνοι των. Πέντε λεπτά μόνον ἂν τοὺς ἀφήσω καὶ τὰ θρανία θὰ σπάσουν καὶ ἐμὲ θὰ κτυπήσουν!».

Βεβαίως εἶναι δύσκολον νὰ λάβουν νέας συνηθείας μαθηταὶ, ἄλλως ἀντιληφθέντες τὸ σχολεῖον καὶ βιοῦντες ἐν αὐτῷ ὑπὸ συνεχῇ πίεσιν καὶ περιορισμῶν. Ἀδύνατον ὅμως ὄχι. Ἡ πραγματικὴ πειθαρχία ἀπορρέει ἐκ τῆς ἐλευθερίας. Δόσατε εἰς τὸν μαθητὴν σας ἐλευθερίαν σκέψεως, ἐνεργήσατε νὰ ἐκδηλωθοῦν τὰ φυσικά του διαφέροντα, νὰ ἔλθῃ αὐθόρμητος ἡ προσοχή, τότε ὁ μαθητής σας θὰ πειθαρχήσῃ ὅχι εἰς σᾶς, ἀλλ' εἰς τὸ ἐγὼ του καὶ θὰ ἐργασθῇ πρὸς ἰδίαν του ἱκανοποίησιν.

Ἄν εἰς τὸ σχολεῖόν μας παρατηρῇται ἔλλειψις πειθαρχίας, ἃς ἀναζητήσωμεν εὐσυνειδήτως τὴν αἰτίαν καὶ τότε θὰ τὴν εὕρωμεν οὐχὶ εἰς τοὺς μαθητάς μας, οὐδ' ἀδίκως ἀποκαλοῦμεν βασιβουζούκους, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς αὐτούς. Ὁ Στένσερ εἶπει: «Διὰ πᾶν σφάλμα τῶν μαθητῶν μας καὶ διὰ πᾶσαν κατάστασιν αὐτῶν. ἃς ἀνιχνεύσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας. Ἐν ἡμῖν ἔγκειται ἡ αἰτία».

Ἐκαστος ἃς μὴ μένῃ καθηλωμένος εἰς ὅ,τι ἀρχικῶς ἔμαθε καὶ ἃς μὴ πιστεύῃ, ὅτι τοῦτο εἶναι σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον. Πᾶσα ἐπιστήμη ἐξελίσσεται, προοδεύει. Ἄς μελετᾷ καὶ ἃς παρακολουθῇ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης του, ἡ ὁποία εἶναι διαρκὲς ἔρευνα καὶ πειραματισμός. Ἄς φωτισθῇ ἐπὶ τῶν νέων μεθόδων καὶ ἃς πειραματισθῇ ὁ ἴδιος. Ἄς ἐφαρμόσῃ εἰς τὸ σχολεῖόν του νέον τρόπον ἐργασίας. Ἄς δώσῃ νέας ἑξεις. «Ὁφείλομεν νὰ φροντίζωμεν, λέγει ὁ Bain, πρῶτον πρὸς κτήσιν νέας ἑξέως ἢ πρὸς ἀποβολὴν παλαιᾶς, ὅπως λαμβάνωμεν τὴν πρωτοβουλίαν καὶ ὁρμῶμεν ἐπὶ τὰ πρόσω μετὰ πάσης δυνάμεως καὶ σταθερᾶς ἀποφάσεως. Ἐπ' αὐτῇ λέγει, πᾶσιν τῶν δυνατῶν περιστάσεων, αἷτινες θὰ ἐνισχύσωσι τὰ ὀρθὰ ἐκτελέτρια καὶ θὰ παραθαρρύνωσι καὶ θὰ ἐμπεδώσωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ νέᾳ ὁδῷ δεσμεύσατε ὑμᾶς αὐτοὺς δι' ὑποσχέσεων ἐναντίων πρὸς τὸν παλαιὸν βίον... ἐνὶ λόγῳ ἐπιρρώσατε τὴν ὑμετέραν ἀπόφασιν διὰ πάσης γνωστῆς ὑαῖν βοηθείας. Τοῦτο δὲ θὰ προσποιήσῃ εἰς τὴν γεννωμένην νέαν ἑξίν τοιαύτην ῥοπὴν, ὥστε ἡ ἀπόφασις τοῦ νὰ ἀποβάλωμεν αὐτὴν δὲν θὰ γίνῃ τόσον ταχέως, ὅσον θὰ ἡδύνατο ἄλλως νὰ γίνῃ, καὶ ἐκάστη ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ ἀποβολὴ τῆς νέας ἑξέως ἀναβάλλεται, ἐπαυξάνει

τὴν προσδοκίαν, ὅτι ἡ ἀποβολὴ αὕτη οὐδόλως θὰ πραγματοποιηθῇ». «Γνώρισμα τῶν ἠθικῶν ἔξεων διαστέλλον αὐτὰς σαφῶς ἀπὸ τῶν νοητικῶν κλίσεων εἶναι ἡ παρουσία δύο πολεμίων δυνάμεων, ὧν τὴν ἑτέραν ὀφείλομεν βαθμηδὸν νὰ καταστήσωμεν ἐπικρατεστέραν τῆς ἄλλης. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἀναγκαιοτάτον εἶναι μὴ δέποτε νὰ ἡττώμεθα. Πᾶσα νίκη τοῦ ἀντιπάλου, ἥτοι τῆς κακῆς δυνάμεως, μαιταιοὶ πολλὰ κατορθώματα τῆς ἀγαθῆς δυνάμεως. Ἀνάγκη λοιπὸν πᾶσα νὰ ἐπιμελόμεθα, ὅπως οὕτω διαθέσωμεν τὰς δύο ἀντιπάλους δυνάμεις, ὥστε ἡ ἑτέρα, ἡ ἀληθὴς, νὰ νικᾷ, μέχρις οὗ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως οὕτως ἐπιρρωςθῇ, ὥστε ἑίποτε νικηφόρος νὰ ἀντεπεξέρχεται πρὸς τὴν πολεμίαν δύναμιν. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρητικῶς καλλίστη ὁδὸς τῆς ἠθικῆς προκοπῆς». (1)

Θ' ἀποτύχη ἐν ἀρχῇ ὁ διδάσκαλος. Θὰ συναντήσῃ δυσκολίας καὶ προσκόμματα. Ἄς μὴ ἀπογοητευθῇ. Ἡ πίστις ἐπὶ τὸ ἔργον του θὰ βοηθήσῃ καὶ ἐπιμένων ἐν τέλει θὰ νικήσῃ. Καὶ θὰ χαίρῃ μεταβάλλων ἑαυτὸν ἀπὸ θηριοδασαστοῦ, ὡς ἡθ' ἔλε νὰ πιστεύῃ, εἰς ἀληθὴ παιδαγωγὸν, ἐξικνούμενον εἰς τὸ ὕψος του, θὰ χαίρῃ μεταβάλλων τὴν ὄψιν τοῦ σχολείου του ἀπὸ νεκροῦ εἰς σχολεῖον ζωῆς, δράσεως, ἀπὸ δεσποτηρίου εἰς κέντρον ἐλευθερίας, χαρᾶς καὶ ἐργασίας. Θὰ αἰσθανθῇ ἀγαλλίασιν ἀποδίδων τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ ἀθῶον πλάσμα, τὸ καθηλωμένον ὑπὸ τὸν ζυγὸν του καὶ μαραινόμενον εἰς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις του, θὰ αἰσθανθῇ ἀγαλλίασιν καὶ ὑψίστην ἱκανοποίησιν, βλέπων αὐτὸ νὰ ἐκδηλώνῃ βαθμηδὸν τὰς ὁρμὰς του, ν' ἀναπτύσῃ τὰς ἱκανότητάς του, νὰ δοκιμάζῃ τὴν γλυκύτητα τῶν καρπῶν τῆς ἐλευθερίας ἐργασίας του. Καὶ τότε οὐ μόνον θὰ παύσῃ νὰ τὸ ὀνομάζῃ βασιβουζούκον, ἀλλὰ θὰ τὸ σεβασθῇ ὡς προσωπικότητα, δυναμένην ν' ἀναλάβῃ αὐτὴ τὸ βίρος καὶ τὴν εὐθύνην τῆς ἐργασίας καὶ μορφώσεώς του, δυναμένην καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν διδάσκαλον νὰ διδάξῃ. Εἰς τὸ τοιοῦτον σχολεῖον ὁ μαθητὴς δὲν θὰ βάλῃ καρφίτσες εἰς τὸ κάθισμά μας, οὔτε χαρτιά θὰ μᾶς πετᾷ, οὔτε θὰ σφυρίξῃ, ὅπως συνήθως, καθ' ἣν ὥραν ὁ διδάσκαλος λογοκοπεῖ δι-

(1) WILLIAMS JAMES Παιδαγ. Ὁμιλίαι. Μετάφ. Γ. Γρατσιάτου σελ. 49 καὶ 51.

δάσκων, οὔτε κουκιά θὰ πατῇ εἰς τὸ πάτωμα πρὸς δημιουργίαν θορύβου, οὔτε θὰ χορεύῃ τὰς στιγμὰς, καθ' ἃς ἡμεῖς θὰ στραφῶμεν ἀντιθέτως, διότι εἶναι σοβαρῶς ἀπησχολημένος εἰς ὅ,τι τὸν ἐνδιαφέρει, εἰς τὸ ἔργον του, καὶ διότι ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πειθαρχίᾳ του ἔμαθε νὰ σέβεται τὸ περιβάλλον τοῦ σχολείου του.

Ἕλληνες διδάσκαλοι! Μελετῶμεν, ἀεὶ σπουδάζωμεν, πειραματιζόμενοι καὶ ἀνακαινίζοντες τὸν ἐπιστημονικὸν μας κόσμον. Ἄς ἀγαπήσωμεν τὸ παιδί. Ἄς τοῦ δώσωμεν τὴν ἐλευθερίαν του. Μὴ τὸ ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τὰ φυσικὰ του διαφέροντα, μὴ τὸ καθελώνωμεν κάτωθεν τῶν ἰδικῶν μας θελήσεων, μὴ τὸ συνειθίζωμεν εἰς τὴν μηχανικὴν ἐργασίαν μὲ ὑλικὸν ξένον πρὸς τὴν ζωὴν του, διότι ἐφ' ὅσον ὁ μαθητὴς ἐργάζεται ἄνευ διαφέροντος, ἐφ' ὅσον ἡ ἐργασία του δὲν ἱκανοποιεῖ τὸ ἐγὼ του, καὶ ἀπειθαρχητος θὰ εἶναι καὶ ἐπαναστατικὸς θὰ φαίνεται καὶ ἡ ῥάβδος πολλὰκις θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς παιδευτικὸν μέσον, οὐχὶ χάριν αὐτοῦ, ἀλλὰ χάριν τῆς ἡσυχίας ἡμῶν, ἴσως ἴσως δὲ καὶ βασιβουζοῦκος θὰ καταντήσῃ, διότι ἡμεῖς τὸν δημιουργοῦμεν οὕτω!

5.—Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ.

Ἡ ἀγάπη μας εἰς τὸ παιδί, ὁ σεβασμὸς τῶν ἱκανοτήτων του, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς σημασίας τῆς ἐλευθερίας του, ἐν ἣ τούτο ζῶν παρουσιάζεται ἐνώπιόν μας, ὅτε μὲν νοοῦν, ὅτε δὲ βουλόμενον καὶ ἐνεργοῦν, ὅτε δὲ συναισθανόμενον. Ὅπως ἐκτυλίσσονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, οὕτως ἐκτυλίσσονται καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σχολικῆς ζωῆς καθόλου.

Τὰ διάφορα φαινόμενα ἐν τῇ φύσει συνδέονται πρὸς ἀλληλα καὶ ἐρμηνεύονται καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς αἰτιώδεις σχέσεις καὶ κατὰ τὰ ἀποτελέσματα. Ὅμοίως καὶ τὰ

φαινόμενα τῆς ψυχῆς εἶναι ἀλληλένδετα, ἐρευνώμενα δὲ, ἐρμηνεύονται καὶ κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ κατὰ τὰ ἀποτελέσματα. Αἱ διάφοροι ἐπιδράσεις ἐν τῇ φύσει προκαλοῦσιν ὠρισμένα ἀποτελέσματα. Αἱ ποικίλαι ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ψυχῆς προκαλοῦσιν ἐπίσης ὠρισμένα ἀποτελέσματα.

Ὁ σκοπὸς ἡμῶν τῶν διδασκάλων εἶναι νὰ παιδαγωγήσωμεν τοὺς μαθητάς μας, νὰ προκαλέσωμεν δηλ. τοιαύτας ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ψυχῆς των, ὥστε νὰ ἔχωμεν ὠρισμένα καὶ βέβαια ἀποτελέσματα. Ὑπὸ τὰς ἐπιδράσεις αὐτάς, ὅπως δημιουργοῦνται παραστάσεις εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν καὶ βουλευτικὰ φαινόμενα, οὕτω δημιουργοῦνται καὶ συναισθηματικαὶ καταστάσεις. Εἶναι δὲ αἱ συναισθηματικαὶ αὗται καταστάσεις ἀνάλογοι πρὸς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν καὶ τὰς βουλευτικὰς του ἐνεργείας, δεδομένου ὅτι ὁλος ὁ κόσμος τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἶναι συνδεμένος εἰς ἐνιαῖόν τι ὅλον.

Ὁ πολιτισμὸς, εἰσερχόμενος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν μας, ἀσκεῖ ἐπίδρασιν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν αὕτη ἀναπτύσσεται, ὅπως ἀναπτύσσεται φυσικῶς καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἐν τῇ ἐξέλιξει τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ διαμόρφωσις αὐτοῦ εἰς ὠρισμένον τύπον προσωπικότητος, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, εἶναι ἡ μόρφωσις αὐτοῦ. Ἡ διαμόρφωσις αὕτη εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἐν ταύτῃ ἐξελισσόμενος ὁ μαθητὴς, ἐκδηλοῦται ἐκάστοτε ἐν ταῖς βουλευτικαῖς του ἐνεργείαις, καθ' ἃς ἐκδηλώνει τοὺς σκοποὺς, οὓς ἐπιδιώκει, καὶ ἐν ταῖς συναισθηματικαῖς του καταστάσεσι, ἐν αἷς ἐκλέγει τῇ δυνάμει τῆς νοήσεώς του καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του τὰ μέσα διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν του. Ὁ πολιτισμὸς λοιπὸν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τοῦ κόσμου ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς μας. Εἶναι ἐπομένως ὁ πολιτισμὸς δύναμις ἐπιδρῶσα ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ, τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ.

Ἡ μορφωτικὴ αὕτη δύναμις τοῦ πολιτισμοῦ κατακτᾶται ὑπὸ μαθητοῦ διὰ τῆς ἐργασίας του, ἡ ὁποία ἐπομένως ἔχει μορφωτικὴν ἀξίαν διὰ τὸ ἐγὼ του. Ἀσκούμενος ὁ μαθητὴς ἐν αὐτῇ ἐκ-

πολιτίζεται. Ἐν τῇ ἀσκήσει ταύτῃ κατὰ τὴν ἐλευθέραν ἐργασίαν του ὁ μαθητὴς κατέχεται ὑπὸ διαφόρων συναισθηματ. καταστάσεων. Ἄλλοτε συνέχεται ὑπὸ δισταγμοῦ καὶ φόβου, ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχῃ εἰς τι ἔργον του. ἄλλοτε συναισθάνεται ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀποτυχίαν ἄλλου ἔργου, ἄλλοτε θαρρεῖ καὶ ὑπερηφανεύεται βέβαιος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τρίτου, λυπεῖται ἄλλοτε καὶ θλίβεται, διότι καὶ ὑλικά μέσα κατέστρεψε, χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκπλήρωσιν ὥρισμένου σχεδίου. Εἰς ἄλλας στιγμὰς γαλήνη καὶ ἡρεμία κατέχει τὴν ψυχὴν του, διότι αἰσιοδοξεῖ διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἔκβασιν τῶν μαθητικῶν του σχεδίων, ἢ ἀδόκητος εὐτυχία πλημμυρίζει τὸ εἶναι του διὰ μίαν ἀνέλπιστον ἐπιτυχίαν, ἀποτέλεσμα τοῦ ἐρευρητικοῦ πνεύματός του. Τὰς ἀποτόμους συγκινήσεις του συμβαίνει ν' ἀκολουθῇ ἡ ἄμεσος ἀπάμβλυνσίς των ἢ ἡ κατὰ βαθμὸν, τὰς δὲ ἡρέμους ἢ ἐπίτασίς των. Τώρα προσδοκᾷ, εἰς ἄλλας στιγμὰς θλίβεται καὶ πάσχει εἰς ἄλλας καὶ ζηλοτυπεῖ, φθονεῖ, ὀργίζεται ἢ γαληνεύει. Ἐκδηλοὶ δὲ παρουσιάζονται αἱ συναισθηματικαὶ του καταστάσεις εἰς τὸ πρόσωπόν του δι' ἐρυθημάτων ἢ ὠχρότητος, διὰ συσπάσεων τῶν μυῶν ἢ μορφασμῶν, ἄλλοτε δὲ ἐκδηλοῦνται καὶ διὰ σπασμωδικῶν κινήσεων τῶν χειρῶν ἢ τῶν ποδῶν, διὰ δακρύων ἢ γέλωτος.

Ὁ οὕτως ἐλευθέρως ἐξαγγελλόμενος συναισθηματικὸς βίος τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν σχολικὴν ζωὴν, ὅστις εἶναι συνέχεια τοῦ τοιούτου τῆς προσχολικῆς, μᾶς παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τῆς ψυχοφυσικῆς του συνθέσεως, τὴν ἀτομικότητά του, τὴν αὐτοσυνειδησίαν του, τὸ αὐτοσυναίσθημά του, τὸν χαρακτῆρά του, τὴν μαθητικὴν προσωπικότητά του.

Τὴν πρώτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συναισθηματικοῦ τοῦ παιδὸς ἀσκεῖ ἡ οἰκογένεια ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεώς του. Ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἡλικίας του ὑφίσταται πάντοτε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῆς καθόλου διαμορφώσεως τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου, ἀσυνειδήτως ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἡ μητρικὴ στοργὴ καὶ τὸ πατρικὸν φίλτρον, ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν ἄλλων προσώπων τῆς οἰκογενείας, οἱ μῦθοι τῆς μάμμης καὶ τοῦ πάππου τὰ ἔξσηματα, αἱ προσευχαί, αἱ ἑορταί, αἱ σχέσεις τῆς οἰκογενείας ἢ ἡ μὴ ἁρμονικὴ συμβίωσις τῶν γονέων,

αἱ ἔριδες τῶν ἀδελφῶν, τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας τὰ προτερήματα ἢ ἐλαττώματα, αἱ πράξεις των καὶ ἡ καθόλου συναισθηματικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκογενείας εἶναι ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ συναισθήματος τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν προσχολικὴν ἡλικίαν.

Ἄμα τῇ εἰσόδῳ του εἰς τὴν σχολικὴν ἡλικίαν, ὁπότε εἶναι προηγμένη πῶς ἡ συνείδησίς του, ἄρχεται καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ σχολικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι μεγαλητέρα. Ὑφίσταται λοιπὸν ὁ μικρὸς παῖς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, κατὰ μείζονα δὲ λόγον τοῦ σχολικοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον μορφώνει τὸν συναισθηματικὸν κόσμον τοῦ μικροῦ ἀνθρώπου, ὑψώνει τὸ αὐτοσυναίσθημά του διὰ τῆς αὐτενεργείας καὶ ἐλευθερίας, δημιουργεῖ τὴν αὐτοσυνείδησίν του, φέρει εἰς ἄμεσον σχέσιν τὸ αὐτοσυναίσθημα πρὸς τὴν εὐλαβῇ αὐτοσυνείδησιν, ἄγει εἰς συμφωνίαν κανονικὴν καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν ζωὴν, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

Τὸ σχολεῖον λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι σχολεῖον συναισθημάτων εὐαρέστων, συναισθημάτων χαρᾶς, τῆς τροφῆς αὐτῆς τῆς παιδικῆς ψυχῆς καὶ γενικῶς τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ εἶναι δὲ τοιοῦτον, ἂν εἰς τὸ περιβάλλον του ὁ μαθητὴς ζῇ ἐλεύθερος καὶ αὐτενεργῶν, αὐτοαγαγούμενος. Εἰς τοιαύτης μορφῆς σχολεῖον ἡ καρδιά πάντοτε εὐφραίνεται καὶ τὸ πρόσωπον θάλλει, διότι εἶναι ἄγνωστος ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν βαρβάρων παιδαγωγικῶν μέσων. Ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ τῆς χαρᾶς τὰ τυχόν παρυσιαζόμενα δάκρυα θὰ εἶναι ἀποτέλεσμα χαρᾶς καὶ αὐτὰ, ἱκανοποίησεως ἕξ ἐκπληρώσεως ἔργου. Αἱ δὲ παρουσιαζόμεναι λύπαι καὶ στενοχωρίαι, αἵτινες θὰ καταλαμβάνουν ἐνίοτε τὴν τρυφερὰν καρδίαν τῶν μικρῶν πλασμάτων, θὰ προέρχωνται ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἔργων των, ἀπὸ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων των. Τῶν τοιούτων θλίψεων του ὁ μαθητὴς αἰσθάνεται κοινωνὸν τὸν διδάσκαλον, τὸν συμμαθητὴν, εἰς τὴν συμπάθειαν τῶν ὁποίων εὐρίσκει τὴν παρηγορίαν. Τὰ εἰς τὸ νέον σχολεῖον παρυσιαζόμενα τοιαῦτα λυπηρὰ συναισθήματα εἶναι πραγματικά παιδαγωγικὰ φάρμακα τοῦ μαθητικοῦ κόσμου, διδάσκουν

«Αἱ Παιδαγωγικά μου σκέψεις καὶ ἐνέργειαι».

καὶ αὐτὰ καὶ εἶναι εὐκαιρίαι περαιτέρω προαγωγῆς. Πίπτων ὁ μαθητὴς, δὲν παραμένει εἰς τὴν πτώσιν του, ἐγείρεται εὐθύς, ἀνορθοῦται, ἀποκομίζων δίδαγμα ἐξ αὐτῆς, στενοχωρούμενος δὲ ἐνδυναμοῦται ἐν τῇ ἐπιμονῇ του. Διὰ τῆς καθόλου συναισθηματικῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ σχολικοῦ του περιβάλλοντος ἀποβαίνει τὸ σχολεῖον δι' αὐτὸν διδασκαλεῖον, ἐν ᾧ κτῶνται αἱ μεγάλαι ἀρεταὶ τῶν δεξιοτήτων, τοῦ θάρρους. τῆς αὐτοπεποιθήσεως, τῆς ἐλπίδος, τῆς πίστεως, ἀποβαίνει σχολεῖον θεραπείας τῶν ἐκ κληρονομίας κακῶν ἔξεων καὶ ἐπικτήτων κακιῶν, σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐξωραΐζονται αἱ ψυχαὶ καὶ διαπλάσσονται οἱ θρησκευτικοί, ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ χαρακτῆρες.

Συμπαράστατης τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ ὁ διδάσκαλος, παρακολουθεῖ αὐτὸν εἰς τὰς διαφόρους συναισθηματικὰς του καταστάσεις, παρακολουθεῖ τὰς κατευθύνσεις τοῦ θυμικοῦ του. Καὶ πρὸ ἐκάστης ἐκδηλώσεως καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης καὶ μετὰ τὴν ἀπόδοον αὐτῆς, κατὰ τὸν ἔλεγχον τῶν ἀποτελεσμάτων, ἡ προσωπικότης ἡμῶν πρέπει νὰ ἔρχεται εἰς ἄμεσον ἢ ἔμμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου. Ρυθμίζει ὁ διδάσκαλος τὸ ἔργον του συμφώνως καὶ πρὸς τὰς συναισθηματικὰς καταστάσεις τοῦ μαθητοῦ, ἄλλοτε μὲν διαλύων τὸν φόβον καὶ ὑποβοηθῶν καταλλήλως εἰς τὸ ἔργον του, ἐνισχύων καὶ ἀντικαθιστῶν τὴν ἀπογοήτευσιν διὰ τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ θάρρους, ἄλλοτε δὲ καταδικάζων ἐν ἐλευθέρῳ συζητήσει τὴν ὀργὴν καὶ παραφορὰν καὶ ἀνυπομονησίαν, τὸν ἐγωϊσμόν, τὴν χαιρεκακίαν, ζηλοτυπίαν κλπ. καὶ γενικῶς κεντρίζων διαρκῶς τὸν ὑγιᾶ αὐτοῦ συναισθηματικὸν βίον, πρὸς τὸν ὅποιον αὐτοβούλως πρέπει νὰ κατευθύνεται ὁ μαθητὴς τῇ ἀφανεῖ ἐνεργείᾳ τοῦ διδασκάλου.

Ἀπαραίτητον κανόνα πρέπει νὰ ἔχη ὁ διδάσκαλος τὴν προαγωγὴν τοῦ συναισθηματικοῦ μετὰ τῆς προαγωγῆς τοῦ γνωστικοῦ. Ἡ μόρφωσις τοῦ συναισθηήματος καὶ ὁ χαρακτὴρ του πρέπει νὰ βαδίζει παραλλήλως πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς νοήσεως καὶ τὸν χαρακτῆρά της, σὺν τῇ ἀναλόγῳ μορφώσει τῆς βουλήσεως, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ, ὡς ἐνιαία, κατευθύνεται πρὸς τὸν αὐτὸν ἀντικειμενικὸν σκοπόν.

Ὅπως δὲ οὐδεμία τῶν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ γνώσεων πρέπει νὰ

εἰσάγεται εἰς τὸ ἐγὼ, ἂν δὲν ἔχη ἠθικὴν ἀξίαν, οὕτω καὶ οὐδεμία συναισθηματικὴ κατάστασις πρέπει νὰ φέρῃ χαρακτηῖρα ξένον πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας δίδει εἰς τὸν μαθητὴν ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς. Πᾶσαι αἱ συναισθηματικαὶ καταστάσεις, καὶ αἱ εὐάρεστοι καὶ αἱ δυσάρεστοι, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄμοιροι ἠθικοῦ ῥυθμοῦ, ἔφ' ὅσον σκοπὸς μας εἶναι ὁ καταρτισμὸς ἠθικῶν προσωπικοτήτων. Ὁ σκοπὸς ὅμως τῆς ἀγωγῆς δὲν ἐκπληροῦται ἀμέσως, ἀλλὰ βραδέως, διότι βραδέως ἀναπτύσσεται καὶ τὸ γνωστικὸν καὶ τὸ συναισθηματικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν. Ἐπομένως ἡ μορφὴ τῆς προόδου τῆς ἐνιαίας ψυχῆς εἶναι ἐξελικτικὴ καὶ βραδεῖα. Διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ ἠθικῷ ῥυθμῷ μόρφωσιν τοῦ συναισθήματος πρέπει νὰ βαίνωμεν ἐξελικτικῶς καὶ βραδέως.

Τὴν μόρφωσιν τοιοῦτου ὑγιоῦς συναισθηματικοῦ βίου, τείνοντος πρὸς δημιουργίαν ἠθικῶν ἀρχῶν, ἠθικῆς νομοθεσίας, εὐλαβοῦς συνειδήσεως, θὰ ἐπιτύχωμεν, ὅταν εἰς τὸ σχολεῖόν μας δημιουργήσωμεν ἀτμόσφαιραν χαρᾶς καὶ φαιδρότητος, ἀτμόσφαιραν εὐαιρέτων συναισθημάτων, ἡ δὲ καρδία μας πλημμυρίξῃ ἐξ ἀγάπης, καλοκάγαθίας καὶ ὑπομονῆς.

Διὰ τὸ **Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ὸ ν** συναίσθημα. Ἡ θρησκεία εἶναι ὁ ἀνώτατος πολιτισμὸς, διότι ἐξυψώνει τὸ πνεῦμα, ἐξευγενίζει τὴν ψυχὴν, ἐξαγνίζει τὴν καρδίαν. Διορθοῖ τὰ σφάλματα τῶν ἀνθρώπων, παγιώνει τὰς ἀγαθὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις αὐτῶν διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγάπης, ἐνισχύει εἰς τὴν ζωὴν, παρηγορεῖ εἰς τὰς θλίψεις, καθιστᾷ τοὺς πόνους γλυκίους, ἄγει εἰς βίον εὐδαίμονα. Οἱ σοφοὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἰδίᾳ οἱ θρησκευολόγοι, οἱ θεολόγοι, ἠθικολόγοι, νομοθέται καὶ παιδαγωγοὶ βεβαιοῦν, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή εἶναι ἀπαραίτητον τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖον. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τῆς ἀνθρωπότητος τὰ 95)100 προάγονται εἰς τὴν ἠθικὴν ζωὴν μόνον διὰ μέσου τῆς πίστεως, οὐχὶ δὲ διὰ τῶν πολλῶν γνώσεων, τότε θὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀξίας τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἰς τὴν καθόλου μόρφωσιν.

Εἶναι λοιπὸν ἀναντίρρητον, ὅτι τὸ συναίσθημα προάγει τὸν ἄνθρωπον, οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἄγονται εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀγαθοῦ μὲ τὸ συναίσθημα μόνον. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ

πάσχουν ἄνθρωποι προηγμένοι μὲν τὰς γνώσεις, ἄνευ ὅμως τῆς ἀναλόγου συναισθηματικῆς μορφώσεως, ζῶντες μακρὰν τῆς θρησκείας, ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τοὺς πάσχοντας, ἀντιθέτως δὲ πρὸς αὐτοὺς ἄνθρωποι ἄνευ σοφίας, προηγμένοι ὅμως τὸ συναίσθημα, συμπαθεῖς πρὸς τὸν πλησίον, πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ συναισθήματος, ὠφελιμώτεροι τῶν ἀνθρώπων τῆς γνώσεως. Ἀνεξαργτήτως τῶν ἀληθειῶν τούτων τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡμεῖς ἔχομεν καθῆκον ν' ἀναπτύξωμεν τὸ συναισθάνεσθαι ἐξ ἴσου πρὸς τὸ παρίσταναι καὶ τὸ βούλεσθαι διὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς παιδικῆς ψυχῆς.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος θὰ ἀφῃσώμεν νὰ ἐνεργήσῃ ἡ ἐλευθέρα σκέψις τοῦ μαθητοῦ, ἀφ' οὗτο οὗτος εἰσαχθῇ εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν. Ἡ μόρφωσις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος θὰ στηριχθῇ εἰς τὰς πρώτας θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις τοῦ παιδὸς τῆς προσχολικῆς ζωῆς, (τοῦ εἰκονοστασίου τῆς οἰκίας, τῆς προσευχῆς τῶν γονέων, τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, τῆς βοηθείας πρὸς τοὺς πάσχοντας κλπ). Ἐπὶ τῶν ἀσυνειδήτως εἰσελθουσῶν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ γνώσεων θὰ στηριχθῇ τὸ ἔργον μας. Μὲ ἀφόρμησιν ἐκείθεν καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ σχολείου ὁ μαθητὴς ἐλευθέρως σκεπτόμενος, ἐνθρονίζει ἐν τῇ ψυχῇ του θρησκευτικὰς ἀρχάς. Ἐκ δὲ τοῦ ὅλου θρησκευτικοῦ πολιτισμοῦ, ἐκ τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν ἀξιῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ κόσμου, τοῦ βασιλείου τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν γένει, ἄγεται, ἐλευθέρως συζητῶν μετὰ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν συμμαθητῶν του, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Πανσοφίας, Παντοδυναμίας, Ἀγάπης, Εὐσπλαγχνίας καὶ λοιπῶν ἰδιοτήτων τῆς Θεότητος, ἄγεται ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν θανμασμὸν τῆς τελειότητος τοῦ ἐπὶ γῆς βίου τοῦ Θεανθρώπου, εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, εἰς ἐπιθυμίαν πρὸς μίμησιν, εἰς συναισθήσιν τῶν καθηκόντων του ὡς χριστιανοῦ, εἰς ἀπόφασιν βίου χρηστοῦ μαθητοῦ, χρηστοῦ τέκνου, εἰς ζωὴν χριστιανικὴν ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ τοὺς συμμαθητάς του. Ἡ μετὰ ἐλευθερίας τοῦ πνεύ-

ματός του θρησκευτική αγωγή ἐδραιώνει ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὁ Ἑθνικός Νόμος, ὁ ἐκφαινόμενος ὑπὸ τὸν ἔλεγχον ἢ τὴν γαλήνην τῆς συνειδήσεώς του, ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ τοιαύτη μόρφωσις τοῦ θρησκευτικοῦ του συναισθήματος φέρει αὐτὸν βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς συμφωνίαν τῆς σκέψεώς του πρὸς τὸν Ἑθνικὸν Νόμον. Ἡ δὲ καθόλου θρησκευτική του ζωὴ—διότι εἰς τὸ τοιοῦτον σχολεῖον ζῇ τὴν χριστιανικὴν ζωὴν εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ σχολικοῦ βίου—ἰδρύει ἐν αὐτῷ ἀσφαλῆ καὶ εὐλαβῇ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν οὐ μόνον διὰ τὰ ἔτη τῆς μαθητικῆς ζωῆς του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν μετέπειτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ βίον του. Οὐδὲ εἶναι δυνατόν, ἐὰν οὕτω μορφώσῃ τὸ συναίσθημά του, νὰ αἰσθανθῇ τοῦτό ποτε ἀπαμβλυνόμενον, ὥς συμβαίνει αὐτῷ εἰς τοὺς πολλοὺς μέχρι σήμερον, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, εἰς τοὺς ὁποίους, ὅταν παύσῃ ἡ ἐπίδρασις τῆς δεοντολογίας, τῆς πίσεως καὶ τῆς βίας τοῦ σχολείου, ἄρχεται ἡ ἀμφιβολία καὶ ὁ κλυδωνισμὸς τῆς πίστεως, αἱ παράλογοι καὶ ἐγῴστικαι σκέψεις ἀθηρησείας. Εἰς τὸν, ὡς ἀνωτέρω, μορφούμενον μαθητὴν ἡ προσευχὴ θεωρεῖται ψυχικὴ ἀνάγκη εἰς πάσας τὰς περιστάσεις, ἡ φοίτησις εἰς τὸν ναὸν ἐπίσης, τὰ ἔργα τῆς εὐποιίας εἶναι αὐθόρμητα, ἡ συγγνώμη πρὸς τὸν πταίσαντα συμμαθητὴν, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ὑπεροχῆς καὶ ἀνωτερότητος ἄλλου κλπ. Ἡ δεοντολογία λοιπὸν, ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ πίσις κατὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος πρέπει νὰ ἴσταται μακρὰν ἐν τῷ Νέῳ Σχολείῳ, οὗτινος ὁ χαρακτήρ εἶναι ἡ ἐλευθέρα πνευματικὴ ἐνέργεια. Ἐὰν ὅλως ἐλευθέρως ὁ μαθητὴς, ὅπως καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ γνωστικοῦ, μορφώσῃ θρησκευτικὴν συνείδησιν καὶ ζήσῃ ἐν τῷ σχολείῳ του τὴν χριστιανικὴν ζωὴν, καὶ εἰς τὸν μετέπειτα βίον του θὰ ζήσῃ ὁμοίως, ἔχων πάντοτε ἄξονα τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἔργων του τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Περὶ τὸν εἶναι, νομίζομεν, νὰ τονίσωμεν τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὸν μαθητὴν ἡ τοῦ διδασκάλου θρησκευτικὴ ἀνωτερότης καὶ χριστιανικὴ μόρφωσις, ἡ ἐκφαινόμενη καὶ ἐν τῇ σχολικῇ ζωῇ καὶ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ του βίῳ καὶ τῷ κοινωνικῷ καθόλου. Τὸ παράδειγμα ἡμῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς, οὕτω καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν, ἀσχετὴ τὴν σπουδαιοτέ-

ραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν μας.

Διὰ τὸ ἡ θ ι κ ὸ ν συναίσθημα. Ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τοῦ μαθητοῦ μας, τὰς κληρονομικὰς ἢ ἐπικτητοῦς ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὅλου περιβάλλοντος, ἐν ᾧ ἔζησε κατὰ τὴν προσχολικὴν ἡλικίαν, θὰ παρασκευάσωμεν οὕτω τὸ ἔδαφος, ὥστε μόνος ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ μεθ' ἡμῶν καὶ τῶν συμμαθητῶν του ἀναστροφῇ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐν τῷ σχολείῳ διδασκομένου πολιτισμοῦ, μόνος δώσῃ εἰς τὴν συνείδησίν του ἡθικὴν χοροῖαν, ἰδρῦσιν νομοθεσίαν ἡθικὴν. Συμφώνως πρὸς ταύτην θὰ κρίνῃ οὗτος αὐτοελεγχόμενος τὰς πράξεις του ὡς ἀγαθὰς μὲν, ἐὰν αὗται συμφωνοῦν πρὸς τοὺς ἡθικοὺς νόμους, κακὰς δὲ, ἂν ὄχι. Οὕτω προαγόμενος καὶ αὐτοαγαγούμενος, χαράσσει τὴν ὁδὸν διὰ τὸν καταρτισμὸν του εἰς ἡθικὴν προσωπικότητα. Ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος τῆς μαθητικῆς ζωῆς του προχωρεῖ, ἐπὶ τοσοῦτον προχωρεῖ καὶ αὐτὸς ἐνσυνειδήτως εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷ καὶ χαίρων ζῇ καὶ κινεῖται ἐν αὐτῷ. Τὸ οὕτω δημιουργούμενον ἐν τῇ ψυχῇ του σύνολον τῶν ἡθικῶν ἐννοιῶν δὲν θὰ διέπῃ μόνον τὴν μαθητικὴν του ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετέπειτα, ἥτις θὰ εἶναι ζωὴ συνειδήσεως γαληνιαίας, συναισθημάτων εὐαρέστων, ζωὴ χαρᾶς ἐν τῷ κ α θ ἡ κ ο ν τ ι, ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ ὁποῖου θὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοθυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως, μιμούμενος τὰς μεγάλας ἡθικὰς ἀξίας, τὸν Σωκράτη π.χ., προτιμήσαντα τὸν θάνατον ἢ τὴν ἀσέβειαν πρὸς τὸν Νόμον καὶ τὸ καθήκον.

Διὰ τοὺς ἀνθρώπους τούτους τοῦ Νόμου καὶ τοῦ καθήκοντος ὁ Κάντιος ἔλεγεν, ὅτι εἶναι αὐστηρῶς ἡθικοί. Ἐπὶ δὲ τοῦ καθήκοντος φιλοσοφῶν ἔλεγε: «Καθῆκον, ὃ σὺ ὑψηλὸν καὶ μέγα ὄνομα, ὅπερ ἀπαιτεῖς ὑποταγὴν, ἵνα δὲ κινήσῃς τὴν βούλησιν δὲν ἀπειλεῖς, ὅπερ θὰ ἐνεποίει φυσικὴν ἀπέχθειαν καὶ τρόμον, ἀλλ' ἀπλῶς διατυποῖς νόμον, ὅστις ἀφ' ἑαυτοῦ εὐρίσκει εἴσοδον εἰς τὴν ψυχὴν καὶ παρὰ παντὸς ἀνθρώπου ἐκόντος ἄκοντος ἀξιούται σεβασμοῦ καὶ τιμῆς, νόμον, οὗ ἐνώπιον πᾶσαι αἱ κλίσεις σιγῶσιν, ἂν καὶ λάθρα ἀντιδρῶσι· τίς εἶναι ἡ ἀρχή σου, ἀρχὴ ἀνταξία σοῦ, καὶ ποῦ δύναται νὰ εὕρεθῇ ἡ ρίζα τῆς εὐγενοῦς κα-

ταγωγῆς σου!» (1)

Ὁ δὲ Wordsworth ἐν τῇ πρὸς τὸ καθῆκον ὡδῇ αὐτοῦ προσφωνεῖ τοῦτο ὡς ἐξῆς: «Ἀύστηρὰ κόρη τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς, ὦ καθῆκον, ἥτις εἶσαι φῶς ὁδηγοῦν, ἐξουσία ἐπικαλύουσα τοὺς πλανωμένους καὶ ἐπιτιμῶσα, ἥτις εἶσαι νίκη καὶ νόμος, ὅταν κενοὶ ἐπικρατῶσι φόβοι, ἥτις ἀπαλάττεις ματαίων πειρασμῶν, ὑπογλυκαίνεις δὲ καὶ καταπραΰνεις τὸν πικρὸν καὶ ἐπίμοχθον τῆς ἀνθρωπότητος ἀγῶνα... » (2)

Καὶ ὄντως, δὲν εἶναι δυνατόν ποτε ὁ μαθητὴς νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀποστολὴν του ὡς θρησκευτικὸς καὶ ἠθικὸς ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν δημιουργήσῃ ἐλευθέρως ἐν ἑαυτῷ νομοθεσίαν ἠθικὴν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ ὑποβάλῃ τὸ καθῆκόν του καὶ τὴν εἰς αὐτὸ ὑποταγὴν του καὶ ἐν τῷ σχολικῷ καὶ ἐν τῷ μετέπειτα βίῳ του.

Διὰ τὰ διανοητικὰ συναισθήματα ὀφείλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν τὴν αὐτὴν πορείαν τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας. Ὁ μαθητὴς διὰ τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων ἐλευθέρως εἰσέρχεται εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν μὲ διαφέροντα ἰδικὰ του, μὲ προσοχὴν ἐντεταμένην, μὲ βούλησιν ἰσχυράν καὶ φέρεται διαρκῶς πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας τῶν γνώσεων καὶ κατάκτησιν αὐτῶν. Ἡ ἐργασία του ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐξ ἐσωτερικῆς του ἀνάγκης, τὸν ἱκανοποιεῖ, τὸν πληροῖ εὐαρέστων συναισθημάτων, ἐνθουσιασμοῦ πολλάκις, ἐὰν κατανοήσῃ τὰ ἐρευνώμενα. Τὰ εὐάρεστα συναισθήματα, ὑφ' ὧν κατέχεται εἰς τὰ ἐλεύθερα ἔργα του, δὲν εἶναι μόνον συνεχῇ, ἀλλὰ καὶ τὸν ὠθοῦν πρὸς περαιτέρω ἔρευναν καὶ ἐργασίαν, πρὸς ἀνωτερότητα, πρὸς ἠθικὴν ζωὴν. Καὶ αὐτὸς ὁ κόπος, τὸν ὁποῖον δοκιμάζει, εἶναι εὐχάριστος πρὸς αὐτόν. Ἐννοεῖται, ὅτι τὸ μέγεθος, ἡ ἔντασις τῶν εὐαρέστων συναισθημάτων ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς ἀτομικότητος ἑκάστου μαθητοῦ καὶ ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἔργων, εἰς ἃ ἀσχολεῖται.

(1) KRITIK D. PRAKT. VERNUNFT, μέρ. I, κεφ. III. FRANK THILLY Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἠθικὴν. Μετάφρ. Γ. Γρατσιάτου σελ. 81.

(2) Τὸ αὐτὸ ἔργον σελ. 82.

Οὕτως, ἐργαζόμενος εὐχαρίστως, συναισθάνεται, προαγομένης τῆς συνειδήσεώς του, τὴν ἐργασίαν ὡς τροφήν, ὡς ἀνάγκην, ἐκτιμᾷ τὴν ἀξίαν της, κατανοεῖ σαφῶς, ὅτι δι' αὐτῆς τὰ πάντα δύναται νὰ κατορθώσῃ, πιστεύει εἰς τὴν δι' αὐτῆς νίκην τῆς ζωῆς, πιστεύει, ὅτι ἐν τῷ καθήκοντι τῆς ἐργασίας ἔγκειται ἡ εὐτυχία. Τὰ πληροῦντα τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ συναισθήματα χαρᾶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς σχολικῆς ἐργασίας καθιστοῦν εἰς αὐτὸν τὸ σχολεῖον τόπον προσφιλέ, τόπον ἱερὸν, παρὰ δεισον ἐπίγειον, ἅπὸ τοῦ ὁποίου δὲν θέλει ν' ἀπομακρυνθῇ. Τὰ εὐάρεστα ταῦτα συναισθήματα τοῦ μαθητοῦ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασίᾳ του πόσον εὐκόλως ὀδηγοῦν αὐτὸν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς!

Διὰ τὸ συναισθημα τοῦ καλοῦ. Ὁ παῖς ἔχει ἐκ κληρονομικότητος τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ καλόν. Νήπιον ἔτι ἐκπλήσσεται πρὸ τῶν ζωηρῶν χρωμάτων, ποθεῖ νὰ λάβῃ ἀνὰ χεῖρας ἀντικείμενα ἢ ἀθύσματα λαμπρῶν χρωμάτων, ὥραϊα ἄνθη, χαίρει βραδύτερον διὰ τὸ ὥραϊον φῶρεμά του, τὸ ὥραϊον δῶρόν του κλπ. Ἡ δύναμις αὕτη ἐξελισσομένη σὺν τῷ χρόνῳ δημιουργεῖ εἰς αὐτὸν εὐάρεστα συναισθήματα.

Ἐπὶ τῶν ἐκ κληρονομικότητος προδιαθέσεων τοῦ παιδὸς στηρίζεται τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου. Γνωρίζονται δὲ αἱ προδιαθέσεις του αὐταὶ κυρίως εἰς τὰς σχέσεις του πρὸς τὰς εἰκόνας, τὰ χρώματα, τὰ ἔξομα. Διὰ τούτων κατ' ἀρχὰς θ' ἀσκηθῇ ὁ μαθητὴς εἰς τὸ καλόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου τόσον περισσότερον ἔλκεται, ὅσον περισσότερον ἐν αὐτῷ ἀσκεῖται. Τὰ περιεχόμενα τῶν ἐπιδεικνυμένων αὐτῷ εἰκόνων κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων μαθημάτων ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς του, τὴν ὁποῖαν βαθμηδὸν διαμορφώνουν ἀναλόγως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μικρὸς μαθητὴς ἐνδιαφέρεται καὶ ἐξετάζει τὸ περιεχόμενον τῶν εἰκόνων καὶ οὐχὶ τὴν μορφήν αὐτῶν, ἡ ἐξέτασις τῆς ὁποίας ἀνήκει εἰς τὰς προηγμένας συνειδήσεις, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ περιεχομένου τούτου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ κυρίως προάγει τὴν ἔμφυτον ἱκανότητα τοῦ μαθητοῦ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ καλοῦ. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν εἰκόνων προέρχεται τὸ εἰς τὴν ψυχὴν προκαλούμενον εὐάρεστον συναί-

σθημα, διότι, ὡς γνωστὸν, βραδύνει νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν μικρὸν ἄνθρωπον ἡ καλαισθητικὴ κρίσις. Εἶναι παιδαγωγικὴ ἀλήθεια, ὅτι ἡ δι' εἰκόνων διδασκαλία προάγει περισσότερον τὸ συναίσθημα, κινεῖ τὸ διαφέρον καὶ κρατεῖ τὸν μαθητὴν εἰς συνεχῇ προσοχὴν, προκαλεῖ πολλάκις τὸν θαυμασμόν, ἐπιδορᾷ ἐνωρὶς ἐπὶ τῆς κρίσεως, τῆς βουλήσεως. Προάγει ἐπίσης τὴν παρατηρητικὴν δύναμιν, δι' ἧς ὁ μαθητὴς ἄγεται εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ καλοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ διδασκτικὰ βιβλία, ἰδίᾳ τῶν μικροτέρων τάξεων τοῦ Δημ. Σχολείου, πρέπει νὰ κοσμῶνται διὰ καταλλήλων εἰκόνων. Κατ' ἄλλον τρόπον βεβαίως ἐκλαμβάνει ἕκαστος τὸ καλόν. Ἡ μικρὰ ἡλικία ἀρέσκεται εἰς τὰ ζωηρὰ χρώματα, τὸ κυανοῦν, τὸ πράσινον, τὸ ἐρυθρόν, τὸ κίτρινον, ἡ μεγάλη εἰς τὰ σοβαρώτερα. Ἐπίσης ἀναλόγως τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν, ἄλλος προτιμᾷ τὸ κίτρινον, ἄλλος τὸ ἐρυθρόν κλπ.

Διὰ τῶν ἁσμάτων ὁμοίως προάγεται τὸ καλαισθητικὸν συναισθημα τοῦ μαθητοῦ. Ἡ μήτηρ, ἵνα προκαλέσῃ εὐάρεστα συναισθήματα εἰς τὸ βρέφος καὶ παύσῃ τοῦτο κλαῖον, ᾄδει. Τὸ ᾄσμα, ἡ μουσικὴ μαλάσσει καὶ τὰς πλέον δυσαγώγους φύσεις. Οἱ σοφοὶ παιδαγωγοὶ τὸ ᾄσμα εἰσήγαγον ὡς πρῶτον μάθημα εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα καὶ τὰ δημοτ. σχολεῖα. Καὶ γενικῶς ἡ εἰσαγωγή τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ καλὸν ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ προάγει τὸ καλαισθητικὸν τοῦ συναισθημα.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ αὐτοῦ πρέπει νὰ γίνεται ἐλευθέρως. Ἡ ἐλευθέρα εἰσαγωγή τοῦ εἰς τὴν μουσικὴν, φωνητικὴν καὶ ἐνόργανον, εἰς τὰς φυσικὰς καλλονάς, (λυκαυγές, ἀνατολή, δύσις, οὐράνιον τόξον, ἀστεροεῖς οὐρανός, ὄρος, δάσος, θάλασσα, θύελλα, χιὼν, κλπ. φυτικὸν καὶ ζωϊκὸν βασίλειον) ἡ ἐλευθέρα εἰσαγωγή τοῦ εἰς τὰ χρώματα καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς ἐργασίας, ἰχνογραφίαν, ζωγραφικὴν, πλαστικὴν καὶ πάντα τὰ εἶδη τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς, ἐπιδορᾷ ἀμέσως καὶ ἑμμέσως ἐπὶ τοῦ ἡθους τοῦ. Πάντα ταῦτα καλλύνουν τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ κόσμον, ἀναλόγως πρὸς τὴν φύσιν ἐκάστου. Εἶναι ταῦτα πηγὴ συνεχῶν εὐαρέστων συναισθημάτων, εἶναι ἡ πύλη, δι' ἧς θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κύκλον τοῦ ωραίου, εἰς πάσας τὰς μορφὰς τοῦ καλοῦ. Ὅσον περισσότερον ἐλευθέρως εἰσδύει εἰς τὸν κόσμον τοῦ ωραίου, τόσον περισσότερον

ἐνδιαφέρεται δι' αὐτὸ καὶ βούλεται νὰ ἀσχολῇται μὲ αὐτό.

Ἡ εἰσαγωγή τῆς τέχνης σήμερον εἰς τὰ σχολεῖά μας εἶναι εἰς ἄριστος οἰωνὸς διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ συναισθήματος τοῦ καλοῦ, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ὁ χαρακτηρ τῆς ἐργασίας τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἡ ἐλευθέρα ἐνέργειά του, ὁ δὲ διδάσκαλος γνωρίζει καὶ τοῦ παιδὸς τὴν ψυχολογίαν καὶ τῆς καλλιτεχνίας καὶ τὴν κατὰ σύστημα ὠρισμένον καθοδήγησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ἀπλῶν παραστάσεων καὶ βαίνοντες εἰς τὰς συνθετωτέρας καὶ ἀπὸ τῶν εὐκόλων καλλιτεχνικῶν ἔργων εἰς τὰ δύσκολα, τὰ ὁποῖα, τῇ βοήθειᾳ τῶν σχετικῶν πρὸς ταῦτα γνώσεων τοῦ πολιτισμοῦ, κατανοοῦνται εὐκολώτερον, θὰ κατορθώσωμεν, ὥστε νὰ χαραχθῇ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ εὐρεῖα ὁδὸς διαφερόντων καὶ βουλευτικῶν ἐνεργειῶν, μὲ συναισθήματα πάντοτε εὐάρεστα. Δυνάμει δὲ τῆς προαγομένης παρατηρητικότητός του ἀσκεῖται ἡ καλλιτεχνικὴ του κρίσις καὶ εἰσδύει καὶ εἰς τὰς μορφὰς πλεόν τῶν καλλιτεχνημάτων. Εἰσδύει εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς προθέσεις τῶν καλλιτεχνῶν, εἰς τὴν ψυχολογίαν των, εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ψυχολογίαν τῶν ἔργων των. Καὶ ἡ ἐπίσκεψις καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων, μουσείων κλπ. συμβάλλει πολὺ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ συναισθήματος τούτου.

Ἀλλὰ καὶ διὰ πάντων τῶν μαθημάτων προάγεται τὸ συναισθημα τοῦ καλοῦ. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρχῃ συντονισμὸς ἐργασίας τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, τὸ ὁποῖον καὶ ἀντίληψιν τοῦ καλοῦ ὁφείλει νὰ ἔχῃ καὶ πίστιν, ὅτι τὸ καλὸν δύναται νὰ προωθήσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἡθικοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς. Ἡ σχέσις αὕτη τοῦ συναισθήματος τοῦ καλοῦ πρὸς τὴν ἡθικὴν ἀγωγὴν ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς γνώμης πολλῶν σοφῶν παιδαγωγῶν, οἵτινες ἐδίδαξαν, ὅτι τὰ καλαισθητικὰ συναισθήματα ταυτίζονται πρὸς τὰ ἡθικά. Δὲν εἶναι δὲ ἄγνωστος ἡ θεωρία, καθ' ἣν ὡς πρώτη τῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς ἐθεωρήθη τὸ συναισθημα (Emotionalismus) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς βουλησιαρχίας (Voluntarismus) καὶ τῆς νοησιαρχίας (Intellectualismus). Ἄν καὶ δὲν ἀληθεύῃ ἡ θεωρία τῆς θυμοκρατίας σήμερον, ἐν τούτοις εἶναι ἐξηκριβωμένον ἐπιστημονικῶς, ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ συναισθήματος ἔχει ὡς ἀπαραίτητον παρά-

γοντα καὶ τὴν καλαισθητικὴν μόρφωσιν. Τὸ συναισθημα τοῦ ἡ-
λοῦ ἀναπτυσσόμενον, ὁδηγεῖ εἰς τελείωσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου,
προάγει τὸν μαθητὴν εἰς τὴν ἀρετὴν, τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν.

Καὶ διὰ τὰ κοινωνικὰ συναισθήματα πρέπει νὰ παρέ-
χωνται ὑπὸ τοῦ σχολείου αἱ ἀνάλογοι εὐκαιρίαι καὶ τὰ μέσα πρὸς
ἐλευθέραν τοῦ μαθητοῦ δρασίαν ἐν τῇ σχολικῇ ζωῇ. Κατὰ τὴν προ-
σχολικὴν ζωὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ διὰ τῆς σχέσεως πρὸς τὰ μέλη
αὐτῆς γεννῶνται τὰ πρῶτα κοινωνικὰ συναισθήματα, τὰ ὅποια
βιηθηδὸν ἐπεκτείνονται πρὸς τοὺς συνομήλικας, τοὺς συμπαί-
κτας, τοὺς γείτονας κλπ. Ἐδαφος ὅμως, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως
τέλειον διὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὴν κατὰ σύστημα ἀνάπτυξιν τῶν
συναισθημάτων τούτων καὶ γενικῶς τῶν συμπαθητικῶν, παρέχει
τὸ σχολεῖον, ἡ σχολικὴ ζωὴ καὶ ἰδίᾳ ἡ Μαθητικὴ Κοινότης. Ἡ
εὐγενὴς ἡμῶν πρὸς τοὺς μαθητάς, τὸ διδακτικὸν καὶ ὑπηρετικὸν
προσωπικὸν συμπεριφορὰ, ἡ γλυκεῖα μετ' αὐτῶν συνομιλία καὶ
συναναστροφή, ἡ συνεργασία, ἡ φιλική, εὐγενὴς καὶ παραινε-
τικὴ ἐπέμβασις μας κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Μαθ. Κοινότη-
τος, ἡ καθ' ὅλους τοὺς τρόπους ἐκδηλουμένη στοργὴ ἡμῶν, ἡ
συνεργασία τῶν μαθητῶν εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ τῆς χειρὸς
ἔργα, ἡ κοινὴ συνεργασία διὰ τὴν προπαρασκευὴν ἐκδρομῶν,
ἐορτῶν, ἡ βοήθεια τῶν ἀδυνάτων τὸν νοῦν, ἡ οἰκονομικὴ ἐνί-
σχυσις τῶν πενομένων, ἡ ἐκδήλωσις τοῦ πόνου ἡμῶν καὶ τῆς
λύπης τῶν μαθητῶν διὰ τὰς παρεκτροπὰς τινων, ἡ προθυμία δι'
ἔργα εὐποιίας, πατριωτικὰ, κοινωνικὰ, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ ἡ-
μῶν καὶ τῶν μαθητῶν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν μὲ ἐκδηλον τὴν
πρωτοβουλίαν αὐτῶν, προάγει τὰ συμπαθητικὰ συναισθήματα τοῦ
μαθητοῦ, τὴν θειοτάτην ταύτην ἀρετὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας.

Ἡ ἐν τῇ σχολικῇ ζωῇ ἐφαρμογὴ ἐν τῇ πράξει ἐκάστου τῶν συμ-
παθητικῶν συναισθημάτων, ἐφαρμογὴ ἐλευθέρᾳ καὶ οὐχὶ ἐπι-
τασσομένη δεοντολογικῶς, («ὀφείλεις νά...», «πρέπει νά...».)
ἀλλ' ἀπορρέουσα ἐλευθέρως ἐκ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ χα-
ραχθεῖσης χρηστῆς νομοθεσίας, καταπνίγει τὰ ὑπάρχοντα ἀντιπα-
θητικὰ συναισθήματα τοῦ ἐγωῖσμοῦ, μίσους, ζηλοτυπίας, χαιρε-
κακίας κλπ. καὶ προάγει εἰς ἡθικὴν διαγωγὴν. Διὰ τῆς μορφώσε-
ως τῶν συναισθημάτων τούτων ἀποβαίνει βραδύτερον ὁ μαθητὴς

χρηστὸς πολίτης, σφεβόμενος τὸν Θεόν, τιμῶν τοὺς γονεῖς, πειθαρχῶν εἰς τοὺς νόμους, μὴ ἡττώμενος εἰς τὰς θλίψεις, οὐδὲ κυβερνόμενος ὑπὸ τῶν παθῶν του, μὴ ἐπαιρόμενος διὰ τὸν πλοῦτον ἢ τὴν δόξιν, ἄνθρωπος ἀκέραιος καὶ τίμιος εἰς τὰς συναλλαγὰς του, δίκαιος, εὐγνώμων, φιλόανθρωπος καὶ οἰκτίρμων, ἄνθρωπος τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀγαπῆς, ἥτις εἶναι ὁ νόμος τοῦ οὐρανοῦ, ἡ ἀλήθεια τῶν ἀληθειῶν, ἡ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν ἵνα τοιοῦτοι καταρτισθοῦν οἱ μαθηταὶ μας, τὰ αὐριον μέλη τῆς κοινωνίας, πρέπει τὸ σχολεῖόν μας νὰ μεταβληθῇ εἰς ἴδρυμα κοινωνικόν, ἐν ᾧ νὰ παρέχωνται πᾶσαι αἱ εὐκαιρίαι διὰ τὴν κοινωνικὴν δρᾶσιν καὶ ζωὴν αὐτῶν, εἰς ἴδρυμα αὐτοαγωγῆς, οἱ ἐν τὸς τοῦ ὁποίου ζῶντες νὰ αὐτοπροάγωνται ἐν τοῖς συναισθηματικῇ συμπαθείας καὶ τῆς ἀγάπης.

Διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ συναισθηματικῇ τῆς τιμῆς. Κυκλοφύμενος ὁ μαθητὴς ἐν ταῖς ποικίλαις γνώσεσι καὶ ἐργασίαις του, ἂς ὑπευθύνως ἀναλαμβάνει μόνος ἢ ὡς μέλος ὁμάδος, ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τῆς συνερχομένης κοινότητος, προάγεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, συναισθανόμενος τὴν ἀποδιδομένην εἰς αὐτὸν δικαίαν τιμὴν, τιμῶν καὶ αὐτὸς ἄλλους δικαίως. Προάγεται, ὥστε νὰ σχηματίξῃ ὀρθὰς κρίσεις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων καὶ οὕτω ν' ἀποδέχεται μὲν τὴν δικαίως εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένην τιμὴν, ν' ἀπορρίπτῃ δὲ τὴν ἄδικον, ἀποδίδων ἐπίσης δικαίως τιμὴν εἰς τοὺς ἄλλους, ὥστε οὔτε ἐλίτδες, οὔτε ἐκ πλάνης νὰ διαστρέφῃ τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν. Ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πνευματικῇ του ἐνεργείᾳ, τῇ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν χαρακτηριζούσῃ τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ, κρίνει ὀρθῶς περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων, μὴ δεχόμενος καὶ μὴ ἀποδίδων ἐπιπολαίως ἐπαίνους, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀδίκους ψόγους. Σχηματίζει οὕτω ὀρθὸν αὐτοσυναίσθημα καὶ ὀρθὴν αὐτοσυνειδησίαν, μορφοῦται γενικῶς, ὥστε καὶ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς σχολικῆς του ζωῆς καὶ ἐν τῇ τοῦ μετέπειτα βίου του ν' ἀποκρούῃ ἀδίκους τιμὰς, εὐχαριστούμενος μόνον εἰς τὸ δίκαιον «εὐγε», χωρὶς νὰ υπερηφανεύηται. Δὲν θὰ κινδυνεύσῃ οὕτω οὔτε ἀπὸ κόλακας νὰ περιστοιχίζηται, ἐπαιρόμενος καὶ φυσιοῦμενος, οὔτε κόλαξ αὐτὸς νὰ καταντήσῃ, ἀπεναντίας θὰ βδελύσσεται μίαν τοιαύτην ἀηδη

κατάστασιν.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας θὰ μορφώσωμεν τὸ πατριωτικὸν συναισθημα καὶ πάντα τὰ ἄλλα.

Τὴν σημασίαν λοιπὸν ἑνὸς ἐκάστου τῶν συναισθημάτων ἔχοντες ὑπ' ὄψει, τὴν ἀλληλεπίδρυσιν αὐτῶν, τὴν μεταξύ των θετικὴν καὶ ἀρνητικὴν συνάφειαν, ἃς μὴ παρορῶμεν τὴν μόρφωσιν αὐτῶν. Τὸ συναισθάνεσθαι, ἐπαναλαμβάνομεν, συνδεόμενον μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς λειτουργιῶν, ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ, ἄλλοτε ἐνισχύον τὴν νόησιν καὶ τὰς μορφὰς αὐτῆς καὶ ἄλλοτε ἐξασθενοῦν καὶ μειῶνον τὰς δυνάμεις αὐτῆς πρὸς δρᾶσιν, καὶ ἐπὶ τοῦ βουλευτικοῦ, συντελοῦν ἐπίσης πρὸς ἐνέργειαν ἢ ἀδράνειαν, ὅπως καὶ τὸ γνωστικὸν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸ συναισθάνεσθαι καὶ βούλεσθαι, καὶ τὸ βούλεσθαι ἐπὶ τὸ γνωστικὸν καὶ βουλευτικόν. Ὅλων τῶν στοιχείων τῆς ψυχῆς, τῶν μυστηριωδῶς συνηνωμένων, ὑπάρχει συνάφεια θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα ἔχουν καὶ ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ἐγὼ ἐπιδράσιν καὶ τοῦτο ἐπὶ ταῦτα, ἐπειδὴ, ἄλλαις λέξεσιν, ὑπάρχει καὶ ψυχοφυσικὴ καὶ ψυχοβιολογικὴ (1) συνάφεια, εἶναι ἀνάγκη ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι, οἱ γνωρίζοντες καλῶς τὰς σχέσεις ταύτας τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγῶ, νὰ ἐνεργῶμεν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ἐν ἁρμονίᾳ συναναπτυσσόμενα τὰ δύο ἐγῶ, νὰ παρέχουν βεβαίως ἐλπίδας περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου ἡμῶν.

Αἱ τρεῖς αὗται ἀρρήκτως συνδεδεμέναι ἀδελφαὶ καταστάσεις, μορφοῦμεναι καὶ πρὸς ἀλλήλας ἐπιδρῶσαι, ὑπὸ τὴν ἐλευθέραν πνευματικὴν ἐνέργειαν τῶν μαθητῶν, καθιστοῦν αὐτοὺς τύπους ἰδεώδεις ὑπὸ τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους ψυχοφυσικῶν ἱκανοτήτων ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ. Τὰ δύο ἐγῶ, σωματικὸν καὶ ψυχικόν, ὡς ἐν ἐμφανιζόμενα ἁρμονικὸν σύνολον, μᾶς δίδουν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νέου συστήματος τῆς Παιδαγωγικῆς ἐργασίας, ὥρισμένην ἀτομικότητα, νοοῦσαν, συναισθανομένην καὶ βουλομένην κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀτομικότητα μὲ φρόνημα καθωρισμένον, προκόπτουσιν ὑπὸ τὰς ἰδίας τῆς εὐθύνας

1) Νικ. Ἐξαρχοπούλου Σωματολογία τοῦ παιδός. Ἔκδ. Β'. σελ. 34-41

εἰς τὴν ἠθικὴν ζωὴν.

6.—Η ΒΟΥΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΦΕΡΟΝ

Εἰς βιβλίον παιδαγωγικὸν τῆς διδακτικῆς τῆς Ἱχνογραφίας, ἐκδοθὲν τὸ 1929, γίνεται συχνὴ χρῆσις τῆς θελήσεως τοῦ διδασκάλου, ὡς ἑξῆς: «Θέλω, παιδιά, αὐτὴν τὴν ὥρα νὰ ἱχνογραφήσετε τὴ σκοῦλα τοῦ σχολείου». Ἀλλαχοῦ: «Θέλω παιδιά, σήμερα νὰ μοῦ ἱχνογραφήσετε τὸ καταβρεχτήρι τοῦ σχολείου μας.» Εἰς ἄλλην διδασκαλίαν: «Θέλω, παιδιά, σήμερα νὰ ἱχνογραφήσετε αὐτὴ τὴ στάμνα.» Καὶ ἄλλαι παρόμοιαι διαταγαὶ ἐκφράζονται κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον, ἐνῶ τὸ βιβλίον ἀξιοῖ, ὅτι ἔχει συγγραφῇ κατὰ τὸ «νέον σχολεῖον ἐργασίας».

Ἀλλά, θ ἐ λ ω ἐ γ ὼ ν ἂ θ ε λ ῆ σ ε τ ε σ εῖς καὶ νὰ πράξετε ὅ,τι ἐπιτάσσω, σημαίνει ὅτι σεῖς εἰσθε ἄβουλοι, ἐγὼ δὲ δύναμαι νὰ ἄγω καὶ νὰ φέρω τὸ ἐγὼ σας. Σημαίνει, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἐγὼ σας εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον συντεθειμένη, ὥστε νὰ ἐξαργαῖται ἐκ τῆς ἰδικῆς μου βουλήσεως, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, οὐδὲν δύνασθε ἄνευ τῆς ἰδικῆς μου βουλήσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει σεῖς εἰσθε τὰ ἀθύρματα, ἐγὼ δὲ ὁ δι' ὑμῶν παίζων, σεῖς οἱ δοῦλοι καὶ ἐγὼ ὁ δεσπότης, ὁ ὄχλος σεῖς καὶ ὁ τύραννος ἐγώ! Ἄν ἀρνηθῇτε νὰ θελήσετε ὅ,τι ἐγὼ θέλω, ἂν δὲν προσέξετε, ἂν δὲν πράξετε, τότε καὶ τὴν ῥάβδον δύναμαι νὰ μεταχειρισθῶ καὶ εἴ τι ἄλλο ἐξαναγκαστικὸν μέσον προσοχῆς!

Ἀλλὰ τότε, ἂν οὐδὲν θέλῃ ὁ μαθητής, ἀλλὰ ὅ,τι ὁ διδάσκαλος θέλει, σημαίνει, ὅτι ὁ μαθητής εἶναι πα ρ ἂ λ υ τ ο ς ψυχικῶς καὶ ἀνίκανος νὰ ἐπιτελέσῃ μόνος ἔργον τι. Ἄν δὲ ἡ ἀγωγή ἀκολουθήσῃ αὐτὴν τὴν πορείαν, ὁ μαθητής, ἀπολυόμενος τοῦ σχολείου, τίνος εἶδους παραστατικὸν κόσμον θὰ ἔχῃ, τίνος εἶδους συναισθήματα, ποίαν βούλησιν καὶ ποῖον χαρακτῆρα; Ἀσάφεια

καὶ σύγχισις θὰ χαρακτηρίζουν τὸ γνωστικόν του, ἐπομένως δὲ τὰ συναισθήματά του, ὡς ἀντιδράσεις εἰς τὰ ψυχικά γεγονότα τοῦ βίου, θὰ εἶναι ἀκαθόριστα, ἢ βούλησίς του ἀνίσχυρος καὶ ἀναποφάσιτος, βραδυκίνητος καὶ ἀσταθής. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ βούλησίς του θὰ εἶναι τοιαύτη, ἀδύνατον νὰ δημιουργηθῇ ἐν ἑαυτῷ χαρακτήρ, ὡς μόνιμος τρόπος τοῦ βούλεσθαι καὶ πράττειν. Εἶναι ἀδύνατον οὗτος ὡς μέλος τῆς κοινωνίας νὰ δράσῃ καὶ νὰ μετᾷσχη τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου αὐτῆς. Τὰ σπουδαιότερα χαρακτηριστικά τοῦ τοιαύτης βουλήσεως ἀνθρώπου εἶναι ἡ δειλία, τὸ ἄτολμον καὶ ἀναποφάσιτον, ἡ ἑλλειψις πρωτοβουλίας καὶ αὐτοπεποιθήσεως, οὐδὲν τὸ σταθερὸν εἰς τὰς ἰδέας καὶ πεποιθήσεις, εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις του. Θὰ καταντήσῃ «σὰν τὴν καλαμιά στὸν κάμπο», πτερὸν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου τῆδε κακεῖσε φερόμενον.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον δεσπόζει ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως καὶ ταύτην τὴν βούλησιν ἔχοντες ὑπ' ὄψει νὰ καλλιεργήσωμεν, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν διατάσσωμεν νὰ θ' ἔλῃ. Ὁ εὐφυὴς διδάσκαλος, ὁ κατανοήσας τὸ ἔργον του τὸ θεῖον, οὐδέποτε θὰ εἴπῃ «Θέλω νὰ κάμετε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο», «Θέλω νὰ προσέξετε». Ἡ εὐστροφία καὶ τὸ στοχαστικόν τοῦ διδασκαλικοῦ πνεύματος αἶρει τὰς δυσχερείας, ὑπερπηδᾷ τὰ προσκόμματα καὶ συζητεῖ πρῶτον μετὰ τῶν μαθητῶν του περὶ τοῦ διδαχθησομένου θέματος, κεντρίζει καταλλήλως ἐν ἀνάγκῃ, ὅπως ἐλευθέρως καὶ αὐθορμήτως οἱ μαθηταὶ στρέψουν τὸ διαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν των, ὅπου δεῖ. «Φρόντισε, διδάσκαλε, λέγει ὁ John Dewey, νὰ δημιουργῇς ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τοὺς ὄρους ἐκείνους, οὔτινες θὰ κεντρίσουν καὶ θὰ ὀδηγήσουν εἰς ἀνθισιν τὰς ἐνεργητικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν σου». Πᾶσα ψυχικὴ ἐνέργεια τοῦ παιδὸς, ἄνευ τῶν ὄρων τοῦ περιβάλλοντός της, οὐδέποτε ἔχει ἀγαθὰ ἀποτελέσματα.

Ἐάν λοιπὸν ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι σήμερον θέλωμεν τοῦτο καὶ αὐριον ἐκεῖνο, οὐδεμία ἐνεργητικὴ δύναμις τοῦ παιδὸς θὰ κινηθῇ, ἀλλὰ θὰ εἶναι οὗτος ἑτεροκίνητος καθ' ἅπαντα τὸν βίον του. Θὰ δράσῃ οὗτος ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὡς υἱός, ὡς ἀδελφός, ὡς σύζυγος, ὡς πατήρ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς μέλος αὐτῆς, ὡς πολίτης, ὡς συντελεστής τοῦ πολιτισμοῦ; Θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ νικήσῃ τὸ κακὸν, θὰ ζήσῃ ἠθικῶς, θὰ ἔχῃ συναισθήσιν τῶν καθηκόντων καὶ δι-

καιωμάτων του, θὰ εἶναι ζῶν ἢ νεκρός;

Τὸ «θέλω» ὁπωσδήποτε καὶ ἂν λεχθῇ, ἡ βία καὶ τὰ ἄλλα μέσα τὰ τεχνητὰ, εἰς τὰ ὁποῖα βσιζονται οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκόντων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσουν τὸ διαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν εἰς οὐδεμίαν περίστασιν, δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀφήσουν ἐλευθέραν τὴν βούλησιν τοῦ παιδὸς νὰ ἐνεργήσῃ. Ἄνευ τῆς ἐνεργοῦ βουλήσεως οἷονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ μαθήματος, ὡς γνωστὸς μόνον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ διὰ τὸν μαθητὴν πραγματικὴν μορφωτικὴν ἀξίαν. Ἀποθηκεύεται μόνον ἡ γνώσις ἐπιπολαίως. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἄνθρωποι καταστήσαντες ἑαυτοὺς ἐγκυκλοπαιδεῖαν γνώσεων, τὰς ὁποίας κατὰ τὸν χρόνον τῆς κατακτῆσεως αὐτῶν δὲν τὰς ἐφήρμοσαν, δὲν τὰς ἔζησαν, ἀπετελματώθησαν ἐν αὐταῖς, ἐνῶ ἄλλοι χρησιμοποίησαντες αὐτάς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκμαθήσεως αὐτῶν εἶναι ἱκανοὶ καὶ νὰ ζήσουν καὶ νὰ παραγάγουν καὶ νὰ δημιουργήσουν. Οἱ πρῶτοι εἶναι οἱ τοῦ παλαιοῦ σχολείου, εἰς ὃ δὲ διδάσκαλος ἐδίδασκεν ὅ,τι ἐγνώριζε καὶ ὅ,τι ᾔθελεν, οἱ δεῦτεροι οἱ τοῦ Νέου Σχολείου, εἰς ὃ δὲ μὲν μαθητῆς θέλει καὶ διψᾷ καὶ ζητεῖ ἐκεῖνο, οὗτινος ἔχει ἀνάγκην, ὃ δὲ διδάσκαλος παρακολουθεῖ βοηθῶν καὶ συνεχῶς σπουδάζων, ἵνα δύναται νὰ ἱκανοποιῇ ὅ,τι ἡ ἀνάγκη τοῦ μαθητοῦ δημιουργεῖ. Οἱ πρῶτοι εἶναι οἱ κυρίως ἄνθρωποι τῆς μνήμης, οἱ δεῦτεροι οἱ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωποι τῆς κρίσεως, τῆς ἐνεργοῦ ἐρεῦνης, τῆς προσεκτικῆς ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως τῶν θεμελιωδῶν καὶ σπουδαίων προβλημάτων τῆς ζωῆς.

Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Νέου Σχολείου, νὰ καταστῇ ἱκανὸς ὁ μαθητῆς νὰ ἐκτελῇ αὐτοβούλως πράξεις μὲ ὠρισμένους σκοπούς. Πρέπει δηλαδὴ οὗτος ἐκλέγων μόνος ἢ μετὰ τοῦ διδασκάλου, ὡς πρόσθεν εἴτομεν, τὸ θέμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐργασθῇ, νὰ γνωρίζῃ τὸν σκοπὸν ἐκάστης ἐργασίας του, παροτρυνόμενος ὑπὸ τῶν ἰδίων του παραστάσεων καὶ συναισθημάτων. Οὕτως ἐξελισσόμενος, προάγεται εἰς ἐνεργείας, διαρκῶς αὐξανούσας τὴν δύναμιν τῆς βουλήσεώς του. Ὁ καταναγκασμὸς, ἡ πίεσις, ἡ διαταγὴ οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψουν τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν τῆς βουλήσεώς του ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν ἄνευ συνειδητοῦ σκοποῦ ὁρμῶν του, τῶν τυφλῶν ὁρμῶν, μέχρι τῆς ἐ-

νεργείας τῆς κυρίας βουλήσεώς του, διότι ἡ ἀνάπτυξις του δὲν θὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἰδίων του διαφορόντων. Ἐὰν ὅμως στηρίζεται αὕτη ἐπὶ τῶν ἰδίων διαφορόντων, τότε ὁ μαθητὴς θὰ ἐπιδιώκη πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἐργασίας του, ἄνευ ξένης ὠθίσεως ἢ ἐξωτερικῆς διαταγῆς, θ' ἀποφεύγη δὲ καὶ θὰ ὑπερπηδῇ πᾶν τὸ κωλύον τὸ ἔργον του. Θὰ ἐνεργῇ τοὔτέστιν ἡ βούλησις τοῦ παιδὸς θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς, ἡ δὲ ἐνέργειά του θὰ εἶναι ἄκαμπτος, ὡς ἀποτέλεσμα βουλήσεως ἰσχυρᾶς. Δὲν θὰ παρουσιάζεται ἄβουλος, εἴτε μὲ βούλησιν ἀσθενῆ, δὲν θὰ παύσῃ αἰσθανόμενος ἡδονὴν ἐν τῇ ἐργασίᾳ, δὲν θὰ εἶναι δυσαναποφάσιτος, οὐδὲ ἀπερίσκεπτος. Τούναντίον μάλιστα ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰ ἔργα του, ἡ τόλμη πρὸς μεγάλας ἀποφάσεις, ἡ ἐπίγνωσις τῶν ἔργων, τὰ ὅποια ἀναλαμβάνει, καὶ ἡ εὐθύνη ἀπέναντι τοῦ συνόλου τῆς τάξεως καὶ τοῦ σχολείου θὰ παρουσιάζουν αὐτὸν ὡς ὃν ἐλευθέρως δρῶν, ὡς ὃν ἔχον βούλησιν.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδηλώσεως τῆς βουλήσεως, ὑπὸ μορφὴν ὁρμῶν καὶ ὁρμεμφύτων, τείνει ὁ μικρὸς ἄνθρωπος ν' ἀπομακρύνῃ δι' ὠρισμένων κινήσεων καὶ ἐνεργειῶν τὰς δυσαρέστους καταστάσεις ἄνευ ἐπιγνώσεως τῶν ἐνεργειῶν του καὶ τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Αἱ ἀσυνείδητοι αὗται ἐνέργειαι, προαγομένου τοῦ ἀνθρώπου, μεταβάλλονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς συνειδητάς. Ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ὁ μαθητὴς παραδοθῇ εἰς τὸ σχολεῖον, εἶναι πῶς προηγμένη ἡ συνείδησίς του. Θέλει νὰ ἐξηγήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὸν κόσμον τοῦ σχολείου, τὸν σκοπὸν ἐκάστου ἀντικειμένου ἐν αὐτῷ, τῶν ὀργάνων, ἐπὶ πλυν κλπ. Καὶ πάντα ταῦτα ἐν τῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν ἀναστροφῇ του. Θέλει ν' ἀνακοινώσῃ τὰς σκέψεις καὶ τὰς βουλήσεις του, νὰ ἐκδηλώσῃ τὰ συναισθήματά του, θέλει νὰ γνωρίσῃ τὴν νέαν τοῦ σχολείου κοινωνίαν. Θέλει νὰ ἐκπληρώσῃ σκοποὺς ὠρισμένους, ποιεῖ νὰ ἐπιτελέσῃ καὶ ὑπερτέρα τῶν δυνάμεών του. Ἐχει πολλάκις σφοδροτέραν τὴν τάσιν πρὸς ὠρισμένα ἀντικείμενα πνευματικά ἢ ὕλικά, κλίνει περισσότερον, ὅπου αἱ ἔμφυτοι προδιαθέσεις του τὸν ὠθοῦν, π.χ. πρὸς τὴν μουσικὴν ἢ τὴν ζωγραφικὴν, τὴν θρησκείαν, τὴν φυσικὴν, ἢ ῥέ-

πει πρὸς τὰ ἔργα τοῦ τέκτονος κ.τ.τ. Συχνάκις παρουσιάζεται φί-
λερις, ἀλαζών, ψεύστης, κόλαξ, κλέπτης. Ἐνεργεῖ μετὰ θάρρους
ἢ μετὰ δειλίας, ἄλλοτε συνεσταλμένος, ἄλλοτε εὐχαρις. Ἀρέσκειται
πολλάκις νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰς ὁμοίας ἐνεργείας. Ἄλλοτε μιμνέ-
ται τὰ ἔργα τῶν συμμαθητῶν του. Παρουσιάζεται δὲ δεικνύων
ἔφασιν πρὸς πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ μὲ ἐγὼ ἐστραμμέ-
νον πρὸς ὅλα τὰ στάδια τῆς μαθήσεως. Κινεῖται ἐκουσίως πρὸς
τὰ ἔργα του, μετὰ συνειδήσεως τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, πα-
λαίει ἐκουσίως νὰ διατυπώῃ τὰ διανοήματά του προφορικῶς καὶ
γραφικῶς. Μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν τῇ ἀσκήσει του αἱ κινήσεις του
αὗται μεταβάλλονται εἰς ἀκουσίας. Ἐκτελεῖ πολλὰ τῶν ἔργων
του ἄνευ προσπαθείας, ἄνευ καταβολῆς μεγάλης δυνάμεως, μη-
χανικῶς καὶ αὐτομάτως. Θέλει πολλάκις νὰ διευθύνῃ ἑαυτὸν καὶ
νὰ μὴ διευθύνεται, κατορθοῖ νὰ συγκρατῇται, συγκρατῶν καὶ τὸν
γέλωτα, ὅταν δὲν πρέπη, καὶ τὸν παταρμὸν παλλάκις καὶ τὸ χα-
σμάσθαι. Ἐκφράζει ζωηρότατα ἐν τῇ μορφῇ του ἀσυνειδήτως
ὅ,τι αἰσθάνεται τὸ ὅλον ἐγὼ του. Προαγόμενος ἔτι, δρᾷ περισσό-
τερον, ἐνεργεῖ ἐπιδιώκων ὠρισμένους σκοποὺς, ἐνεργεῖ ἔχων συν-
είδησιν τῶν αἰτίων καὶ τῶν σκοπῶν τῶν ἔργων του. Β ο ύ λ ε -
τ α ι καὶ ἐνεργεῖ. Σκέπτεται, ἐρευνᾷ, ταλαντεύεται, ἀμφιβάλλει, ἐ-
κλέγει, ἀποφασίζει, ἐκτελεῖ. Ὅλος ὁ κόσμος τῶν παραστάσεων,
τῶν γνώσεών του, μετὰ τῶν ἀναλόγων συναισθημάτων καὶ τῆς
ἀτομικῆς του πείρας ἐν τῇ ζωῇ, βοηθοῦν αὐτὸν κατὰ τὸ στάδιον
τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀμφιβολίας, ἵνα σταθμίσῃ τὰ πράγματα,
προβλέψῃ καὶ προὑπολογίσῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποφάσεως, ἣν
πρόκειται νὰ λάβῃ. Πολλάκις δὲν ἀποφασίζει ἀμέσως, πολλαχῶς
ἑξετάζων τὰ πράγματα. Ἀποφασίζων, ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις του,
ἄλλοτε ὅμως ἀναστέλλει αὐτὰς, ὑπολογίζων τὰς εὐθύνας, τὸν ἔ-
λεγχον, τὰς συνεπείας τῶν ἔργων του. Ἐκτελέσας ἔργον τι, χαί-
ρει, ὅτι μέγα τι ἐπετέλεσε, δυνατόν ὅμως καὶ νὰ μεταμεληθῇ, στε-
νοχωρούμενος καὶ σκεπτόμενος, ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ καλλί-
τερον.

Εἰς πάντα ταῦτα παρουσιάζεται ἡ βούλησις τοῦ μαθητοῦ εἰς
τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς καὶ κατὰ τὴν ἀνάλογον ἡλικίαν.
Πᾶσαι αὗται αἱ ἐκδηλώσεις του στηρίζονται ἐπὶ τῆς φύσεώς του

ὡς ἀνθρώπου, ἐπὶ τοῦ νοεῖν, συναισθάνεσθαι, βούλεσθαι, ἐπὶ τῶν διαφερόντων του.

Ἐὰν ὅμως κλείσωμεν τὴν ψυχὴν του καὶ ἐμποδίσωμεν τὰς διαφόρους ὡς ἄνω ἐκδηλώσεις του, τότε οὐδεμίαν βουλευτικὴν ἐνέργειάν του θὰ ἴδωμεν. Θὰ τὸν καταστήσωμεν ἄβουλον, ὡς εἵπομεν. Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ του ὅμως ὁ μαθητὴς βούλεται καὶ δρᾷ, πάντοτε δρᾷ. Δρᾷ σκεπτόμενος, δρᾷ ἀπορρασίζων, δρᾷ ἐκτελῶν καὶ προαγόμενος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀγωγῆς ἐν τῇ ἡθικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ.

Ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ταύτῃ δράσει του ὁ μαθητὴς ἐνεργεῖ ὡς ὅλον ἐγώ. Δὲν εἶναι ἡ βούλησίς του δύναμις ἀνεξάρτητος τῶν ἄλλων δυνάμεων του, ἀλλ' ἡ ὅλη δύναμις τοῦ ὅλου ἐγώ του, τῆς ὅλης ὑπάρξεώς του—νοητικῆς, συναισθηματικῆς, βουλευτικῆς—τὴν ὁποίαν λαμβάνει μόνος, μὲ τὴν ἰδικήν του πρωτοβουλίαν, μὲ τὰς ἰδικὰς του ἰκανότητας πάσας, ἵνα προσαρμόξῃ τὰ μέσα τῆς ἰδικῆς του νοήσεως πρὸς σκοποὺς ὠρισμένους. Ἐπομένως ὁ μαθητὴς ἐν τῇ πρωτοβουλίᾳ του ταύτῃ καὶ τῇ ἐνεργητικότητί του προάγει τὴν βούλησίν του εἰς σταθεράν καὶ ἀμετάβλητον καὶ ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς ἐξελιξεως τῆς ἐλευθερίας του. Ἀρκεῖ μόνον τὸ σχολεῖον καὶ ἡμεῖς νὰ δημιουργήσωμεν κατάλληλον περιβάλλον πρὸς δρᾶσιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ προσβλέπωμεν πρὸς τὸν μαθητὴν μας ὡς πρὸς μίαν προσωπικότητα, ἣτις δύναται, ἐπὶ τῶν ἰδίων δυνάμεων στηριζομένη, νὰ προαγάγῃ ἑαυτήν, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀφήσωμεν αὐτὸν ἐλεύθερον, ἵνα τὰ δημιουργούμενα προβλήματα ἐν τῇ σχολικῇ κοινωνικῇ ζωῇ λύσῃ μόνος καὶ μόνος τάμη τὰς ὁδοὺς τῆς σκέψεως καὶ ἐνεργείας, αἵτινες θὰ ὀδηγήσουν αὐτὸν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀγαθοῦ, εἰς τὸν καταρτισμὸν του εἰς προσωπικότητα ἡθικὴν, δυνάμεν νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ἐκτολιπαιστικὸν ἔργον τῆς κοινωνίας.

Ἐν τῇ προόδῳ του ταύτῃ, τῆς στροφῆς τῆς βουλήσεώς του πρὸς τὸ ἀγαθὸν, διακρίνομεν τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰ ἔργα του, πρὸς τὸ σχολεῖον, τὸν διδάσκαλον καὶ τοὺς συμμαθητάς του, πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν.

Διακρίνομεν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ βουλήσει του τὴν στροφὴν του πρὸς τὸ ἀγαθὸν σταθεράν, σταθερωτέραν. Βλέπομεν αὐτὸν νὰ ζῇ ἐν τῇ γνώσει τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν σκέψε-

ων καὶ τῶν πράξεών του, ἀκριβῆ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του, μακρὰν τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἀμφιβολίας, ἀναγεννώμενον, ἀπηλλαγμένον πάσης δεσμεύσεως, νικῶντα πᾶσαν ἀντίστασιν, παρουσιαζομένην εἰς τὰς ἐνεργείας του, οὐδέποτε παρεκκλίνοντα τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐργασίας του. Οὕτω δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸν καταλαμβάνῃ ἡ ἀπαισιοδοξία, ἀλλὰ θὰ κυριαρχῇ ἐντός του ἡ δύναμις καὶ τὸ θάρρος τῆς βουλήσεώς του. Θὰ εὐρίσκεται μακρὰν τῆς ἀπογοητεύσεως, τῆς καταιγίδος αὐτῆς τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Θὰ βεβαιοῦται, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἡ ὑψίστη τῶν ἀρετῶν, ἡ δὲ ἀργία ἡ μήτηρ τοῦ λιμοῦ, ὡς ὁ Σύνεσιος λέγει, ἡ πηγὴ πάσης κακίας. Θὰ πιστεύσῃ ἀκραδάντως ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ θέλησίς του εἶναι ἰσχυρὰ ὡς νόμος του, θὰ εὐρίσκῃ πάντοτε τὰ κατάλληλα μέσα διὰ τὴν ζωὴν, θὰ βεβιωθῇ, ὅτι αἱ θλίψεις καὶ τὰ δάκρυα εἶναι μακρὰν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἰσχυρᾶς βουλήσεως, ὅτι τοῦ βίου τὰ ἀτυχήματα δὲν θεραπεύονται διὰ τῶν θρηγῶν, ἀλλ' ὅτι αἱ θλίψεις διὰ τοὺς συγκρατοῦντας ἑαυτοὺς διὰ τῆς βουλήσεως, ἀποβαίνουν διδασκαλεῖον ἀρετῶν, ἐν ᾧ διαπλάσσονται οἱ χαρακτῆρες.

Ὁ ἐν τοιαύτῃ βουλήσει ἐνεργῶν δημιουργεῖ αὐτοσυναίσθημα καὶ γνώμην ἀκριβῆ περὶ τῆς ἀξίας τῶν προσωπικῶν του ἐργασιῶν καὶ γενναῖος γίνεται καὶ ἀφοβος καὶ τολμηρός. Δὲν ὑπερτιμᾷ, ἀλλ' οὔτε καὶ ὑποτιμᾷ τὰ ἔργα του. Ὁ τοιοῦτον αὐτοσυναίσθημα ἔχων σημαίνει, ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ του ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς ἠθικῆς μορφώσεώς του, ὅτι ἔχει πάντοτε μόνιμον τὸν τρόπον τοῦ ἠθικῶς βούλεσθαι καὶ πράττειν, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος μὲ αὐτοσυνειδησίαν, μὲ ἐγὼ, ἄνθρωπος ἀποτελῶν ἐν αἰῶνι τι, ἀνεξάρτητον τῶν ἄλλων συμμαθητῶν καὶ ἀνθρώπων.

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη, εἶναι ἔργον τοῦ συνετοῦ διδασκάλου, διὰ νὰ προαχθῇ ὁ μαθητὴς του εἰς τὸ ἠθικῶς βούλεσθαι καὶ πράττειν, νὰ παρακολουθῇ τὴν συνεργασίαν τῶν ὁρμῶν καὶ βουλήσεων καὶ τὰς κατευθύνσεις τούτων, αἵτινες συνεχῶς μεταβάλλονται, μεταβαλλομένων τῷ χρόνῳ προϋόντι, καὶ τῶν σκοπῶν τῶν ἐνεργειῶν του. Ὅφειλε νὰ παρακολουθῇ ἐπισταμένως τὴν ἐξέλιξιν τῆς βουλήσεως τοῦ μαθητοῦ του, ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν του, τῶν στηριζομένων ἐπὶ τῶν ὁρμῶν του, τῶν προβαθμίδων αὐτῶν τῆς βουλήσε-

ως, μέχρι τῆς τελείας ἐξελίξεως τῆς βουλήσεως. Ἡ ὑπερπήδησις τῶν ἐμποδίων ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν του, ἡ καταπίεσις τῶν ὀργῶν του, ἡ ὑπερνίκησις τῶν πάσης φύσεως κωλυμάτων ὑπὸ τοῦ ὅλου ἐγὼ του, ἐν ταῖς ἐργασίαις του ταῖς ἐκουσίαις, δεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὴν πρόοδον τῆς ἐξελίξεως τῆς βουλήσεως του. Ἐν τῇ ἐξελίξει ταύτῃ βλέπομεν εἰς τὶ ἀσχολεῖται καὶ τὶ ἀποφεύγει, ποῖα κωλύματα ὑπερπηδᾷ καὶ ποῖα ὄχι, πῶς ὑπερπηδᾷ αὐτὰ, εἰς ποῖα ἐπιμένει, ἂν ἡ ὑπομονὴ καὶ τὸ θάρρος του αὐξάνουν, ἂν νικᾷ τὸν ἐγώισμόν του, τὰς ἐπιθυμίας του, ἂν ἀρχῇ ἑαυτοῦ, ἂν γίνεται σὺν τῷ χρόνῳ ἱκανώτερος, ὥστε νὰ νοῇ ἑαυτὸν, ἂν συναισθάνεται τὴν ἑαυτοῦ κατάστασιν καὶ ζητῇ μὲ ἐπιμονὴν τὸν προκοπὴν του εἰς τὰ στάδια τῆς μαθήσεως καὶ τῆς ζωῆς, ἂν αἱ ἐνέργειαι τῆς βουλήσεώς του προάγωνται. Ὅσον περισσότερον κυριαρχεῖ ἑαυτοῦ, τόσον περισσότερον προάγονται αἱ βουλευτικαὶ του ἐνέργειαι καὶ ἡ καθόλου δρᾶσίς του. Ἡ ὁδὸς αὕτη τῆς ἐνισχύσεως τῆς βουλήσεως τοῦ μαθητοῦ, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἀνάπτυξις πασῶν τῶν ἱκανοτήτων του, πρέπει νὰ παρακολουθῇται ὑφ' ἡμῶν τῶν διδασκάλων, οἵτινες ἀναλόγως τῆς ἐξελίξεως τῆς βουλήσεώς του, θὰ παρέχωμεν εἰς αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς συζητήσεως, καὶ κατὰ τὰ διαλείμματα τὰς ἐκδρομάς, τὰς συνεδριάσεις τῆς μαθητικῆς κοινότητος καὶ κατὰ τὰς ἐορτάς καὶ καθ' ὅλην ἐν γένει τὴν μετ' αὐτοῦ ἀναστροφὴν μας, τὰ μέσα καὶ τὰς εὐκαιρίας διὰ τὴν καλυτέραν ἐξέλιξιν τῆς βουλήσεώς του.

Εἰς οἷονδήποτε στάδιον καὶ ἂν εὐρίσκεται ἡ ψυχὴ τοῦ μαθητοῦ, εἴτε κατὰ τὴν δημιουργίαν σχεδίου τινός, παραστάσεως μεθ' ὠρισμένου σκοποῦ, μὴ ἀποφασισθέντος εἰσέτι, ἀλλὰ δυναμένου νὰ ἐκτελεσθῇ, εἴτε κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀποφάσεώς του, ὅτε τὸ ἐγὼ του λέγει: «Θὰ κάμω τοῦτο» ἢ «Δὲν τὸ κάμνω», εἴτε κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐκτελέσεως, ὃ διδάσκαλος δύναται ποικιλοτρόπως νὰ βοηθῇ τὸν μαθητὴν. Εἰς τὸ πρῶτον στάδιον, τὸ πρὸ τῆς ἀποφάσεως, δύναται νὰ κεντρίξῃ τὴν λειτουργίαν τῆς νοήσεώς του, τὸν συναισθηματικόν του κόσμον, ἐνισχύων οὕτω τὸ ἐγὼ του διὰ τὴν συμφέρουσαν θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν λῆψιν ἀποφάσεως. Γνωρίζει ὁ διδάσκαλος, ὁφείλει νὰ γνωρίζῃ τὰ ἐλατήρια, αἵτινα κινοῦν τὸν μαθητὴν εἰς τὰς α ἢ β βουλευτικὰς ἐνεργείας. Δύναται

νά δημιουργήσῃ ὁ διδάσκαλος κατάστασιν ὅλως διόλου ἀντίθετον ἐκείνης, εἰς ἣν εὐρίσκεται ἡ συνείδησις τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὸ στάδιον τῆς προσέψεως δι' ἐνὸς κεντρισμοῦ κατὰ τὴν μετ' αὐτοῦ συζήτησίν του, ἢ ἀπεναντίας νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἐπιρρώσῃ τὴν σκέψιν του διὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ διδασκάλου, μὴ ἀφιστάμεναι βεβαίως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, θὰ εἶναι τοιαῦται, ὥστε ἡ λήψις ἀποφάσεως εἴτε ἀρνητικῆς, εἴτε θετικῆς, νὰ εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἔργον τῆς συνειδήσεως τοῦ μαθητοῦ δεδικαιολογημένον. Πρέπει π.χ. αὕτη ἡ συνείδησις τοῦ μαθητοῦ νὰ ἀποφανθῇ: «Θὰ βοηθῶ τὸν συμμαθητὴν μου, στερούμενος ἐγὼ, διότι..... κλπ.», ἢ «Δὲν θὰ βοηθῶ τὸν φίλον μου, καίτοι φίλος μου, εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, διότι εἶναι βλαβερὸν», ἢ «Δὲν θὰ ἀπομακρυνθῶ τοῦ σχολείου σήμερον, μέχρις ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνέλαβον» κλπ.

Εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, τῆς ἀποφάσεως, ἐπίσης δύναται νὰ κεντρίξῃ τὸν μαθητὴν, ἐνισχύων τὴν βούλησίν του διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως. Κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς ἀποφάσεως μέχρι τῆς ἐκτελέσεως διάστημα, ὁ πάντοτε παρὰ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ εὐρισκόμενος διδάσκαλος δύναται νὰ ἐνισχύῃ τὸ ἐγὼ του καταλλήλως καὶ ἀφανῶς ὑπὲρ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως, εἴτε ἀρνητικὴ εἶναι αὕτη, εἴτε θετικὴ, κινῶν τὸν νοῦν του, τὴν συνειδήσιν του εἰς σκέψεις ἀποφασιστικὰς. Δὲν πρέπει ὁ διδάσκαλος ν' ἀφήσῃ, ὥστε ὁ χρόνος νὰ μαράνη τὴν βουλευτικὴν ἀπόφασιν τοῦ μαθητοῦ του.

Εἰς τὸ τρίτον στάδιον, τὸ τῆς ἐκτελέσεως, θὰ συμπαρίσταται ἐπίσης, ἐνισχύων αὐτὸν, βοηθῶν, ἐπαινῶν, ὅταν εἶναι ἀνάγκη κλπ. Παρακολουθῶν λοιπὸν ὁ διδάσκαλος, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς Ψυχολογίας, τὴν κυρίως βούλησιν τοῦ μαθητοῦ του, καθ' ὃν τρόπον τὸ Νέον Σχολεῖον ἀπαιτεῖ, ἐνισχύει πάντοτε αὐτὸν κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθητικῆς του ζωῆς καὶ εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀντικαθίσταται ἡ καθ' ὁρμὴν φυσικὴ βούλησις διὰ τῆς αὐτοσυνειδήτου λογικῆς βουλήσεως. Εἰς ταύτην προαγόμενος ὁ μαθητὴς μας, δημιουργεῖ ἐν ἑαυτῷ σκοποὺς ὀρισμένους διὰ τὸν βίον του. Βούλεται ν' ἀσκήσῃ τὰς δυνάμεις του πάσας, ἰδιαίτερος δὲ τὰς ἠθικὰς, καὶ ἐργάζεται πρὸς τὸν σκοπὸν

αὐτὸν, βούλεται νὰ κατευθύνῃ ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς, βούλεται νὰ ἄρχῃ ἑαυτοῦ, βούλεται νὰ καταστῇ προσωπικότης. «Βούλεται» καθὼς λέγει ὁ W. James, «νὰ συντηρῇ καὶ ἀναπτύσῃ, νὰ ἐνδύῃ, νὰ στολίσῃ καὶ νὰ διαφυλάττῃ τὸ σῶμα, νὰ ἀποκτῇ καὶ ἀπολαύῃ περιουσίας, φίλων, νὰ θαυμάζῃται καὶ ἐπαινῇται ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, νὰ προαγάγῃ τὰ πνευματικά του συμφέροντα, νὰ βοηθῇ τοὺς φίλους του». Βούλεται ἐνὶ λόγῳ, ὁ μαθητὴς ὡς ἄνθρωπος ν' ἀναπτύξῃ ἀπάσας τὰς δεξιότητας αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντός του.

Ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἐλευθέρως πνευματικῆς ἐνεργείας τοῦ Νέου Σχολείου προαγόμενος ὁ μαθητὴς, δημιουργεῖ, ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν δυνάμεων καὶ δεξιοτήτων του, ἑαυτὸν «καλὸν κάγαθόν». Ὁ Huxley εἰς τὸ ἔργον Science and Education, γράφει: «Ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, νομίζω, ἔτυχεν ἐλευθέρως ἀγωγῆς, ὅστις ἐν τῇ νεότητι οὕτως ἐξεπαιδεύθη, ὥστε τὸ σῶμα νὰ εἶναι μὲν ὁ ἀκίνητος καὶ εὐπρόθυμος ὑπηρετῆς τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, νὰ ποιῇ δ' εὐμενῶς καὶ ἡδέως πάντα τὰ ἔργα, αἵνα ὡς τις μηχανισμὸς δύναται νὰ ποιῇ· οὐδ' ὁ νοῦς εἶναι διανυγῆς, ψυχρὰ, λογικὴ μηχανή, ἔχουσα τὰ μέρη αὐτῆς πάντα ὁμοίως εὐτονα καὶ εὐκόσμως ἐργαζόμενα, ἔτοιμος ὡς τις ἀτμομηχανὴ νὰ χρησιμοποιῇται εἰς πᾶσαν ἐργασίαν, ἐπιτήδειος καὶ νὰ ὑφαίνῃ τοὺς ἀραχνιώδεις καὶ λεπτεπιλέπτους ἴστούς τῆς ψυχῆς καὶ νὰ σφυρηλατῇ τὰς ἀδράς καὶ στερεὰς ἀγκύρας αὐτῆς· οὐδ' τὸ πνεῦμα εἶναι ἐμπεφορημένον τῶν μεγάλων καὶ θεμελιωδῶν τῆς φύσεως ἀληθειῶν καὶ τῶν νόμων, τῶν τὰς ἐργασίας αὐτῆς διεπόντων· ὅστις, οὐχὶ ἀσκητικῶς ἀπομαραινόμενος, εἶναι μὲν ἔμπλεως ζωῆς καὶ πυρὸς, ἔχει δὲ τὰ πάθη αὐτοῦ πειθαρχοῦντα εἰς ἰσχυρὰν βολήσιν, τὴν θεράπαιναν τρυφερὰς συνειδήσεως, ὅστις ἐδιδάχθη ν' ἀγαπᾷ μὲν τὸ καλὸν ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, νὰ μισῇ δὲ τὸ αἰσχρὸν, νὰ τιμᾷ δὲ τοὺς ἄλλους, ὡς ἑαυτὸν». (1)

(1) FRANK THILLY Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἠθικὴν. Μετάφρασις Γ. Γρασιάτου σελ. 213.

7.—Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα ἐλπίζω νὰ συντελέσων εἰς τὴν κατανόησιν τῆς σχέσεως τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ τὴν διδασκομένην ὕλην.

Εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐν τῇ τάξει ἐργασίαν. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πρέπει ἡ ὕλη τοῦ μαθήματος ν' ἀφομοιωθῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἐξηγήσαμεν, ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ συντελεσθῇ ἄνευ τῆς ζωντανῆς συμμετοχῆς τοῦ διαφέροντος καὶ τῆς προσοχῆς αὐτῶν. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου τῆς διδασκαλίας, νὰ βοηθῇ καὶ μέθοδός τις, πορεία τις, ἃν θέλετε, τῆς ὁποίας μὴ ὑπαρχούσης, ἡ διεξωγὴ τοῦ μαθήματος φέρει τὸν χαρακτῆρα τῆς τύχης. Ἡ δὲ ἐπιτυχία τῆς διδασκαλίας, ἃν τυχὸν συμπέσῃ, θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς τυχαίας εἰς διάφορα σημεῖα ἐμπνεύσεως τοῦ διδασκάλου. Ἡ μέθοδος αὕτη ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς προπαρασκευῆς τοῦ διδασκάλου καὶ ἐκτιμᾷ τις τὴν ἀναγκαιότητα ταύτης, ἀναλόγως τῆς διδακτικῆς του πείρας. Ἀλλὰ ποία θὰ εἶναι ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος τῆς προπαρασκευῆς αὐτῆς τοῦ διδασκάλου;

Ἐὰν θέλωμεν τύπον ὠρισμένης προπαρασκευῆς καὶ μεγάλης μάλιστα πείρας δημιουργήμα καὶ κατὰ λογικὴν σειρὰν διατεταγμένον, ἔχομεν τὰ πέντα διαδοχικὰ ἢ τυπικὰ στάδια τοῦ μεγίστου παιδαγωγοῦ Herbart καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ἥτοι α') τὴν Ἀνάλυσιν ἢ Προπαρασκευὴν β') τὴν Σύνθεσιν ἢ Προσφορὰν γ') τὴν Σύνδεσιν ἢ Σύγκρισιν, δ') τὸ Σύστημα ἢ Σύλληψιν καὶ ε') τὴν Μέθοδον ἢ Ἐφαρμογὴν. Τὸ καλοῦσι αὐτὸ εἶναι ὁμοιόμορφον σχεδὸν διὰ πάντα τὰ μαθήματα καὶ διὰ πάσας τὰς τάξεις καὶ πᾶσαν μαθητικὴν ἡλικίαν, οἷαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος. Εἶναι ἡ γενικὴ μέθοδος διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ προβάτου, τῆς συκῆς, τῶν δεκαδικῶν, τοῦ γράμματος ρ διὰ τὴν Α' τάξιν, τῆς Τριγωνομετρίας, τοῦ Ὁμήρου κλπ. Εἶναι γνωστὸς ὁ ἰδιαιτερός σκοπὸς ἐκάστου

τῶν τυπικῶν τούτων σταδίων καὶ εἶναι περιττὴ πᾶσα ἀνάπτυξις τούτων. Αἱ «προσλαμβάνουσαι παραστάσεις» εἶναι ἀπαραίτητοι κυρίως διὰ τὸ στάδιον τῆς προπαρασκευῆς καὶ τῆς προσφορᾶς, ἡ θέσις τοῦ «σκοποῦ» εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν προσφορὰν, αἱ παρομοιώσεις, τὰ συγγενῆ στοιχεῖα, ἀπαραίτητα διὰ τὴν σύγκρισιν, ἡ διατύπωσις κανόνος διὰ τὴν σύλληψιν, διὰ τὴν ἐφαρμογὴν αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι κλπ. Ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ πορείᾳ τῆς προσκλήσεως τῶν γνώσεων κατὰ καθῆκον ὀφείλει νὰ μὴ παρεκκλίνῃ τῆς διαγεγραμμένης σειρᾶς τῶν σταδίων. Ἐλέχθη ὑπὸ τινων, ὅτι δύναται ὁ διδάσκων νὰ παρακάμπῃ τὴν σειρὰν ταύτην, ὅταν κρίνῃ τοῦτο ἀναγκαῖον, ἀλλ' οἱ πιστοὶ τῶν σταδίων ὁπαδοὶ διακηρύττουν, ὅτι εἶναι μέγα τὸ σφάλμα, διότι τὰ στάδια εἶναι κατὰ λογικὴν σειρὰν διατεταγμένα.

Οἱ ὁπαδοὶ ὅμως τοῦ Νέου Σχολείου ἀντιτίθενται πρὸς τ' ἀνωτέρω. Βεβαίως ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου, τονίζουσιν, εἶναι ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον. Προπαρασκευὴ τοιαύτη εἶναι ἄχρηστος διὰ τὴν ἐνεργὸν πορείαν τῆς διδασκαλίας, τῆς ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐλευθέρα πνευματικὴ ἐνέργεια τῶν μαθητῶν.

Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Νέου Σχολείου δὲν ἔχει ὅρια καθωρισμένα, οὐδὲ σειρὰν κανόνων ὀρισμένων. Οὐδεμία δὲ ὑποδειγματικὴ διδασκαλία εἶναι δυνατόν νὰ τεθῇ ὡς βάσις τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας. Ἡ πορεία τῆς σκέψεως τοῦ διδασκάλου ὁυθίζεται κατὰ ποικίλους τρόπους κατὰ τὴν ὥραν ἢ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ εἵδους καὶ τῆς ὕλης τοῦ μαθήματος, ἐκ τοῦ σκοποῦ, ὃν ἡ ὕλη αὕτη ἐπιδιώκει, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἡ ὕλη αὕτη ἔχει ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν καὶ κυρίως ἐκ τῶν ἀποριῶν, τῶν ἐρωτήσεων καὶ τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς ἐνεργείας τῶν μαθητῶν. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθῇ ἡ ὕλη εἰς τὰ λογικὰ αὐτῆς στοιχεῖα ὑπὸ πάντων τῶν διδασκάλων καὶ πάντων τῶν μαθητῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ εἶναι δυνατόν ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσχεδιασθῇ ὁ τρόπος τῆς πορείας διὰ τὴν ἐξέυρεσιν τῶν σχέσεων τῶν διαφόρων λογικῶν στοιχείων, οὐδὲ νὰ χαραχθοῦν ἐκ τῶν προτέρων αἱ ὁδοί,

ἀς θ' ἀκολουθήσῃ ἡ ἔρευνα τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ διδασκάλου διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν σπουδαίων τμημάτων τῶν περιεχομένων εἰς τὸ θέμα, οὔτε αἱ δυσκολαί, τὰς ὁποίας θὰ συναντήσουν οἱ μαθηταί, καθορίζονται ἐκ τῶν προτέρων, διότι ἡ δύναμις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς σκέψεως ἐκάστου μαθητοῦ ἐπὶ τῶν διαφορῶν σημείων τῆς ὕλης διαφέρει, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ὕλης ψυχοσυνθέσεως αὐτοῦ. Κατὰ διάφορον τρόπον π.χ. θὰ γίνῃ ὕφ' ἐκάστου μαθητοῦ ἡ ὕφ' ἐκάστης ομάδος, διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ εὗρεσις κυρίων γεωγραφικῶν ἐννοιῶν μὲ βάσιν τὸν ἀνάγλυφον χάρτην ἢ ἄνευ αὐτοῦ, ἐν τῷ ἀμμοδοχείῳ (ὄρος, κλιτύες, πρόποδες, κορυφογραμμαί, ποταμοὶ, πηγὴ, πεδιάς, δι-εὐθύσεις ὑδάτων, γέφυραι, δένδρον, δάσος, κλπ.), κατὰ διάφορον τρόπον ἢ ἄσκησις εἰς τὸ παρατηρεῖν καὶ ἐκθέτειν τὰς διαφο-ρους γεωγραφικὰς θέσεις, τῶν λιμνῶν, θαλασσῶν κλπ. Κατ' ἄλλον τρόπον ἡ ἐλευθέρη παρὰ στασις διὰ πηλοῦ τοῦ λόφου, τῆς χαράδρας κλπ, κατ' ἄλλον τρόπον ἢ δι' εἰκόνας ἢ διὰ σειρᾶς εἰ-κόνων διδασκαλία τῆς Ἱστορίας, τῶν Θρησκευτικῶν, κατ' ἄλλον τρόπον ἡ διδασκαλία τῶν πολεμικῶν ὅπλων τῶν Ἀρχαίων Ἑλ-λήνων καὶ Περσῶν ἢ ὁ χωρισμὸς τοῦ σχολικοῦ κήπου εἰς τρίγων-α ἢ τετράγωνα ἢ ἡ διδασκαλία τοῦ ποιήματος διὰ τὰ ἄνθη τοῦ σχολικοῦ κήπου ἢ ἡ ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων γεγονότων ἐκ περιοδι-κοῦ, ἐφημερίδος, κ.λ.π. κ.λ.π.

Εἰς τὴν θὰ χρησιμεύσῃ ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὸν τύπον τῶν σταδίων, ἐὰν οἱ μαθηταί προκειμένου νὰ διδα-χθῶν π. χ. τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ, ἐπισκεφθῶν τὸ παντοπω-λεῖον τοῦ χωρίου των, λάβουν τὴν ἐννοιαν τοῦ παντοπωλείου, ἐξετάσουν τὰ ἐν αὐτῷ εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης, παρακολουθή-σουν τὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως αὐτῶν, ἐξετάσουν τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ καὶ τὴν διὰ τούτων στάθμισιν καὶ δικαιουσύνην κλπ., μετὰ δὲ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἡ συζήτησις ἐν τῷ σχολείῳ μεταξὺ τῶν μαθητῶν στραφῇ π. χ. πρῶτον περὶ τὰ εἶδη τῆς τροφῆς, τὴν καταγραφὴν τούτων, τὴν ἐξέτασιν τῆς προελεύσεως, τῆς ποιότητος, τῆς τιμῆς αὐτῶν, εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ πώλησιν αὐτῶν, κατόπιν εἰς τὰ εἶδη τῶν σταθμῶν, εἰς τὸ λογικὸν κέρδος, εἰς τὴν ὠφελιμότητα τῶν τροφῶν κ.λ.π.; Εἰς τὴν θὰ χρησιμεύσῃ

ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὰ τυπικὰ στάδια, ἐὰν οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐνδυματοπωλείου, τοῦ γαλακτοπωλείου, τοῦ ταχυδρομείου κ.λ.π., συζητήσουν καθ' ἣν σειρὰν αὐτοὶ θελήσουν διὰ τὴν λύσιν τῶν ποικίλων ἀποριῶν των;

Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου συνίσταται πρῶτον εἰς τὴν τελείαν, τελειοτάτην γνῶσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς διδαχθησομένης ὕλης, τὴν κατανόησιν αὐτῆς καὶ τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ἀξίαν καὶ ὠφελιμότητα αὐτῆς. Πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον καθήκον του πρέπει νὰ θεωρῇ ὁ διδάσκαλος τὴν τοιαύτην προπαρασκευὴν του ἐπὶ τῆς ὕλης, εἰς ἣν προπαρασκευάσθησαν καὶ οἱ μαθηταὶ του. Ὁφείλει νὰ ἐπεξεργασθῇ τὸ θέμα του ἀπὸ ὅλας του τὰς ὀψεις καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις του, νὰ πλουτίσῃ τὰς γνώσεις του, ἀρνούμενος ἐκ διαφόρων πηγῶν, ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ λύσῃ τὰς ἀπορίας τῶν μαθητῶν του προκαλούμενος, ἢ νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενά, τὰ ὅποια τυχὸν οὗτοι θὰ ἀφηνον. Ἡ ἔρευνα τῆς παιδικῆς ψυχῆς θὰ δημιουργήσῃ πλείστας ὁσας ἀπορίας, ἡ δὲ ἐλευθέρα πνευματικὴ ἐνέργεια τοῦ παιδὸς θὰ τὸ ὠθήσῃ εἰς τὸ νὰ εἰσδύσῃ καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας τῶν λεπτομερειῶν, δὲν θ' ἀφήσῃ τὸ θέμα του, ἂν δὲν τὸ ἐξαντλήσῃ, ἂν δὲν τὸ ἐξονυχίσῃ, οὐδὲν δὲ λυπηρότερον τοῦ διδασκάλου, τοῦ μὴ δυναμένου νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ἀπορίαν τινὰ τῶν μαθητῶν του, ἢ νὰ ἱκανοποιήσῃ τούτους διὰ σαφοῦς ἀπαντήσεως καὶ ἐξηγήσεως, ἀλλὰ παρέχοντος τοιαύτην σκοτεινὴν καὶ προσπαθοῦντος ὅπωςδὴποτε νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἄγνοιαν καὶ ἀμάθειάν του. Ὁ καλῶς καὶ συνεχῶς προπαρασκευαζόμενος διδάσκαλος, καθ' ὃν τρόπον ἀπαιτεῖ τὸ Νέον Σχολεῖον, δὲν θὰ ἐπιβάλῃ, οὐδὲ θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παιθητικὴν κατάστασιν εἰς τοὺς μαθητάς του, διότι θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύῃ τὰς ἀπορίας των, μὴ κινδυνεύων ἐκ τῆς ἀγνοίας του νὰ χάσῃ τὸ κῦρὸς του. Δὲν θὰ διδάσκῃ ὅ,τι γνωρίζει ἢ ἐκείνο, εἰς ὃ ἐπιπολαίως προπαρασκευάσθη, ἀλλ' ὅ,τι ὁ μαθητὴς τοῦ ζητεῖ. Τὸ ἰδεῶδες του δὲν θὰ εἶναι τὸ «Ἄπαντα ἢ ὕλη τοῦ Δημοτ. σχολείου», ἢ τὰ διάφορα ἐγχειρίδια τῶν μαθημάτων τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ Γυμνασίου, ἀλλ' ἡ συνεχὴς σπουδὴ του, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ πρόοδος τῆς ἐλευθέρως συνεργαζομένης τάξεως καὶ τοῦ σχολείου του. Ὅσον δὲ περισσότερον ἐλευθέρως ἐργάζεται ἡ τάξις, τόσον περισσότερον ἐπιστημονικῶς θὰ ἐρ-

γάζεται καὶ αὐτός. Ἡ βαθμηδὸν ἔλευθερία τοῦ μαθητοῦ δημιουργεῖ τὴν βαθμηδὸν ἀνάπτυξιν τοῦ διδασκάλου.

Μετὰ ταῦτα ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του ἐν τῇ προπαρασκευῇ του, ἂν οἱ μαθηταὶ του ἔχουν προσλαμβάνουσας παραστάσεις διὰ τὸ νέον, ἂν πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰκόνες, σχήματα, ὄργανα, κ.λ.π., τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἔχη ἑτοιμα ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν κατάλληλον στιγμὴν τῆς διδασκαλίας, ἔστω καὶ ἂν οἱ μαθηταὶ παρουσιάσουν ἰδικὰ των. Ὅφείλει νὰ προβλέψῃ τὰς ἀπορίας καὶ ἐρωτήσεις τῶν μαθητῶν του, νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του ποῖα σημεῖα θὰ κεντρίσῃ διὰ νὰ προκαλέσῃ ὠρισμένα ἀποτελέσματα, τίνα σημεῖα πρέπει νὰ τονισθοῦν περισσότερον καὶ ἐξυψωθοῦν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν του, ποίας συγκρίσεις εἶναι δυνατόν νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὸς εἰς τὴν κρίσιν τῶν μαθητῶν του, τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὅποια θὰ φέρουν ἀντίδρασιν αὐτοὶ, τὰ σημεῖα, εἰς ἃ περισσότερον θὰ περιπλακῇ ἡ συζήτησις καὶ θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ βοήθεια καὶ ἐπέμβασίς του. Νὰ προβλέψῃ καὶ ἐπωφελήθῃ τῶν εὐκαιριῶν, αἵτινες θὰ παρουσιασθοῦν διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐργασίας τῶν μελλόντων μαθημάτων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸ δι' ὃ ἡ προπαρασκευὴ μάθημα κ.λ.π.

Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου, ἐκτὸς τῶν ἄνω σκοπῶν, θὰ ἀποβλέπῃ καὶ εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν καθόλου σχολικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅσων ἔμαθον. (Τέχνη τῆς ὁργανώσεως τῆς τάξεως διὰ τὴν σπουδὴν τῶν διαφόρων μαθημάτων, κατανομή τῆς διδασκομένης ὕλης ὑπὸ τῶν μαθητῶν, χωρισμὸς εἰς ομάδας ἐξυπηρετικὰς τῆς ὑγείας, τῆς ἐξωσχολικῆς ζωῆς, τοῦ παιγνιδίου, τῶν ἐκδρομῶν τῆς βιβλιοθήκης, τῶν σχέσεων πρὸς τὰ κοινωνικὰ ἰδρύματα κ.λ.π.), Ἐπίσης ἡ ψυχολογικὴ ἀποψις τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἐξετάζεται προσεκτικῶς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ὅστις ὑπὸ ταύτης ὀδηγούμενος πρέπει νὰ ἐφευρίσκῃ πολλαπλὰς ἐφευρέσεις καὶ νὰ ἐπινοῇ τὰ κατάλληλα μέσα διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς συνεργοζομένης τάξεως 1.

1. Ἰδὲ καὶ HUGO GAUDIG. Ἡ Σύγχρονος Διδακτικὴ—Μετάφρασις Σ. Μ. Καλλιόφα. Ἀθῆναι 1923.—Σελ. 220.

Ἡ πορεία λοιπὸν τῆς διδασκαλίας κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτήρ, ἐπαναλαμβάνομεν, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐλευθέρα πνευματικὴ ἐνέργεια τῶν μαθητῶν, δὲν δύναται νὰ ῥυθμισθῇ καθ' ὠρισμένους κανόνας. Ἡ καθ' ὠρισμένους κανόνας τεχνικὴ πορεία θὰ ἦτο ὅλως διόλου ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διέπει τὸ Νέον Σχολεῖον. Ἡ διδασκομένη ὕλη, διάφορος διὰ τὰ διάφορα μαθήματα, ἔχει καὶ διάφορον μορφήν προπαρασκευῆς. Ἐκτὸς τούτου ἕκαστος διδάσκαλος εἶναι διάφορος προσωπικότης, διάφορος φύσις. Οἱ μαθηταὶ ἐπίσης διάφοροι φύσεις. Ἐκαστος μαθητῆς καὶ ἴδιος τύπος ἢ ἐλάχιστοι ὅμοιοι. Πραγματοποιεῖς ὁ εἷς, ἐξετάζει μὲ ἀκριβείαν τὰ πράγματα, ἀγγίνους ὁ ἄλλος, ταχέως κατανοεῖ καὶ εὗρίσκει τῶν πραγμάτων τὰς σχέσεις, ἄλλος ὀξύνους, ἐξευρίσκει ταχέως καὶ τὰς λεπτοτάτας διαφορὰς καὶ τὰ μᾶλλον δυσδιάκριτα σημεῖα, ἄλλος ἐρευνᾷ τοὺς βαθυτέρους λόγους τῶν πραγμάτων, ἄλλος παρουσιάζει πρωτοτύπους σκέψεις, ἄλλος ἐκδηλώνει ἐντονώτερον τὰ συναισθηματικά του, ἄλλος ἀνακαλύπτει νέας τῶν πραγμάτων σχέσεις κλπ.

Ἐὰν ὁμιλῶμεν περὶ κατευθύνσεων ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐργασίας κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας, ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὰς γενικὰς γραμμὰς, τὰς ὁποίας ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ ὁ διδάσκαλος διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἕκαστος τῶν μαθημάτων ἐπιδιώκει, ἔχομεν ὑπ' ὄψει τοὺς παντοίους τρόπους τῆς ἐλευθέρας σκέψεως ἐνὸς ἑκάστου τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ συνόλου τῆς τάξεως, ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν καθ' ὅλου δρᾶσιν τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ σχολείῳ τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς ἐνεργείας. Τὰ τυπικὰ στάδια ἐμποδίζουν τὴν ἐλευθέραν πνευματικὴν ἐνέργειαν, ἀφήνουν τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν διδάσκαλον, τὰ δὲ δημιουργούμενα προβλήματα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδῶν μένουν ἄλυτα, διότι λύονται μόνον ὅσα ὁ διδάσκαλος ἐδημιούργησεν.

Ἐὰν, πειραματιζόμενοι ἐπὶ τῶν νέων μεθόδων τοῦ Νέου Σχολείου, ἀφήσωμεν νὰ ἐκδηλωθοῦν ἔστω καὶ ἐλάχιστα τῶν μαθητῶν μας αἱ ἀπορίαι καὶ ἴδωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἐργασίας, θὰ αἰσθανθῶμεν τύψεις συνειδήσεως διότι ἐργαζόμενοι μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον, κατεπνίξαμεν τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τῶν μαθητῶν μας, αἵτινες θὰ

μᾶς ὧθουν εἰς τὸ νὰ ἐργαζώμεθα συστηματικῶς, νὰ εἰσδύωμεν ἐπιστημονικῶς εἰς τὴν διδασκομένην ὕλην, νὰ ἐκλέγωμεν τὴν μορφωτικὴν αὐτῆς ἀξίαν, νὰ ἐρευνῶμεν καὶ καθορίζωμεν τοὺς σκοποὺς τῆς ἐργασίας καὶ τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, θὰ αἰσθανθῶμεν, λέγω, τύψεις συνειδήσεως, διότι δὲν προπαρασκευαζόμεθα, ὥς δεῖ. Ἡ ἀπὸ τῆς Α΄ τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διδομένη ἐλευθέρα ἐνέργεια εἰς τὸν μαθητὴν καὶ ἡ μέχρι τῆς ΣΤ΄ τάξεως βαθμὴδὸν ἀναπτυσσομένη ἐλευθερία τῆς σκέψεώς του, καὶ ὅλον ἐν προαγομένη ἐν ταῖς μετέπειτα σπουδαῖς τοῦ Γυμνασίου κλπ. θὰ μορφώσῃ τὸν μαθητὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν τέχνην τῆς σπουδῆς, εἰς τὴν τέχνην τοῦ σκέπτεσθαι, θὰ καταστήσῃ καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ τὸ σύνολον τῆς τάξεως μίαν πνευματικὴν οἰκογένειαν, γνωρίζουσιν τοὺς σκοποὺς τῆς ἐργασίας, γνωρίζουσιν καθήκοντα καὶ δικαιώματα. Τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα θὰ ἔχῃ ἡ ὅλον ἐν προαγομένη ἐλευθερία τῆς σκέψεως τοῦ μαθητοῦ εἰς τὰς μετέπειτα σπουδὰς του εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ τὰ λοιπὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Θὰ μετατεθῇ οὕτω ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ βάρος τῆς εὐθύνης, τὸ ὅποιον μέχρι τοῦδε εἶχεν ἀποκλειστικῶς ὁ διδάσκαλος, καὶ εἰς τὴν συνεργαζομένην τάξιν, δὲν θὰ μείνῃ τὸ κέντρον τῆς ἐνεργείας εἰς τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' εἰς τοὺς μαθητάς, ἕκαστος τῶν ὁποίων θὰ εἶναι καὶ μία δύναμις κινουμένη, λειτουργοῦσα ὄχι δι' ἑαυτὴν μόνον, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνολον. Ἐν τῇ προαγωγῇ ταύτῃ θὰ παύσῃ ἡ δυσφορία μας, διότι δὲν θὰ προπαρασκευαζώμεθα πλέον κατὰ τοὺς τύπους τῶν σταδίων διὰ νὰ π ρ ο σ φ έ ρ ω μ ε ν τ ὸ ν έ ο ν, ἀλλὰ θὰ ἐργαζώμεθα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν καὶ λύσιν τῶν προβλημάτων ἐκείνων, ἅτινα ἡ ἐρευνα τοῦ ἐγὼ τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ συνόλου τῆς τάξεως δημιουργεῖ, διὰ τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ἱκανότητων αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ, κατὰ τὸ νοεῖν, τὸ συναισθηθῆναι, τὸ βούλεσθαι.

8.—Η ΠΑΛΑΙΑ ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ.

Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος προπαρασκευάσθη κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Herbart νὰ διδάξῃ «Περὶ ἀεροπλάνου» καὶ ἔχει ἔτοιμον τὸ σχεδιάγραμμα τῆς διδασκαλίας του.

Ἐχει ἐτοιμάσει τὸν Γενικὸν Σκοπὸν, ὑπὸ μορφὴν προβλήματος πρὸς λύσιν, καθὼς καὶ τοὺς μερικοὺς σκοποὺς, τὴν Προπαρασκευήν, διὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν συγγενῶν παραστάσεων καὶ τὴν καλυτέραν κατανόησιν τῆς περὶ τοῦ ἀεροπλάνου διδασκτέας ὕλης, τὰ τῆς Προσκοπήσεως ἢ Προσφορᾶς, διὰ τῆς ὁποίας θὰ μεταδώσῃ ἔτοιμον τὸ νέον, ὡς ἐπεξεργάσθη τοῦτο κατ' οἶκον, ἢ τῇ συνεργασίᾳ τῶν μαθητῶν μὲ τὴν μορφὴν τοῦ διαλόγου καὶ τῆς συζητήσεως καὶ μὲ τὴν κεκαθαρμένην εἰς τὸ τέλος ἀπόδοσιν, τὴν Ἐμβάθυνσιν, τὴν γενικὴν καὶ τὰς μερικὰς, φράσεων, λέξεων, ἡθικὰς, θρησκευτικὰς κλπ., τὴν Ἀφαίρεσιν διὰ τὴν, διὰ τῆς ταξινομήσεως τῶν νέων γνώσεων, ἐφαρμογὴν τοῦ γενικοῦ, εἴτε γενικοῦ κανόνος, εἴτε γενικοῦ νόμου, γενικῆς ἐννοίας, διὰ τὴν σύγκρισιν ὁμοειδῶν γνωρισμάτων, ὁμοειδοῦς ὕλης κλπ., διὰ τὴν σύλληψιν κλπ., καὶ τὸν τρόπον τῆς Ἐφαρμογῆς ἢ ἀσκήσεως κτλ.

Ὑποθέσωμεν λοιπὸν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἔχει προπαρασκευασθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Τὴν πρῶτην σμῆνος ἀεροπλάνων διέρχεται τὴν πόλιν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀεροδρόμιον. Ἀποφασίζεται ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὰ ἀεροπλάνα. Οἱ μαθηταὶ ἴστανται πρὸ αὐτῶν καὶ παρατηροῦν. Ὁ θαυμασμός των εἶναι καταφανής. Τὸ διαφέρον των κορυφῶται. (1)

Τίθεται τώρα τὸ ἐρώτημα: Πῶς καὶ πόθεν θ' ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία; Διὰ νὰ μὴ παρεκκλίνῃ ὁ διδάσκαλος τοῦ σχεδιαγράμματος τῆς προπαρασκευῆς του, πρέπει ν' ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν τοῦ

(1) Συνέβη τοῦτο τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1931 ἐν Δράμᾳ, ὅτε οἱ μαθηταὶ τῶν Προτύπων τοῦ Λιθασκαλείου ἐδιδάχθησαν περὶ ἀεροπλάνου ἐν τῷ ἀεροδρομίῳ τῆς πόλεως.

ειδέναι τῶν μαθητῶν δι' ὅσα κυρίως ἐκείνοι ἀποροῦν; Πρέπει νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐρωτήσεων τῶν μαθητῶν, διὰ ν' ἀρχίσῃ αὐτὸς νὰ καλινεργῇ κατὰ τὴν σειρὰν τῶν σταδίων;

Δυνατὸν τῶν μαθητῶν ἡ διάνοια νὰ ἐπιζητήσῃ πρῶτον τὴν σύγκρισιν τῶν ἀεροπλάνων, τὸ μέγεθος αὐτῶν, τὰ ὀνόματα, τὸ σχῆμα, τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἀεροπόρου κλπ. Πρέπει ἡμεῖς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἀνακόψωμεν τὴν τροχίαν τῆς σκέψεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀποριῶν των καὶ ν' ἀρχίσωμεν τὴν διδασκαλίαν μας, καθ' ἣν πορεῖαν ἔχομεν προδιαγράψει, κατὰ τὴν κλίμακα τῶν σταδίων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς προπαρασκευῆς ἢ ἀπὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ σκοποῦ, ἐνῷ ἤδη ὁ σκοπὸς ἔχει τεθῇ μόνος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ, ἅψ' ἥς στιγμῆς εἶδε τὸ ἀεροπλάνον, διὰ νὰ καταλήξωμεν μετὰ σεβασμοῦ καὶ εἰς τὴν τελευταίαν βιθμίδα τῆς κλίμακος Ἐρβάρτου, Τσίλερ, Ράϊν; Ἄν ὁ διδάσκαλος ἀποφασίσῃ νὰ διδάξῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, σημαίνει, ὅτι δὲν ἐγνώρισε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὴν ψυχολογίαν τῶν μαθητῶν τοῦ ἥ, ἂν τὴν ἐγνώρισε, δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν λάβῃ ὑπ' ὄψιν. Ἡ πεφωτισμένη ἀντίληψις παντὸς πεπειραμένου διδασκάλου ἀσφαλῶς θὰ καταδικάσῃ τὸν τοιοῦτον διδάσκαλον, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν θέλει νὰ σεβασθῇ τὴν σειρὰν τῆς σκέψεως τῶν μαθητῶν του, τὸ διαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν του, τῆς ὁποίας ἡ ἔντασις εἶναι μεγίστη καὶ κρατεῖται ἐν διαρκείᾳ ἐγρηγόρσει. Ὁ θηρευτικὸς κύων ὑπὸ τῆς ὀσφρῆσεως ὀδηγούμενος, τρέχει, ἐξετάζει, ἐρευνᾷ, θέλει καὶ κινεῖται διαρκῶς νὰ εὕρῃ τὸ θήραμα. Τὸ θήραμα τῶν μαθητῶν εἶναι ἡ γνῶσις, ἡ παντοειδὴς γνῶσις περὶ τοῦ ἀεροπλάνου, ἡ γνῶσις τοῦ ὀργανισμοῦ του, τῆς κινήσεώς του, τῆς ἱστορίας του, τῆς σχέσεώς του μὲ τὸν ὀδηγόν του, ἡ γνῶσις τοῦ κινδύνου τῶν ἀεροπόρων, τῆς γενικῆς ὠφελείας, τοῦ ἐκμηδενισμοῦ τῶν ἀποστάσεων κλπ. κλπ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πάντων τούτων τὸ διαφέρον των κορυφουται εἰς βιθμὸν ἀπίστευτον. Αἱ διαδοχικαὶ ἐρωτήσεις των, τὰ διατί των, αἱ ἀπορίαι των παρουσιάζονται ὡς μία μεγίστη θετικὴ πνευματικὴ δύναμις. Τὶς διδάσκαλος εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν δύναται νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν του—καὶ ἂν δύναται—εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἰδικῆς του σκέψεως κατὰ τὸ θέλημα τῶν τυπικῶν σταδίων, ἄνευ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεώς του;

Τὶς θ' ἀποφασίσῃ νὰ σβέσῃ, ἐνῶ πρέπει νὰ ὑποδουλίῃ τὴν λάμπουσιν ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τοῦ διαφέροντος φλόγα εἰς τὰ μάτια τῶν μαθητῶν του, τὶς θ' ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐγὼ των, τὶς θ' ἀσεβήσῃ πρὸς τὴν σειρὰν τῆς σκέψεώς των, διὰ νὰ πειθαναγκάσῃ τοὺτους ἐγωϊστικῶς καὶ ἀκάρπως νὰ ἀκολουθήσουν τὴν σειρὰν τῶν σταδίων τῆς δογματικῆς ἀγωγῆς; Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι «στὴ φωτιά κολλάει τὸ σίδερο». Εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις (1) τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν εἶναι αὐθόρμητον, ἡ δὲ προσπάθειά μας διὰ τὴν διάρκειάν του θὰ εἶναι ἐλαχίστη εἰς τὴν γενικὴν της ὄψιν. Ὁ μαθητὴς κρατεῖται μόνος ἐν προσοχῇ πρὸς τὸ ὑπὸ παρατήρησιν ἀντικείμενον, ἀντιλαμβάνεται εὐκολώτερον, λογικεύεται καλύτερον, κρίνει σταθερώτερον.

Βεβαίως εἶναι εὐκολον διὰ τὸν διδάσκαλον νὰ ἐκμάθῃ ὥρισμένην ὕλην διὰ τὰς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου ἢ τοῦ Γυμνασίου ἢ τοῦ Διδασκαλείου καὶ νὰ τὴν διδάξῃ κατὰ τὸν τύπον τῶν σταδίων, κάμων οὕτω εὐκολον τὴν ἐργασίαν του. Ἀλλὰ ὅσον τοῦτο εἶναι εὐκολον διὰ τὸν διδάσκοντα, τοσοῦτον ὀλέθριον εἶναι διὰ τὸν μαθητὴν, τοσοῦτον δύσκολος εἶναι ἡ ἀνάπτυξις πασῶν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, τοσοῦτον ἀνέφικτος ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς. Σειρὰ σταδίων ὑπάρχει μόνον διὰ τὸν διδάσκαλον, οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ τὸν μαθητὴν. Ἄλλῃ ἡ σειρὰ τοῦ πεπειραμένου πνεύματος, τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἄλλῃ τοῦ ἀνηλίκου, τοῦ ἔχοντος ἀνάγκην ἀγωγῆς. Εἰς ἕκαστον σταθμὸν ἀναπτύξεως ὁ μαθητὴς ἔχει καὶ ἰδίαν λογικὴν. Δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν ν' ἀναγκάσωμεν τὸν μαθητὴν νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὥρισμένην, τὴν ἀνδρικήν, τὴν ἐπιστημονικὴν λογικὴν σκέψιν. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἀκολουθήσωμεν ἡμεῖς τὴν ἰδικήν του σκέψιν καὶ βοηθοῦντες αὐτὸν ὅπου ἔχει ἀνάγκην, νὰ τὸν ὀδηγήσωμεν εἰς τὸ ὀρθῶς σκέπτεσθαι, νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν πρέπουσαν πνευματικὴν ἀγωγήν. Ὁ μέγας παιδαγωγὸς τῶν ἡμερῶν μας John Dewey εἰς τὸ ἔργον του *How we Think* καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον «Μέσα καὶ σκοπὸς τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς» λέγει: «Ὅ,τι ἀπὸ ἀπόψεως διδασκομένης

1. Καὶ ἂν μὴ νομοθῇ, ὅτι ἡ περίστασις ὡς τοῦ ἀεροπλάνου εἶναι ἐξαιρετικὴ καὶ σπανία.

ὕλης ὀρίζεται ὡς λογικὸν παριστᾷ ἀληθῶς τὴν λογικὴν ἐκπαιδευθέντος ἐνῆλικος. Ἡ εὐχέρεια, ἣν ἔχει τις διὰ τὴν ὑποδιαίρεσιν θέματος, διὰ τὸν καθορισμὸν στοιχείων καὶ τὴν διάταξιν αὐτῶν εἰς σειρὰς, συμφώνως πρὸς τὰ γενικὰ ἀξιώματα, παριστᾷ τὴν λογικὴν ἱκανότητα ὑπὸ τὴν καλυτέραν αὐτῆς μορφήν, τὴν ἀποκτηθεῖσαν κατόπιν πλήρους ἐκπαιδεύσεως. Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον, κατόπιν ἔξεως, ἐπιδεικνύει εὐχέρειαν εἰς διαιρέσεις, ὀρισμούς, γενικεύσεις καὶ ἀνακεφαλαιώσεις συστηματικᾶς, δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην ἀγωγῆς, δίνεται ν' ἀρχίσῃ ἐκείθεν, ὅπου τὸ πεπειραμένον πνεῦμα κατέληξεν. Ἡ λογικὴ σειρὰ ἀπὸ ἀ π ὅ ψ ε ω ς δ ι δ α κ τ έ α ς ὕ λ η ς πα ρ ι σ τ ᾷ τὸ τέ ρ μ α, τὸ ἔ σ χ α τ ο ν ὅ ρ ι ο ν ἀ γ ω γ ῆ ς, ο ὕ χ ι δ ῆ τ ῆ ν ἀ φ ε τ η ρ ί α ν. Τὸ πνεῦμα ἐν ἑκάστῳ σταθμῷ ἀναπτύξεως αὐτοῦ ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ λογικὴν κ.λ.π.».

Διὰ τὸν παῖδα λοιπὸν δὲν ὑπάρχουν λογικὰ στάδια. Δὲν εἶναι ἐπομένως ὠρισμένον πόθεν θ' ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία. Κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν «περὶ ἐλέφαντος» οἱ μαθηταὶ ἤρχισαν ἀπὸ τῆς συγκρ'σεως. Εἰς ἄλλην διδασκαλίαν περὶ χελώνης, εἰς ἐκδρομὴν τινα διδασκαλικήν, ἤρχισαν ἀπὸ τὰ ἀποτυπώματα τοῦ βαδίσματός της ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ βαδίσματός της καὶ τὰ αἷτια τοῦ τρόπου τούτου. Εἰς ἄλλην διδασκαλίαν περὶ τῆς βιομηχανίας τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἤρχισαν ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα ἐνδυμασίας εἰκό- νος τινὸς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους, ἣτις εἶχε παιχθῇ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, εἰς διδασκαλίαν περὶ γεωμή- λων ἤρχισαν ἀπὸ τῆς σημασίας των διὰ τὸν ἀνθρώπον, εἰς δι- δασκαλίαν περὶ ὅσων τῶν νάων ἐπέμενον νὰ συζητήσουν πρῶτον περὶ τῶν νάων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, περὶ φωνογρά- φου ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ τὸν βίον τοῦ Edison κ.λ.π.

Δὲν γνωρίζομεν λοιπὸν ἐκ τῶν προτέρων ποίαν ὁδὸν θὰ βαδί- σῃ κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν λύ- σιν τῶν ἀποριῶν τοῦ πνεῦμα τῶν μαθητῶν μας. Εἶναι δέ, ἐπα- ναλαμβάνω, ἐγκληματικὸν νὰ διακόπτωμεν τὴν σειρὰν τῆς σκέ- ψεως των καὶ νὰ καταπνίγωμεν τὸ αὐθόρμητον διαφέρον των. Ἄν ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ ἐλέφαντος, ἐνῶ

οἱ μαθηταὶ μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος ἡσυχολοῦντο εἰς τὴν σύγκρισιν τοῦ μεγέθους του ἀπεφασίζομεν νὰ θέσωμεν τὸν γενικὸν σκοπὸν, τί θὰ συνέβαινε; Δὲν θὰ ἡμποδίζομεν τὴν πρωτοβουλίαν αὐτῶν, τὴν πνευματικὴν των δρασιν, δὲν θὰ μετεφέραμεν τὴν σκέψιν των εἰς ἄλλο τι περιεχόμενον, εἰς ἄλλην ἐντυπωσιακὴν ἐνέργειαν, δὲν θὰ ἀφηροῦμεν ἀπ' αὐτῶν τὴν εὐθύνην, ἣν ἀνέλαβον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπὶ τάπητος θέματος, δὲν θὰ προὔκαλοῦμεν τὸν οἶκτον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγανάκτησίν των, διότι ἀνεκόπτομεν αὐτούς; Μαθητῆς, εἰς διδασκαλίαν ποιήματος περὶ σελήνης, ὅτε παρεκάλεσα νὰ ἀκούσουν σχετικὸν πεζογράφημα, νομίσας τὴν στιγμὴν κατάλληλον, μοῦ εἶπε: «Σὰς παρακαλοῦμε, ἀφήσατέ μας νὰ τελειώσωμε τὴ συζήτησιν διὰ τὸ φῶς τῆς σελήνης, διότι κάποιος εἶπε, ὅτι εἶναι αὐτόφωτος». Ἐὰν ἐγὼ σατραπικῶς ἐπέμενον, δὲν θὰ ἐκίνουν τὴν ἀγανάκτησίν των; Ἐπιμένοντες καὶ ἐνεργοῦντες οὕτω, δὲν διαστρεβλῶνομεν τὴν λογικὴν τοῦ μαθητοῦ, δὲν ὠθοῦμεν αὐτούς; εἰς ἐπιπολαίαν ἐνεργητικότητα, δὲν κλείομεν τὴν ψυχὴν των, δὲν ἀσεβοῦμεν πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ὁρμάς των; Ἀτενίζομεν πρὸς αὐτούς ὡς πρὸς δούλους καὶ ὄχι ὡς πρὸς προσωπικότητας μὲ ἰδίαν σκέψιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτῶν νὰ ἀκούουν μόνον ὅσα ἡμεῖς διδάσκομεν κατὰ τὴν ἰδικήν μας λογικὴν σειράν.

Ὁ John Dewey εἰς τὸ σύγγραμμά του *School and Society* λέγει: «Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν παιδαγωγικὴν καὶ διδακτικὴν ἐργασίαν, ἥτις δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὸ σύνθηδες σχολεῖον μετὰ τῶν ἀνιαρῶν, τῶν κατὰ σειρὰν τεταγμένων θρανίων αὐτοῦ, τὰ ὅποια οὐδεμίαν θέσιν ἐπιτρέπουν πρὸς κίνησιν, ἀλλὰ πρὸς ἐναπόθεσιν βιβλίων, μολυβδοκονδύλων καὶ χάρτου μετὰ τῶν σχολικῶν πινάκων καὶ τινων καθισμάτων καὶ τῶν τεσσάρων γυμνῶν τοίχων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κρέμανται εἰκόνες εἰς ἀναλόγους περιστάσεις. Τὸ σχολεῖον τοῦτο ἔχει ὁργανωθῇ κυρίως χάριν τοῦ ἀ κ ρ ο ἄ σ θ α ι».

Καὶ ἀληθῶς «σ χ ο λ ε ῖ ο ν ἀ κ ο ῆ ς» δύναται νὰ ὀνομασθῇ τὸ σημερινὸν σχολεῖον. Εἶναι γνωστὴ ἡ εἰκὼν τοῦ τοιούτου σχολείου. Οἱ μαθηταὶ ἀκίνητοι μὲ συμπεπλεγμένας τὰς χεῖρας, τὰ χεῖλη συνεσφιγμένα χάριν νεκρικῆς σιγῆς, μὲ πρόσωπα χωρὶς

ἐκφρασιν, σοβαρὰ ἢ ὑποκριτικῶς σοβαρὰ, διότι καὶ τὸ μειδιάμα καὶ ὁ γέλως ἀπαγορεύονται, μὲ βλέμματα ἐσβεσμένα. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο μόνον ἡ φωνὴ τοῦ διδασκάλου ἀκούεται, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δὲ καὶ ἡ ῥάβδος ἐπὶ τῆς ἔδρας ἢ καὶ ἐπὶ τῶν παλαμῶν μαθητοῦ τινος διὰ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν τάξιν τὸν ἀτακτήσαντα, εἴτε διότι ἐτόλμησε νὰ μειδιάσῃ ἢ νὰ ψιθυρίσῃ λέξεις τινὰς εἰς τὸν παρακαθήμενόν του, εἴτε διότι ἀφηρέθη παρατηρῶν ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐξυπνήσῃ τινὰς, ἐκ τῶν τελευταίων θρανίων ἰδίᾳ, οἵτινες νανουρισθέντες ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ διδασκάλου, ἐκλινον τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ θρανίου καὶ ἀπεκοιμήθησαν. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ προσεκτικοὶ μαθηταί, εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν ὁποίων ἀποθηκεύονται αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου γνώσεις, διότι οὗτος εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ τοιούτου σχολείου. Ἀλλ' ἐπιτυγχάνεται ἄρα γε καὶ οὗτος; Βεβαίως ὁ ἐγκέφαλος τοῦ μαθητοῦ καθίσταται ἐγκυκλοπαιδεία γνώσεων, γνώσεων ὅμως ἀχρήστων, γνώσεων ἀποθηκευθεισῶν ὅλως ἐπιπολαιῶς, μὴ ἐχουσῶν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, τῆς γνώσεως τῆς ἀποκτωμένης διὰ τῆς ὀρθῆς κρίσεως τοῦ μαθητοῦ. Εἶναι αὐταὶ γνώσεις δρωσαι, διαπλάττουσαι τὸ πνεῦμα, γνώσεις κατευθύνουσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ καταρτίζουσαι αὐτὸν διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν;

Τὸ σχολεῖον τοῦτο οὐδένα σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς ἐκπληροῖ. Καθηλώνομεν τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς ἐπὶ τῶν θρανίων ἀκινήτους, ἐν μελαγχολικῇ σιγῇ, ἵνα παρακολουθήσουν τὰς ἰδικὰς μας σκέψεις, τὴν ἰδικὴν μας λογικὴν, μὲ τὸ ἰδικόν μας λεξιλόγιον. Ποῖαι ψυχικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις τῶν ἀναπτύσσονται οὕτω; Ποῦ εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἰσορροπίας τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ παιδὸς, τὴν ὁποίαν ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ σέβεται; Εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς ὃ μόνον ἡ φωνὴ τοῦ διδασκάλου ἀκούεται καὶ μόνον ἡ σκέψις ἐκείνου ἐνεργεῖ, μαραινόνται τῶν μαθητῶν αἱ δημιουργικαὶ δυνάμεις, οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὁ ψυχικὸς αὐτῶν κόσμος. Εἰς τὸ σχολεῖον αὐτὸ δὲν λειτουργεῖ ἡ ἐλευθέρα πνευματικὴ ἐνέργεια. Εἰς αὐτὸ αἱ μέθοδοι τῆς παθητικῆς ἐποπτείας δὲν ἱκανοποιοῦν τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ μαθητοῦ. Δὲν προσαρμόζεται τὸ σχολεῖον τοῦτο πρὸς τὴν δημιουργικὴν καὶ

παραγωγικὴν δύναμιν τοῦ μαθητοῦ. Οἱ πειραματισθέντες ἐπὶ τῶν νέων μεθόδων ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ μαθητὴς χάνει τὸν χρόνον του εἰς σχολεῖον, ὅπου ἄ κ ρ ο ἄ τ α ι.

Εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἐν προσοχῇ καὶ μάλιστα διαρκεῖ ὁ ἀκροώμενος μαθητής; Ἄς λάβωμεν παράδειγμα ἑαυτοὺς, ἐνηλίκους ὄντας. Ὑποθέσωμεν, ὅτι παρακολουθοῦμεν μίαν παιδαγωγικὴν διάλεξιν. Ὁ ὁμιλητὴς ὁμιλεῖ εἰς γλῶσσαν σαφῇ καὶ ἀπλῇ. Ἐν τούτοις καὶ ὅλους τοὺς κανόνas τῆς ῥητορικῆς, ἂν μεταχειρισθῇ, εἶναι ἀδύνατον, προσφέρων τὰς σκέψεις του, νὰ κρατήσῃ εἰς διαρκῆ προσοχὴν τοὺς ἀκροατάς του. Ἀσφαλῶς πολλοὶ τούτων εἰς στιγμὰς τινὰς ἐπεριπάτησαν νοερώς μέχρι τοῦ οἴκου των, μέχρι τοῦ κήπου των ἢ τοῦ εὐχαρίστου χρόνου τοῦ ῥαντεβοῦ των. Ἄν μάλιστα ἡ διάλεξις παραταθῇ, θὰ μᾶς καταλάβῃ ἀνία, ἐπιζητοῦμεν ἐν διάλειμμα, δυσανασχετοῦμεν, προσπαθοῦντες νὰ ἐκάσωμεν τὸ τέλος. Ἡ προσοχή μας εἶναι διαλείμματικῇ.

Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ συγκριθῶμεν ἡμεῖς μὲ τοὺς μικροὺς μαθητάς; Ἄν ἡμεῖς, ἐνήλικοι ὄντες, προηγμένοι τὴν διάνοιαν, μὲ βούλησιν καθωρισμένην, γνῶσιν ἔχοντες τῆς σημασίας τῆς διαλέξεως, δὲν δυνάμεθα νὰ μείνωμεν εἰς διαρκῆ προσοχὴν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι θὰ κρατηθοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς διαρκῆ προσοχὴν, ὅταν ἡμεῖς προσφέρωμεν τὸ νέον, — ἐν εἵδει διαλέξεως περίπου — τοῦ ὁποῖου ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία εἶναι ἄγνωστος εἰς αὐτούς; Οὔτε τὰ παραδείγματα, ἅτινα θὰ φέρῃ ὁ ὁμιλῶν, οὔτε αἱ εἰκόνες, οὔτε αἱ καινοτομίαι ἀπὸ τῆς συνήθους τετριμμένης ὁδοῦ τοῦ λέγειν, οὔτε αἱ παρεκβάσεις εἶναι δυνατόν νὰ κρατήσουν τὸ ἐγὼ τῶν ἀκροατῶν συνδεδεμένον μετὰ τοῦ θέματος. Ἡ σημερινὴ Ψυχολογία διδάσκει, ὅτι ἕκαστος κατὰ διάφορον τρόπον διανοοῦμενος θὰ κατακτήσῃ τὸ νέον. Ἡ τελεία κατανόησις αὐτοῦ θὰ γίνῃ παρ' ἑκάστου κεχωρισμένως καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ λογικὴν. Εἶναι ἀδύνατον ἐφ' ὅσον χρόνον διδάσκει ὁ διδάσκων νὰ κρατῇ ἀριθμὸν ἀκροατῶν, μαθητὰς μὲ τόσας ἀτομικὰς διαφορὰς, εἰς προσοχὴν συνεχῇ.

Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο τῆς ἀκοῆς ἢ ἐνέργειας τοῦ διδασκάλου τείνει νὰ καταστήσῃ τὸν μαθητὴν σπουδαστὴν μᾶλλον τῶν ἰδιοτροπιῶν τοῦ διδασκάλου ἢ τῆς διδασκομένης ὑπ' αὐτοῦ ὕλης.

Ὁ μαθητὴς φροντίζει μᾶλλον πῶς νὰ συμμορφώσῃ ἑαυτὸν πρὸς
 ὃ,τι ὁ διδάσκαλος ἀναμένει παρ' αὐτοῦ ἢ πῶς ν' ἀφιερώσῃ ἑαυ-
 τὸν πρὸς τὰ προβλήματα τῆς διδασκομένης ὕλης. Ὁ μαθητὴς, ἂν-
 τὶ νὰ σκεφθῇ νὰ ἀπαντήσῃ ὀρθῶς εἰς τὰ προβλήματα τοῦ θέμα-
 τος, διερωτᾷται: «Θὰ εὐχαριστήσῃ ἄρά γε ἡ ἀπάντησίς μου τὸν
 διδάσκαλον ἢ εἶναι ἀνεπιθύμητος;». Αἱ σκέψεις του αὐταὶ καὶ οἱ
 δισταγμοὶ ὠθοῦν αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὴν σιωπὴν. Οἱ διδάσκαλοι
 εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ «ἀκροᾶσθαι» στηρίζονται ἐπὶ τῶν προσωπι-
 κῶν των διακριτικῶν, ἵνα συγκρατοῦν τὸν μαθητὴν καὶ συνεπῶς ὡς
 κίνητρον σπουδῆς θεωροῦν μόνον καὶ κυρίως τὴν ἀτομικὴν ἐπί-
 δρασίαν των καὶ ὅχι τὴν διδασκομένην ὕλην. Πιστεύουν δυστυ-
 χῶς, ὅτι πρὸς συγκράτησιν τῆς προσοχῆς τοῦ μαθητοῦ εἶναι ἀρ-
 κετὴ μόνη ἡ προσωπικότης των διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ θέματός
 του, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο εἶναι τελείως ἀδιάφορον εἰς αὐτόν.
 Χρησιμοποιοῦν τὴν προσωπικότητά των ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον,
 μέχρις ὅτου ἡ σχέσις τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀντικα-
 ταστήσῃ τὴν σχέσιν τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸ θέμα. Κατὰ τὸν τρό-
 πον τοῦτον ἡ προσωπικότης τοῦ διδασκάλου ἀποβαίνει πηγὴ
 προσωπικῆς ἐξαρτήσεως καὶ ἀδυναμίας καὶ ἡ ἐπίδρασις αὕτη κα-
 θιστᾷ τὸν μαθητὴν ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς διδασκομένης
 ὕλης. Τοιοῦτον τὸ σχολεῖον τοῦ «ἀκροᾶσθαι». Οἱ γνωρίζοντες
 τὴν Ψυχολογίαν τοῦ παιδὸς παραδέχονται, ὅτι ὁ μαθητὴς ὑπὸ
 τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, τὴν καταπιέζουσαν τὰς ὁρμάς του, ἐν
 μέσῳ τῶν τεσσάρων γυμνῶν τοίχων δημιουργεῖ ἀκουσίως καὶ
 ἄσυνειδήτως δυσάρεστα ἀποστροφῆς συναισθήματα καὶ κατὰ τοῦ
 διδασκάλου καὶ κατὰ τῆς ἐνεργείας του καὶ κατὰ τοῦ διδασκομέ-
 νου θέματος.

Εἰς τὸ Νέον Σχολεῖον οἱ μαθηταὶ δὲν ἀκίνητοῦν, οὐδὲ τηροῦν
 νεκρικὴν σιγὴν. Συζητοῦν τὸ θέμα των καὶ τὰ πρόσωπά των εἶναι
 ζωηρὰ καὶ φωτισμένα ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς γνώσεως. Ὁ διδάσκα-
 λος σπανίως ὁμιλεῖ, οὐδέποτε δέ, ὅταν πρόκειται νὰ ταράξῃ τὴν
 σκέψιν τοῦ μαθητοῦ του. Λέγει τόσον ὀλίγα, ὅσα χρειάζεται διὰ
 νὰ κεντρίσῃ τὸν μαθητὴν καὶ τότε μόνον, ὅταν πεισθῇ, ὅτι ὡς δεξιὸς
 τεχνίτης ἔχει νὰ συμβάλῃ διὰ τοῦ κεντρισμοῦ του εἰς τι, τὸ ὁποῖ-
 ον δὲν δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὁ μαθητής, τότε μόνον, ὅταν δὲν

πρόκειται οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν εὐθύνην τοῦ μαθητοῦ του, ὅστις μόνος πρέπει νὰ διεκπεραιώσῃ διὰ τῆς ἰδίας λογικῆς ἐρεῦνης τὸ ἐπὶ τάπητος θέμα. Δύναται ἐπίσης ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὴν συζητήσιν μὲ σκοπὸν νὰ προκαλέσῃ πνευματικὴν ἀνάπαυλαν δι' ἐνὸς ἀστείου λόγου, σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὸ θέμα.

Οἱ μαθηταὶ δὲν χασμῶνται, δὲν αἰσθάνονται νάρκην πρὸς ὑπνον, οὐδ' ὑποκρίνονται προσοχὴν, οὔτε περιμένουν ἀνυπομόνως τὴν ὥραν τοῦ διαλείμματος, ὑποδεχόμενοι πολλάκις τὴν κροῦσιν τοῦ κώδωνος μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς, ἀλλ' ἐργάζονται ἐπὶ τοῦ θεματός των, τὸ ὁποῖον κρατεῖ αὐτοὺς ἀπερροφημένους, λησμονοῦνται εἰς αὐτό, δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸν κώδωνα ἢ ἐὰν τὸν ἀκούσουν, στενοχωροῦνται, διότι πρόκειται νὰ διακόψουν τὴν ἐργασίαν των, εἰς ἣν εἶναι ἀφωσιωμένοι ψυχῇ τε καὶ σώματι. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ξένον πρὸς αὐτοὺς, διότι τὸ ἐξέλεξε τὸ διαφέρον των, τὸ ἄμεσον διαφέρον των. Τὸ τοιοῦτον θέμα ἔχει σχέσιν μὲ τὴν συνείδησιν τοῦ μαθητοῦ, συνδέεται μὲ τὰς τάσεις του, μὲ τὰς σκέψεις του, μετὰ τινος μέρους τῆς ζωῆς του. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ σπουδαῖον σημεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετάξῃ ὁ ψυχολόγος διδάσκαλος μετὰ προσοχῆς. Ὁ δεσμὸς μεταξὺ τοῦ ὑπὸ ἐκμάθησιν θέματος καὶ τῆς διανοίας, πότε εἶναι στερεός, ἀσφαλὴς καὶ ἀμετακίνητος τόσον, ὥστε νὰ κρατῇ εἰς διαρκὴ σχέσιν τὸ ἐγὼ τοῦ μαθητοῦ μετὰ τῆς διδασκομένης ὕλης; Πότε; Ὅταν ἐπιβάλλεται ὑπ' ἄλλου ἢ ὅταν δημιουργῇται παρὰ τοῦ ἰδίου τοῦ μαθητοῦ ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ θέματος; Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἡ σχέσις αὐτή, τότε οἰαδήποτε καὶ ἂν δημιουργήσῃ ὁ νοῦς τοῦ διδασκάλου μηχανεύματα, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ θέμα ἐνδιαφέρον, δὲν θὰ τὸ κατωρθώσῃ, εἰμὴ ἐπ' ἐλάχιστον. Δὲν ἐκβιάζεται τὸ διαφέρον καὶ ἡ προσοχή. Πρέπει νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ ἐγὼ, ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἀνάγκην καὶ τότε ἡ ἐπιτυχία θὰ εἶναι πλήρης.

Ὁ ὁμιλητὴς τῆς διαλέξεως, τὴν ὁποίαν ὡς παράδειγμα ἀνεφέρμεν ἀνωτέρω, ἔχει σαφῇ ἀντίληψιν τοῦ θεματός του, τοῦ ὅλου περιεχομένου καὶ τῶν μερῶν του, διότι γνωρίζεται αἷτια τὰ ὁποῖα τὸν ὥθησαν νὰ ἐτοιμάσῃ αὐτό, διότι διὰ τῆς σκέψεώς του ἀνέλυσε καὶ συνέδεσε τὰ ζητήματα, διότι τὰ διαφέροντά του καὶ ἡ βούλησίς του εἰργάσθησαν ἄνευ ἐπιβολῆς τινος. Ἡ οὐσία τοῦ θέματος εἰ-

ναι κτῆμά του. Οἱ ἀκροαταὶ του ὅμως ἐλάχιστα σημεῖα αὐτῆς θὰ κρατήσουν, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ λάβουν σαφῆ ἀντίληψιν τοῦ ὅλου θέματος, διότι παθητικῶς ἐδέχθησαν αὐτὸ, διὰ πλείστους ψυχολογικοὺς λόγους εὐνοήτους. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὸ σχολεῖον ἀκοῆς. Εἰς τὸ Νέον Σχολεῖον ὁμως βασιλεύει ἡ ἐλευθέρα συζήτησις, ἡ παρατήρησις, ἡ ἔρευνα, μὲ διαφέροντα αὐτῶν τῶν μαθητῶν, χάριν ἑαυτῶν. Ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ αἱ γνώσεις ἀποκτιῶνται διὰ λογικῆς μάχης, πνευματικῆς μάχης. Ὅταν ὁ μαθητῆς ἐπεξεργάζεται τι μόνος, ἀναλόγως τῆς προπαρασκευῆς καὶ τῆς εὐθύνης, ἣν ἀνέλαβεν ἐνώπιον τῆς συνεργαζομένης τάξεως, καὶ ὅχι μηχανικῶς, ὅπως ὅταν ὁ διδάσκαλος λέγῃ καὶ ὁ μαθητῆς ἀκούῃ, ἀναγκάζεται μόνος του διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐργασίας του ταύτης, αὐτοβούλως, νὰ χρησιμοποιήσῃ πάσας τὰς αἰσθήσεις του, ἀφῆν, ὄρασιν, ἀκοήν, κ.λ.π., ὅλον τὸ σωματικὸν καὶ ψυχικόν του ἐγώ. Λαμβάνουν ὠρισμένην θέσιν τὰ δημιουργήματα τῆς διανοίας καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν δίδονται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πρὸς λύσιν, ἀλλὰ προέρχονται ἀπὸ τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ὁ μαθητῆς συναντᾷ. Τὰ προβλήματα αὐτὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὰς κλίσεις τοῦ μαθητοῦ, μὲ τὰ διαφέροντά του, τὰ ὁποῖα θέλει νὰ ἱκανοποιήσῃ. Πρωτοβουλία τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐνέργεια αὐτοῦ τείνουν νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ ὅλον ἐγώ του. Δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ ὁ προηγμένος εἰς τὴν τῷ αὐτῇ ἐργασίαν μαθητῆς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πρὸς λύσιν πρόβλημά του καὶ ν' ἀσχοληθῇ μὲ ἄλλο τι, διότι πᾶσαι αἱ ἱκανότητες αὐτοῦ εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα καὶ πᾶσαι αἱ γνώσεις αὐτοῦ συναρτῶνται πρὸς ἀλλήλας πρὸς ὠρισμένον σκοπόν. Ὁ W. James λέγει: «Αἱ μέλισσαι σμηνουργοῦμεναι συναρτῶνται πρὸς ἀλλήλας κατὰ δέσμας μέχρις οὗ ἐξαρτηθῶσιν ἐξ ὀλίγων, ὧν οἱ πόδες ἀντέχονται ἀπρὶς τοῦ κλάδου, ἐξ οὗ τὸ ὅλον κρέμαται σμῆνος. Οὕτω καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς ἡμετέρας νοήσεως συναρτῶνται πρὸς ἀλλήλα διὰ τῶν κρίκων τοῦ συνειρμοῦ, ἀλλ' ἡ ἀρχέγονος πηγὴ τοῦ διαφέροντος ἐν πᾶσι τούτοις εἶναι τὸ φυσικὸν διαφέρον, ὅπερ ἐνυπάρχει εἰς τὸ πρῶτιστον ἐκεῖνο ὑφ' ἡμῶν γνωσθὲν ἀντικείμενον».

9.—Ε Ν Σ Τ Α Σ Ε Ι Σ

Ὑπάρχουν οἱ κινεῶντες τὴν κεφαλὴν δυσπίστως καὶ ἀμφιβάλλοντες διὰ τὴν νέαν μέθοδον καὶ τ' ἀποτελέσματά της. Οἱ τοιοῦτοι δὲν πιστεύουν, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ σοβαρὰ ἐργασία διὰ τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας τῶν μαθητῶν. Εἶναι ἀδύνατον, λέγουν, νὰ μείνουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα, ἀλλὰ θὰ τραποῦν εἰς ἄλλα πεδία σκέψεως. Κόπτονται δὲ οἱ τοιοῦτοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ χρόνου, ἐφ' ὅσον ἡ συζήτησις διεξάγεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ἄλλ' εἶναι φανερόν, ὅτι οἱ προβάλλοντες τὰς τοιαύτας ἐνοταίσεις δὲν ἐγνώρισαν τὸν παῖδα καὶ τὴν ψυχολογίαν του. Συνείθισαν νὰ βλέπουν αὐτὸν ἀδρανοῦντα, ἀνίσχυρον, ὑποχείριον τῆς βουλήσεώς των, ἀγόμενον καὶ φερόμενον ὑπ' αὐτῶν, οὐδόλως δὲ ὑποπτεύονται ποῖαι δυνάμεις κρύπτονται κάτω ἀπὸ τὸν μικρὸν αὐτὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἄς πειραματισθοῦν, ἄς ἀφήσουν τὰς δυνάμεις αὐτὰς ἐλευθέρως νὰ ἐκδηλωθοῦν, ἀντὶ νὰ τὰς μαραΐνουν, καὶ τότε θὰ θαυμάσουν. Θ' ἀνακαλύψουν, ὅτι τὸ παιδί εἶναι τέλειος ἄνθρωπος ἐν σμικρογραφίᾳ, ὅτι εἶναι προσωπικότης ἀξία σεβασμοῦ. Ἀς πειραματισθοῦν καὶ θὰ μείνουν κατάπληκτοι πρὸ τῆς σοβαρότητος, μεθ' ἧς ἀναλαμβάνει τὴν ἐργασίαν του καὶ διεκπεραιώνει ταύτην, πρὸ τῶν ἔργων, ἅτινα δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ. Ὅταν γνωρίσουν τὰ φυσικὰ ἔνστικτα καὶ τὴν ἐν γένει Ψυχολογίαν τοῦ παιδὸς, τότε θὰ ἐκτιμήσουν τὴν σημασίαν τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας του.

Εἶναι ἀδύνατον κατὰ τὴν ἐλευθέραν συζήτησιν τοῦ θεματός των ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ νὰ τραποῦν εἰς ἄλλας σκέψεις, ἐκτὸς ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἐκ μέρους των διαφέρων. (1) Ἄλλ' ἐφ' ὅσον τὸ συζητούμενον θέμα εἶναι τῆς ἐκλογῆς των, ἐφ' ὅσον πηγάζει ἐκ τῆς ζωῆς των καὶ ἔχει σχέσιν μὲ αὐτὴν, εἶναι δυνατόν νὰ μὴ τοὺς ἐνδιαφέρῃ; Ἡ ἐργασία των τοὺς ἀπορροφᾷ,

(1) Ν. Κακούρη Ἑλληνικοὶ Παλμοὶ σελ. 63—66.

δὲν εἶναι ἔξωθεν ἐπιβεβλημένη, εἶναι ἐσωτερική των ἀνάγκη, ὥστε, καὶ νὰ θελήσῃ τις, δυσκόλως θὰ τοὺς ἀποσπᾷ ἀπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἣ περιπτώσει ἡθέλῃ τις ἀπομακρυνθῇ τοῦ θέματός του, τὸ σύνολον τῆς τάξεως, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπομακρύνεται, ἀλλ' ἐπεξεργάζεται τὸ θέμα του δι' ἐρωταποκρίσεων κατὰ σειράν διαδεχομένων ἀλλήλας, θ' ἀνακαλέσῃ τοῦτον εἰς τὴν τάξιν.

Δυνατὸν τὰς γραμμὰς ταύτας ν' ἀναγινώσκουν καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν (1930—1932) πειραματικὴν ἐργασίαν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Δράμας προσφιλῶν συνεργατῶν μου. Ἄς ἀναπολήσουν πλείστας ὅσας διδασκαλίας, διεξαχθείσας μετὰ τοσαύτης ἀξιοθαυμάστου ἐπιτυχίας ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὥστε νὰ προκαλέσουν καὶ αὐτὴν τὴν συγκίνησίν μας. Ἄς ἀναμνησθῶμεν, ὡς παραδείγματος, τῆς περὶ ἐλέφαντος προμνημονευθείσης διδασκαλίας. Ἐκλέξαντες τὸ θέμα των οἱ μαθηταὶ καὶ προπαρασκευασθέντες καθ' ὁμάδας εἰς αὐτὸ, ἤρχισαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας τὴν ἐπεξεργασίαν του, συζητοῦντες μετὰξυ των. Αἱ ὁμάδες προσέφερον ἑκάστη τὸ νέον, περιγράφουσαι παραστατικώτατα καὶ δεικνύουσαι τὰς καταλλήλους εἰκόνας διὰ τῶν εἰσηγητῶν των, μὴ παραλείπουσαι τι, ὥστε δὲν παρουσιάσθῃ ἀνάγκη νὰ δείξῃ τι ὁ διδάσκαλος. Ἀνέπτυξαν τὸ θέμα των εἰς ὅλα του τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησαν ἀπ' ἀρχῆς ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν του καὶ συνεζήτησαν ταῦτα κατὰ τὴν ἀπαιτουμένην σειράν. Μὲ πόσῃν ἡρεμίαν ὠμίλουν, πῶς συνεβίβασον τὰς σκέψεις δύο μαθητῶν, πῶς ὑπερεπῆδων σοβαρὰς διὰ τὴν ἡλικίαν των δυσκολίας ! Πόσον σαφῶς καὶ ὀρθῶς ἐξέθετεν ἕκαστος ! Ὁ τόνος τῆς φωνῆς φυσικός. Οὐδὲν τὸ ἐπιτετηδευμένον, ἢ βεβιασμένον. Ὁ τρόπος τοῦ φέρεσθαι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μαθήματος εὐγενέστατος. Μετὰ πόσου σεβασμοῦ μαθηταὶ ἄλλης ὁμάδος προέβαλον τὰς ἐρωτήσεις των εἰς τὴν ἀναπτύσσουσαν τὸ μέρος τοῦ θέματος ὁμάδα καὶ μετὰ ποίου θάρρους καὶ αὐτοπεποιθήσεως ἀπῆντων οἱ ὑπεύθυνοι μαθηταὶ ! Ὁ ἔλεγχος τῶν ἀπαντήσεων μετὰ λεπτότητος καὶ εὐγενείας π. χ. «Μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψωμε, Κώστα, στὴν τόση ταχύτητα τοῦ ἐλέφαντος. Μπορεῖς νὰ μᾶς διαβάσῃς, σὲ παρακαλοῦμε, τὸ μέρος αὐτό;» Καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς πηγῆς (1) ἀνάγνω-

(1) Πηγαὶ τὰ διάφορα βιβλία, περιοδικὰ, ἐφημερίδες κ. λ. π., αἱ-

σιν: «Εὐχαριστῶ πολὺ, Κώστα».

Καὶ ὅταν μαθητὴς τις προέβαλεν ἐρώτημα πρὸ τῆς λήξεως τῆς συζητήσεως ἐπὶ τοῦ προηγουμένου ἐρωτήματος, μετὰ πόσης λεπτότητος ἀνεκάλεσαν τοῦτον εἰς τὴν τάξιν! Ἀξιοθαύμαστος ὁ τρόπος τῆς σκέψεως ἑνὸς ἐκάστου καὶ ἡ προσπάθεια, ὅπως δώσουν τὴν ὁρθὴν ἀπάντησιν. Ἡ παιδικὴ αὐτενέργεια δημιουργεῖ τὴν ἱκανότητα νὰ προσαρμόζεται ὁ μαθητὴς πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ συμμαθητοῦ του καὶ νὰ δίδῃ τὴν λύσιν, ἣτις ἱκανοποιεῖ.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς συζητήσεως ἔβλεπέ τις τὴν χαρὰν λάμπουσαν εἰς τὸ πρόσωπόν των, ἔβλεπέ τις τὴν συμμετοχὴν τῆς τάξεως ὅλης, τὴν προσοχὴν συνεχῇ καὶ αὐθόρμητον. Διέκρινε τὸ προηγμένον συναίσθημα τῆς εὐθύνης των, τὴν αὐτοτέλειαν τῆς ἐργασίας των, τὴν παραγωγικότητά των.

Καὶ ἤδη ἐρωτῶμεν: Ἐν τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς ἐργασίας, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτραποῦν τοῦ θέματός των; Ποῦ δὲ ἔγκειται ἡ ἀπώλεια τοῦ χρόνου; Ἀπεναντίς ἡ φαντασία τῶν μαθητῶν περιορίζεται καὶ ἐπιμένει εἰς τὰ πράγματα, ἀποφεύγονται δὲ ἐπουσιώδεις λεπτομέρειαι κατὰ τὴν λογικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περιεχομένου τοῦ θέματός των. Εἰς τὴν ἄνω διδασκαλίαν δι' αὐτονόητα ζητήματα ἐλάχισται ἐρωτήσεις ἐδόθησαν. Εἰς τοιαύτην δὲ τινα ἐρώτησιν εἰς τῶν μαθητῶν ἀπήντησεν: «Ἀπορῶ, πῶς ὥταῶς γιὰ πρῶμα, ποὺ πρέπει νὰ ξέρης».

Ὁ δὲ ἔλεγχος ἐπὶ τῶν μεμαθημένων πόσον ἀξιοθαύμαστος! Εἰς ἀδυναμίαν ὑπευθύνου μαθητοῦ ν' ἀπαντήσῃ εἰς ἐρώτησιν ἄλλου, σχετικὴν μὲ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐλέφαντος, εἶπεν οὗτος: «Ἀφοῦ ἀνέλαβες νὰ μᾶς διαφωτίσῃς σ' αὐτὸ τὸ μέρος, δὲν τὸ κατώρθωσες. Ἔπρεπε νὰ ξέρης ἀκριβῶς πόσα ἔτη ζῇ ὁ ἐλέφας. Ἀφοῦ ἐρχόμαστε προετοιμασμένοι, πρέπει νὰ διαφωτίζωμε τοὺς συμμαθητάς μας στὰ θέματα ποὺ ἀναλάβαμε. Γιὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξεως θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ σοῦ πῶ, ὅτι κ' ἄλλοτε βρέθηκες στὴν ἴδια θέσι». Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς συζητήσεως εἶπε: «Λυποῦμαι,

να ἐπρομηθεύθησαν διὰ τὴν προπαρασκευὴν των ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ σχολείου. ἐκ τοῦ διδασκάλου, ἐκ τῆς ἰδικῆς των μαθητικῆς βιβλιοθήκης κ. λ. π.

γιατί, ἐνῷ ἐδιάλεξες μόνος σου νὰ ἐργασθῇς στὸ μέρος αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμες». Ὑπάρχει καλύτερος τρόπος ἐλέγχου τῆς ἀμελείας καὶ καλλιιεργείας τῆς ἐπιμελείας καὶ εὐσυνειδησίας; Ἀξίον σημειώσῃς εἶναι καὶ τοῦτο: Κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ἐξευρέσεως τῶν προφυλακτικῶν μέσων τῆς ζωῆς τοῦ ἐλέφαντος, εἶχον τὸ θάρρος νὰ ἐλέγξουν τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τῶν, ἡνάγκασαν δὲ τοῦτον διὰ τῶν λογικῶν συμπερασμάτων των νὰ παραδεχθῇ τὴν ἰδικήν των λύσιν. Κατὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν, τὴν μετὰ τὴν διδασκαλίαν, ὡμολόγησεν ὁ διδάσκαλος οὗτος, ὅτι εἶχε σφαλῇ.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν σκοπῶν, οὓς ἐπιδιώκουν τὰ στάδια τὰ τυπικά, τίς δὲν ἐπετεύχθη; Μήπως κατὰ τὴν συζήτησιν δὲν ἀνέπλατον μόνοι των παραστάσεις συγγενεῖς ἐκ τοῦ βίου ἄλλων ζώων διὰ τὴν λύσιν τῶν ἀποριῶν των, χωρὶς ν' ἀγωνισθῇ νὰ κάμῃ τοῦτο ὁ διδάσκαλος διὰ τοῦ σταδίου τῆς προπαρασκευῆς; Μήπως δὲν ἐγένοντο αἱ δέουσαι ἐμβιθύνσεις; Φρασεολογικαί, γραμματικαί, συντακτικαί, καλαισθητικαί, θρησκευτικαί, πραγματικαί; Εἰς τῶν συναδέλφων κατὰ τὴν μετὰ τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας συνεδρίαν εἶπε: «Ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ἔκαμε ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἶναι τὸ πῶς συνέκριναν καὶ ἐνεβάθυναν εἰς τὰ πράγματα». Εἰς ἄλλους ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἔκαμεν ἡ πειθαρχία. Μήπως δὲν ἐγένετο ἡ σύγκρισις, ἡ συστηματοποίησις; Πῶς συνέκριναν τοὺς ἐλέφαντας τῶν διαφόρων χωρῶν πρὸς τὸν Μαμμούθ, τὸν ἐλέφαντα μὲ τ' ἄλλα ἄγρια ζῶα, τὰ τῆς ζωῆς των, τὰ ὄργανά των, τὰ τῆς χρησιμοποίησέως των! Πῶς ἐξήγαγον τὰ γενικά συμπεράσματά των, πόσον λογικῶς κατέταξαν τὸν ἐλέφαντα, εἰς συνομοταξίαν, ὁμοταξίαν, τάξιν, οἰκογένειαν κ. λ. π! Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ, διὰ τῆς ἀποφάσεως, ἦν ἔλαβον νὰ ζωγραφίσουν τὸν ἐλέφαντα, παρελείφθη;

Αἱ προβαλλόμεναι λοιπὸν ἐνστάσεις εἶναι ἀστήρικτοι. Δὲν χρειάζεται, εἰμὴ πίστις εἰς τὸ ἔργον μας καὶ πειραματισμός. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πειραματισμοῦ θὰ παρατηρηθοῦν βεβαίως καὶ σφάλματα, θὰ συναντηθοῦν δυσχέρειαι, ἀλλ' ὅταν ἡ τάξις, προκόπτουσα ἐν τῇ ἐργασίᾳ, λάβῃ νέας ἑξεις εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας της, τότε θὰ φανοῦν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἡ ἀνωτέρω τάξις, διὰ νὰ ἀποβῇ, οἷα τὴν παρουσιάσαμεν, ἐχρειάσθησαν μό-

χθοι, ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ ἐνὸς ἔτους καὶ πλέον.

Μετά τινας μῆνας ἐφαρμογῆς τῆς νέας μεθόδου οἱ μαθηταὶ θὰ καταστοῦν ἄξιοι πρὸς συζήτησιν, πρὸς ἔρευναν, ἢ παρατήρησιν θὰ γίνῃ δι' αὐτοὺς ἐνεργὸς πορεία τῆς διδασκαλίας. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὡς γνωστὸν, γεννῶνται αἱ ἀπορίαι τῶν μαθητῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς παρουσιάζουν ὁλόκληρον τὴν φύσιν τῶν εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς. Ἡμεῖς τότε θὰ ἀφήσωμεν αὐτοὺς νὰ λάβουν ἀπάντησιν ἀπὸ τοὺς συμμαθητάς των, νὰ τοὺς ἀντικρούσουν, νὰ ἀνταπαντήσουν εἰς ἄλλου μαθητοῦ τὴν λογικὴν ἐπιθεσιν καὶ οὕτω μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς συζητήσεως θ' ἀφήσωμεν νὰ ἐξελιχθοῦν αἱ τάσεις καὶ ὁρμίαι των εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον, εἰς τὴν τελειοτάτην μορφήν των. Οὕτως ἡ συστηματοποίησις τῶν γνώσεων καὶ ἡ πνευματικὴ ἀφομοίωσις ἔρχεται μόνῃ καὶ καταντᾷ δύναμις ἐν ταῖς συνειδήσεσι τῶν μαθητῶν ἀμετάβλητος.

Ἡ παρατήρησις, ὡς εἶπομεν, ἐκζητεῖ καὶ ἐνδιαφέρεται ἀμέσως διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ ἀγνώστου. Αἱ μεγάλαι πρόοδοι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀφ' οὔτου μετετοπίσθη τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς ἐργασίας εἰς τὸν μαθητὴν, ἀφ' οὔτου ἀντικατεστάθη ἡ ψυχολογία τοῦ διδασκάλου διὰ τῆς ψυχολογίας τοῦ μαθητοῦ, βεβαίως, ὅτι τὸ διαφέρον κορυφούμενον, ἐκδηλοῦται εἰς τοιαύτην ἐνεργητικότητα, ὥστε οὐδὲν σημεῖον τῆς διδασκομένης ὕλης μένει ἀνεξέταστον ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ὅλα τὰ «στάδια τὰ τυπικά» θὰ λάβουν τὴν μορφήν, ἣν θὰ δώσῃ ὁ μαθητῆς, οἱ μαθηταὶ, ἡ συζήτησις, ἡ λύσις τῶν ἀποριῶν κ.τ.λ. Αἱ ἐν τῷ σκοπῷ τῆς ἀγωγῆς ἐμβαθύνσεις εἰς τὴν α ἢ β ἔννοιαν, δὲν θὰ εἶναι μεμονωμένη ἐνέργεια τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ τῆς τάξεως ὁλοκληρῶν. Τὰ μαθηματικὰ πορίσματα, τὰ ἠθικὰ συμπεράσματα, οἱ φυσικοὶ νόμοι κ.λ.π., αἱ διήκουσαι ἔννοιαι ἐν συνεχεῖ λόγῳ, ἐν ἀναλύσει καὶ συνθέσει, τὸ πείραμα θὰ εἶναι ἔργα τῶν μαθητῶν.

Παύει διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐργασίας τὸ φανταστικῶς πράττειν ἐν τῇ ἠθικῇ κατευθύνσει τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ἠθικῶς ἐνεργεῖν ἐν τῇ μαθητικῇ κοινότητι. Δὲν δεσμεύεται ἐν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ τὸ πνεῦμα τοῦ παιδὸς μετεωριζόμενον εἰς θεωρίας τῆς μαθήσεως, ἀλλὰ βαίνει οὕτως ἐλευ-

θέρως πρὸς τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους τοῦ φυσικῶς μανθάνειν μεθ' ὅλων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, βαίνει πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ψυχοφυσικῶν δυνάμεών του, βαίνει σταθερῶς πρὸς δημιουργίαν ἠθικῆς βουλήσεως καὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος.

10.—Η ΑΜΦΙΒΟΛΙΑ ΚΑΙ Η ΕΡΕΥΝΑ

Καὶ ἡ μὲν δυσπιστία καὶ ἀμφιβολία εἶναι τι τὸ φυσικὸν καὶ ἀξιέπαινον, ἐφ' ὅσον χρησιμεύει ὡς ἀφορμὴ καὶ ἀφετηρία πρὸς ἔρευναν καὶ πειραματισμὸν καὶ καταντῆ τέλος εἰς πίστιν. Ἐφ' ὅσον ὅμως παραμένει ὡς ἀμφιβολία καὶ δὲν τολμᾷ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω καὶ φοβεῖται νὰ κινηθῇ ἔξω τῶν κεκτημένων ἰδεῶν, τότε εἶναι ἀξιοκατάκριτος.

Ἡ ἀμφιβολία εἶναι μία διέξοδος ἐκ τῆς πλάνης εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Ἡ πλάνη μᾶς κρατεῖ τυφλοὺς καὶ δούλους εἰς ὠρισμένα στάδια σκέψεως, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸ νέον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ ἐλευθέρως, νὰ τὸ σπουδάσωμεν, νὰ τὸ γνωρίσωμεν, νὰ τὸ αἰσθανθῶμεν, νὰ τὸ χαρακτηρίσωμεν. Οὐχὶ ἡ δούλη, ἀλλ' ἡ ἐλευθέρα σκέψις χαρακτηρίζει τοὺς ἐρευνητὰς τῆς ἐπιστήμης, τοὺς ἀληθεῖς ἐπιστήμονας.

Πᾶσα πρόοδος εἰς ἐκάστην ἐπιστήμην ἀρχεται μὲ μίαν ἀβεβαιότητα, μὲ μίαν ἀμφιβολίαν διὰ πᾶσαν νεωτέραν ἰδέαν. Ὁ Καρτέσιος καὶ ἄλλοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀπορρίψουν αὐθαιρέτους τινὰς προλήψεις τῆς Σχολαστικῆς Φιλοσοφίας, στηριζομένας ἐπὶ παραδόσεων, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἤρχισαν ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς ἀληθείας των. Ἡ ἀμφιβολία ὤθησεν εἰς βιθεῖαν σκέψιν τοὺς ἐρευνητὰς τῆς ἐπιστήμης καὶ ἤγαγεν εἰς ἔλεγχον ἐπὶ τῶν πλαισίων θεωριῶν, αἵτινες ἐπὶ αἰῶνας ἐκράτουν δέσμιον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦ-

μα καὶ ἔφραττον τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν καὶ πρόοδον. Ἡ ἀμφιβολία λοιπὸν εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀρετὴ ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ, ἐφ' ὅσον ἀκολουθεῖ ταύτην ἡ ἔρευνα, εἶναι ἡ μήτηρ τῶν ἐφευρέσεων. Ἡ ἀμφιβολία συσχετιζομένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἶναι ἡ σκιὰ αὐτῆς, λέγει ὁ Bailey, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ἀκολουθῇ ἡ ἔρευνα.

Εἶναι καθῆκον τοῦ ἀμφιβάλλοντος ἡ ἔρευνα. Ὁ ἀμφιβάλλων καὶ μὴ ἐρευνῶν ἀδικεῖ οὐ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ἡ ἀμφιβολία ἄνευ τῆς ἐρευνῆς εἶναι δυστύχημα. Διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἡ ἐπιστήμη προήχθη πρὸς τὴν ἔρευναν μὲ ἀφόρμησιν τὴν ἀμφιβολίαν. Ὑπάρχουν ἐπιστήμονες, οἵτινες δὲν κινεῖνται, δὲν θέλουν νὰ κινηθοῦν πέραν τῶν παλαιῶν ἰδεῶν ἐκ φόβου. Ἀλλ' ὁ φόβος, κατὰ τὸν σοφὸν Ἑμερσον, πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν. Καὶ ἐνῶ ἡ τόλμη καὶ τὸ θάρρος ὑψώνει τὸν ἐπιστήμονα πρὸς τὸν οὐρανὸν τῆς ἐπιστήμης, ὁ φόβος καταβιβάζει τοῦτον εἰς τὸν ἄδην τῆς. Οἱ ἄνθρωποι, ἀμφιβάλλοντες κατ' ἀρχὰς διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ πρώτου ἀρότρου, ἐφοβοῦντο νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν καὶ ἐπίστευον, ὅτι ἐδηλητηρίαζε τὸ χῶμα. Οἱ τολμηροὶ ὁμως ἤχθησαν ἀπὸ τῆς ἀμφιβολίας εἰς τὸν πειραματισμὸν καὶ τὴν ἔρευναν. Ἀπεδείχθη ἡ εὐεργετικὴ δύναμις τοῦ ἀρότρου. Ὅτε ὁ πρῶτος ἱατρὸς, ἐρευνητὴς τῆς ὑδροθεραπείας, συνίστα τὴν χρῆσιν λουτρῶν δι' ὥρισμένας παθήσεις, οἱ συνάδελφοί του κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἔκρουον τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου εἰς τὰ πλήθη κηρύσσοντες, ὅτι ἡ χρῆσις λουτρῶν θὰ ἐπιφέρῃ τὴν πνευμονίαν, φυματίωσιν, κλπ. Οἱ τολμηρότεροι ὁμως πειραματισθέντες, διεσχέδασαν τὴν ἀμφιβολίαν των καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν λουτροθεραπείαν. Τοῦ Ἀγγέλου Χάρβεϋ ἡ ἀνακάλυψις τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος προὐκάλεσεν ἀναστάτωσιν. Ὑβρίσθη οὗτος καὶ ἀπέθανεν ἐκ μαρασμοῦ. Πόσον ὁμως ὠφέλησε τὴν ἐπιστήμην ἡ μετὰ τὴν ἔρευναν διαπίστωσις τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης! Τὴν ψυχὴν τῆς γυναικὸς ἐθεώρει ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης ὡς ἀνίκανον νὰ ἐγκληματήσῃ, σήμερον ὁμως διὰ πᾶν ἔγκλημα «ζητοῦν τὴν γυναῖκα». Ἡ ἰδέα περὶ τοῦ σφαιρικοῦ τῆς γῆς ἐνέβλεπεν εἰς ἀμφιβολίαν τοὺς περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένους ἐπιστήμονας. Ἠρξισαν ἐξετάζοντες τὴν ἰδέαν τῆς σφαιρικότητος. Δὲν ἠρκέσθησαν

εἰς τὰς σκέψεις τοῦ Κολόμβου. Ἠρεύνησαν, ἐταξίδευσαν, παρετήρησαν, ἐπειραματίσθησαν, συνεπέραναν, ἐξηκρίβωσαν, ἀπέδειξαν τὸ ἀληθές. Οὐδείς ἐπίστευεν ἄλλοτε, ὅτι εἰς τὰ κατορθώματα τὰ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν θὰ προσετιθέντο καὶ τὰ κατὰ ἀέρα. Ἐθεωροῦντο πάντοτε μυθικά τὰ τοῦ Δαιδάλου καὶ τοῦ Ἴκαρου. Ἀλλ' ἰδοὺ σήμερον πόσοι Δαίδαλοι καὶ Ἴκαροι διὰ τοῦ ἀεροπλάνου δαμάζουν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως.

Ἀπειρα παραδείγματα ὁμιλοῦν διὰ τὴν ἀμφιβολίαν, ἣτις ἡγαγεν εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, εἰς τὴν πραγματικότητα, διὰ τῆς ἐπιμόνου σπουδῆς, διὰ τῆς ἐμβριθοῦς μελέτης, διὰ τῆς ἐρεῦνης καὶ τοῦ πειραματισμοῦ. Ἐκαστος ἐπιστήμων ὀφείλει μόνος νὰ πλεύσῃ τὸ πέλαγος τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀμφιβολίας, στηρίζων τὴν νίκην ἐπὶ τῶν ἰδίων σχεδίων, ἐπὶ τῶν ἰδίων ἱκανοτήτων, πνευματικῶν καὶ σωματικῶν.

Καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὥς καὶ εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην, πᾶν βῆμα προόδου, πᾶσα προαγωγή ἀπὸ τῆς ἀβεβαιότητος ἄρχεται. Οἷα δὴποτε νέα ἰδέα, οἷα δὴποτε νέα θεωρία, ἡ σύστημα ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀμφιβολίας. Ἀλλὰ θὰ σταματήσωμεν ἐκεῖ; Διατὶ νὰ μὴ προχωρήσωμεν, νὰ μὴ πειραματισθῶμεν; Θὰ μείνωμεν δοῦλοι τῶν παλαιῶν ἰδεῶν; Καὶ ἀφοῦ πεισθῶμεν περὶ τῆς ἀληθείας, διατὶ νὰ μὴ ἀντικαταστήσωμεν τὰς παλαιὰς διὰ τῶν νέων ἰδεῶν, ὁμολογοῦντες τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος;

Εἰς τὴν Διδακτικὴν λέγεται, ὅτι τότε μόνον εἶναι δυνατόν ὁ μαθητὴς νὰ λάβῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀριθμοῦ 5, ὅταν προηγουμένως κατανοήσῃ τὴν ἔννοιαν τῶν ἀριθμῶν 1, 2, 3, 4, 5. Ἀλλὰ νέα θεωρία μὲ ὥθησεν εἰς τὸ νὰ διδάξω πρῶτον τὸν ἀριθμὸν 10, ἔπειτα τὸν 5 καὶ κατόπιν τοὺς διαμέσους 1 ἕως 5 καὶ 5 ἕως 10. Πειραματισθεῖς οὕτως εὗρον, ὅτι κατοχυροῦται καλύτερον ἡ ἔννοια τῶν ἀριθμῶν 1, 2, 3 κ.λ.π., ἐὰν κατανοηθῇ πρῶτον ὁ 10, μολονότι τοσοῦτον ἀμφέβαλλον περὶ τούτου πρότερον. Λέγουν, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις ὥρισμένων μυῶν τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὥρισμένας ἀσκήσεις. Ἀλλ' ἐγὼ πειραματιζόμενος εὗρίσκω, ὅτι ὁ δρόμος, αἱ παιδιὰι, αἱ ἀσχολίαι ἐν τῷ σχολικῷ κήπῳ, ἡ ἐργασία ἐν τῷ μαθήματι τῆς Χειροτεχνίας, ἡ ἐλευθέρα Γυμναστικὴ συντελοῦν καλύτερον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν

τῶν μυῶν τούτων. Ἡ Μοντεσσόρι μὲ τὸ διδασκτικόν της ὑλικὸν κατορθοῖ νὰ ὁδηγῇ τὸν μαθητὴν εἰς τὴν αὐτοδιόρθωσιν. Ἐκ τῶν πειραματισθέντων οὐδεὶς ἀμφιβάλλει διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης. Ὁ Μόρισσον διδάσκει σιωπῶν. Παράδοξος θεωρία καὶ ἀπίστευτος. Καὶ ὅμως ἀληθεστάτη. Χιλιάδες παιδαγωγῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐργάζονται κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Μόρισσον. Τόσον ἔχει γενικευθῇ αὕτη. Οἱ παραστάντες εἰς τοιαύτην διδασκαλίαν μου, δοθεῖσαν χάριν τῶν κ. κ. καθηγητῶν καὶ δημοδιδασκάλων εἰς τέσσαρα συνεχῇ μαθήματα ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Δράμας, ἐνθυμοῦνται βεβαίως τ' ἀποτελέσματα ταύτης. Ἀμφέβαλλεν ἄλλοτε τὸ σχολεῖον, ἂν ἔπρεπε νὰ προάγῃ ἔξ ἴσου πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα. Σήμερον ὅμως θεωρεῖται ἀπαραίτητον νὰ συμβαδίζῃ ἡ ἀνάπτυξις σώματος καὶ πνεύματος. Αἱ τολμηραὶ θεωρίαι τοῦ Rousseau διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ μαθητοῦ ὥθησαν εἰς τὸν διωγμὸν του. Ἀλλὰ πολλοὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν του, τυπτόμενοι τὴν συνείδησιν διὰ τὰ παθήματά του, ἤρχισαν σκεπτόμενοι βαθύτερον ν' ἀμφιβάλλουν περὶ τῶν ἰδίων ἰδεῶν. Διὰ τοῦ πειραματισμοῦ ἐβεβαιώθησαν περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ἰδεῶν τοῦ Rousseau καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι εὕρισκοντο εἰς τὸ σκότος, ἐκεῖνος δὲ εἰς τὸ φῶς.

Ὅταν διὰ πρώτην φοράν ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅτι διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Binet θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθῇ ἡ εὐφυΐα, ἐδημιουργήθη ὁ σάλος τῆς ἀμφιβολίας εἰς τοὺς παιδαγωγούς. Ἀλλ' ἡ ἔρευνα καὶ ἡ πειραματικὴ ἐργασία διέλυσε τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην καὶ ἐδημιούργησεν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ τὴν μέθοδον τῶν μετρήσεων.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη περισσοτέρων παραδειγμάτων διὰ ν' ἀποδειχθῇ ἡ ἐκ τῆς ἀμφιβολίας δύναμις τῆς ἐρεῦνης καὶ τοῦ πειραματισμοῦ δι' ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους ἰδιαιτέρως. Ἡ ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς βεβαίως, ὅτι ἡ ἀμφιβολία εἶναι ἡ πύλη, δι' ἧς φερόμεθα εἰς ζῶν ἑυρύτεραν, εἶναι ἡ φυσικὴ μεταβίβασις ἀπὸ τῆς πλαγίας σκέψεως πρὸς τὴν κατ' εὐθείαν πίστιν, ἀπὸ τῶν ἑξῶν συστημάτων εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς ἀτομικῆς πείρας, ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα ἀπὸ τῆς πνευματικῆς ὑποτελείας εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν.

«Αἱ παιδαγωγικαὶ μου σκέψεις καὶ ἐνέργειαι»

6

11.—ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ.

Μία μεγάλη, ὅσον καὶ πικρά, ἀλήθεια δι' ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους τῆς Ἑλλάδος εἶναι, ὅτι εὐθὺς ἅμα τῇ λήξει τῶν σπουδῶν μας διαρρηγνύομεν κάθε σχέσιν καὶ κάθε δεσμόν μὲ τὸ βιβλίον. Ὁ σκοπὸς μας ἕως ἐκεῖ ἦτο, τὸ πτυχίον καὶ ὁ διορισμός. Οὐδεμία ἀνάγκη περαιτέρω ἱκανοποιήσεως, οὐδεμία περαιτέρω εὐγενὴς φιλοδοξία. Ἄμα τῇ εἰσόδῳ εἰς τὸ ἔργον μας, τὸ θεῖον ἔργον μας, ἐγκαταλείπομεν τὸ βιβλίον. Ἀρκούμεθα εἰς ὅσα κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ ἢ τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδῶν μας ἐδιδάχθημεν, ἀρκούμεθα εἰς ὅσα πλημμελῶς ἢ ἐπιπολαίως ἐμάθομεν καὶ μόνη μας φροντίς εἶναι νὰ προμηθευθῶμεν τὸ «Ἄπασα ἡ ὕλη.....» καὶ τινὰ ἐγχειρίδια Φυσικῆς, Ἱστορίας καὶ ἄλλων μαθημάτων τῆς εἰδικότητός μας, ὁδηγοὺς ἀπαραιτήτους διὰ τὸ ἀναμάσσημα τῶν ὁσων κατ' ἔτος διδάσκομεν.

Ποία ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐγκληματικῆς καταστάσεως;

Ἡ ἔλλειψις συναισθήσεως τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ μας, ἡ ἔλλειψις ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον μας.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἐγίναμεν διδάσκαλοι, ὄχι διότι ἡ κλίσις μας ὠθησεν ἡμᾶς ἐκεῖ, ἀλλὰ διότι αἱ περιστάσεις μᾶς ἐξηνάγκασαν. Ὁ τρόπος τῆς σπουδῆς μας εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος κατηύθυνε τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἀποφάσεις ἡμῶν, χωρὶς οἱ πλεῖστοι νὰ ἔχωμεν χαράξει ἐνσυνείδητον στάδιον σπουδῶν. Τὰ πάντα σχεδὸν ἐσπουδάσαμεν κατ' ἐπιταγὴν.

Οἱ γνωρίζοντες τὴν σημασίαν τῆς ἐλευθέρως σπουδῆς τοῦ ἀτόμου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν ἀντίρρηση εἰς τοῦτο. Δὲν ἐξελέξαμεν ἡμεῖς τὸ εἶδος τῶν σπουδῶν μας, ἀλλ' αἱ περιστάσεις, ὁ κηδεμών, οἱ γονεῖς μας «γιά νὰ πιαστοῦμε ἀπὸ τὸν προϋπολογισμόν», διὰ νὰ μὴ γίνωμεν χειρώνακτες, ὡς αὐτοὶ, ἢ ἔμποροι μέλλοντες ν' ἀτυχήσωμεν, ὡς αὐτοὶ κ.τ.λ., ἀπὸ στοργὴν βεβαίως διὰ νὰ ζήσωμεν μίαν καλυτέραν αὔριον ἢ ἀπὸ φιλοδοξίαν, ν' ἀποκτήσωμεν θέσιν ὡς τοῦ γείτονος ἢ τοῦ γνωστοῦ. Σπουδαὶ ἐπομένως κατ' ἐπιταγὴν, διὰ τὸν διορισμόν καὶ τὸν μηνιαῖον μισθὸν

καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀποκατάστασιν.

Ἄλλ' ἐφ' ὅσον δὲν ἐξελέξαμεν ἡμεῖς τὸ στάδιον τῆς σπουδῆς μας, συμφώνως πρὸς τὰς κλίσεις μας, ἐκοπιάσαμεν ἐπὶ ματαίῳ, ἐγίναμεν διδάσκαλοι κατὰ τύχην. Τοιαύτη σπουδὴ δὲν εἶναι ἐνσυνειδητος καὶ ἀρμονικῶς συνδεδεμένη μὲ τὰς ἑσωτερικὰς κλίσεις ἐκάστου. Ποσάκις ἠκούσαμεν τὴν φράσιν: «ὁ Α για κάθε ἄλλο ἔκανε παρὰ για δάσκαλος»! Καὶ πόσοι παραδέχονται τοῦτο διὰ τὸν ἑαυτὸν των !

Στάδιον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τῆς ἐκλογῆς μας, ἀλλ' ἄλλοι ἐξέλεξαν δι' ἡμᾶς, δὲν θεωρεῖται ὡς τὸ κύριον ἔργον μας, ἀλλ' ὡς πάρεργον. Δὲν ὠθεῖ ἡμᾶς νὰ τελειοποιηθῶμεν ἐν αὐτῷ, δὲν ἀγει ἡμᾶς εἰς τὴν καλυτέραν ἔκβασίν του. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐπιστήμη του, ἀλλὰ τὸ θεωροῦμεν ὡς μέσον διὰ τὴν ἐν τῇ ζωῇ ἀποκατάστασιν μας.

Δὲν πρέπει ὁ σπουδαστὴς νὰ ἐπιλαμβάνηται σπουδῶν, ἔστω καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένων ἀρίστων, ὅταν ἡ σκέψις του εἶναι χαλαρὰ πρὸς αὐτάς, ὅταν ἡ βούλησίς του δὲν στρέφεται πρὸς αὐτάς, ὅταν δὲν αἰσθάνεται ἀγάπην πρὸς αὐτάς. Ἀπεδείχθη πλέον ψυχολογικῶς ἡ πλάνη, εἰς ἣν περιπίπτουν οἱ πιστεύοντες, ὅτι οἰαδὴποτε σπουδὴ ἐπιφέρει γενικὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ὅτι δύναται πᾶς τις νὰ προσαρμόζηται πρὸς σπουδὰς πάντη διαφόρους πρὸς τὴν φύσιν του.

Δὲν ἐσεβάσθη τὴν ἀτομικότητά του ἐκεῖνος, ὅστις, προκειμένου νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἐπάγγελμά του, ἠκολούθησε σπουδὴν προσφιλεῖ εἰς τὴν ἀτομικότητα τῶν συμβούλων του, ἀντίθετον δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν του ἀτομικότητα. Ἐσπάσθη συμβουλὴν ἀνθρώπων ἀγνοούντων τὰ διαφέροντα καὶ τὴν ψυχοσύνθεσιν του, ἀγνοούντων δὲ ἴσως ἴσως καὶ τὸ ἔργον, ὃ συνίστων καὶ συνεβούλευον. Πόσοι ἐξ ἡμῶν ἔνεκα τῆς ὥς ἄνω αἰτίας, ἀνίκανοι νὰ δράσουν ὡς διδάσκαλοι, θὰ ἠδύναντο νὰ δράσουν εἰς ἄλλα στάδια σπουδῆς, εἰς ἄλλα ἔργα! Καὶ πόσον θὰ ὠφελοῦντο αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι, πόσον θὰ ὠφελεῖτο ἡ Πατρις, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀνθρωπότης, ἂν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἠκολούθει τὰς κλίσεις του, ἠκολούθει ἔργον ἀνάλογον πρὸς τὰς ἰκανότητάς του! Ὁ πολιτισμός μας θὰ εἶχε κατὰ πολὺ προχωρήσει.

Οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰτία τῆς χλιαρᾶς καὶ πλημμελοῦς ἐπιτελέσεως τῶν καθηκόντων μας ὡς διδασκάλων, δυνάμεθα ν' ἀνανηψώμεν. Τὸ διδασκαλικὸν ἔργον πᾶς τις δύναται νὰ ἀγαπήσῃ. Ἡ ἀναστροφή του καὶ ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰς ἀπαλὰς παιδικὰς ψυχὰς θὰ ἀπαλύνουν καὶ τὴν ἰδικήν του ψυχὴν, θὰ τὴν ὠθήσουν νὰ ἀγαπήσῃ αὐτάς, θὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὸν πόθον καὶ τὴν δύναμιν νὰ μεταχειρισθῇ ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέσα, ὅπως καταρτισθῇ καὶ ἐργασθῇ πρὸς διάπλασιν καὶ καλλιέργειάν των, διδάσκων οὕτω καὶ ἐξυψῶν καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ διδασκαλικὸν ἔργον δὲν εἶναι πρὸς οὐδένα ξένον. Πάντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἴμεθα διδάσκαλοι εἴτε ὡς γονεῖς, εἴτε ὡς θεῖοι, ὡς μεγαλύτεροι ἀδελφοὶ κ. λ. π.

Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ θεωρία τῆς κληρονομικότητος δὲν δύναται μόνη νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπιζητεῖ ὁ ὑψηλὸς τῆς ἀγωγῆς σκοπὸς, διότι, κατ' αὐτήν, δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἡ ἀγωγή, ὡς πολλοὶ σοφοὶ παιδαγωγοὶ διὰ μέσου τῶν αἰώνων θεωρητικῶς ἀνέπτυξαν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ ἐμπειρικὴ θεωρία, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἄλλοι ἐφιλοσόφησαν, εἶναι δυνατὸν νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα ἡ ἀγωγή ἐπιζητεῖ. Τὸ ἔργον εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων θεωριῶν, διότι τὰ πορίσματα τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Παιδολογίας ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ βεβαιοῦν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ζῇ καὶ δρᾷ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἰδανικῶν τῆς διδασκαλικῆς προσωπικότητος, σεβόμενος καὶ αὐτὸς τὴν φύσιν τῶν μαθητῶν του μὲ πάσας τὰς ἱκανότητας αὐτῆς, πιστεύων δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀγωγῆς ἐπὶ τῇ βίᾳ τῆς μορφῆς, ἣν λαμβάνει ὁ ἐκάστοτε πολιτισμὸς διὰ τῆς ἀντιρωπίνης νοήσεως.

Ὑψούμενος λοιπὸν ὁ διδάσκαλος ἐκεῖ, ὅπου ἔταξεν αὐτὸν τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔργον, δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐξελέξεως τῆς παιδικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς. Εἶναι, ἐν ἄλλαις λέξεσι, δυνατὴ ἡ ἀγωγή, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἐνεργῶν ταύτην διδάσκαλος δὲν ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν ἰδιαίτερων του κλίσεων.

Ὡστε, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἠκολούθησε τὰς κλίσεις αὐτοῦ ὁ γενόμενος διδάσκαλος, ἐὰν καταρτισθῇ ἐπιστημονικῶς εἰς τὸ ἔργον

του καὶ ἀποβῇ προσωπικότης, ἐὰν γνωρίσῃ ἄριστα τὸν πολιτισμὸν τῆς ἐποχῆς, τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ μεταδώσῃ, σκορπίζων πάντοτε τὴν χαρὰν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ του, ἀγαπῶν τοῦτον εἰλικρινῶς, χωρὶς νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὰς ἰδιοτροπίας του, κατανοῶν τὴν ἐπιδεκτικότητα τῆς παιδικῆς ψυχῆς, ἐμβαθύνων εἰς τὴν ψυχοφυσικὴν σύνθεσίν του, ἐρχόμενος εἰς σχέσιν μὲ πάντα τὰ μορφωτικὰ ἰδεώδη καὶ ἔχων βοθητοὺς τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐκκλησίαν, τὴν κοινωνίαν κ. λ. π., ἐργαζόμενος δὲ εἰς σχολεῖον ὀργανωμένον κατὰ τοὺς νόμους τῆς μορφωτικῆς κοινότητος, δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἔργου του καὶ ν' ἀναπτύξῃ τὰς εἰς τὸν παῖδα δυνάμεις μέχρις ὀρισμένου ὁρίου, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος, κλιματολογικὰς, οἰκογενειακὰς, θρησκευτικὰς, κοινωνικὰς κ. τ. λ.

Θ' ἀκολουθήσουν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι ἐκείνους ἐκ τῶν ἐκπαιδευτικῶν, οἵτινες ἐξ ἀγάπης ἠκολούθησαν τὸ διδασκαλικὸν ἔργον καὶ εἶναι οἱ φορεῖς τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου τῆς Ἑλλάδος. Θὰ δημιουργήσουν μίαν αὐτοπεποιθήσιν, ἣτις εἶναι τὸ μέγα χαρακτηριστικὸν ἀνθρώπων εὐσυνειδήτων, αὐτοπεποιθήσιν πηγάζουσαν οὐχὶ ἀπὸ αὐταπάτης, ἀλλὰ ἀπὸ συνταύτισιν ἀνθρώπου πρὸς τὸν σκοπὸν του, δημιουργοῦσαν βούλησιν ἰσχυράν καὶ τόλμην πρὸς περαιτέρω ἔρευναν καὶ σπουδὴν τῶν νέων τρόπων τοῦ διδάσκειν, τοῦ Νέου Σχολείου.

Δὲν εἶναι βεβαίως εὐκόλος, ἀν μὴ ἐκ τῶν δυσκολωτάτων, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Νέου Σχολείου καὶ τοῦ πλήρους προγράμματός του εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος. Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀντιγράψωμεν τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐκεῖ, ὅπου δὲν δυνάμεθα. Εἰσηγάγομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα συστήματα νέα, οὐ μόνον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐζητήσαμεν νὰ τὰ ἐφαρμόσωμεν, πρὶν ἀκόμη τὰ γνωρίσωμεν, πρὶν τὰ σπουδάσωμεν. Ἀρχίζομεν συνήθως ἀπὸ ἐκεί, ὅπου τελειώνουν οἱ ἄλλοι. Ὁ μόνος μας δὲ σύμβουλος εἶναι τὸ ρεῦμα, ὅπερ μᾶς παρέσυρε, τὸ ρεῦμα τῆς μεταπολεμικῆς καταστάσεως. Εὐρέθημεν ἀτυχῶς ἀπαράσκευοι καὶ ὥς πρὸς ἐκεῖνα τὰ διδάγματα, τὰ στοιχειώδη ἀκόμη, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ἐβοήθουν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων μεθόδων διὰ τὴν ζωὴν. Ὡς πρὸς

τὴν Ἑκπαίδευσιν π. χ. ἀνεμένομεν καρποὺς ἀπὸ τὰ Πρακτικά Λύκεια, τὰ ὁποῖα ἰδρύσαμεν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου ἀκόμη, χωρὶς νὰ φροντίσωμεν πρῶτον διὰ τὰ μέσα τὰ διδακτικά καὶ τὴν ἀνάλογον πρακτικὴν ἐξάσκησιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Ἀντὶ τῶν ἐργαστηρίων τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἴσως καὶ σήμερον ἀκόμη, ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ πίναξ καὶ ἡ κιμωλία. Ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων τούτων οὐδόλως διέφερε τῆς διδασκαλίας τῶν εἰς τὰ κλασικά Γυμνάσια μαθημάτων. Εἰς τὰ Διδασκαλεῖα ἀκόμη ἐργαζόμεθα ἄνευ ψυχολογικῶν κ.λ.π. ἐργαστηρίων, εἰς τὰ Γεωργικὰ σχολεῖα ἄνευ τῶν ἀναλόγων μέσων. Ἐκεῖνο, ὅπερ προέχει, εἶναι, ὅτι δὲν ἐλήφθη μέριμνα νὰ δοθῇ εἰς τὸ ἔμψυχον ὕλικόν ἢ δέουσα δι' ἕκαστον τῶν σχολείων τούτων μόρφωσις. Ἀπλῶς μόνον ἰδρύθησαν σχολεῖα διαφόρων τύπων κατ' ἀντιγραφὴν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Πάντοτε ὑπῆρχεν ἡ εὐγενὴς ἐπιθυμία τῆς προόδου, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἀναλόγου προνοίας. «Ἐπιθυμία μὲν ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοία δὲ πλείστα» διδάσκει ὁ Θουκυδίδης.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἦρχεσαν μόνον αἱ λέξεις «σχολεῖον ἐργασίας», «σχολικὸς κῆπος», «μαθητικαὶ κοινότητες» κ.λ.π. διὰ νὰ κινήσουν πλείστους ἐκ τῶν διδασκάλων εἰς ἐπιπολαίαν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου τρόπου τῆς ζωῆς τοῦ σχολείου καὶ ν' ἀποτύχουν παταγωδῶς εἰς βάρος δυστυχῶς τῆς χώρας μας. Ἄνευ ἰδίας μελέτης καὶ σπουδῆς ἢ διδασκαλίας ἐπεχείρησαν τὴν ἐφαρμογὴν μεθόδων ἀγνώστων εἰς βάρος τῆς ἐκπαιδεύσεως. Τ' ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου ἀστόχου τολμήματος εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας τῶν τοιούτων σχολείων, θὰ ἦτο δὲ περιττὸν νὰ ὑπομνήσωμεν πρὸς ἀπόδειξιν πρόσφατα παραδείγματα ἐκ τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ τὰ Πανεπιστήμια. Οἱ Ἐπιθεωρηταὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως εὐρεθέντες πρὸ μιᾶς χαώδους καταστάσεως, ἦτις οὔτε τὴν νέαν μέθοδον ἀντεπροσώπευεν, οὔτε τὴν παλαιάν, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην, νὰ τονίσουν τὴν ἀπογοήτευσίν των καὶ νὰ συστήσουν τὴν σοβαρὰν καὶ οὐχὶ ἐπιπολαίαν μελέτην τῶν νέων συστημάτων ἢ ν' ἀπαγορεύσουν ἄλλοι πᾶσαν ἀπόκλινσιν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ σχολείου. (1) Ἀνεπιστήμονες ἰατροὶ ἀσφαλῶς θὰ βλάψουν

(1) Δικαίως δὲ καὶ τὸ Σὺν Ὑπουργεῖον ἀπηγόρευσεν ἐσχάτως τὴν ἱ-

τὸν ἀσθενῆ. Ἐὰν δὲν σπουδάσουν, ἔὰν δὲν ἀσκηθοῦν πρακτικῶς, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ ἀσθενοῦς. Μόνον οἱ ἀσυνείδητοι τοιοῦτοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτολμήσουν θεραπείαν ἀσθενῶν. Ὅμοιως καὶ οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἰατροὶ τῶν ψυχῶν, διὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἄλλον τρόπον θεραπείας τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ μαθητοῦ, πλεῖστα τῶν ὁποίων αὐτοὶ ἐδημιούργησαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ σπουδάσουν πρῶτον, νὰ ἀσκηθοῦν πρακτικῶς καὶ κατόπιν νὰ ἐπιχειρήσουν ἄλλαγὴν τρόπου ἐργασίας. Ἄν, χωρὶς νὰ προηγηθῇ τοιαύτη ἐργασία, ἀποφασίσουν νὰ ἐφαρμόσουν νέα συστήματα, δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν, ὡς ἄξιοι καὶ δεξιοὶ οἰακοστρόφοι, νὰ κατευθύνουν ὅπου δεῖ τὴν ἐκ τῶν ἀνέμων καὶ κυμάτων τῆς ἀποτόμου ἐλευθερίας κλυδωνιζομένην ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ, τῆς τάξεως, τοῦ σχολείου. «Πᾶν τὸ παρὰ καιρὸν δρώμενον ἐπισφαλὲς τυγχάνει», λέγει ὁ Αἴσωπος.

Ἀνάγκη λοιπὸν σπουδῆς. Ὁ συναίσθησιν ἔχων τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ τοῦ διδάσκαλος ἐντρυφᾷ πάντοτε ἐν τῇ σπουδῇ, πειραματίζεται, διδάσκεται ἐν τῇ πείρᾳ του, πλουτίζει τὰς γνώσεις του. Τὸ βιβλίον εἶναι δι' αὐτὸν ἔμπνευσις, λαμπὰς φωτίζουσα τὰ κύματα τῆς σκέψεώς του, φάρος τῆς συγκεντρωμένης σοφίας, εἶναι ὁ ἀχώριστος καὶ προσφιλέτης του σύντροφος, ἡ γλυκυτέρα τροφή του. Τὸ στάσιμον ὕδωρ μεταβάλλεται εἰς τέλμα. Αἱ γνώσεις, ἃς ἀπέκτησέ τις, ἔὰν δὲν καλλιεργηθοῦν, μεταβάλλονται εἰς τέλματα βλαβερώτατα εἰς τὰς συνειδήσεις ἡμῶν. Νόμος τῆς διδασκαλικῆς μας ζωῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρόοδος ἐν τῇ σπουδῇ. Ὁ πολιτισμὸς, ὁ καθορίζων τὰ ὅρια τῆς ἀγωγῆς, βαδίζει πάντοτε ἔμπρός. Ὁφείλομεν νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν. Ὁ διδάσκαλος, ἔξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ γνωρίζῃ διακοπὴν ἐν τῇ ἀναπτύξει του. Διὰ τῆς σπουδῆς θὰ γνωρίσῃ τὴν ἀμάθειάν του καὶ θὰ τὴν ἀποτινάξῃ. Θὰ ἀχθῇ δὲ εἰς εὐγενῆ ἀμίλλαν, δρῶν ἐπωφελῶς διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν Πατρίδα.

δρυσιν μαθητικῶν κοινοτήτων, εἰμὴ μετὰ ἄδειαν τῶν κ. κ. Ἐπιθεωρητῶν, διότι αὗται πολλάκις ἐκφεύγουν τελείως τοῦ σκοποῦ των.

12.—Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΧΕΙΡΟΣ

Ἡ ἐτέρα τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, ἐφ' ᾧ στήριζεται τὸ Νέον Σχολεῖον, ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς ἐνεργείας, εἶναι ἡ ἐργασία τῆς χειρὸς.

Εἰς τὸ παλαιὸν σχολεῖον ὁ διδάσκαλος οὐδεμίαν σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὸ μάθημα τῆς χειρὸς, τὰς δὲ ὥρας τῆς Καλλιγραφίας, Ἰχνογραφίας, Ἐργοχείρου κ.λ.π. ἐθεώρει συνήθως ὡς ὥρας ἀναπαύσεως τῶν μαθητῶν του, κυρίως δὲ ἑαυτοῦ. Δὲν ἐγνώριζε τὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς, οὐδ' ἐφαντάζετο τὴν παιδαγωγικὴν, τὴν μορφωτικὴν ἀξίαν της. Κύριον σκοπὸν ἔχων τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων, ἡδιαφύρει τελείως διὰ τὸ σῶμα. Θεωρῶν δὲ τὴν τοιαύτην μόρφωσιν ἀρκετὴν, ἡδιαφύρει, ἂν ὁ μαθητὴς του εὐρίσκετο μακρὰν τῆς πείρας τῆς ζωῆς. Δὲν ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ κατὰκτησις τῶν γνώσεων συντελεῖται καὶ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, οὐχὶ δὲ μόνον διὰ τῆς ὁράσεως καὶ ἀκοῆς, οὐδ' ἐπίστευεν, ὅτι ἡ ἐργασία τῆς χειρὸς δύναται νὰ εἶναι ἡ ἀφόρμησις πρὸς πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν παρατήρησιν καὶ ἔρευναν. Ἐν τούτοις ἦτο γνωστὸν εἰς αὐτὸν, ὅτι αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ἤγαγον τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν πρῶτον καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην, ὅπως ἐπίσης ἦτο γνωστὸν εἰς αὐτὸν, ὅτι ἡ κανονικὴ μόρφωσις τοῦ παιδιοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ πράγματα, δι' αὐτῶν δὲ εἰσάγεται εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν θεωρίαν.

Παρά ταῦτα, ἡ τέχνη μέχρι τινὸς ἦτο ξένη πρὸς τὸ ἔργον τοῦ σχολείου, ἡ διὰ ταύτης δὲ μόρφωσις τοῦ ατόμου ἐθεωρεῖτο μειονεκτική. Ὀλίγη Καλλιγραφία, Ἰχνογραφία, Μουσικὴ, ἐθεωροῦντο ἀρκετὰ διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ συναισθημάτος τοῦ καλοῦ καὶ ταῦτα διὰ μόνην τὴν κατωτάτην ἐκπαίδευσιν, διὰ τὴν ἀνωτέραν δὲ ἐκρίνοντο περιττά. Ἡ φυσικὴ διάπλασις τῶν μυῶν, ἡ δύναμις αὐτῶν, ἡ ἄμεσον σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὸ θυμικὸν καὶ τὴν βούλησιν τοῦ μαθητοῦ, παρήρχοντο ἀπαράτηρητοι. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι φυσιολογικαὶ λειτουργίαι οὐδόλως ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψει, εἰ μὴ ὑπὸ ἐλαχίστων παιδαγωγῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἰδίᾳ τοῦ ἰα-

τροῦ παιδαγωγοῦ Λόκκε καὶ ἑξῆς, μολονότι αἱ σχετικαὶ ἰδέαι ὑπεσθηρίζοντο θεωρητικῶς καὶ παλαιότερον ὑπὸ τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν.

Ὁ πολιτισμὸς ὅμως, ὅπως διεμορφώθη μεταπολεμικῶς, ἤνοιξε νέους ὁρίζοντας εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, ἣτις ἀποβλέπει ἔκτοτε εἰς τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ καὶ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν σωματικῶν. Ὁ πειραματισμὸς εἰς τὰ σχολεῖα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπέδειξε τὴν μορφωτικὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς καὶ ἔκτοτε εἰσῆχθη αὕτη εἰς παντὸς εἶδους σχολεῖα. Ἡ ἱστορία τῶν Οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν ἰδίᾳ, καθὼς καὶ ἡ τῆς Παιδαγωγικῆς παρουσιάζουν καὶ ἄλλην σπουδαιοτάτην αἰτίαν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἔργων τῆς χειρὸς εἰς τὰ σχολεῖα Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης, τὴν οἰκονομικὴν κατὰστασιν τῶν κοινωνιῶν. Ἡ πλουτοπαραγωγικὴ δύναμις τῆς χειρὸς ἔστρεψε τὸν νοῦν τῶν μεγάλων, τῶν παγκοσμίου φήμης Οἰκονομολόγων καὶ Παιδαγωγῶν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων πρὸς καλλιέργειαν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς. Ἐν τῶν μέσων τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ μόρφωσις τῶν ἀτόμων διὰ τοῦ Νέου Σχολείου.

Τὴν παιδαγωγικὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς κατανοήσας καὶ ὁ Ρουσσώ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Ἀμὼς Κομένιος καὶ μετέπειτα ὁ Πεσταλότσι καὶ πάντες οἱ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας μεγάλοι παιδαγωγοὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ Εὐρώπῃ, ἤγαγον εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῶν παλαιῶν μεθόδων τῆς μονομεροῦς μορφώσεώς του. Πάντες οὗτοι βεβαίουν ἐκ πείρας, ὅτι ἡ πραγματικὴ ἠθικὴ μόρφωσις τοῦ ἀτόμου εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ συνδυασμένης ἐργασίας πνεύματος καὶ χειρὸς. Πάντες τονίζουν τὴν σημασίαν τῆς πράξεως, τῆς τέχνης, τοῦ ἐπαγγέλματος. Δηλοῦν πάντες κατηγορηματικῶς, ὅτι ἢ τε διάνοια, τό τε συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις μορφοῦνται καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν.

Τὸ πειραματικὸν σχολεῖον τοῦ Ἀμερικανοῦ παιδαγωγοῦ John Dewey, παρουσίασεν εἰς τὰ ὄμματα τῶν διδασκάλων τοῦ κόσμου τὴν μορφωτικὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τῆς χειρὸς, τὰ ὁποῖα θέτουν εἰς ἐνέργειαν πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην δυναμικότητα, πάντα

τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, ὕλικόν καὶ πνευματικόν. (1) Ὁ Dewey εἰσέδυσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς καὶ ἐφιλοσόφησεν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἱκανοτήτων της διὰ τῆς βοηθείας τοῦ πειραματικοῦ του σχολείου, εἰς δ' ἐφοίτων μαθηταὶ πάσης ἡλικίας, ἀπὸ τοῦ Νηπιαγωγείου μέχρι τοῦ Γυμνασίου. Ἐκ τοῦ σχολείου τούτου κυρίως ἐξήγαγε τὰς νέας παιδαγωγικὰς ἀρχὰς καὶ φιλοσοφικὰς του σκέψεις ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως (2) καὶ ἐπρώτευσεν μεταξὺ τῶν πρώτων παιδαγωγῶν Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης. Εἰς αὐτὸν κυρίως ὀφείλεται ἡ σημερινὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησις τῆς Ἀμερικῆς. Βάσις δὲ τῆς ὅλης πειραματικῆς του ἐργασίας ὑπῆρξαν αἱ χειροτεχνικαὶ ἐργασίαι. Πάντες οἱ Ἀμερικανοὶ παιδαγωγοὶ ἔχουν ὡς παιδαγωγικὴν ἀρχὴν τὸ «Learning by doing», ἡ «μάθησις διὰ τῆς πράξεως», καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ἱκανοτήτων τοῦ παιδὸς παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξ ἴσου ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν ἱκανοτήτων τοῦ σώματος, καὶ διὰ τὴν σαφεῆ κατανόησιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν του προαγωγὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας των καὶ τοῦ κόσμου. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς ἀρχῆς ταύτης καθίστανται γνωσταὶ εἰς αὐτοὺς αἱ κλίσεις ἐκάστου ἀτόμου καὶ, ἀναλόγως τούτων καὶ τῆς καθ' ὅλου ἀτομικότητος ἐκάστου, ἐνεργοῦν ὡς παιδαγωγοὶ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀτομικότητων εἰς προσωπικότητας. Τοῦ σοφοῦ Ἀμερικανοῦ Woodward ἡ διδασκαλία καὶ πλείστων ἄλλων σοφῶν καθηγητῶν τῶν Ἀμερικανικῶν Πανεπιστημίων, Γυμνασίων, Πρακτικῶν Σχολῶν καὶ Νηπιαγωγείων εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπει ἢ εἰς τὸν καταρτισμὸν ἠθικῶν προσωπικοτήτων μὲ χαρακτηριστὴρα κοινωνικὸν διὰ τῆς ἀναπτύξεως πασῶν τῶν ψυχοφυσικῶν ἱκανοτήτων μὲ βάσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὴν ἐργασίαν τῆς χειρὸς. Φρονοῦν, ὅτι εἶναι ἀμόρφωτος ὁ θεωρητικῶς μόνον κατηρτισμένος, ἂν δὲν εἶναι κάτοχος καὶ μιᾶς τέχνης, ἂν δὲν δύναται νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰς χεῖράς του ὡς μέσον διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Ἡ θεωρητικὴ μόρφωσις θὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς πράξεως ἀπὸ τῆς μικρᾶς μαθητικῆς ἡλικίας, ἄλλως εἶναι

(1) JOHN DEWEY. SCHOOL AND SOCIETY.

(2) JOHN DEWEY. HOW WE THINK. Πῶς σκεπτόμεθα. Μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Γ. Κατσαμᾶ. Τὸ συνιστώμεν.

ἀδύνατος ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ σκοποῦ τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς. Διότι ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία εἴτε καθ' ὁμάδας, εἴτε κατ' ἄτομον ἀποβλέπει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τοῦτο κυρίως, εἰς τὸ νὰ εἰσαγάγῃ εὐθὺς ἀπὸ τῆς μικρᾶς του ἡλικίας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τὸν μαθητὴν, εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ οὗτος τὰς εὐθύνας, τὰς ὁποίας ἀναλαμβάνει ἀπέναντι ἑαυτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας, εἰς τὸ νὰ ἰσχυροποιήσῃ ἐν τῇ συνειδήσει του ὠρισμένην νομοθεσίαν ἠθικὴν καὶ ὡς ἄτομον καὶ ὡς μέλος τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν θὰ ζήσῃ.

Ἄλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὁ μέγας παιδαγωγὸς Herbart καὶ οἱ ὁπαδοί του, καθὼς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν παιδαγωγοί, ἐτόνισαν τὴν παιδαγωγικὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς. Ὁ δὲ μόλις ἀποθανὼν σοφὸς Γερμανὸς παιδαγωγὸς Kerchensteiner λέγει, ὅτι εἰς πᾶσαν ἐποχὴν τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων ζῇ μὲ τὴν ἐργασίαν τῆς χειρὸς, ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι κοινωνίαι ἔχουν μεγαλυτέραν ἀνάγκην τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, αἱ δὲ κλίσεις καὶ ἰδιοφυΐαι τῶν πολλῶν εἶναι κλίσεις καὶ ἰδιοφυΐαι σωματικῆς ἐργασίας, διὰ τοῦτο βάσις τῆς πραγματικῆς τέχνης καὶ πραγματικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία. Ἐνεκα τούτου, λέγει, ὑποχρεοῦται τὸ σχολεῖον νὰ προπαρασκευάζῃ τοὺς τροφίμους του καὶ διὰ τὰ πνευματικὰ καὶ διὰ τὰ χειροτεχνικὰ ἐπαγγέλματα. Τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν πρακτικῶν κλίσεων καὶ δεξιοτήτων τοῦ μαθητοῦ, διὰ τῶν ὁποίων θ' ἀναχθῇ οὗτος εἰς ἀνωτέρας πνευματικὰς σφαίρας. Ὁμιλῶν ὁ ἱδιος περὶ τῆς σχέσεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν ἱκανοτήτων καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν κατὰ τὴν σχολικὴν ζωὴν, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως, λέγει: «Ὅσον στενωτέρα δύναται νὰ συνδεθῇ ἡ ἐξέλιξις τῶν πνευματικῶν δεξιοτήτων μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν δεξιοτήτων τῆς χειρὸς, τόσον ἐπιτυχεστέρα εἶναι ἡ ὁργάνωσις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, τόσον φυσικώτερα καὶ ἀσφαλέστερα ἐξελίσσονται καὶ αἱ πνευματικαὶ δεξιότητες». (1)

Ἡ πρόσκτησις τῶν γνώσεων, ὡς εἵπομεν, γίνεται διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων, καθὼς καὶ διὰ τῆς γενικῆς καλουμένης αἰσθή-

(1) G. KERCHENSTEINER, Ἡ ἐννοία τοῦ σχολείου ἐργασίας. Μετάφρασις Δ. Μ. Γεωργακάκη. Ἔκδοσις 2 σελ. 51.

σεως, ἣν προσέθηκεν ἡ νεωτέρα Ψυχολογία. Ἐὰν εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος, εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν γνώσεων καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς συνειδήσεως καθόλου συντελοῦν πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις καὶ οὐχὶ μόνον ἡ ὄρασις καὶ ἡ ἀκοή, τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ υποβάλλωνται πᾶσαι εἰς ἄσκησιν. Τελειοποιεῖται ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν λειτουργικῶν τῶν διὰ μέσου τῶν αἰσθήσεων. Ἡ χειροτεχνία καὶ τὰ εἶδη αὐτῆς ἀνάγονται εἰς τὰ μέσα τῆς ἀσκήσεως τῶν αἰσθήσεων. Τὰ εἶδη ἰδιαιτέρως τῆς ἐργασίας, τὰ συνδεόμενα πρὸς τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἀφήν, συντελοῦν περισσότερον πρὸς πνευματικὴν ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν πρώτην σχολικὴν ἡλικίαν.

Περὶ σσότερον βεβαίως διὰ τῶν ἔργων τῆς χειρὸς ἀναπτύσσεται ἡ μυϊκὴ αἴσθησις, ἣτις εἶναι ὀργανικὴ αἴσθησις, ἔχουσα αἰτίας τὰ κεντρομόλα νεῦρα, τὰς ἀρθρώσεις, τοὺς τένοντας καὶ τοὺς μῦς καὶ τῆς ὁποίας ἡ σπουδαιότης εἶναι μεγάλη διὰ τὰς κινήσεις τῶν μερῶν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐν γένει προαγωγὴν του. Ἡ μυϊκὴ αἴσθησις δὲν εἶναι ξένη πρὸς τὴν αἴσθησιν τῆς ἀφῆς, ἀλλ' ἀμέσως συνδεδεμένη μετ' αὐτῆς, ὁ σύνδεσμος δ' ἀμφοτέρων δημιουργεῖ τὴν καλουμένην ἐνεργητικὴν ἀφήν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς κατακτᾷ τῇ βοηθείᾳ τῆς νοήσεως τὴν γνῶσιν τῶν γνωρισμάτων τῶν ἀντικειμένων. Διὰ τῶν αἰσθημάτων τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἀφῆς, κατὰ τὴν πρώτην κυρίως σχολικὴν ἡλικίαν, ἀντιλαμβάνεται ὁ μικρὸς παῖς τὴν ἔννοιαν τοῦ χώρου, τὴν ὁποίαν βραδύτερον συμπληροῖ διὰ τῆς ὁράσεως. Οἱ παῖδες ἀρέσκονται νὰ λαμβάνουν εἰς χεῖρας τὰ ἀντικείμενα, νὰ ψαύουν, νὰ ψηλαφοῦν αὐτά. Δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ὄρασιν. Δὲν ἱκανοποιοῦνται διὰ τῆς ἀκοῆς μόνον καὶ τῆς ὁράσεως. Εἶναι ψυχικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου ἡ συμμετοχὴ πασῶν τῶν αἰσθήσεων κατὰ τὰς σχέσεις του πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Ἡ ἀφή σὺν τῇ κινήσει ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν αἰσθήσεων διὰ τὸν μικρὸν παῖδα.

Ἄλλ' ὥς γνωστὸν, μίαν ἡμβλυμένην αἴσθησιν ἢ καὶ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν μιᾶς τοιαύτης ἀντικαθιστᾷ ἄλλη. Οὕτως ἡ ἀφή λεπτύνεται, ὅταν ἔλλείπει ἡ ὄρασις. Τυφλοὶ ἀπέβησαν μεγάλοι ἐπιστήμονες καὶ συγγραφεῖς, συνδέοντες τὴν κίνησιν τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὴν διάνοιάν των διὰ τῆς ἀφῆς. Ὁ μέγας γλύπτης Βιν-

τάλ, τυφλὸς ὢν, ἐδημιούργησεν ἀξιοθαύμαστα καλλιτεχνήματα. Εἰς σχολεῖα τυφλῶν, ὥς εἰς τὸν παρ' ἡμῖν Οἶκον Τυφλῶν τῆς Καλλιθέας, ἡ ἐργασία τῆς χειρὸς ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν. Ἄν λάβωμεν δὲ ὑπ' ὄψει τοὺς βαρηκοὺς μαθητὰς εἰς τὰ σημερινὰ σχολεῖα τῆς ἀκοῆς, πρέπει κατὰ μείζονα λόγον νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὰ σχολεῖά μας τὴν ἐργασίαν τῆς χειρὸς. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τὸ ποσοστὸν τῶν μαθητῶν, τῶν ἐχόντων πλημμελῆ τὴν ἀκοήν, ἀνέρχεται εἰς 25 ο)ο περίπου. Τὴν ἐξασθένησιν τῆς ἀκουστικῆς αἰσθήσεως ἢ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τῆς ἀκοῆς, ἀντικαθιστᾷ ἡ προαγωγή τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, διότι, ὅ,τι δὲν δύναται νὰ προσληφθῇ διὰ τῆς ἐξησθενημένης αἰσθήσεως, προσλαμβάνεται διὰ τῶν ἄλλων.

Αἱ γνώσεις λοιπὸν ἔχουν ὥς πηγὴν τὰς αἰσθήσεις πάσας. Αἱ διὰ περισσοτέρων αἰσθήσεων εἰσερχόμεναι εἰς τὴν συνείδησιν γνώσεις εἶναι αἱ πραγματικαί, αἱ ἀσφαλεῖς. Εἰς ταύτας δίδει ὠρισμένην μορφήν ὁ νοῦς ἡμῶν. Ὁ Κάντιος λέγει: «Ὁλος ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ μαθητοῦ καταρτίζεται τῇ συνεργασίᾳ τοῦ νοῦ καὶ τῶν αἰσθήσεων μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου».

Ἡ κίνησις τοῦ μαθητοῦ περὶ τὰ ἔργα τῆς χειρὸς διεγείρει περισσότερο τὴν παρατήρησιν καὶ δημιουργεῖ διαφέροντα. Ἡ διαρκῶς ἀναπτυσσομένη παρατήρησις του ἀναπτύσσει καὶ τὰ πολύπλοκα διαφέροντά του καὶ τὰς πολυσχιδεῖς ἐνεργητικότητάς του κατὰ τὴν ὅλην πορείαν τῆς ἐργασίας. Κινεῖται πρὸς τὴν ἐργασίαν του μὲ αἷτια πάντοτε τὰ διάφορα ἐρεθίσματα ἐκ τοῦ ὅλου κύκλου τῆς σχολικῆς ἐργασίας καὶ τῆς καθ' ὅλου ζωῆς. Τὰ ἐρεθίσματα ὅμως ταῦτα πρέπει νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς ἐλευθέρως τοῦ μαθητοῦ σχέσεως πρὸς τὴν διδασκομένην ὕλην καὶ τῆς συνεργασίας του μετὰ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν ὑπὸ μορφήν πάντοτε προβλημάτων πρὸς λύσιν. Ἐὰν ὁ χαρακτηρ τῆς κινήσεώς του πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς χειρὸς δὲν εἶναι τοιοῦτος, τότε εἶναι ἀνωφελὲς ἡ ἐργασία αὕτη καὶ διὰ τὸν νοῦν καὶ διὰ τὸ συναίσθημα καὶ διὰ τὴν βούλησίν του. Δὲν ἔχει μορφωτικὴν ἀξίαν ἐφ' ὅσον δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἐλευθέρως του σκέψεως, διότι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐνεργητικότητων του καὶ ἡ κατεύθυνσις τοῦ ἐγὼ του πρὸς τὰ ἔργα, αἵτινα ἀναλαμβάνει νὰ περαιώσῃ. Θὰ

ἐργάζεται ἐπὶ ἔργων ἀνεξαρκήτων τῆς ἰδικῆς του βουλήσεως, ἐπὶ ἔργων ὀχληρῶν δι' αὐτὸν, ἐπὶ ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα λαμβάνουν μέρος αἱ αἰσθήσεις ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ, ἄνευ πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν ἐπιτυχίαν των, ἄνευ εἰλικρινοῦς συμμετοχῆς τοῦ ἐγὼ, ἐνῶ, ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς σκέψεως καὶ τῆς βουλήσεώς του ὁ μαθητὴς συλλαμβάνει μετὰ ζήλου τὸ σχέδιον τῆς ἐργασίας του, τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἀπασχόλησίς του, αἱ κατὰ τὴν κατασκευὴν ἐνὸς ἀντικειμένου παντοειδεῖς μετρήσεις, οἱ ὑπολογισμοὶ, τὰ μέσα τῶν μετρήσεων, αἱ ἀποστάσεις, αἱ γεωμετρικαὶ θέσεις, αἱ στάσεις τοῦ σώματος, αἱ κινήσεις τῶν δακτύλων, τῶν χειρῶν, τῶν ὀφθαλμῶν ἀσκοῦν τὸν νοῦν του εἰς συλλογιστικὴν ἐργασίαν, εἰς ἐναλλασσομένας ἐφευρέσεις, κινοῦν τὴν λειτουργίαν τῆς φαντασίας, ἐπεξεργάζονται τὴν προαγωγὴν τοῦ συναισθημάτος, τὴν ἰσχὺν τῆς βουλήσεως, τὴν ταχύτητα καὶ σταθερότητα αὐτῆς. Ἡ θανατηφόρος τῆς ψυχῆς μηχανικὴ ἐργασία δὲν ὑπάρχει. Ὁ πειραματισμὸς τῇ συμβολῇ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ἐν χώρῳ καὶ ἐν χρόνῳ φέρει τὸν μαθητὴν εἰς τὴν αὐτοδιόρθωσιν μετὰ τὸ σφάλμα καὶ τὴν πλάνην του, εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς ἐργασίας, εἰς τὴν ἄσκησιν, εἰς τὴν μὲ τὰς ἰδικὰς του δευτέρας σκέψεις καὶ ἐμπνεύσεις μεθοδικὴν συστηματοποίησιν αὐτῆς, εἰς τὴν βαθυτέραν κατανόησιν, τοὺς σαφεστέρους καὶ ἀκριβεστέρους ὑπολογισμοὺς διὰ τὴν προσδοκίαν τῆς ἐπιτυχίας. Ὁ πειραματισμὸς δημιουργεῖ ἀνώτερα ἰδανικά.

Ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία τοῦ παιδὸς ἱκανοποιεῖ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ πρὸς κίνησιν, εἶναι ἡ συνέχεια τῶν παιδιῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν προσχολικὴν ἡλικίαν, εἶναι ἡ συνειδητὴ ἐνασχόλησις, ἡ διαδεχόμενὴ τὴν ἀσυνείδητον ἐνασχόλησιν αὐτοῦ κατὰ τὰς παιδιὰς, αἷτινες ἀποτελοῦν τὸ σπουδαιότατον περιεχόμενον τῆς ψυχῆς του, τὴν παιδαγωγικωτάτην ἐνέργειαν τῶν ἐξ ἐνστίκτων ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν του. Ἡ κατὰ τὰς παιδιὰς προαγωγὴ τῶν δεξιότητων του καὶ κατὰ τὸ γνωστικόν, καὶ κατὰ τὸ συναισθηματικόν καὶ βουλευτικόν, ἡ προαγωγὴ τῶν μυῶν, χειρῶν, ποδῶν, ὅλου ἐν γένει τοῦ σώματος εἶναι ἄσκησις καὶ προπαιδεῖα διὰ τὴν ἐνσυνείδητον ἐργασίαν τῆς χειρὸς του. Τὰ ἔργα τοῦ παιδὸς τῆς προσχολικῆς ἡλικίας δίδουν τὴν ψυχολογίαν τοῦ μικροῦ ἀνθρώπου, ὅστις εἰς τὰ

ἀσυνείδητα ἔργα του, μιμείται τὰ ἔργα τοῦ ἐνσυνειδήτου, τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς, τοῦ πάππου, θείου, ἀδελφοῦ, τοῦ γείτονος κ. τ. λ. Οὕτω βλέπομεν αὐτὸν νὰ παρουσιάζεται τέκτων, κτίστης, σανδαλοποιὸς, ἱερεὺς, διδάσκαλος, στρατιωτικὸς, ἔμπορος, ῥάπτης, γεωργὸς, κηπουρὸς, κυνηγὸς καὶ ἐν γένει νὰ μιμῆται πάντα τὰ ἔργα τοῦ περιβάλλοντός του. Εἰς τὰ παίγνιά του, εἰς τὰς ἐνασχολήσεις του, εἰς τὰ ἔργα του αὐτὰ αὐτενεργεῖ ὁ μικρὸς παῖς, διότι ἐνεργεῖ ὅλως ἐλευθέρως. Οὕτω καὶ κατὰ τὴν σχολικὴν ἡλικίαν πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερος διὰ νὰ αὐτενεργῇ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐλευθερίας του καὶ αὐτενεργείας του θὰ εἶναι φυσικὴ, ἔχουσα ἰδιαίτερον χαρακτῆρα εἰς τὰ θήλα καὶ ἰδιαίτερον εἰς τὰ ἄρρενα. Ἐφ' ὅσον δὲ αἱ ἐλεύθεροι παιδιὰ δημιουργοῦν τόσα ἀγαθὰ κατὰ τὴν προσχολικὴν ἡλικίαν καὶ εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸ σῶμα ὁλόκληρον καὶ εἰς τὴν συνείδησιν, μὲ τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν ὅλου τοῦ ἐγῶ, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτῶν πηγάζουν τόσαι ἀρεταί, ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς συμπαίτας, ἡ δικαία ἀπονομὴ τοῦ δικαίου μεταξὺ των, ἡ εὐθύνη διὰ τὰ ἔργα, ἅτινα ἕκαστος συμπαίκτης ἢ ἐκάστη ὁμὰς συμπαικτῶν ἀναλαμβάνει, ἡ συναίσθησις τῆς τιμῆς, ἡ ὑπομονή, τὸ θάρρος, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἡ ἀποδοκιμασία ἀντιθέτων κακιῶν, πρέπει ὁ ἐλεύθερος χαρακτὴρ τῶν ἐνασχολήσεων νὰ ἐξακολουθῇ καὶ κατὰ τὴν σχολικὴν ἡλικίαν, ὅπου ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ σχολείου ἐν γένει, αἱ ἀρεταὶ βαθμηδὸν ἀναπτύσσονται ἐνσυνειδήτως.

Ἡ Ἰχνογραφία, ἡ Ξυλοτεχνία, ἡ Χαρτοτεχνία, ἡ Χορτοτεχνία, ἡ Βιβλιοδετικὴ, ἡ Μεταλλοτεχνία, ἡ Γυψοτεχνία, ἡ Διακοσμητικὴ, ἡ Γλυπτικὴ, ἡ Πυρογραφία καὶ ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς Χειροτεχνίας λαμβάνουν ὠρισμένους σκοποὺς, ὠρισμένην κατεύθυνσιν παιδαγωγικὴν ἐν τῷ σκοπῷ τῆς ἀγωγῆς, ἀρκεῖ ὁ διδάσκαλος τῶν τεχνικῶν μαθημάτων καὶ παιδαγωγικῶς νὰ εἶναι μορφωμένος καὶ εἰς τὸ ἔργον του εἰδικῶς κατηρτισμένος. Τὰ διὰ τὰ μαθήματα ταῦτα ἀπαιτούμενα ὕλικά μέσα καὶ τὰ ἀνάλογα ἐργαλεῖα ἀποτελοῦν βεβαίως κώλυμα καὶ πρόβλημα σπουδαῖον διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Πατρίδος μας. Ὁ διδάσκαλος ὅμως, ὁ γνωρίζων τὴν σημασίαν τῶν μαθημάτων τούτων, δύναται μὲ ἐπιμονὴν ἐνεργῶν, εἴτε

διὰ τῶν σχολικῶν ἐφορειῶν, εἴτε δι' ἐορτῶν, δι' εἰσφορῶν κ.λ.π., νὰ ἐξεύρη, ἂν ὄχι πάντα, τοῦλάχιστον τὰ σπουδαιότερα τῶν ἀπαιτουμένων μέσων. Ἐν τούτοις ὅμως καὶ μέχρι τῆς πλήρους ἐξευρέσεως τούτων δύνανται οἱ μαθηταὶ νὰ ἀσκηθῶν καὶ μὲ τὰ ὑπάρχοντα μέσα, συμφώνως πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν ἐκάστου, εἰς τοὺς κλάδους, οἵτινες δὲν ἀπαιτοῦν πολλὰ καὶ δαπανηρὰ ἐργαλεῖα, π. χ. εἰς τὴν πηλοπλαστικὴν, χαρτοδιπλωτικὴν, χαρτοκοπτικὴν κ. λ. π. Ἡ δὲ καθ' ὁμάδας ἐργασία πολὺ συντελεῖ ἐπίσης ἐν ὀρισμέναις περιστάσεσι, εἰς τὴν ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων σκοπέλου. Ἀναλόγως ἐπομένως τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν, τῶν εὐκαιριῶν καὶ τῶν μέσων, αἵτινα διαθέτομεν, θὰ γίνεται κατ' ἀρχὰς καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἔργων. Ἀρκεῖ καὶ εἰς τὰς δυσκόλους, ἐνεκα ἐλλείψεως τῶν μέσων, περιστάσεις νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἔργον μας ἡ ἐλευθερία τοῦ μαθητοῦ καὶ ἡ αὐτενέργεια πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν, ἀρκεῖ νὰ φροντίζωμεν, ὅπως αἱ προσπάθειαι τοῦ μαθητοῦ μὴ ἔχουν ἀνάγκην τῆς ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεώς μας, ἡ ὁποία, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν πνευματικὴν ἐνέργειαν, θὰ ἔχῃ καρποὺς ὠφελίμους μόνον, ὅταν ζητήσῃ ὁ μαθητὴς βοήθειαν ἢ ὅταν ἡμεῖς κρίνωμεν ἀπαραίτητον διὰ καταλλήλου συζητήσεως νὰ διαφωτίσωμεν αὐτὸν διὰ τὴν καλυτέραν πορείαν τῆς ἐργασίας του, π. χ. ὅταν πρόκειται νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν του εἰς ἓν σφάλμα τοῦ ἢ νὰ ἐνθουσιάσωμεν αὐτὸν διὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας του ἢ νὰ ἐνισχύσωμεν αὐτὸν ἐν τῇ ἀπογοητεύσει τοῦ ἀπὸ μίαν ἀποτυχίαν ἢ ὅταν πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ εἰς νέαν μορφὴν ἐργασίας κ. λ. π. Ἄλλως δὲν πρέπει νὰ ἀξιώμεν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, εἰμὴ ἔργα ἀνάλογα πρὸς τὰς ἰκανότητας, τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ μέσα, αἵτινα διαθέτουν, ἀντὶ δὲ τῶν παραλόγων ἀπαιτήσεών μας, ἃς ἐνισχύωμεν αὐτοὺς πρὸς ἀμιλλαν, ἐπιδεικνύοντες τὰ ἄριστα ἔργα τινῶν, συγκρίνοντες μετὰ τῶν ἔργων ἄλλων κ. λ. π.

Ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία, οὕτω διεξαγομένη, βοηθεῖ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ πάντων τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ συνεργασία τοῦ προσωπικοῦ, προσυνεννόησις τοῦ καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου πρὸς τὸ ἄλλο διδασκικὸν προσωπικόν. Ἡ Ζωολογία, ἡ Φυτολογία, ἡ Γεωγραφία, ἡ Γεωμετρία, τὰ Θρησκευτικά, ἡ

Ἱστορία καὶ πάντα τὰ μαθήματα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθοῦν τελείως, ἂν δὲν ζωγραφισθοῦν αἱ σχετικαὶ εἰκόνες, ἂν δὲν ἰχνογραφηθοῦν καὶ κατασκευασθοῦν τὰ διάφορα ἀντικείμενα. Εἶναι ὅθεν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐργαστήρια ἀνάλογα διὰ τὴν ἐργασίαν τῆς χειρὸς, ἥτις μάλιστα εἰσαχθεῖσα σήμερον καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα, δύναται νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἐλάττωσιν τῆς πρὸς τὸν κλασικισμὸν τάσεως, εἰς ἐπίδοσιν δὲ καὶ εἰς τὰς πρακτικὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας.

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς χειρὸς θὰ ἴδωμεν καὶ τὰς κλίσεις τῶν μαθητῶν μας, θὰ διακρίνωμεν τὰς καλλιτεχνικὰς ἰδιοφυΐας, αἵτινες ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας ἐμφανίζονται, καὶ θὰ ὠθήσωμεν καταλλήλως πρὸς ἀναλόγους σπουδὰς. Θὰ γνωρίσωμεν ἐπίσης καὶ ἀτομικὰς ἰδιοφυΐας κεχωρισμένως εἰς τὰ θήλεα καὶ ἄρρενα. Θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τὸν μαθητὴν ἡ ἐννοια τοῦ ὥραιου καὶ τοῦ συναίσθημα τοῦ καλοῦ. Προάγεται οὗτος βαθμηδὸν εἰς τὴν κατανόησιν καὶ συναίσθησιν τῆς σημασίας τῶν καλλιτεχνημάτων. Ἐνσυνειδήτως πλέον ἀγαπᾷ τὴν τέχνην. Ἐκτιμᾷ τὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, θαμβοῦται πρὸ τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως, ὑψοῦται εἰς ἀνωτέρας σφαίρας καὶ κλίνει γόνυ θαυμασμοῦ πρὸ τοῦ μεγάλου Καλλιτέχνου τοῦ σύμπαντος.

Διαρκὲς κίνησις λοιπὸν καὶ δρᾶσις ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλευθερίας, τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν παρουσιαζομένων εὐκαιριῶν, καὶ προαγόμενος διὰ τῆς ἐργασίας κατὰ τε τὴν διάνοιαν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν βούλησιν, ἄγεται εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν του καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀγαθῶν. Κατανοεῖ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «Χεὶρ ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων». Ἀγαπῶν τὴν ἐργασίαν ὁ ἄνθρωπος, ἀγαπᾷ αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἥτις δὲν παρουσιάζεται ἐνώπιόν του προβληματική, ἀλλ' ἐν τῇ ὥραιότητι τῆς. Ἡθικοποιεῖται δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος καὶ βαδίζει πρὸς τὴν εὐτυχίαν.

Ἄς δώσῃ λοιπὸν ὁ διδάσκαλος τὴν δέουσαν προσοχὴν καὶ σημασίαν εἰς τὸ μάθημα τῆς Χειροτεχνίας, τὸ ἄγον εἰς τὸν τέλειον ἀνθρώπινον βίον, ὅστις κατὰ τὸν Paulsen εἶναι «ἐκεῖνος, ὅστις ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν σωματικῶν καὶ ψυχι-

κῶν δυνάμεων καὶ εἰς μεγάλην ἐνεργητικότητα, εἰς πᾶσαν μορφὴν τῆς ζωῆς διὰ κοινωνικῆς συνεργασίας καὶ διὰ συμμετοχῆς εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς ὅλης κοινωνίας».

13.—ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ.

Ὁ κοινωνικὸς χαρακτὴρ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ σημερινῷ σκοπῷ τῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ ἄνευ τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων.

Ἡ ζωὴ τῆς κοινωνίας πρέπει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον ὁλόκληρος. Τὸ σχολεῖον ὀφείλει νὰ μεταβληθῇ εἰς κοινωνικὸν ἴδρυμα, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τῆς κοινωνίας ἰδρύεται καὶ χάριν αὐτῆς. Τὸ ἐν τῷ σχολείῳ κοινωνικὸν πνεῦμα δημιουργεῖ τὴν πραγματικὴν, τὴν ἀληθῆ ζωὴν, ἐν ἣ συγχορεύουν αἱ ἀρεταὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ συμπαθητικῶν συναισθημάτων. Ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀναδεικνύονται οἱ ἄνθρωποι τῆς ἠθικῆς, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς αὐταπαρνήσεως, οἱ ἄνθρωποι τῶν ὑψηλῶν ἀρετῶν, αἱ μεγάλοι ἀξίαι. Αἱ προσωπικότητες αὔται, ὡς ἐνσάρκωσις τῶν μεγάλων ἰδεῶν, τῶν ἰδανικῶν τῆς οἰκογενείας, κοινωνίας, θρησκείας, πατρίδος, ἔζησαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἠγωνίσθησαν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν καὶ παρουσιάζονται ἐν τῷ βίῳ τοῦ πολιτισμοῦ ὡς πρότυπα, πρὸς τὰ ὁποῖα τείνει τὸ ἔργον τῆς ἡ ἀγωγῆς.

Τὰς μεγάλας ἰδέας καὶ ἡμεῖς, τὰ μεγάλα ἰδανικά, φροντίζομεν οὐ μόνον νὰ εἰσδεχθῇ ἡ ψυχὴ τῶν μαθητῶν μας, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ ζήσῃ, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Νέου Σχολείου. Ζωὴ τοιαύτη ἐν ταῖς ἰδέαις αὐταῖς δὲν δύναται ἄλλοῦ νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰμὴ ἐν τῇ Μαθητικῇ Κοινοτήτι. Ἐν τῇ μαθητικῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τοὺς συμμαθητὰς καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς θὰ ζήσῃ ὁ παῖς τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς.

Πολλά ἔργα τῶν δύο μεγάλων παιδαγωγῶν τοῦ Ἀμερικανοῦ John Dewey καὶ τοῦ Γερμανοῦ Kerschensteiner, ὧν ἡ πνευματικὴ δύναμις σύρει τὸ ἄρμα τῆς νεωτέρας Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, πολλὰ συγγράμματα ἔχουν μεταφρασθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Αὐτῶν ἡ πείρα, ἡ πρᾶξις καὶ ἡ θεωρία μᾶς δίδουν τὴν σειρὰν ὅλην τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἀκολουθήσωμεν, ἐὰν θέλωμεν νὰ σώσωμεν τὸν παῖδα ἀπὸ τὸν ἀτομικὸν ἐγωϊσμὸν, ἐὰν θέλωμεν νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν κατευθύνσεις κοινωνικῆς δράσεως. Πρέπει, λέγουν καὶ οἱ δύο, νὰ παύσῃ πλέον τὸ σχολεῖον νὰ εὕρισκεται μακρὰν τοῦ κόσμου, μακρὰν τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, μακρὰν τῆς πείρας τῆς ζωῆς, ἥτις εἶναι ἡ μήτηρ τῆς ἀληθοῦς μορφώσεως. Εἰς τοιοῦτον κοινωνικὸν ἴδρυμα, λέγουν, εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσῃ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἀτενίσῃ ὡς μεγάλος. Εἰς αὐτὸ θὰ λύσῃ πολὺπλοκα προβλήματα τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς, ἐν τῷ κόσμῳ, ὃν θὰ διεξέλθῃ μὲ τὰ διάφορα μαθήματα, ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἐν τῇ μετὰ τῶν συμμαθητῶν του καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀναστροφῇ. Τὰ σχολεῖα τῶν ἡσάν σχολεῖα πειραματικῆς ἐρεῦνης καὶ αἱ σκέψεις τῶν αἰ παιδαγωγικαὶ εἶναι πορίσματα πράξεως καὶ ἐρεῦνης.

Ὅταν ἡ τάξις καὶ τὸ σχολεῖον μεταβληθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ λάβῃ μορφὴν οἰκογενείας, ὅταν μεταβληθῇ, ὡς ὁ Dewey λέγει, «εἰς κοινότητα ἐν μικρογραφίᾳ», «εἰς ἐμβρυϊκὴν κοινωνίαν», διότι ἡ σχολικὴ ζωὴ πρέπει νὰ εἶναι συνέχεια τῆς οἰκογενειακῆς, μὲ τὴν παραχώρησιν εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον—ἀνάγκη νὰ τενισθῇ τοῦτο—ὅταν ἡ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ παλαιοῦ σχολείου αὐστηρότης ἀντικατασταθῇ μὲ τὴν πειθαρχίαν, τὴν ἀφ' ἑαυτῆς δημιουργηθεῖσαν εἰς τὴν συνεργαζομένην τάξιν καὶ τὴν νέαν σχολικὴν οἰκογένειαν, ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτῆς τῆς τάξεως, ὅταν ὁ ἄγχιος καὶ βάνανσος τρόπος τοῦ διδασκάλου ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸ παιδί, ἡ δὲ καταναγκαστικὴ μελέτη καὶ ἐργασία τοῦ μαθητοῦ διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐργασίας καὶ ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς σπουδὴν, ὅταν ἡ εὐθύνη καὶ τὸ βάρος τοῦ διδασκάλου μετατεθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ μαθητοῦ, τότε ἄς πιστεύσωμεν, ὅτι ἀρχίζομεν

νὰ δίδωμεν εἰς τὸ σχολεῖόν μας τὸν χαρακτῆρα τοῦ Νέου Σχολείου. Ἄλλ' ἂν ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ παντός, ἡμεῖς ἃς εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι κερδίζομεν πλέον τοῦ ἡμίσεος, ἃς εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι τὸ πρῶτον αὐτὸ βῆμά μας θὰ ἐπακολουθήσουν καὶ τὰ ἄλλα, ὅτι μόνον τὸ πρῶτον αὐτὸ βῆμα θὰ μᾶς στοιχίσῃ, εὐκόλως δὲ θ' ἀκολουθήσῃ ὁ βίος τοῦ σχολείου ὑπὸ τὸ νέον πνεῦμα τῆς ἀγωγῆς.

Ἐχομεν εἶπει, ὅτι ἀφετηρία μας εἰς κάθε περὶστασιν πρέπει νὰ εἶναι ὁ μαθητῆς. Οὕτω καὶ διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν μαθητικῶν κοινοτήτων, πρέπει ν' ἀρχίσωμεν ἐκ τῆς ψυχῆς, τῆς ζωῆς τοῦ μαθητοῦ. Ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς σχολικῆς ζωῆς θὰ πηγᾶσουν ἀφορμαὶ πρὸς σύμπηξιν ἑνὸς συνδέσμου μεταξὺ τῶν μαθητῶν, πρὸς δημιουργίαν ἰδίων νόμων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὁποίων θὰ λειτουργήσῃ ἡ μαθητικὴ αὐτοδιοίκησις. Ἀναλόγως τῆς ἐξελιξέως τῶν μαθητῶν, τῆς τάξεως ἐν ταῖς ἰδέαις, τῆς κοινωνικῆς ζωῆς θὰ τίθενται καὶ αἱ βάσεις τῆς ὀργανώσεως τῆς Μαθητικῆς Κοινοτήτος.

Ἡ ἰδέα τῆς κοινωνίας ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς προσχολικῆς ἡλικίας ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ στενοῦ κοινωνικοῦ κύκλου, εἰς ὃν ἔζησε. Αἱ ἐξωτερικαὶ τῆς οἰκογενείας σχέσεις καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ δίδουν εἰς αὐτὸν μικρὰν κοινωνικὴν πείραν. Ἡ πρώτη αὕτη πείρα τοῦ εἶναι ἡ σημαντικὴ βάση τῆς κοινωνικῆς ἐξελιξέως τοῦ ἐν τῷ σχολείῳ. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκογενείας, ὁ δεσμὸς τῶν μελῶν της, αἱ σχέσεις της πρὸς τὰ ἔξω αὐτῆς πρόσωπα, δίδουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ τὴν εἰκόνα τῆς σχέσεως τοῦ πατρὸς, μητρὸς, ἀδελφῶν, πάππου, μάμμης, τῶν συγγενῶν, τοῦ γείτονος, τοῦ φίλου καὶ κατευθύνουν αὐτὴν πρὸς μίαν εὐρύτεραν ἐν τῷ σχολείῳ κοινωνίαν μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε βάση.

Ἄλλ' ἡ τάξις καὶ τὸ σχολεῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ μαθητὰς προερχομένους ἀπὸ γονεῖς καὶ οἰκογενείας διαφόρους, μὲ διάφορα μορφωτικὰ στοιχεῖα, μὲ διαφόρους ἀτομικὰς διαφοράς. Οἱ μαθηταὶ ὅμως αὐτοὶ θ' ἀποτελέσουν μίαν κοινωνίαν, τὴν κοινωνίαν τῆς τάξεως. Ἀνάγκη λοιπὸν ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι, οἱ πρῶτοι παρὰγοντες τῆς μορφῆς τῆς τάξεως καὶ τοῦ σχολείου, νὰ γνωρίσωμεν, ἐκτὸς τῶν μαθητῶν, καὶ τὰς οἰκογενείας, ἐξ ὧν προέρχον-

ται. Αἱ ἀδυναμίαι τῆς οἰκογενείας, αἱ ἐπιδράσεις αὐτῆς ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῶν παιδῶν πρέπει νὰ ὑπολογίζωνται σοβαρῶς εἰς τὸ ἔργον μας τῆς περαιτέρω ἀνατροφῆς, ὡς ἐπίσης καὶ αἱ ἕξεις ἐκάστου τῶν μαθητῶν, οἱ τρόποι τοῦ φέρεσθαι γενικῶς εἶναι ἀπαραίτητα στοιχεῖα δι' ἡμᾶς διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν καὶ προσαρμογὴν αὐτῶν πρὸς τὸ περιβάλλον τῆς τάξεως καὶ τοῦ σχολείου. Ἡ πείρα τοῦ προσχολικοῦ βίου τῶν παιδῶν θὰ παίξῃ σπουδαῖον ρόλον ἐν τῇ ἀναπροσαρμογῇ τῆς προσωπικότητος αὐτῶν πρὸς τὸ σχολεῖον. Ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενείας συνεχίζεται ἀκόμη, ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ εἶναι σημαντικὴ δύναμις ἐπὶ τὸν μαθητὴν μας καθ' ὅλην τὴν σχολικὴν του ζωὴν. Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαία ἡ ψυχολογία καὶ τοῦ παιδὸς καὶ τῆς οἰκογενείας, ἄλλως εἶναι εὐνόητος ἡ δυσχέρεια, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν διὰ τὴν κοινωνικὴν του σχολικὴν προσαρμογὴν.

Ἐφ' ὅσον ἡ οἰκογένεια εἶναι παιδευτικὸς παράγων, πρέπει νὰ εἶναι γνωστοί μας οἱ ὅροι καὶ αἱ συνθῆκαι, ὑφ' αἷς ἤ, διὰ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰς ἀντιδράσεις ἐν τῷ ἔργῳ μας τῷ παιδαγωγικῷ. Οἱ βιολογικοὶ καὶ ψυχολογικοὶ παράγοντες, οἵτινες καθορίζουν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὴν φύσιν τῶν συνηθειῶν, τῶν γνώσεων, τῶν συναισθημάτων, τῶν βουλημάτων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν καθόλου κοινωνίαν, πρέπει νὰ ἐξετάζωνται καὶ νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς οἰκογενείας, ἡ προαγωγή αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνικῇ ἀλληλεγγύῃ, ἡ καθυστέρησις αὐτῆς διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐγὼ της, ὁ ἐκ διαφορῶν αἰτίων περιορισμὸς τῶν τέκνων ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἠθικὴ αὐτῆς κατάστασις, ἡ ὕλική, ἡ διανοητικὴ ἀνωτερότης ἢ κατωτερότης, αἱ σχέσεις αὐτῆς με τοὺς συγγενεῖς, γείτονας, τὰ δικαστήρια, τὴν ἐκκλησίαν, ἡ σωματικὴ ὑγεία της εἶναι πάντα ταῦτα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα πρέπει πολὺ νὰ προσέξωμεν διὰ νὰ ὁυθίσωμεν τὴν ἐργασίαν μας. Ἐπίσης ἡ κληρονομικότης, αἱ φυλετικαὶ γενικῶς καταστάσεις προσφύγων ἢ γηγενῶν, ἡ ἀπώλεια πατρὸς ἢ μητρὸς ἢ καὶ ἀμφοτέρων, τὰ διαζύγια, αἱ τάσεις πρὸς φρενισμὸν μητρὸς ἢ ἀδελφῆς καὶ οἰαδήποτε ἐν γένει καταστάσεις τῆς οἰκογενείας, ὡς καὶ αἱ ἐπιδράσεις πάντων τούτων εἰς τὸν παῖδα, πρέπει νὰ εἶναι ἀπαραιτήτως γνω-

στά εἰς ἡμᾶς, θὰ μᾶς ὀδηγήσουν δὲ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς καθόλου ἐκτάσεως τῆς δρασσεως ἡμῶν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων.

Ἐκτὸς τούτων ἡ ἐπὶ τῶν παίδων κοινωνικὴ ἐπίδρασις τῶν ἐκτὸς τοῦ σχολείου συναναστροφῶν ἐν τῇ ὁμαδικῇ ζωῇ των π. χ. ἐν τοῖς περιπάτοις, ἐν ταῖς παιδιαῖς, ἐν αἷς ἐμφαίνεται ἡ ἰκανότης τοῦ ἄρχειν, τὸ πνεῦμα τῆς ὑποταγῆς, τῆς τιμίας συνεργασίας, τῆς αὐθορμητοῦ δραστηριότητος, αἱ σχέσεις τῶν ἑτεροφύλων, καὶ ἐν γένει ἡ ὅλη ἐπίδρασις τῶν ὁμάδων κατὰ τὴν προσχολικὴν καὶ ἐξωσχολικὴν ζωὴν πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ὑφ' ἡμῶν.

Πάντα τ' ἀνωτέρω καὶ τὴν ἐν γένει ψυχοφυσικὴν σύνθεσιν ἐνὸς ἐκάστου τῶν μαθητῶν του ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ διδάσκαλος, θὰ δυνηθῇ νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἐργασία του νὰ κατορθώσῃ, ὅπως κατευθύνῃ πάντας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Οὕτως, ἐνεργῶν καταλλήλως, θὰ κατορθώσῃ, ὥστε τούτου τοῦ μαθητοῦ νὰ καλλιεργήσῃ ὠρισμένας ἰκανότητας, ἐκείνου νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προαγωγὴν ὠρισμένων ἐλαττωμάτων, ἄλλου νὰ καταπνίξῃ τὰς κακὰς ἐξέσεις, ἄλλου νὰ προαγάγῃ τὴν σωματικὴν υγείαν, ἄλλου νὰ εὐρύνῃ τὴν ἐνέργειαν τῆς φαντασίας, νὰ προαγάγῃ ἄλλου τὸ συναίσθημα, νὰ πλουτίσῃ ἄλλου τὸ γνωστικὸν καὶ ἄλλου ἄλλα. Ἐπιδρῶν οὕτως πρὸς ἕνα ἕκαστον χωριστὰ, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν του, θὰ δυνηθῇ νὰ στρέψῃ πάντας πρὸς τὴν αἰτὴν ὁδὸν, ἣτις ἄγει εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς. Θὰ κατορθώσῃ, ὥστε ἡ πλειονότης τῶν μαθητῶν, μολονότι διάφοροι ψυχοφυσικαὶ συνθέσεις, μὲ διαφοροὺς ἀτομικὰς διαφορὰς, νὰ ὀδηγηθοῦν εἰς κοινὴν διανοητικὴν ἐργασίαν, ἀποβλέποντες πρὸς τοὺς αὐτοὺς σκοπούς.

Θ' ἀνυψωθῇ τοιοῦτοτρόπως ὁ μικρὸς τρόφιμος εἰς προσωπικότητα ἀνεξάρτητον, ἣτις θὰ ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ συνόλου καὶ τῆς τάξεως ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως. Οὕτω μία δρᾶσις συντονισμένη ἐν τῇ μαθητικῇ κοινότητι θ' ἀναδείξῃ τὸν παῖδα τοῦ χωρικοῦ ἢ τὸν τῆς μεγαλοπόλεως, τοῦ πτωχοῦ ἢ τοῦ πλουσίου, τοῦ ἐργάτου ἢ τοῦ βιομηχάνου, τοῦ ὑπαλλήλου ἢ τοῦ ἐπιστήμονος

εἰς ἄνθρωπον μὲ κοινωνικὴν συνείδησιν, χρήσιμον διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν θὰ ἀνήκῃ. Ὅταν ὁ μαθητὴς ζήσῃ ἐντὸς τοῦ σχολείου, ὡς ζωντανὴ ὄντοτης μὲ τὰ ὠρισμένα ἔργα τῆς, τὰς ὠρισμένας σχέσεις τῆς, μὲ τὰ πρὸς τὴν σχολικὴν κοινωνίαν καθήκοντα καὶ δικαιώματά τῆς, θὰ αἰσθανθῇ βραδύτερον ὡς δρῶσαν ὀργάνωσιν τὴν πολιτείαν καὶ τὸ κράτος, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἐργασθῇ καὶ θὰ ζήσῃ μὲ κοινωνικὴν συνείδησιν πρὸς κοινωνφελεῖς σκοπούς. «Τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ ἐνσυνειδήτως καὶ εὐχαρίστως θὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὸ ὁμαδικόν ἐγὼ τῆς μαθητικῆς κοινότητος. Συγχρόνως ἡ τοιαύτη οἰκογένεια τῶν μαθητῶν διὰ σώφρονος αὐτοδιοικήσεως, χειραγωγουμένης ὑπὸ πατρικοῦ διδασκάλου, ὡς πεπειραμένου καὶ πρεσβυτέρου μέλους, ἀποβαίνει μικρὰ πολιτεία, προπαρασκευὴ διὰ τὴν Μεγάλην Πολιτείαν τῆς Πατρίδος, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μαθηταὶ μετ' ὀλίγον, ὡς εἰς τὴν μεγαλύτεραν οἰκογένειάν των, μὲ χαρὰν μὲν καὶ μὲ τὴν ἀγάπην αὐτῶν, μὲ χρηστάς δὲ ἐλπίδας Ἐκείνης θὰ εἰσεέλθουν. Καὶ οὕτως ἡ Πολιτειακὴ Ἀγωγή, ἀντὶ νὰ διδάσκηται ὡς μάθημα ἐν τοῖς σχολείοις θεωρητικῶς καὶ δεοντολογικῶς, συνυφαίνεται ἐν τῇ μαθητικῇ κοινωνίᾳ ἐμπράκτως καὶ ζυμώνεται μετὰ τῆς ζωῆς τοῦ μαθητοῦ». (1)

Δὲν εἶναι ὠρισμένον πότε θ' ἀρχίσῃ ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ πασῶν τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων, τῆς προσχολικῆς ζωῆς τοῦ μαθητοῦ, τῆς οἰκογενειακῆς καταστάσεως, τῆς κοινωνίας εἰς ἣν ζῇ, τῆς καταστάσεως τοῦ σχολείου καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ διδασκάλου. Δὲν δημιουργεῖται ἡ τάξις εἰς Μαθητικὴν Κοινότητα μετὰ μίαν ἑβδομάδα ἢ μετὰ ἓνα μῆνα. Ἀπαιτεῖται χρόνος πολὺς, μῆνες καὶ ἔτη ἀκόμη διὰ τὴν τελειότεραν προαγωγὴν τῆς. Ἄς ἔχῃ ὑπ' ὄψει τοῦ τοῦτο ὁ διδάσκαλος, προκειμένου νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν θεσμὸν τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων, καὶ ἅς μὴ ἀποθαρρυνθῇ καὶ διακηρύττῃ, ὅτι ἀπέτυχεν ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τούτου. Ἀπαιτεῖται χρόνος, ἀλλὰ καὶ κόπος πολὺς ἐκ μέρους του.

(1). Κ. Παπαϊωάννου Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Θ'. Περιφερείας ἐν τῷ ἔργῳ του «Εἰσηγήσεις», ὁ ἐνθέρμως συνιστῶμεν. Σελ. 25.

Ὅπου αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες ἐπέτυχον, ἐμόχθησαν πολὺ οἱ ὀργανώσαντες αὐτάς.

Πόθεν θ' ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος; Ἄλλοι λέγουν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς καθαριότητος, ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν βιβλίων, ἄλλοι ἄλλοθεν. Αἱ πρῶται ἀνάγκαι τοῦ μαθητοῦ θὰ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐργασίας δι' ἐκάστην κοινότητα. Τὰ πάντα θὰ προέλθουν ἐκ τοῦ μαθητοῦ, ἡ δὲ προαγωγὴ τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος θὰ στηριχθῇ μόνον ἐπὶ τοῦ ἰδίου τῆς βίου. Δὲν θὰ δώσωμεν ἡμεῖς τοὺς νόμους τῆς διοικήσεως, ἀλλὰ θὰ τοὺς εὕρουν οἱ μαθηταί μας ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐργαζόμενοι καὶ προκόπτοντες. Δὲν πρόκειται νὰ διοικήσωμεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἡ τάξις ἐαυτὴν. Τὰ καταστατικὰ καὶ αἰνομοθεσίαι δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν μας, ἀλλ' ἔργον τῶν μαθητῶν κατόπιν τῆς πείρας τῶν ἐπὶ τῆς διοικήσεώς των, ἐπὶ τοῦ ἔργου τῶν ἐπιμελητῶν, ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ ταμείου τῆς τάξεως, ἐπὶ τῆς καθαριότητος τῆς αἰθούσης καὶ τοῦ σχολείου, ἐπὶ τῶν ποινῶν τῶν ἀτάκτων, τῶν ἀμελῶν, τῶν ἀκαθάρτων, τῶν ἀσέβων κ. λ. π. Ἡ παιδονομία θὰ εἶναι μαθητικὴ, σύστημα μαθητικόν. Αἱ σκέψεις καὶ ἀποφάσεις θὰ προέρχωνται ἐκ τῆς ψυχῆς τῶν μαθητῶν καὶ οὐχὶ ἐξ ἡμῶν. Δὲν θὰ ἐτοιμάσωμεν ἡμεῖς τὸ φαρμακεῖον, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη ἐκ τοῦ παθήματος μαθητοῦ κατὰ τὴν ἐκδρομὴν, κατὰ τὴν γυμναστικὴν, τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν σχολικὸν κῆπον, κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν ὑαλοπινάκων ἢ ἡ ἀσθενεία συμμαθητοῦ, ἢ ἐπιδημία. Τὸ εἶδος τῆς ἀσθενείας θὰ ὀρίσῃ καὶ τὰ κατάλληλα φάρμακα. Δὲν θὰ καλέσωμεν ἡμεῖς τὸν σχολίατρον διὰ τὸν ἀδιαθετοῦντα μαθητὴν, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος θὰ πλησιάσῃ αὐτὸν ἢ ἡ περὶ τῆς ὑγείας του ἐνδιαφερομένη Μαθητικὴ Κοινότης. Δὲν θὰ διατάξωμεν ἡμεῖς τὴν ἐπίσκεψιν ἀσθενοῦντος συμμαθητοῦ, ἀλλ' ἡ συμπονοῦσα Μαθητικὴ Κοινότης ἀφ' ἐαυτῆς θὰ ἐνεργήσῃ. Δὲν θὰ συστήσωμεν ἡμεῖς τὴν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν «Ἐρυθρὸν Σταυρὸν» ἢ τὴν «Διάπλαισιν τῶν παιδῶν» ἢ μὲ τὸ Νοσοκομεῖον ἢ ἄλλο σχολεῖον, ἀλλ' ἡ σχέσις τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος μὲ τὰ ἄνω περιοδικὰ, ἢ ἀνάγκη τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Νοσοκομείου, ἢ ἀνάγκη προμηθείας ἐπίπλων, ὀργάνων, σκευῶν καὶ ἐν γένει ἡ σχέσις τῆς Κοινότητος πρὸς τὰ διάφορα ἰδρύματα. Τὰ μαθητικὰ συσσίτια θὰ ὀργανώσῃ ἡ Κοινότης μὲ ἀφορμὴν τὴν οἰκονομίαν, τὴν ὑγίαν, τὴν διάθεσιν

τῶν προϊόντων τοῦ σχολικοῦ κήπου, τὴν καλὴν συμπεριφορὰν καὶ ἄλλα. Τὸ μαθητικὸν ταμιευτήριον θὰ ὁργανωθῇ ἐπίσης ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑλικῆς βοηθείας συμμαθητοῦ, πάσχοντος γείτονος, ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀγορᾶς βιβλίων, ἐφημερίδων καὶ ἄλλων. Ὁ ἐκκλησιασμός δὲν θὰ γίνῃ κατόπιν διαταγῆς, ἀλλὰ κατόπιν συζητήσεως περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, κατόπιν τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν. Τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας, ἡ περὶ τόκου διδασκαλία καὶ τὰ Μαθηματικά θὰ ὀδηγήσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν τράπεζαν ἢ τὸ ταχυδρομικὸν ταμιευτήριον. Αἱ ἀνάγκαι τῆς σπουδῆς θὰ ὁρίσουν τὰ ἀναγκαζοῦντα βιβλία. Τὸ ἀποταμιευτικὸν καὶ οἰκονομικὸν πνεῦμα τῆς κοινότητος θὰ ὁρίσῃ τοὺς μαθητὰς, οὔτινες θὰ προμηθεύονται τὰ βιβλία, ὄργανα, τροφὰς, εἶδη γραφῆς. Τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας θὰ ὠθήσῃ εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ σχολικοῦ κήπου, ἄνευ διαταγῆς δὲ τοῦ διδασκάλου θὰ λάβῃ πρόνοιαν ἡ κοινότης διὰ τὴν προμήθειαν καὶ συντήρησιν τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ, διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ καθαριότητά του, διὰ τὴν σπορὰν καὶ βελτίωσιν τῶν προϊόντων του καὶ ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Ἐπίσης αὕτη ἡ κοινότης θὰ λάβῃ πρόνοιαν διὰ τὴν ἵδρυσιν βιβλιοθήκης, διὰ τὸ ἀναγνωστήριον καὶ δι' οἵανδήποτε ἄλλην ἀνάγκην. Θὰ ὁργανώσῃ τὰ τῶν ἐορτῶν, τὰ τῶν ἐκδρομῶν κ. λ. π. Τὰ πάντα ἔργα τῶν μαθητῶν ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς μαθητικῆς ζωῆς ὑπὸ τὴν δεξιὰν καὶ στοργικὴν πάντοτε χειραγωγίαν τοῦ διδασκάλου, πρὸς ὃν, ὡς πρὸς στοργικὸν πατέρα, ἀτενίζει ἡ Κοινότης.

Διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος ὡς μιᾶς μικρᾶς κοινωνίας, θὰ προαχθοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν εὐρεσιν καὶ τῶν καταλλήλων προσώπων δι' ἕκαστον σκοπὸν, εἰς τὴν ἐκλογὴν διοικητῶν, διοικητικοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ὀριοθῇ ὑφ' ἡμῶν, διότι εἶναι ἔργον τῶν μαθητῶν καὶ οὐχὶ ἡμέτερον. Ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ἐλεγχος, ἡ παράδοσις, ἡ παραλαβὴ, τὰ πάντα εἶναι ἔργα τῶν μαθητῶν ὑπὸ τὴν ἀφανῆ ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου, ὅστις ὡς δεξιὸς οἰακοστρόφος κατευθύνει τὴν κοινότητα εἰς τὸν σκοπὸν τῆς καὶ ἐπεμβαίνει ἐνεργότερον εἰς ἃς περιστάσεις ἤθελεν αὕτη παρεκκλίνει τοῦ προορισμοῦ τῆς.

Ἄλλο σημεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσέξωμεν εἶναι, ὅτι δὲν

πρέπει νὰ ὀρίζονται ὥραι συνεδριάσεων τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος. Ὁ χρόνος τῶν συνεδριάσεων τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων θὰ κανονίζεται ἀπὸ τὰς ἀνάγκας, αἵτινες θὰ παρουσιάζονται, αἱ δὲ ἀνάγκαι αὗται εἶναι διάφοροι εἰς τὴν διάφορον ἡλικίαν τῶν τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, τοῦ Γυμνασίου κ. λ. π., διότι ἄλλος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐκάστης ἡλικίας. Ἄν ὅμως θελήσουν οἱ μαθηταὶ νὰ ὀρισθῇ χρόνος, διαφέρει. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ συνεδριάσουν ὑποχρεωτικῶς, ἀλλ' ὡς ἂν ἡ ἀνάγκη τὸ καλῇ.

Ἐν ὀλίγοις τρόποις ζωῆς δὲν θὰ ἐπιβάλλωμεν ἡμεῖς. Θὰ κεντρίζωμεν καταλλήλως, παρέχοντες τὰ μέσα καὶ τὰς εὐκαιρίας, δι' ἑκαστον ἔργον καὶ βαθμὴδὸν παραχωροῦντες τὴν ἐλευθερίαν. Θὰ ἐπέχωμεν θεοῖν πατρὸς καὶ φίλου ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν μας, οὐχὶ δὲ τυράννου καὶ δεσπότη, θὰ περιβαλλόμεθα ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ των, ἐφ' ὅσον καὶ οὗτοι θὰ αἰσθάνονται τὴν ἐκ μέρους μας στοργὴν, θὰ δίδωμεν καταλλήλως τοὺς ἀναγκαίους ἐρεθισμοὺς καὶ θὰ παρέχωμεν ἐπιτηδεῖας καὶ ψυχολογικῶς τὴν εἰς αὐτοὺς συνδρομὴν μας.

Ὅταν ἐκάστη κοινότης ἀποκτήσῃ, τῷ χρόνῳ προϊόντι, ὁργανώσιν τοιαύτην, ἥτις νὰ μᾶς πείθῃ, ὅτι ἀπέκτησε συνείδησιν τοῦ ἔργου της, τότε αὕτη θ' ἀποτελέσῃ αὐτόνομον κοινότητα. Εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ἐπαναλαμβάνω, θὰ βραδύνωμεν νὰ φθάσωμεν. Ὅταν ὅμως φθάσωμεν, τότε θὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς σημασίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν. Τότε χωροῦμεν ἀσφαλῶς ἐπὶ τὸ νέον οὐστημα τῆς ἐργασίας, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μορφῶν τοῦ Νέου Σχολείου. Ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ των θὰ ἴδωμεν τοὺς μαθητάς μας ἐλευθέρους ἐν τῇ πειθαρχίᾳ καὶ πειθαρχοῦντας ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ, θὰ ἴδωμεν αὐτοὺς ἐν τῷ ὁργανωτικῷ πνεύματι των, διανέμοντες καθ' ὁμάδας τὴν ἐργασίαν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων μαθημάτων, μὲ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν ἀφαντάστως προηγμένον, θὰ θαυμάσωμεν τὴν ἡθικὴν προαγωγὴν των, θὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν μεγάλην συμβολὴν τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος εἰς τὸ ὅλον

ἔργον τοῦ σχολείου, θὰ ἴδωμέν ἐκπληρούμενον τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐργαζόμενοι καὶ ζῶντες οἱ μαθηταὶ, διανοίγουν ἐνώπιόν των τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας ἐπὶ βάσεων ὕγιων, παιδαγωγικῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ὅλου ἐγῶ των, ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ γνῶσις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφάς. Τὸ ἐγῶ τῶν μαθητῶν μας θὰ δέχεται τὴν ἐπίδρασιν καὶ τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεώς των, θὰ διδάσκωνται εἰς αὐτὴν καὶ θὰ ἐνεργοῦν, θὰ ἐνεργοῦν καὶ θὰ διδάσκωνται. Θὰ φαίνεται ὅλη ἡ παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς πράξεως καὶ τῆς θεωρίας, ἡ ἐφηρμοσμένη διδασκαλία, ἥτις θὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε διαφόρους μορφάς, ὁυθμιζομένας ἀπὸ ἐλευθέρως προσωπικότητος, διδασκαλικὰς καὶ μαθητικὰς.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐργασίᾳ θὰ ἴσταται μακρὰν πᾶσα δογματικὴ διδασκαλία, διότι ὅλος ὁ σχολικὸς βίος θὰ εἶναι μία ζωὴ κοινωνικῇ συνειδήσεων ἐλευθέρων, εἰς ἣν θὰ ἐφαρμόζηται κατὰ τὸ δυνατὸν ὁ ὅλος πολιτισμὸς, ὅπως οὗτος ἐμφανίζεται εἰς τὴν εὐρυτέραν κοινωνίαν τοῦ κράτους καὶ τοῦ κόσμου. Οἱ μαθηταὶ τῆς Σχ. Κοινότητος δὲν θ' ἀναμασσοῦν ὅσα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ διδασκάλου ἀκούουν, ἀλλὰ θὰ ἐφαρμόζουν τὰ ὅσα μανθάνουν. Δὲν θ' ἀποστηθίζουσιν τὸν βίον τῶν ἀγίων καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἀλλὰ θὰ ἐφαρμόζουν τὰς ἀρετὰς των. Θὰ ἐφαρμόσουν καὶ θὰ ζήσουν τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἰωσήφ, τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, τὴν ἀνεξικακίαν τοῦ Δαυὶδ, τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀριστείδου, τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Φωκίωνος, τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Περικλέους, τὴν εὐλάβειαν τοῦ Ἡρακλείου καὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ γενικῶς θὰ ζήσουν τὸν Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικὸν πολιτισμόν.

Δὲν θὰ λύῃ ὁ μαθητὴς τὰ προβλήματα μηχανικῶς, ἀλλὰ θὰ ἐφαρμόξῃ εἰς τὸν βίον του τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν, μετρῶν καὶ διαιρῶν τὸν σχολικὸν κῆπον, τὸ προαύλιον, ὑπολογίζων τὸν τόκον τῶν εἰς τὸ ταμειυτήριον χρημάτων του, κανονίζων τὰ ἔξοδα τῶν ἐκδρομῶν, τῆς παραστάσεως εἰς τὸ θέατρόν του, ἀγοράζων βιβλία, σκεύη, ὄργανα, κανονίζων κατὰ τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων του τὰς ἀνάγκας του κ.λ.π.

Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ θὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, θὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτὸν, ἐξετάζων τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐκάστου σταθμοῦ αὐτοῦ, θὰ γνωρίσῃ τὰς μεγάλας ἀξίας καὶ θὰ ζήσῃ τὰς ἀρετὰς των.

Εἰς τὰ Φυσικὰ καὶ τὴν Γεωγραφίαν δὲν θὰ καταπονῇται ἀποστηθίζων ὀνόματα καὶ λέξεις κενὰς, ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς φύσεως ὁλοκλήρου, θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ βασιλείου, θὰ γνωρίσῃ τὴν γῆν, θὰ κατασκευάσῃ μόνος ἢ μὲ τὴν ὁμάδα του τὸν ἀνάγλυφον χάρτην, τὴν ὁροσειράν, τὰς κλιτῆς, τὰς ὀφιοσειδεῖς ὁδοὺς, τὰς πεδιάδας, τοὺς ποταμούς. Θὰ παρακολουθήσῃ τὴν δημιουργικότητα καὶ δρᾷσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς ἡπείρους, τὴν ζωὴν, τὴν Θρησκείαν, τὰς ἐπιστήμας, θὰ γνωρίσῃ τὸν πολιτισμὸν τῆς καθόλου ἀνθρωπότητος, θὰ ζήσῃ ἐν μέσῳ τῶν διαφορῶν λαῶν τῆς γῆς μὲ τὰ διαφέροντα τῆς ψυχῆς του ὁλοκλήρου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ διδασθῇ καὶ θὰ ἐφαρμόσῃ τὴν Ὑγιεινὴν, τὴν Γυμναστικὴν, Μουσικὴν, Τεχνικὰ καὶ πάντα τὰ μαθήματα, λαμβάνων ἐκάστην γνῶσιν πραγματικὴν, μαζὶ μὲ τὴν ἠθικὴν τῆς ἀξίαν.

Ἐπίσης διὰ τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος θὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἄλλα μαθήματα τὰ ἐλεύθερα καλούμενα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀναγράφονται μὲν εἰς τὸ πρόγραμμα, εἶναι ὅμως ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ὡς συμπληρωματικὰ τοῦ ὅλου προγράμματος.

Ἐπίσης τὸ ἔργον τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος θὰ δημιουργήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ σχολεῖον καθημερινῆς ἐφημερίδος, παιδικῶν περιοδικῶν, τῶν ἐλευθέρων ἀναγνωσμάτων, τῶν ἀγνώστων ἀτυχῶς εἰς τὰ περισσότερα σχολεῖά μας, ὡς ἡ «Διάπλασις τῶν παιδῶν», τὸ παιδαγωγικώτατον τοῦτο περιοδικὸν τῆς πατρίδος μας. Διὰ τῆς ἐφημερίδος καὶ τῶν περιοδικῶν θὰ γίνωνται γνωστὰ εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ σπουδαῖα ζητήματα τῆς παγκοσμίου κινήσεως, αἱ ἀφορῶσαι τὸ ἔθνος σπουδαῖαι ὑποθέσεις, θὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰς ψυχὰς των ἡ κοινωνικὴ Ἠθικὴ. Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὴ διὰ παιδαγωγικοὺς λόγους ἡ εἰσαγωγή οἵασδήποτε ἐφημερίδος ἢ περιοδικοῦ, ἀλλ' ἐκείνων μόνον, ἅτινα δύνανται νὰ συντελέσουν εἰς τὸν σκοπὸν μας, τὴν γνῶσιν τοῦ ἔ-

θνικοῦ καὶ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, διδομένων οὕτω πλείστων ἀφορμῶν διὰ τὴν καθημερινὴν μας ἐργασίαν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παιδικοῦ κινηματογράφου εἰς τὸ σχολεῖον δύναται νὰ ὠθήσῃ ἡ Μαθητικὴ Κοινότης, ὅστις εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη θεωρεῖται ἐν τῶν πρώτων μορφωτικῶν μέσων τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, ὁ βίος τῶν ἀρχαίων, μῦθοι καὶ διηγήματα, πολεμικαὶ σκηναὶ, στρατιωτικαὶ ἐπιδείξεις καὶ ἑορταί, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σίτου, τοῦ δένδρου καὶ τῶν φυτῶν ἐν γένει, ἡ ἐντομολογία, τὰ ἄγρια θηρία, ἡ ἱστορία τοῦ ἀεροπλάνου, τοῦ αὐτοκινήτου, τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, τῆς γραφῆς καὶ τυπογραφίας, ἡ τέχνη, ἡ ἀρχαιολογία, τὰ ξένα ἔθνη καὶ ἔθιμα, ὅλος ὁ κύκλος τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων καὶ ἐν γένει ἡ ἱστορία τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ διδάσκονται διὰ τοῦ κινηματογράφου καὶ κεντρίζουν τὰς παιδικὰς ψυχὰς πρὸς παρατήρησιν καὶ ἔρευναν. Εἰς πάντα τὰ Διδασκαλεῖα Ἀμερικῆς καὶ Εὐρώπης συνιστᾶται καὶ διδάσκειται σήμερον εἰς τοὺς σπουδαστὰς ἡ χρῆσις τοῦ κινηματογράφου. Ποία ἡ σημασία καὶ τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον τῆς χρήσεως τούτου μαρτυρεῖ ἡ ἀπόφασις τῶν διαφόρων κρατῶν διὰ τὴν εἰσαγωγὴν του εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ κέρδη τῶν κινηματογραφικῶν οἰκῶν. Ἡ δὲ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1928 ἱδρυσεν ἐν Ῥώμῃ διεθνὲς γραφεῖον παιδικοῦ κινηματογράφου, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν παραγωγὴν καὶ διάδοσιν τῶν ταινιῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν παιδείαν, τὴν τέχνην, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν ὑγιεινὴν κ.λ.π.

Ἡ καλῶς λοιπὸν λειτουργοῦσα Μαθητικὴ Κοινότης δύναται θαύματα νὰ ἐπιτελέσῃ. Ἡ δὲ πεῖρά μας ἐν αὐταῖς θὰ διδάξῃ καὶ θὰ βελτιώσῃ καὶ ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους, θὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ παιδί, θὰ μᾶς καταρτίσῃ τελειοτέρους. Θὰ πεισθῶμεν δὲ τότε, δι, οὐ μόνον δὲν ἀποτυγχάνει ὁ θεσμὸς τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων ἐν Ἑλλάδι, ὡς διακηρύττουν οἱ μὴ πειραματισθέντες καὶ μὴ μελετήσαντες ὡς δεῖ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, λέγοντες, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐξήσαμεν ὑπὸ δουλείαν καὶ φέρομεν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ αὐτοδιοικηθῶμεν, ἢ ὅτι οἱ μαθηταὶ διὰ τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων ὁδηγοῦνται εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὸν κομ-

μουνισμὸν, ἀλλ' ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος σώζει καὶ τὸν μαθητὴν καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ κρατεῖ ἀμφοτέρους εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς των, τὸ δὲ σχολεῖον οὕτως αἵρεται εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμὸν του.

14.—ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ.

Αἱ διαφοροὶ ἐκδηλώσεις τῆς ψυχοφυσικῆς συνθέσεως τοῦ μαθητοῦ ἐν τῇ ζωῇ τοῦ σχολείου μᾶς παρουσιάζουν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Τὸ ἔργον μας, ὥς ψυχολόγων, εἶναι νὰ ἀναλύωμεν καὶ νὰ ἐρμηνεύωμεν τὰς καταστάσεις τῆς ψυχῆς τοῦ μαθητοῦ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς βραδείας ἀναπτύξεως αὐτῆς, μέχρι τῆς τελευταίας ἐπιδράσεως τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ψυχικὰς του αὐτὰς καταστάσεις νὰ ἐνεργῶμεν οὕτως ἢ ἄλλως πρὸς κατεύθυνσιν αὐτοῦ ἠθικῇν. Ἡ ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεία τῶν καταστάσεων τούτων ἀνάγεται εἰς ὅλον τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἐγὼ τοῦ παιδὸς τοῦ ἀποτελοῦντος μίαν ἐνότητα. Ἡ βαθμιαία αὐτοῦ ἀνάπτυξις τὸν εἰσάγει καὶ τὸν προσαρμόζει ἐκάστοτε πρὸς τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον. Πρὸ ἐκάστης προσαρμογῆς του ἐκτιμᾷ ὁ μαθητὴς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ φέρῃ εἰς ἁρμονίαν ἑαυτὸν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κόσμου, καταβάλλει δὲ πρὸς τοῦτο πάσας τὰς δυνατὰς προσπάθειάς του. Κατὰ τὴν ζωὴν του αὐτὴν μεταβάλλεται καὶ ἡ μαθητικὴ του προσωπικότης, τῆς ὁποίας τὸ ποῖον ἐξαχρᾶται καὶ ἀπὸ τὰς ἐμφύτους καὶ ἐπικτητοὺς τάσεις καὶ προδιαθέσεις του καὶ ἀπὸ τὴν καθόλου τοῦ περιβάλλοντος ἐπίδρασιν. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῇ τοιοῦτον τὸ σχολικὸν περιβάλλον, ὥστε ὁ ἐν αὐτῷ ἐξελισσόμενος μαθητὴς νὰ σχηματίξῃ ὀρθὰς κρίσεις περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς,

νά ἐκλέγῃ ὀρθοῦς σκοποὺς καὶ ὀρθὰ μέσα διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἰδίου του βίου. Πρέπει, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, νὰ προάγεται ὁ μαθητὴς στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐν τῇ σχολικῇ ζωῇ ἐμπειρίας, ἣτις δὲν πρέπει νὰ ἀφίσταται τῶν ἰδανικῶν τῆς ζωῆς, τῶν ἰδανικῶν τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔγκειται τὸ σπουδαῖον ἡμῶν παιδαγωγικὸν ἔργον. Ἐρμηνεύοντες τὰς καταστάσεις τοῦ ἐγὼ τοῦ μαθητοῦ, τὰς ποικιλοτρόπως ἐκφαινομένας κατὰ τὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰσαγωγὴν του εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ ἠθικὰ ἰδανικά του, πρέπει νὰ ἐνισχύωμεν διαρκῶς τὴν βούλησίν του, παρακολουθοῦντες εἰς πάντα τὰ ἔργα του τὴν ἐσωτερικὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν του. Διότι ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ κρίσεις του ὀρθαὶ καὶ ἠθικαὶ καὶ ὅσονδῆποτε ἐπομένως καὶ ἂν ἐκτιμᾷ τὰς ἀρετὰς τῶν μεγάλων ἀξίων, τὸ συναίσθημά του καὶ ἡ βούλησίς του εὐκόλως ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν νόησιν. Ἐνταῦθα ἐπεμβαίνων ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀντίθεσιν ἐνισχύων τὴν βούλησιν τοῦ μαθητοῦ, ἵνα συμφωνῇ αὕτη πρὸς τὴν λογικὴν κρίσιν του, διότι ἄλλως ὁ μαθητὴς θὰ γνωρίζῃ τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον δὲν τὸ πράττει δὲν δύναται νὰ εἶναι προσωπικότης ἠθικῇ. Ἄν δὲν συμφωνῇ ἡ βούλησις πρὸς τὴν νόησιν, τότε τὰ ἀποτελέσματα εἶναι γνωστά. Θὰ ὁμοιάζουν οἱ μαθηταὶ μας πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἐκείνους, τοὺς θεατὰς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, οἵτινες βλέποντες τὸν πέριξ τῶν κερκίδων περιφερόμενον καὶ ζητοῦντα θέσιν γέροντα, ἡδιαφόρησαν τελείως καὶ ὑβρίζον καὶ ἔσκυπτον αὐτὸν, ἐχειροκρότησαν ὅμως ἐνθουσιωδῶς τοὺς ἐν σώματι ἐγερθέντας Σπαρτιάτας, ὅπως παραχωρήσουν θέσιν εἰς αὐτόν. Οἱ λόγοι τοῦ γέροντος, ὅστις κινῶν τὴν κεφαλὴν καὶ δακρύων εἶπεν: «Οἷμοι τῶν κακῶν! Ὡς ἅπαντες μὲν οἱ Ἕλληνες ἐπίστανται τὰ καλὰ, χρῶνται δὲ αὐτοῖς μόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι!» εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικοὶ τῆς ἀσυμφωνίας τῆς βουλῆσεως πρὸς τὴν νόησιν. Ὄταν ὁ μαθητὴς ἀποθauμάσῃ π. χ. τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀριστείδου καὶ ἐκφρασθῇ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ γυαπῶς καὶ προφορικῶς, δὲν πρέπει νὰ ἡσυχάσωμεν, ὅτι ἐξεπληρώθη ὁ σκοπὸς τοῦ μαθήματος ὥς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο. Πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὸν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς σπουδαίας ταύτης ἀρετῆς κατὰ τὴν σχολικὴν ζωὴν. Ἔστω, ὅτι

πρόκειται νὰ κριθῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν πρᾶξις συμμαθητοῦ των τιμωρητέα. Ἐὰν οἱ τρεῖς, ὡς δικασταί, ἐκλεγέντες μαθηταὶ εἶναι φίλοι τοῦ σφαλέντος, θ' ἀποδώσουν τὴν πρέπουσαν εἰς τὸ σφάλμα τοῦ συμμαθητοῦ των σημασίαν; Θὰ κρίνουν ἀμερολήπτως καὶ δικαίως; Καὶ ἐὰν τεθῇ οὗτος ὑπὸ τὴν κρίσιν ὅλης τῆς συνεργαζομένης κοινότητος, ποίαν στάσιν θὰ τηρήσουν οἱ τρεῖς οὗτοι φίλοι δικασταὶ διὰ τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν; Καὶ ἂν ὁ εἷς τούτων συμπέσῃ νὰ εἶναι ἀδελφὸς τοῦ κρινομένου, ποίαν στάσιν θὰ τηρήσῃ; Ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ σπουδαιότης τοῦ ἔργου μας. Πῶς θὰ ἐνεργήσωμεν ἡμεῖς εἰς αὐτάς τὰς περιστάσεις καὶ εἰς ἄλλας παρομοίας δοθησομένης εὐκαιρίας κατὰ τὴν σχολικὴν ζωὴν, μέχρις ὅτου ἐνισχυομένη ἡ βούλησις τοῦ μαθητοῦ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον νὰ νὰ συμφωνῇ εἰς πάσας τὰς περιστάσεις πρὸς τὴν νόησιν. Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προσέχῃ ὁ διδάσκαλος καὶ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἄλλων ἀρετῶν εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν διὰ τὴν ἡθικὴν κατεύθυνσιν τοῦ μαθητοῦ.

Ἡ ἡθικὴ λοιπὸν δὲν εἶναι λέξις κενή, ξένη ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἔχει δὲ ἀξίαν μόνον ἐὰν ζῇ ταύτην ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Τὸ ἔργον ἐπομένως τῆς Ψυχολογίας ἐν τῷ σκοπῷ τῆς ἀγωγῆς εἶναι νὰ γνωρίσῃ τὸν μαθητὴν καὶ κανονίσῃ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἡθικῶς ζῆν, τὸ δὲ τοῦ σχολείου, ὡς κοινωνικοῦ πλέον ιδρύματος, νὰ παρέχῃ ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέσα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἡθικῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Κατὰ τὰς διαφόρους ἐνεργείας τοῦ μαθητοῦ ἐν τῇ ζωῇ του, τὸν σπουδαιότερον ῥόλον παίζουν εἰς τὴν ψυχὴν του, τὴν σπουδαιότεραν ἐπίδρασιν ἀσκοῦν ὁ διδάσκαλος, τὸ σχολεῖον, ὁ συμμαθητής. Ἐκαστον ψυχικόν του γεγονὸς, ἐκάστη πρᾶξις του, εἶναι μία κατάστασις, ἣτις ἀναλυομένη μὲ τὴν δύναμιν τῆς κρίσεως τοῦ διδασκάλου του, τῶν συμμαθητῶν του, θέτει αὐτόν εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἐκτιμήσεως τῆς πράξεώς του διὰ τῆς συζητήσεως. Ἐκ τῆς συζητήσεως ταύτης ἀγεται οὗτος εἰς ἀνωτέρας σκέψεις, κατανοεῖ τὴν πρᾶξιν του, χαίρει, ἐὰν καλῶς ἐνήργησεν ταύτην, ἐὰν αὕτη ἀπέβῃ πρὸς ὠφέλειαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ συνόλου τῆς μαθητικῆς οἰκογενείας, λυπεῖται δὲ, ἐὰν ἀντιθέτως ἔπραξε κακῶς καὶ κρίνων αὐστηρῶς ἑαυτὸν λαμβάνει ἀποφάσεις, αἵτινες δημιουργοῦ-

γούνται ἐν τῇ ψυχῇ του νόμοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ὀυθμίζει τὴν περαιτέρω διαγωγὴν του. Σπουδάζει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ μαθητὴς ἑαυτὸν, κρίνει ἑλευθέρως, συναισθάνεται καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν βελτίωσίν του. Συζητῶν π. χ. τὰ ἐμπόδια, αἵτινα δύνανται νὰ φέρῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς συνεργαζομένης τάξεως ἢ βραδύτης τῆς παρουσίας του τὴν ὀρισμένην ὥραν εἰς τὸ μάθημα, συζητῶν τὰ κακὰ τῆς μολυσματικῆς νόσου τοῦ συμμαθητοῦ του, τὰ κακὰ τῆς ἐχθρότητος πρὸς αὐτὸν, τῆς ἀδιαφορίας διὰ τὴν περιουσίαν τοῦ σχολείου κ. τ. τ, λαμβάνει ἀποφάσεις, αἵτινες ἄγουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ὀρθῶς πράττειν, δημιουργεῖ κανόνες ἠθικούς, πρὸς οὓς στρέφεται ἡ συνείδησίς του, ἠθικὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν μέλλει νὰ στηρίξῃ τὴν ὅλην του ζωὴν. Κρίνει τὰς πράξεις ἑαυτοῦ καὶ τῶν συμμαθητῶν του μὲ τὸν γνώμονα τῆς ἠθικῆς, βούλεται νὰ μὴ ἐπαναληφθοῦν τὰ σφάλματά των, συναποφασίζει μετὰ τῶν συμμαθητῶν του καὶ ἐκτελεῖ.

Θὰ κατευθυνθῇ δ' ἕκαστος πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς ὡς ἰδίᾳ ἀτομικότης μὲ διαφόρους ἐμφύτους καὶ ἐπικτήτους τάσεις καὶ διαθέσεις. Ἐπὶ τῶν διαφορῶν τούτων ἐμφύτων ἢ ἐπικτήτων τάσεων ἢ προδιαθέσεων, τὰς ὁποίας φέρει ἐκ κληρονομικότητος ἢ ἐκ τῆς προσχολικῆς του ζωῆς, λαμβάνονται καὶ τὰ ἀνάλογα μέτρα τῆς ἀγωγῆς. Ἡμεῖς, ἐκτὸς τῆς κοινῆς πρὸς πάντας τοὺς μαθητὰς ἐργασίας μας, ὀφείλομεν καὶ ἰδιαιτέρως νὰ παρακολουθῶμεν τὴν ἀτομικότητα ἐνὸς ἑκάστου καὶ τὸν τρόπον ἰδίᾳ τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ διὰ τὴν εἰς προσωπικότητα κατεύθυνσίν του. Διότι ἑκάστη ἀτομικότης κρύπτει καὶ τινα ἰδιαιτέρον σκοπὸν, πρὸς ὃν φέρεται. Ὑπάρχουν δὲ, ὡς γνωστὸν, καὶ ἀτομικότητες στρεφόμεναι κυρίως πρὸς ὀρισμένας κακίας π.χ. πρὸς τὴν ὑποκρισίαν, συκοφαντίαν, κολακείαν, αἵτινες εἶναι μορφαὶ τοῦ ψεύδους, καὶ ἄλλας. Εἰς τὸν τρόπον, κατ' ὃν ἡμεῖς θὰ ἐνεργήσωμεν διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κακιῶν τούτων, χωρὶς νὰ ἐμβάλωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον, ἔγκειται ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ ἔργου μας. Ἄνευ ἀπειλῶν καὶ ἐκβιαστικῶν τρόπων καὶ παραπειστικῶν μέσων, ἄνευ προσβολῶν, ἀλλὰ μετὰ στοργῆς πατρικῆς ἢ μητρικῆς διερευνῶντες τὴν ἀτομικότητά των θὰ ἀνακαλύψωμεν τὰς κακίας των—καὶ εἰ δυνατόν πρὸ τῆς ἐκδηλώσεώς των—

καὶ τότε διὰ τῆς ἰδιαιτέρας μας φιλικῆς συζητήσεως μετὰ μιᾶς ἐκάστης ἀτομικότητος καὶ ἀναλόγως τῆς ἡλικίας ἐκάστης θὰ μεταχειριζώμεθα καὶ τὰ ἀνάλογα μέσα. Ἡ νοουθεσία, ἐπὶ παραδείγματι, δὲν εἶναι συμφέρουσα εἰς τὴν πολὺ μικρὰν ἡλικίαν, διότι ἡ συνειδήσις δὲν εἶναι προηγμένη κατ' αὐτήν. Ἡ ἀπειλὴ ἐπίσης οὐδὲν ἀγαθὸν δύναται νὰ ἐπιφέρει, ἀλλὰ τοῦναντίον βλάβην, θὰ καταστήσῃ δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ τὸ σχολεῖον μισητούς. Μόνον εἰς σπανίας περιπτώσεις καὶ προκειμένου νὰ ἀποταθῶμεν εἰς ὀλοκλήρον τὴν τάξιν, ὅσας αὕτη παραβαίνει νόμους ὑπ' αὐτῆς ταύτης τεθέντας. Καὶ εἰς τὰς σπανίας ταύτας περιστάσεις, αἱ ἐνέργειαι μας αὐταὶ πρέπει νὰ κρίνονται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς τάξεως ὡς ἀμερόληπτοι καὶ δικαιοῦνται, ὥστε νὰ μὴ σχηματισθῇ ὑπ' οὐδενὸς ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἀπειλῶν ἐκδικεῖται, ἀλλ' ἀπεναντίας, ὅτι ὑπερβολικὰ θλίβεται, διότι δὲν τηρεῖ τὴν τάξιν. Ὅτι μόνη τῆς ἀπεφάσισε νὰ τηρῇ. Εἶναι περιττὸν νὰ εἰπώμεν, ὅτι εἰς τὴν κατ' ἄτομον παιδαγωγικὴν μας ἐνέργειαν, πρέπει νὰ λαμβάνωμεν σοβαρώτατα ὑπ' ὄψει τὴν ὅλην τοῦ ἀτόμου, πρὸς ὃ ἀπευθυνόμεθα, ψυχοφυσικὴν σύνθεσιν.

Ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχομεν νὰ τόνισωμεν ἐξ ἰδίας παιδαγωγικῆς πείρας εἶναι τὸ ὅτι, προκειμένου νὰ συζητήσωμεν εἴτε κατ' ἰδίαν εἴτε μετὰ τῆς τάξεως ὀλοκλήρου σφάλμα τι, πρέπει νὰ ἐκδηλώνωμεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν πόνον μας, τὴν θλίψιν μας, διὰ τὴν παρεκτροπὴν, ἡ δὲ ἰδικὴ μας γνώμη κατὰ τὴν συζήτησιν πρέπει νὰ εἶναι τελευταία, ὡς ἐπισφράγισις τῆς δι' αὐτοτελοῦς ἐνεργείας ἐξαγομένης γνώμης τοῦ μαθητοῦ ἢ τῶν μαθητῶν. Ἡ αὐτενέργεια τοῦ μαθητοῦ ἰδρύει ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν τελειοτέραν νομοθεσίαν. Οἱ μῦθοι, αἱ πλασταὶ ἱστορίαι καὶ τὰ πραγματικὰ παθήματα, ὡς παιδαγωγικαὶ διδασκαλαὶ τῶν κατωτέρας ἡλικίας μαθητῶν, καὶ αἱ δι' εἰκόνων κυρίως παρεντιθέμεναι διδασκαλαὶ εἶναι ἄριστα μέσα ἡθικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ὅχι μόνον διὰ τοὺς ἔχοντας πρὸς τὸ κακὸν διαθέσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πρὸς τὸ ἀγαθὸν φύσει στρεφόμενους. Ὅτι ἐπίσης εἰς τοὺς ἐπαίνοους πρέπει νὰ εἴμεθα φειδωλοὶ, ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὸν ἐγωῖσμόν στροφὴ τοῦ μαθητοῦ εἶναι εὐκολωτάτη, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμῶμεν τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου του, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπογοητεύωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ νὰ ἐνι-

σχύωμεν συνεχῶς εἰς τὸ πράττειν κατὰ τὰς φυσικὰς ἀποφάσεις τῆς σκέψεώς του καὶ τῆς σκέψεως τῆς τάξεως, ὅτι τέλος πρέπει ἡμεῖς νὰ εἴμεθα παρὰδειγμα ἠθικὸν καὶ εἰς τὴν ἐντὸς καὶ εἰς τὴν ἔκτος τοῦ σχολείου ζωὴν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσωμεν. Εἶναι περιττὸν ἐπίσης νὰ προσθέσωμεν, ὅτι κακουργοῦμεν, ἂν μεταχειρισθῶμεν βάρβαρα μέσα. Ποινὰ εἰς τοὺς μαθητὰς διὰ τὴν ἠθικὴν των ἀγωγὴν πρέπει νὰ εἶναι μόνον αἱ φυσικαὶ συνέπειαι τῶν σφαλμάτων των, ὥς ὁ 'Ρουσσὸ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν μεγάλοι παιδαγωγοὶ ἐδίδαξαν. Ἡ ἐσωτερικὴ πειθαρχία ὁδηγεῖ τὸν μαθητὴν εἰς ἠθικὴν ζωὴν καὶ ὅχι ἡ ἐξωτερικὴ. Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὸν μαθητὴν εἶναι ἡ σπουδαιωτάτη δύναμις διὰ τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν. Ὁ 'Ελβετὸς παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος Ἰωάννης 'Ερρίκος Πεσταλότσι, ὅστις «τὰ πάντα εἶχε δι' ἄλλους καὶ δι' ἑαυτὸν οὐδέν», ἐπὶ τῆς ἀγάπης του ἐστήριξε τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν του, ἔγραφε δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τινα πρὸς φίλον του ἐπιστολήν: «... οὐδὲν εἶχον, οὐδὲ τὰ τοῦ οἴκου εἶχον, οὔτε φίλους, οὔτε ὑπηρέτας, εἶχον τοὺς παῖδάς μου μόνους. Ἄν ἦσαν ὑγιεῖς, ἤμην ἐν μέσῳ αὐτῶν· ἂν δὲ ἀσθενεῖς, ἤμην παρὰ τὸ πλευρόν των. Ἐκοιμώμην ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐσπέρας μὲν τελευταῖος κατεκλινόμην, πρωῒας δὲ πρωτός ἡγειρόμην. Προσηυχόμην καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς κλίνης, ἕως οὗ ἀπεκοιμῶντο· οὕτως αὐτοὶ ἤθελον...» «...εἶτα ἐξηρχόμην, ἵνα συνδυάσω τὸ μανθάνειν μετὰ τῆς ἐργασίας...» «...οἱ παῖδές μου ἔχαιρον διδάσκοντες ἄλλους ὅ,τι ἐγίνωσκον, οὕτω ταχέως εἶχον ἔξ αὐτῶν τῶν παίδων μου βοηθοὺς καὶ συνεργάτας». Ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας αὐτῆς μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα ἀκριβῆ κατὰ τὸ πλεῖστον σχολείου αὐτοεξελέξεως, αὐτοαγωγῆς, σχολείου ὀργανωμένου διὰ τὴν μόρφωσιν προσωποποιήτων ἠθικῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῶν δυνάμεων ἐκάστης ἀτομικότητος καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀγωγῆς, ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα φέρει ἡ ἀγάπη τοῦ διδασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ ἡ καλῶς ἐννοουμένη ἐλευθερία τοῦ μαθητοῦ ἐν τῇ συνεργαζομένῳ τάξει.

Ἡ δὲ διδασκαλία τῶν διαφόρων μαθημάτων ἔχει ἀξίαν ἐφ' ὅσον ἐπενεργεῖ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ καὶ στρέφει αὐτὴν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἐφ' ὅσον ἐκάστη γνῶσις ἐφαρμόζεται καὶ δὲν

παραμένει ἀφηρημένη θεωρία. Ὅπως ἐφαρμόζεται ἐν τῇ πράξει ἡ ἰδέα τῆς εὐθείας, τῆς καμπύλης, τῆς τεθλασμένης διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀναλόγων δρομίσκων διὰ τῆς μικρᾶς σκαπάνης των ἐν τῷ σχολικῷ κήπῳ, οὕτω πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται πᾶσα ἡθικὴ ἀρχή. Βεβαίως ἡ μαθητικὴ κοινότης μου θὰ ὠφεληθῇ περισσότερον, ἐὰν ἐπισκεφθῇ τὸν ὑδρόμυλον, ἐξετάσῃ τὰ μέρη του, παρακολουθήσῃ τὴν λειτουργίαν του, παρὰ ἂν ἀκούσῃ ἀπὸ τοῦ στόματός μου τὴν περιγραφὴν του. Οὕτω θὰ στερεώσῃ καλύτερον ἐν τῇ ψυχῇ της τὴν ἰδέαν τῆς εὐσπλαγχνίας, ἂν ἐνεργήσῃ ἔρανον, διοργανώσῃ ἐορτὴν ὑπὲρ τῶν ἀπύρων συμμαθητῶν, παρὰ ἂν ἀκούσῃ ἀπλῶς τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν τοῦ Σαμαρεΐτου. Ὅχι ἀπομνημόνευσις καὶ ἀφηρημένη θεωρία, ἀλλὰ ἐφαρμογὴ καὶ πειρασματοσμός. Τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη, τὰ ὁποῖα συλλαμβάνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ νοῦς, ἐπιδρῶντα καὶ ἐπὶ τοῦ συναισθήματος καὶ ἐπὶ τῆς βουλήσεως, γίνονται ἀρχαί, νόμοι, ἀξιώματα καὶ καθορίζουν οὕτω τὸ πράττειν συμφώνως πρὸς τὴν ὠρισμένην ἀντίληψιν τῆς ἡθικῆς ζωῆς. Ἐν τῇ περιοχῇ λοιπὸν τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ὁποίαν διδάσκεται διὰ τῶν διαφόρων μαθημάτων ἐκάστη μαθητικὴ προσωπικότης, προάγεται περισσότερον εἰς τοὺς ἡθικοὺς ἐκπολιτιστικοὺς σκοποὺς ἐν τῇ μαθητικῇ κοινῳνίᾳ καὶ, ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ αὐτῆς διαμορφουμένη, ἐνεργεῖ ἡθικῶς καὶ ἀποβαίνει ἐνεργοῦσα ἡθικὴ προσωπικότης.

Ἡ ψυχολογικὴ θεωρία τοῦ Herbart, ἡ στηριζομένη ἐπὶ παραστάσεων, ἐβασίζετο μᾶλλον ἐπὶ εἰκασίῳ. Ἡ σημερινὴ Ψυχολογία καὶ Παιδαγωγικὴ δὲν βασίζεται ἐπὶ εἰκασίῳ, ἀλλ' ἐπὶ γεγονότων, ἐπὶ τῆς πείρας. Ἀντικαθίσταται σήμερον ἡ ψυχολογία τοῦ διδασκάλου μὲ τὴν τοῦ παιδός. Ἐὰν ἀπέτυχε τὸ παλαιὸν σχολεῖον εἰς τὸν σκοπὸν του, αἰτία εἶναι ἡ ψυχολογία του. Καίτοι εἶχεν ὡς σκοπὸν τὸν ἡθικὸν καταρτισμὸν τῶν μαθητῶν, ἀπέτυχε, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ δυναμικότητα εἰς τὴν ἡθικὴν, διότι ἠμπόδιζε τὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν, τὴν μόνην ὁδὸν, δι' ἧς δύναται ὁ μαθητὴς νὰ πλουτίσῃ, νὰ στολίσῃ τὸν ψυχικὸν του βίον ἐνσυνειδήτως μὲ τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατῳρθώσε μὲ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων νὰ δημιουργήσῃ πολλοὺς σοφοὺς, δὲν κατῳρθώσεν ὅμως ὥστε, οἱ σοφοὶ οὗτοι νὰ

εἶναι πάντες καὶ ἡθικοὶ. Καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀντείπῃ εἰς τὸ ὅτι οἱ σοφοὶ, οἷτινες ἔζησαν ὡς ἡθικοὶ, δὲν ἔσχον ὡς κύριον παρ-
 αράγοντα μόνον τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κυρίως φύσει ἀγαθὴν
 ψυχροσύνησιν των καὶ τὴν οἰκογενειακὴν ἀνατροφὴν. Μόνον, ὅ-
 στις, αὐτενεργῶν, ἀκολουθεῖ ἀπὸ ἐλευθέρων πεποίτησιν, ἀπὸ ἐ-
 σωτερικὴν ἐλευθερίαν τὰ ἰδεώδη τοῦ ἡθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡθι-
 κὴ ἐλευθέρω προσωπικότης εἶναι καὶ θρησκευτικὴ προσωπικότης
 καὶ παράγων σπουδαιότατος ἀποβαίνει εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς κοι-
 νωνίας. Ἐὰν ἡ οἰκογένεια δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἡθικὰς κατευθύνσεις
 σήμερον εἰς τὰ τέκνα τῆς, ἔὰν ὁ ὕβριστης πατὴρ, καίτοι ἐπιστήμων,
 καὶ ἡ ἐλαττωματικὴ μήτηρ, καίτοι σύζυγος ἐπιστήμονος, διαστρέφουν
 τὴν συνείδησιν τῶν τέκνων των (1) καὶ μὲ τὸ παράδειγμά των καὶ
 μὲ γνώσεις ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν ἡθικὴν καὶ θρησκευτικὴν ζωὴν
 καὶ μὲ συναισθημάτων ἀντιπαθητικὰ καὶ μὲ βουλήματα πάντῃ ἐξ-
 να πρὸς τοὺς ἱεροὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς, ἔὰν ἡ κοινωνία καθόλου
 εἶναι ἡθικὸν ἑρέπιον καὶ αἱ ἑφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ (2) δη-

(1). "Ὅταν πρὸ ἑτῶν διήυθυνα τὸ Γ'. Ἑλληνικὸν σχολεῖον Πύργου, ἐξή-
 τησα πληροφορίας διὰ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ σχολείου δι' ἀπουσιάζοντα μα-
 θητὴν μου, υἱὸν ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, ἵνα μάθω παρὰ τῆς οἰκογενείας
 τὴν αἰτίαν τῆς ἀπουσίας. Ὁ ἐπιστήμων πατὴρ μὲ νῦχαρίστησε δι' ἐπιστο-
 λῆς διὰ τὸ ἐνδιαφέρον μου καὶ μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι ὁ υἱὸς του ἦτο κλινή-
 ρης. Ὁ ἐπιστρέφων μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐπιστάτης συναντήσας τὸν μαθη-
 τὴν παίζοντα εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως, συνέλαβε τοῦτον καὶ τὸν ὠδήγη-
 σεν εἰς τὸ σχολεῖον. Μετ' ὀλίγον ὁ πατὴρ μὴ γνωρίζων, ὅτι ὁ υἱὸς του ἦ-
 το εἰς τὸ σχολεῖον, ἐθεώρησε καθήκον του νὰ διέλθῃ καὶ ἐκ τοῦ γραφείου
 τοῦ σχολείου, ἵνα βεβαιώσῃ τὴν ἀσθένειαν ἐνώπιον τοῦ συλλόγου. Εἰς ἐ-
 ρώτησίν μου, ἔὰν ἔδωκε κινήσιν εἰς τὸν υἱὸν του, ἀπήντησε: «Συνέστη-
 σεν ὁ ἱατρὸς νὰ πάρῃ τρία κουφετάκια»!! Τὰ σχόλια τοῦ γεγονότος εἰς
 τὸν ἀναγνώστην.

(2). Φίλος μου δικηγόρος εἰς σύστασίν μου, ὅπως ἐγγράψῃ τὸν μονογε-
 νῆ τιου υἱὸν καὶ τὰς δύο θυγατέρας του εἰς τὸ παιδαγωγικώτατον περιο-
 δικὸν «Ἡ Διάπλασις τῶν Παίδων», μοῦ ἀπήντησε: «Περιττόν» διαβάζουν
 ὅλα τὰ ἄλλα περιοδικὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄς ἀφώσμε ὅτι μὲ τὴν μητέρα
 τοὺς ξεκοκαλίζουν ὅλα τὰ μυθιστορήματα τῶν ἐφημερίδων!» Τοιαύτην
 μόρφωσιν ἔδωκε τὸ σχολεῖον εἰς τοὺς γονεῖς. Τί θὰ ὑποφῇ ἄρᾳ γε τὸ
 ἐγὼ τῶν παιδιῶν αὐτῶν ἀπὸ τὰς γενετησίους ὁρμὰς κατὰ τὴν ἐφηβικὴν
 ἡλικίαν; Ποῦ θὰ τὰ ὀδηγήσουσιν αὐταί;

μιουργοῦν ἡθικὴν ἀναστάτῳσιν καὶ ἔριδας καὶ φιλονικίας καὶ πολιτικὰς διαμάχας καὶ ἐπαναστάσεις γενικῶς καὶ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, αἰτία εἶναι μόνον τὸ σχολεῖον καὶ ἡ ἀγωγή του.

Ἡ σημερινὴ ὁμως Παιδαγωγικὴ δὲν στηρίζεται ἐπὶ παραστάσεων καὶ εἰκασιῶν, ἀλλὰ θέλει τὸν πειραματισμὸν τοῦ ἰδίου τοῦ μαθητοῦ ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντός του, τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τοῦ σχολείου, θέλει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παραστατικοῦ του κόσμου ἐν τῷ πειραματισμῷ καὶ τῇ ἐνεργητικότητί του, θέλει ἕκαστον μαθητὴν ἰδίαν προσωπικότητα ἐν τῷ σχολείῳ τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Θέλει τὸν μικρὸν ἄνθρωπον τοῦ σχολείου «ὄν κατ' ἐξοχὴν πρακτικόν, τὴν δὲ διάνοιαν αὐτοῦ ὡς βοηθόν, ἵνα δύναται νὰ προσαρμόζηται εἰς τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου» ὡς ὁ W. James λέγει. Ἐκ τῆς ἀτομικῆς λοιπὸν πείρας, ἐκ τῆς ἐφηρμοσμένης γνώσεως ἐν τῇ ζωῇ ἐξαριθᾶται ἡ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ἀληθὴς γνώσις τοῦ πολιτισμοῦ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ζῶν ὁ μαθητὴς ἐν τῷ κοινωνικῷ σχολείῳ δημιουργεῖ ἐν τῇ ψυχῇ του ὠρισμένην μορφὴν τοῦ πολιτισμοῦ, δέχεται ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀξίας αὐτοῦ διὰ τῆς ἡθικῆς του ἀγωγῆς. Ἀναπτυσσόμενος οὕτω, λαμβάνει γνώσιν τῆς φύσεως τῆς μαθητικῆς πολιτείας, τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς, τῆς ἐξελίξεώς της. Καθορίζει μετὰ τῆς συνεργαζομένης τάξεως τοὺς τρόπους τῆς λειτουργίας τῆς μικρᾶς του πολιτείας, ἐξετάζει πῶς αὐτὸς ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς, συναισθάνεται ἐν τῇ ἡθικῇ του προαγωγῇ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑποχρεώσεις του. Κατανοεῖ βαθμὴδὸν τὸν ὀργανισμὸν τῆς μεγάλης πολιτείας, τοῦ Κράτους, οὗτινος αὐριον θὰ γίνῃ πολίτης, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὸς διὰ τῆς συμβολῆς του, εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ εὐδαιμονίαν του. Προαγόμενος ἔτι μᾶλλον, εἰσδύει βαθύτερον εἰς τὰ πράγματα καὶ συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν τῆς μεγίστης πολιτείας, τῆς ἀνθρωπότητος, ἧς τὸν προορισμὸν κατανοεῖ.

Διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ὁμως τὸν σκοπὸν του αὐτὸν τὸ Νέον Σχολεῖον, εἶναι ἀνάγκη ὁ διδάσκαλος, ὁ ῥυθμιστὴς τῆς σχολικῆς ζωῆς, νὰ ἔχῃ πίστιν, ὅτι εἰς τὰ διδασκόμενα μαθήματα ὑπάρχει ἡθικὴ ἀξία, ὅτι αἱ ἡθικαὶ ἀρχαὶ δὲν εἶναι λέξεις κεναὶ, ἀπλὰ θεωρίαι, ἀλλὰ πραγματικαὶ δυνάμεις, συζῶσαι μὲ τὸ ὄλον ἐγὼ τοῦ

ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ. Ἡ πίστις μας ἕως τώρα περιορίζετο εἰς τὸ ὅτι εἴχομεν τὴν δύναμιν ν' ἀπομνημονεύσῃ π. χ. ὁ μαθητὴς μας τὸν Πυθαγόρειον πίνακα, οὐδέποτε ὁμως ἐπιστεύσαμεν εἰς τὴν ἡθικὴν ἀξίαν τῆς γνώσεως ταύτης.

Ἡ μάθησις ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ εἶναι τι κεχωρισμένον ἀπὸ τὴν μόρφωσιν ἡθικοῦ χαρακτῆρος, (1) ἢ, ὅπως ἄλλως θὰ ἐλέγομεν, ἀπὸ τὴν ἐνιαίαν κατεύθυνσιν τῆς βουλῆσεως εἰς τὸ ἀγαθὸν, διότι μόνον ὅστις ἔχει σταθερῶς τὴν βούλησίν του ἐστραμμένην πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἶναι δυνατόν ν' ἀποβῇ ἐπωφελὲς τῆς κοινωνίας μέλος. Ἐκάστη γνώσις ἔχει καὶ τὴν ἡθικὴν της ἀξίαν, ἥτις δὲν πρέπει νὰ χωρίζεται ἀπ' αὐτῆς. Ἐκαστον μάθημα πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς του πλευρᾶς, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ κοινωνικὸς χαρακτὴρ τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς. Οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ καταρτισθῇ ὁ μαθητὴς εἰς ἡθικὴν προσωπικότητα (2) μὲ χαρακτῆρα κοινωνικόν, ἂν δὲν ἐξετάζωνται αἱ γνώσεις καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς ὠφελείας καὶ ἂν δὲν ἀσκήται οὗτος, ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς του ἐλευθερίας ὠθούμενος, εἰς τὸ κοινωνικὸν πεδίον τῆς σχολικῆς ζωῆς, ἂν ἡ βούλησίς του δὲν ἐνεργῇ μὲ τὴν θείαν ἐλευθερίαν, περὶ τῆς ὁποίας τόσον σαφῶς ἐφιλοσόφησαν καὶ ἐδίδασκαν καὶ ἡ θύραθεν σοφία καὶ ἡ Χριστιανικὴ. Ἡθικὰς ἀρχὰς ἐνομίζετο, ὅτι μόνον ἀπὸ τὰ Ὀρθοσκευτικὰ ἢ καὶ ἀπὸ τινὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἡδυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν. Πάντα τὰ μαθήματα ἔχουν ἐν ἑαυτοῖς ἡθικὴν ἀξίαν, ὅταν ἐξετάζεται ἡ κοινωνικὴ των ἀποψις, ἡ κοινωνικὴ των ἀνάγκη, ἡ χρῆσις των ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐν τῇ κοινωνικῇ ἀλληλεγγύῃ ἔγκειται ἡ ἡθική. Οὕτω θ' ἀναπτυχθῇ ἡ κοινωνικὴ δρᾶσις τῶν μαθητῶν μὲ βάσιν τὴν ἐλευθερίαν σκέψιν, ὅπως ἐκλέγουν μόνοι καὶ πράττουν τὸ ἀγαθὸν, τὸ ὀρθὸν, τὸ δίκαιον. Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ εἰς τὰ ἔργα των, ἐν τῇ εὐθύνῃ τῶν πράξεών των, ἐν τῇ κοινωνικῇ ἀλληλεγγύῃ θὰ καλλιεργήσουν τὴν ἡθικὴν ζωήν. Ἐν τῇ μεταξὺ των σχέσει καὶ τῇ σχέσει των πρὸς τὴν κοινωνίαν θὰ δημιουργήσουν ἡθικοὺς χαρακτῆρας.

(1). Ἰδὲ καὶ Ψυχολογίαν Βορέα σελίς 392.

(2). > > > > 395 καὶ Ψυχολογίαν Χ. Ἀνδρούτσου σελίς 348.

Ἡ πίστις αὕτη τοῦ διδασκάλου θὰ ὀλοκληρώσῃ τὸν ἔργον του τῆς ἀγωγῆς. Ἡ δὲ αὖριον κοινωνία, ἔργον τῆς ἰδικῆς του μορφώσεως καὶ ἐργασίας, ἔργον τῆς πίστεώς του, τῆς καρδίας του, θὰ τὸν παρουσιάσῃ ἀληθῆ παιδαγωγὸν, γνωρίζοντα, ὅτι αἱ πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις ἁρμονικῶς πρὸς ἀλλήλας ἀναπτυσσόμεναι καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ προσαρμοζόμεναι, κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπον εἰς ζωὴν κρείττονα τῆς προηγουμένης, εἰς βίον διαπνεόμενον ὑπὸ τῶν ἀρετῶν τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς ἠθικῆς.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Η ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΜΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΝ ΤΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ ΔΡΑΜΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΠΡΟΤΥΠΟΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ ΑΥΤΟΥ

1. -- ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Όρον ἀπαραίτητον διὰ τὴν καλὴν λειτουργίαν ἑνὸς σχολείου, διὰ τὴν ἀσφαλῆ κατεύθυνσίν του πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἀγωγή, καὶ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ θεωροῦμεν καὶ τὴν συνεργασίαν τοῦ προσωπικοῦ. Ὁ σύλλογος τῶν διδασκόντων καὶ εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις του πρέπει νὰ διαπνέηται ὑπὸ συναδελφικῆς ἀλληλεγγύης, ὁμονοίας καὶ ἀγάπης, παρέχων οὕτω διὰ τοῦ παραδείγματός του ἔμπρακτον διδασκαλίαν εἰς τοὺς μαθητάς, καὶ εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῶν σπουδῶν πρέπει νὰ βαδίζει ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων στηριζόμενος καὶ πάντοτε συνεργαζόμενος καὶ ἀλληλοβοηθούμενος. Πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνευματικὸν οἰκοδόμημα πάντες ἀποβλέποντες καὶ διὰ τὴν ὅσον οἶόν τε καλυτέραν καὶ ὠραιότεραν ἐμφάνισιν του μοχθοῦντες, ἀνάγκη νὰ προσφέρῃ ἕκαστος τὰς δυνάμεις του κατόπιν ὁμοφώνου συνεργασίας διὰ τὸ κοινὸν ἔργον.

Ἐὰς τὸ ὁμολογήσωμεν πάντες, μολονότι μὲ λύπην καὶ ἔντροπὴν μας, καὶ ἂς μὴ κρυπώμεθα ὀπισθεν τοῦ δακτύλου μας. Εἶναι ἐλάχιστοι οἱ σύλλογοι, οἵτινες διαπνέονται ὑπὸ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας, λεπτότητος, εὐγενείας, ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ ἀλληλοεκτιμήσεως, ἐνῶ εἰς τοὺς πολλοὺς βασιλεύει ἡ διχόνοια, ἡ ἀντιζηλία,

ὁ ἐγωϊσμός. Αὕτη δυστυχῶς εἶναι ἡ ψυχολογία τῶν περισσοτέρων συλλόγων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον κοινοὶ πόθοι μᾶς συνδέουν καὶ κοινὸν σκοπὸν ἐπιδιώκομεν πάντες—ἐὰν ὄντως ἀποβλέπωμεν εἰς τὸν ἀληθινὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς—τότε δὲν εἶναι μωρία νὰ ὑποβλέπωμεν ἀλλήλους καὶ ν' ἀπέχωμεν πάσης συναφείας καὶ συνεργασίας; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μεταδώσωμεν πολιτισμὸν, τοῦ ὁποῖου ἡμεῖς αὐτοὶ στερούμεθα; Ὁ διευθύνων τὸ σχολεῖον δύναται καὶ ὑποχρεοῦται διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς ἐπιρροῆς του, δι' εὐκαιριῶν, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ, οἷον κοινῶν ἐκδρομῶν, γευμάτων, ἑορτῶν, δι' ἰδιαιτέρων μεθ' ἑνὸς ἐκάστου συζητήσεων, νὰ ἄρῃ ὑπάρχοντα τυχὸν διχασμὸν τοῦ συλλόγου καὶ πᾶν κώλυμα καὶ πρόσκομμα διὰ τὴν κοινὴν συνεργασίαν καὶ ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τοῦ σχολείου του, δύναται νὰ προαγάγῃ τὸν σύλλογον εἰς ἀγαθὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, νὰ ἐνώσῃ αὐτοὺς ἐν τῷ δεσμῷ τῆς ἀγάπης καὶ ὁμονοίας καὶ πρὸς τὸ ἴδιον ἑνὸς ἐκάστου καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ σχολείου συμφέρον.

Ἀναλαβόντες τὴν διευθύνσιν τοῦ Διδασκαλείου Δράμας, ὡς πρῶτον ὄρον τῆς ἐργασίας μας ἐθέσαμεν τὴν συνεργασίαν τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ προσωπικοῦ οὐ μόνον τοῦ Διδασκαλείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν δύο Προτύπων, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐθεωρήσαμεν ὡς χωριστόν τι. Ἐν κοινῇ συνεδριάσει ὁμίλησα πρὸς αὐτοὺς, ἀνακοινώσας τὰς σκέψεις καὶ τοὺς πόθους μου, ὁμίλησα περὶ τοῦ νέου πνεύματος, ὅπερ διέπει σήμερον τὴν Παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην, περὶ τῶν νέων Παιδαγωγικῶν κατευθύνσεων, ἐπεκαλέσθην τὰ ἀνώτερα ἰδανικὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τὰ ἀνώτερα ἰδανικὰ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, δι' ὧν θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ Ἑθνικὴ ἀναγέννησις καὶ ὑπὲρ ἧς πάντες ἔπρεπε νὰ ἐργασθῶμεν διὰ μέσου τῶν ἀρετῶν τοῦ πολιτισμοῦ, διὰ μέσου τῶν ἀρετῶν τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Θρησκείας. Πραγματικὴν ἀγαλλίασιν ἠσθάνθην, διακρίνας εἰς τὰς παλλομένας καρδίας τῶν ἀγαπητῶν συνεργατῶν μου τὴν καρδίαν τοῦ Ἑλλήνου, τὴν Ἑλληνικὴν ψυχοσύνθεσιν, τὴν φιλοτιμίαν καὶ ἀποφασιστικότητα πρὸς ἐργασίαν, τὸν ζήλον καὶ ἐνθουσιασμόν, ὅπως ἀναχθοῦν πρὸς τοὺς εὐρυτέρους ὁρίζοντας τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

Πλήρεις θάρρους καὶ αἰσιοδοξίας καὶ μὴ φειδόμενοι κόπων, ὥρισamen διαλέξεις κατὰ Σάββατον, ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας, παιδαγωγικὰς συνεδριάσεις καὶ κριτικὰς ἐπὶ τῶν διδασκαλιῶν, καθ' ἑκάστην ἐπὶ δίδωρον, μετὰ τὰ μαθήματα, εἰς προσθέτους ὥρας, ἐκτὸς τοῦ προγράμματος, καθ' ὅς με ἀπολύτως ἐλεύθερα ἐρωτήματα τῶν συνεργατῶν μου ἀνελύετο εἰς αὐτοὺς ἢ μέθοδος τοῦ Σχολείου Ἑργασίας, ἐλύοντο ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα καὶ γενικῶς νέον παιδαγωγικὸν πνεῦμα ἤρchiσεν ἀ διαπνέη πάντα. Ὁ σύλλογος, ἐκτὸς τῆς ἐργασίας, ταύτης παρηκολούθει καὶ τὴν χάριν τῶν τελειοφοίτων ἐργασίαν, θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν, ἐφ' ὅσον εἶχε διαθέσιμον χρόνον, μεγίστην καὶ ἐκ τούτου ἀποκομίζων τὴν ὠφέλειαν. Εἰς τὸ οἰκιοθελές καὶ πρόσθετον τοῦτο ἔργον διεθέσαμεν ὄντως δυνάμεις τεραστίας, ἱκανοποιήθημεν ὅμως πλήρως, διότι μετὰ μίαν συστηματικὴν ἐργασίαν καὶ ἐντατικὴν προσπάθειαν ὁ σύλλογος τοῦ τε Διδασκαλείου καὶ τῶν δύο Προτύπων, οὐ μόνον εἰσῆχθη εἰς τὰς νέας μεθόδους, ἀλλ' ἤρξατο, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ νὰ τὰς ἐφαρμόζη, χωρῶν εἰς τὸ ἔργον του με πίστιν ἐπὶ τὴν ἱερότητά του, με σύμπνοαν καὶ ἀγάπην συναδελφικὴν.

Ὑπὸ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐργατικότητα τοῦ συλλόγου, ἐρρίφθημεν εἰς ἕνα ἀγῶνα ἐπίπονον ἀληθῶς, εἰς τὸν ὅποιον ὅμως μᾶς ἐνεψύχωναν τὰ ἀποτελέσματά του. Ὑπῆρξαν περίοδοι, καθ' ὅς παρετείνομεν τὴν πρόσθετον ἐργασίαν μας μέχρι καὶ τῶν νυκτερινῶν ὥρῶν. Ἐκτὸς τῆς ἐν τῷ προγράμματι ἐργασίας, μαθητικαὶ διαλέξεις, προσκλήσεις τῶν Μ. Κοινοτήτων εἰς τὰ διάφορα ἔργα των, ὥραι βιβλιοθήκης, παρακολούθησις τῶν μαθητῶν ἐδμηιούργησαν εἰς τὸ Διδασκαλεῖον καὶ τὰ Πρότυπα μίαν ἐξαιρετικὴν κίνησιν καὶ δραῖσιν, μίαν ἐντατικὴν ἐργασίαν ἐκ μέρους τοῦ συλλόγου καὶ τῶν μαθητῶν. Ἡ ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ προσαρμογὴ, ἡ φιλεργία καὶ αἱ δημιουργούμεναι ἀπορίαι ἔφερον εἰς ἀπόφασιν τὸν σύλλογον τῶν Δημοδιδασκάλων καὶ τινος τῶν Καθηγητῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου ἔτους τῆς συνεργασίας μας, ἵνα συνεργαζώμεθα ἰδιαιτέρως, ἐρευνῶντες ἐπιστημονικῶς ἐν συζητήσει τρεῖς τῆς ἐβδομάδος θέματα, ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον τῆς Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Ψυχολογίας τοῦ διδάσκειν.

Ἐν τῶν πρώτων μελημάτων τοῦ συλλόγου ὑπῆρξε καὶ ἡ συνεργασία του μετὰ τῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας τὴν συμβολὴν ἐθεωρήσαμεν ἀπαραίτητον. Ὁρίσαμεν τὴν κατὰ δεκαπενθήμερον, κατόπιν προσκλήσεων, συγκέντρωσιν τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων, μεθ' ὧν συνεζητοῦμεν ἐπὶ τῶν ἱκανοτήτων τῶν τέκνων των, ἐπὶ τῶν ἐλαττωμάτων αὐτῶν καὶ τῶν μέσων τῆς καταπολεμήσεώς των, τῆς καλλιέργειας τῶν ἀρετῶν, συνιστῶντες τὰ μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ οἰκογένεια ἰδιαιτέρως ἡδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καλλιτέραν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς.

Εἰς τὰ Πρότυπα ἡ συνεργασία αὕτη ἀπήτησε κόπους πολλοὺς καὶ ἔνεκα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ ἔνεκα τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας παρουσιάζει αὕτη ἐκ μέρους τῶν διαφόρου μορφώσεως γονέων καὶ κηδεμόνων. Εἰς τὸ Διδασκαλεῖον οἱ κόποι ἦσαν ὀλιγώτεροι, διότι οἱ πλείστοι τῶν μαθητῶν, ὄντες τρόφιμοι τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου, ὡς ὄρφανὰ, θύματα πολέμου, εἶχον ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν κηδεμόνα, τὸν Διευθυντὴν τοῦ ἰδρύματος, μετὰ τοῦ ὁποίου εὐρισκόμεθα εἰς συνεχῆ ἐπαφὴν καὶ συνεργασίαν, ἀνταλλάσσοντες σκέψεις ἐπὶ τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν καὶ ἐν γένει τοῦ ἡθους ἑνὸς ἐκάστου τῶν μαθητῶν. Συχνάκις ἐπεσκεπτόμεθα τὸ Οἰκοτροφεῖον κατὰ διαφόρους ὥρας καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, λαμβάνοντες μέρος ἐνίοτε καὶ εἰς τὸ γεῦμα των, καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς μελέτης των, τὴν ὥραν τῆς κοινῆς προσευχῆς, τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου εἰς τοὺς κοιτῶνάς των. Πλειστάκις ἐξήλθομεν μετ' αὐτῶν εἰς ἰδιαιτερον περίπατον, ὅτε μὲν μὲ τὴν μίαν, ὅτε δὲ μὲ τὴν ἄλλην ὁμάδα. Ἐρχόμενοι εἰς συνάφειαν μετ' αὐτῶν, ἐπεδιώξαμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ γνωρίσωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ σύγγενος, νὰ ἴδωμεν τὴν ψυχρὴν φύσιν των, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ αἰσθανθοῦν οὗτοι τὴν ἐκ μέρους μας φροντίδα καὶ πατρικὴν στοργὴν, δι' ἣν ἐδίψα ἡ ψυχὴ των, ὡς ἔσπερήμενη οἰκογενείας· συνεκλαύσαμεν πολλάκις μετ' αὐτῶν, συναισθανόμενοι τὸν πόνον καὶ ἀπορφανισμόν των, ἀλλὰ καὶ ἐνισχύομεν τὴν ποιοῦσαν ψυχὴν των καὶ ἐνεδυναμώνομεν τὸ συναίσθημα καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Πατρίδα, ἥτις ὡς φιλόστοργος μήτηρ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς καὶ στέγην καὶ τροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν καὶ τὰ μέσα

πρὸς σπουδὴν. Κατὰ τὴν συναναστροφὴν μας ταύτην συνεζητοῦμεν μετ' αὐτῶν θέματα ποικίλης φύσεως, σκοποῦντες τὴν ἐξύψωσιν τοῦ φρονήματός των, τὴν ἐκρίζωσιν τῶν διαφόρων κακιῶν των, τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀγάπης μεταξὺ των, ἀλλὰ καὶ ἀποβλέποντες εἰς παιδαγωγικοὺς καὶ διδακτικοὺς σκοποὺς δι' αὐτοὺς, τοὺς μέλλοντας διδασκάλους, διδάσκοντες διὰ τοῦ παραδείγματός μας τὴν ἀγάπην τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸ παιδί, τὴν θεῖαν ταύτην δύναμιν, ἐξ ἧς ἀπορρέουν πᾶσαι αἱ ἄλλαι, αἱ καθιστώσαι τὸ σχολεῖον κέντρον ἀληθοῦς μορφώσεως, σχολεῖον ἀγωγῆς, ἐκκληροῦν τὸν προορισμόν του.

Ἦρχε καὶ μία ὁμὰς μαθητῶν ἄνευ κηδεμόνων. Ἦσαν οὗτοι παιδιὰ, ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καταγόμενα, ἀάμπτωχα καὶ ἀπροστάτευτα, ἐνοικιάζοντα δωμάτια ἐλεεινὰ καὶ διαιτώμενα ἀνθυγιεινότερα, ἔχοντα ὅμως ζωηρὸν τὸν πόθον τῆς σπουδῆς. Τὴν ζωὴν τῶν ἄνευ κηδεμόνος τούτων μαθητῶν παρεχόλουθοῦμεν, ἐπισκεπτόμενοι αὐτοὺς κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸ δωμάτιόν των, συμβουλευόντες, ἐνισχύοντες τὴν ψυχὴν των, ἀποτρέποντες ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ παρηγοροῦντες διὰ τὰ δεινὰ, ἅτινα ὑφίσταντο μακρὰν τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ τῆς οἰκογενείας των. Ἐμεριμῶμεν διὰ τοὺς ἀσθενοῦντας μαθητὰς, ἐπισκεπτόμενοι καὶ συντροφεύοντες αὐτοὺς, παρέχοντες πᾶσαν δυνατὴν ἐνίσχυσιν, εὐρίσκοντες δὲ εἰς τὸ ὅλον ἔργον ἡμῶν τὴν ἐκπλήρωσιν καθήκοντος θείου καὶ ἀνθρωπίνου. Τὰ ἐκ τῶν σχέσεών μας τούτων συμπεράσματα, ἀναγόμενα πάντοτε εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς, συνεζητοῦμεν κατὰ τὰς συνεδριάσεις διὰ τοὺς γνωστοὺς σκοποὺς. Ταῦτα ἐβόηθησαν ἡμᾶς εἰς τὸν καταρτισμὸν ἀτομικῶν δελτίων, ἅτινα ἐφηρμόσαμεν οὐχὶ διὰ τὸ σύνολον, ἀλλὰ διὰ τινὰς τῶν μαθητῶν, παρουσιάζοντας φαινόμενα ἄξια ἰδιαιτέρας παρακολουθήσεως.

Οὕτω συνεργαζόμενοι τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν καὶ τοῦ διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων, κατωρθώσαμεν, ὥστε νὰ κινώμεθα πάντες ὑπὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν.

2.— Η ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Εἰς καθεστῶς, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐδραιωμένον, πᾶσα ἐφαρμογὴ νέας ἀρχῆς, νέου τρόπου ζωῆς, ἀπαιτεῖ λεπτότητα καὶ προσοχὴν, περισκεψιν, θάρρος, ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονήν.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νέου Σχολείου εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Δράμας καὶ τὰ Πρότυπα δημοτικὰ σχολεῖά του παρουσίαζε τὰ συνήθη βεβαίως κωλύματα εἰς πᾶσαν νέαν ἐφαρμογὴν, ἀλλ' εἰς βαθμὸν μεγαλύτερον. Διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐστερούμεθα τῶν μέσων ἐκείνων, ἅτινα ἡ ἐφαρμογὴ τῆς νέας μεθόδου ἀπήτει, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ πλεῖστον τῶν μαθητῶν, ὡς προερχομένων ἐκ τοῦ Ἑθνικοῦ Οἰκοτροφείου, μολοντί ἐξαιρέτων κατὰ τε τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν, παρουσίαζον τὰ ἐλαττώματα παιδιῶν, τὰ ὁποῖα ἐμεγάλωσαν ἄνευ τῆς στοργῆς τῶν γονέων, ἄνευ τῆς σκέπης καὶ τῆς θαλπωρῆς τῆς οἰκογενείας. Ἰδέαι ἀντιπατριωτικαὶ εἶχον εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν των, αἱ δὲ περὶ ἀγαθοῦ καὶ ἠθικῆς ἰδέαι στρωμάτων τινῶν τοῦ περιβάλλοντος, ἐλάχιστα ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰς ὑψηλὰς τοῦ Ἑλληνος ἀρχάς, ἔσχον κακὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν τρυφερὰν ψυχὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων, τῶν μελλόντων διδασκάλων τοῦ Ἑθνους. Εὐνόητον εἶναι ὅποιος ἀγὼν ἀπρτεῖτο, ὁποῖα ἐργασία καὶ προσπάθεια διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐκ τῶν ἀντιξῶν τούτων καταστάσεων παρουσιαζομένων ἐμποδίων καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν πυρὴνων ἠθικῶν τὴν ψυχὴν, ἀκμαίων τὸ φρόνημα καὶ κατὰ πάντα Ἑλλήνων τὴν σύνθεσιν.

Δίδοντες εἰς τοὺς μαθητὰς μας ἐλευθερίαν πνευματικῆς ἐνεργείας, κατεβάλομεν μεγάλας προσπάθειας πρὸς κατάπνιξιν τοῦ δουλικοῦ των φρονήματος—μεγίστου κωλύματος διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, ἀποτελέσματος καὶ τούτου τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου των—καὶ μόρφωσιν εὐγενοῦς καὶ Ἑλληνοπρεποῦς συμπεριφορᾶς, μόρφωσιν μιᾶς εὐλαβοῦς συνειδήσεως καὶ ἐλευθέρως σκέψεως εἰς τὸ συζητεῖν ἐπιστημονικῶς, εἰς τὸ συνεργάζεσθαι καὶ εἰς τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς των εἰς ὄντότητα, δυνάμεν νὰ δράσῃ ἐλευθέρως καὶ ἠθικῶς κατὰ τε τὴν σχολικὴν ζω-

ἦν καὶ κατὰ τὸν μετέπειτα διδασκαλικὸν των ἐν τῇ κοινωνίᾳ βίον.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰς τοὺς μαθητὰς μας χορηγηθείσης ἐλευθέρως πνευματικῆς ἐνεργείας δὲν ἐβράδυνον νὰ φανοῦν. Ἡ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ σχολικοῦ ἔτους παρατηρηθεῖσα καὶ κατάπληξιν προξενήσασα ἀμέλεια καὶ χαύνωσις τῶν μαθητῶν παρεμέρισε δώσασα τὴν θέσιν τῆς εἰς μίαν ἀξιοθαύμαστον ἐνεργητικότητα, ἥτις ἀφύπνισε τὰς κοιμωμένας θαυμασίας πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς αὐτῶν ἱκανότητας. Διὰ τῆς νέας μεθόδου, δι' ἧς ἐκινήθη ἡ αὐτενέργεια τῶν μαθητῶν, ἐδημιουργήθη μία παλαίστρα ἀληθινῆς δράσεως καὶ ἐνεργητικότητος εἰς πάσας αὐτῆς τὰς ὀψεις.

Ὡς εἰκὸς, ἡ διδασκαλία δὲν ἐγένετο ἀπὸ καθέδρας, ἀλλ' ὥς εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ παρόντος ἔργου ἀνεπτύξαμεν, ἐν συζητήσῃ ἐξελέγετο τὸ θέμα, ὅπερ θὰ προητοίμαζον οἱ μαθηταί, καὶ χάριν τῆς προπαρασκευῆς των αὐτῆς διενέμοντο καὶ τὰ ἀνάλογα βιβλία. Τὴν ὕλην ταύτην μετὰ τὴν προπαρασκευὴν τῶν μαθητῶν ἐπεξεργαζόμεθα εἰς τὸ σχολεῖον καθ' ὧρας ὥρισμένας ἐν συζητήσεσι, ἐπὶ ἀποριῶν, τὰς ὁποίας προέβαλλον οὗτοι καὶ τὰς ὁποίας ἐδημιουργεῖ ἡ ἰδιαιτέρα, ὥς εἵπομεν σπουδὴ αὐτῶν. Καθ' ἑβδομάδα, κατὰ δεκαπενθήμερον, κατὰ μῆνα ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς tests, ἐπὶ τῆς ἐπεξεργασθείσης ὕλης συνήθως. Οἱ σκοποὶ τῶν tests, διάφοροι, μᾶς ἐδίδον τὰς εὐκαιρίας κατὰ τὴν διόρθωσιν νὰ εἰσδύωμεν βαθύτερον εἰς τὴν ψυχὴν των, νὰ γνωρίζωμεν καλύτερον τὴν νόησιν των, νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν μνήμην των τὰ διδαχθέντα, νὰ ἐξάρωμεν τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς ὕλης κλπ. Ἡ συζήτησις κατὰ τὴν διόρθωσιν τούτων ἤγαγε τοὺς μαθητὰς εἰς δημιουργίαν διαφόρων προβλημάτων καὶ ὥθει τούτους εἰς βαθυτέραν ἀκρόμῃ ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης καὶ τελειότεραν συστηματοποίησιν αὐτῆς.

Εἰς τὰ δημιουργούμενα ταῦτα προβλήματα προσετίθεντο καὶ ἄλλα, τὰ ἐκ τῶν πρακτικῶν διδασκαλιῶν τῶν δοκίμων, τὰς ὁποίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑποδειγματικῶν διδασκαλιῶν ἐνῆργουν, τὰ ἐκ τοῦ πειραματισμοῦ καὶ τῆς παρακολουθήσεως τῶν κριτικῶν προκίπτοντα, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ἐπεζήτουν μόνοι, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τοὺς πρώτους μῆνας νὰ παρακολου-

θοῦν, νὰ διδάσκουν καὶ νὰ διδάσκωνται ἱκανοποιητικώτατα, ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου. Οὕτω μόνοι τῶν οἱ τελειόφοιτοι ἐσυστηματοποίησαν, ἐκ τῆς λύσεως τῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων προτεινομένων ἀπείρων προβλημάτων, σύστημα ἐργασίας, ἐξαχθὲν ἐκ τοῦ πειραματισμοῦ καὶ τῆς ἰδικῆς τῶν ἐφαρμογῆς. Διὰ δὲ τὴν συζήτησιν καὶ λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων, ἅτινα ἦσαν θεμελιώδους σημασίας ζητήματα, φύσεως παιδαγωγικῆς, ψυχολογικῆς, διδακτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς, καθιερώθησαν ἰδιαίτεροι συνεδριάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ σύλλογος τῶν διδασκόντων καθηγητῶν καὶ δημοδιδασκάλων. Τοιαῦτα προβλήματα, ἀναγόμενα ἰδίως εἰς τὴν μέθοδον τοῦ Σχολείου Ἐργασίας καὶ ἐκ τῆς πράξεως αὐθορμήτως ἐξαγγελλόμενα, ἦσαν:

α'. Εἶναι δυνατόν νὰ κατορθώσωμεν, ὥστε οἱ μαθηταὶ μας ν' ἀγαπήσουν τὰς σπουδὰς καὶ ἡμᾶς καὶ πῶς;

β'. Εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκλογή τῶν εἰδυῶν μαθητῶν καὶ ὁ χωρισμὸς αὐτῶν κατὰ ψυχολογικοὺς τύπους καὶ πῶς;

γ'. Διὰ τί τέκνα τῶν αὐτῶν γονέων, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι τυγχάνουν καὶ τῆς αὐτῆς ἀγωγῆς, διαφέρουν κατὰ τὸν χαρακτῆρα;

δ'. Πῶς δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὰ ἰδεώδη τῶν μαθητῶν μας;

ε'. Πῶς θὰ ἀσκήσωμεν τὴν βούλησιν τῶν μαθητῶν μας;

στ'. Ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσεως καὶ ποία εἶναι αὕτη;

ζ'. Πῶς πρέπει νὰ γραφῇ ἓν βιβλίον διὰ νὰ προκαλῇ τῶν μαθητῶν τὴν αὐτενέργειαν;

η'. Τί πρέπει νὰ κόμνη ἓνας διδάσκαλος διὰ νὰ ἐπιδράσῃ ἠθικῶς εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου του;

θ'. Ἐὰν, διδάσκων εἰς τι σχολεῖον, βεβαιωθῇ, ὅτι τὰ ἐλαττώματα τοῦ Διευθυντοῦ, οἷον ἡ ἀσέβειά του, ἡ ὀκνηρία του, ἐπιδρῶν κακῶς ἐπὶ τοὺς μαθητὰς, τί πρέπει νὰ κάμῃ τότε;

ι'. Πῶς προῆλθεν ἡ θεωρία τοῦ πραγματισμοῦ, τίνες αἱ ἀρχαὶ του καὶ τί ἐπιδιώκει οὗτος;

ια'. Εἰς τί πρέπει νὰ προσέχῃ περισσότερο ἢ ἀγωγή εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ γνωστικοῦ, τοῦ συναισθηματικοῦ ἢ τοῦ βουλητικοῦ;

ιβ'. Πῶς θὰ κατορθωθῇ, ὥστε ὁ ἐπιπόλαιος μαθητὴς νὰ γίνῃ
θεικὸς καὶ ὁ ἄβουλος ν' ἀποκτήσῃ βούλησιν;

ιγ'. Εἶναι ἀπαραίτητος ἡ μελέτη τῆς Ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ;

ιδ'. Δὲν ἡστόχησε ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις σήμερον, ἐφ'
ὅσον δὲν προηγήθη μόρφωσις τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ;

ιε'. Δύνανται τὰ ἡμισεῖς ὥρας μαθήματα νὰ εἶναι περισσότε-
ρον καρποφόρα ἀπὸ τὰ ὥρια;

ιστ'. Ἡ θρησκευτικὴ ἢ ἡ ἠθικὴ ἐξέλιξις εἶναι ταχύτερα εἰς τὸν παῖδα;

ιζ'. Εἰς συνεχεῖς ἡμέρας ἢ ὅχι πρέπει νὰ διδάσκεται μάθημα,
διδασκόμενον δις καὶ τρίς τῆς ἐβδομάδος;

ιη'. Μήπως ἀδικηται ὁ μαθητὴς ἂν μείνῃ στάσιμος, ἔνεκα ἐ-
νὸς μόνου μαθήματος, ὅπερ δὲν ἀγαπᾷ; Τίνα τὰ προτεινόμενα μέ-
τρα διὰ τὴν καλυτέραν λύσιν τοῦ προβλήματος;

ιθ'. Πρέπει ὁ μαθητὴς ν' ἀλλάσῃ θέσιν εἰς τὰ θρανία;

κ'. Ἔχει ἀξίαν ὁ χρόνος διὰ τὸν μαθητὴν; κ. τ. λ.

Πληθὺς τοιούτων προβλημάτων παρουσιάζοντο καθ' ἑκάστην
καὶ ἐλύοντο ἐν συζητήσεσιν ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν, συμπари-
σταμένων βεβαίως καὶ ἡμῶν καὶ βοηθούτων καταλλήλως.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει, ὅτι πρὸς τὴν λοιπὴν ἐρευνητικὴν καὶ πει-
ραματικὴν ἐργασίαν τῶν τελειοφοίτων, ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθοῦν
αὗτοι καὶ μὲ ἰδιαιτέρα θέματα, ἀναλόγως τῆς κλίσεως, ἣν ἕκα-
στος εἶχε, συνεσχέφθημεν καὶ ἀπεφασίσασμεν μετ' αὐτῶν, ὅτι πρέ-
πει παραλλήλως πρὸς τὴν προφορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων
τῶν, αἵτινα ἦσαν ἡμερήσια, ἐβδομαδιαῖα, δεκαπενθήμερα καὶ μη-
νιαῖα, νὰ παρουσιάζουν τοιαῦτα καὶ γριπτιῶς. Διὰ τοῦτο ἀνα-
λαμβάνοντες θέματα τῆς ἐκλογῆς των, ἐπραγματεύοντο αὐτὰ γρα-
πτῶς, ὅλως ἐλευθέρως, ἐπὶ χρόνον καθοριζόμενον κατὰ βούλη-
σιν, μὲ βοηθήματα τὰ ἀνάλογα βιβλία. Διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν
θεμάτων των αὐτῶν ἐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσουν
ἰδιαίτερας ὥρας συνεργασίας κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα τοῦ
Β' ἑξαμήνου, ὅπότε ὠρίσαμεν μετ' αὐτῶν καὶ ὥρας βιβλιοθή-
κης, καθ' αἷς εἰργάζοντο ἐντὸς μιᾶς αἰθούσης μὲ τὸν διευθυντὴν
παρόντα καὶ βοηθόν των.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐργασίας ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐχάριστον εἰς
αὐτοὺς, ἡ δ' ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια εὐνόητος. Οὕτως οἱ δόκιμοι εὐ-

ρισκον μόνοι τὶ πρέπει νὰ κάμνουν, εὗρισκον μόνοι τὸ ὀρθόν, ἐνίσχουν τὴν βούλησίν των, τὴν αὐτοπεποιθισίν των, ἡγάπων τὸ σχολεῖον, τὸ βιβλίον, συνείθιζον ἐλευθέρως νὰ ἐκδηλώνουν τὰς σκέψεις των ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων, αἷς ἔκαμνον, συνησιάνοντο βαθέως τὴν ἀξίαν τῆς αὐτενεργοῦ τελειώσεως τοῦ ἔργου των. Ἡ αὐτενεργεῖα των αὕτη ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἐγώ των, ἡ δὲ ἐργασία των ἦτο ἔκφρασις αὐτοῦ τοῦ ἐγώ των, ὅπερ διαρκῶς ἐμορφοῦτο ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἰδίας των ἐργασίας. Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐργασία ἔδωκεν ὄρεξιν πρὸς σπουδὴν καὶ εἰς τοὺς ἀμελεστέρους ἀκόμη. Μετὰ τὸ πέραν τῆς ἐργασίας των, τὰ θέματά των ἀνεπτύσσοντο ὑπὸ τῶν ἰδίων κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἐνώπιον τῶν συμμαθητῶν των καὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐπηκολούθει κριτική. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων παρακολουθεῖ ἀπαραιτήτως τὴν ἐργασίαν τῶν δοκίμων, πάντοτε δὲ εὐχαρίστως παρίστατο καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς συζητήσεις.

Ἐὰν ἦτο δυνατόν τὰ θέματα ταῦτα τῶν μαθητῶν μας νὰ ἐκδοθοῦν εἰς βιβλίον, θὰ ἔβλεπέ τις εἰς αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐλευθέρως πνευματικῆς ἐνεργείας των, ὡς ἀκριβῶς ἔχουν. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν τοὺς τίτλους μόνον τινῶν ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς εἴπομεν, μόνοι ἐξέλεξαν, καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου:

1) Ἡ Παιδαγωγικὴ τοῦ Herbart, τοῦ Dewey, τοῦ Kerchensteiner καὶ αἱ διαφοραὶ αὐτῶν.

2) Πῶς θὰ γνωρίσωμε τὸ παιδί;

3) Τὶ εἶναι ἠθικὸς χαρακτήρ καὶ πῶς μορφώνεται οὗτος;

4) Ἐμφυτεῖς προδιαθέσεις καὶ ἀγωγή.

5) Ἡ σχέσις σχολείου καὶ κοινωνίας.

6) Ἡ Χειροτεχνία ὡς κέντρον τῆς σχολικῆς ζωῆς.

7) Μαθητὴς καὶ Σχολικὴ Κοινότης.

8) Ἡ βαθμολογία διὰ τῶν tests καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ βαθμολογία.

9) Πῶς ἐννοητέα ἡ προσωπικότης τοῦ δασκάλου.

10) Τίνες αἱ δυσκολίαι διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Νέου Σχολείου.

11) Ἡ Δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἀξία της γιὰ τὸ παιδί.

12) Ποῖαι αἱ ἀρχαὶ τοῦ συστήματος τῆς Montessori.

- 13) Πῶς ἐννοητέα ἡ αὐτενέργεια.
- 14) Ἐπιδρῶν περισσότερο εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ ἢ δι' εἰκόνων διδασκαλία;
- 15) Τίνα τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ Σχολείου Ἑργασίας;
- 16) Τίς ἡ σημασία τῶν ἐλευθέρων ἀπογευμάτων;
- 17) Ἀτομικαὶ διαφοραὶ τῶν παιδῶν καὶ ἡ σημασία τούτων διὰ τὸν διδάσκαλον.
- 18) Πῶς πρέπει νὰ συνεδριάζῃ ὁ Σύλλογος ἐνὸς σχολείου.
- 19) Τίνα χαρακτῆρα πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ παιδεία.
- 20) Ὁ κινηματογράφος καὶ ἡ διδασκαλία.
- 21) Αὐθόρμητες δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ.
- 22) Ἡ σχέσις σώματος καὶ ψυχῆς.
- 23) Σχέσις ἡθικῆς καὶ ἀγωγῆς.
- 24) Ἡ καταναγκαστικὴ πειθαρχία.
- 25) Ποῖον τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου κατὰ τὸ θέρος.
- 26) Τὸ σχολεῖο στὸ ὑπαιθρο.
- 27) Σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ μεταβολαὶ στὴν ἡβη.
- 28) Τὸ παιδί καὶ ἡ ἀδύνατη νόησις.
- 29) Ἐλευθερία καὶ πειθαρχία στὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν.
- 30) Σχέσις τοῦ ἐφήβου πρὸς τὴν ἡθικὴν.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὠφελειῶν τῶν μαθητῶν ἐκ τῆς ἐργασίας των ταύτης, ἡσχοῦντο οὗτοι καὶ εἰς τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκφράσεως, εἰς τὸ φυσικὸν τοῦ ὕψους, τὰ σχήματα τοῦ λόγου, τὸν τρόπον τῆς διηγήσεως κ. λ. π. Ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ὠθησις εἰς τὴν ἀγάπην τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ βιβλίου διὰ τῆς ἀναγνώσεως διαφόρων ἐργῶν σοβαρῶν, ἐπιστημονικῶν. Ἀπασχολημένοι οὕτως, ἀπείχον τῶν ἀναγνωσμάτων ἐκείνων, ἅτινα οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἐπιδιώκουν ἢ νὰ μολύνουν τὸ πνεῦμα καὶ νὰ ἐρεθίζουν τὴν σάρκα. Αἱ οἰκονομίαι των διετίθεντο εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαιούντων αὐτοῖς βιβλίων, βοηθητικῶν εἰς τὸ ἔργον των, γενομένης οὕτω τῆς ἀπαρχῆς σχηματισμοῦ μικρᾶς βιβλιοθήκης ἐπιστημονικῆς. Ἡ δὲ ἐργασία των δὲν ἦτο ἀντιγραφὴ δουλική, διότι ὑπέκειτο εἰς τὸν ἔλεγχον ὅλης τῆς τάξεως, ὑπεχρεοῦντο δὲ οἱ γράφοντες ν' ἀναφέρουν τὰ βιβλία, τοὺς συγγραφεῖς, ἀκόμη καὶ τὰς σελίδας, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς βοήθημά των.

Ἐνήργουν οἱ μαθηταὶ ἄνευ ἐπιβολῆς τινος, διότι ἡ θ ε λ ο ν.
Ἦσαν αὐτοὶ οἱ δημιουργοὶ τῆς ἐργασίας των, τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ
τέλους τῆς, ἐπὶ σχεδιαγράμματος, τὸ ὅποιον μόνοι ἐχάρασσον, μό-
νοι μετέβαλλον, μόνοι ἐτελειοποιοῦν μὲ παρορμήσεις καὶ αἰτία ἰ-
δικά των. Εἰργάζοντο ὅσον ἤθελον καὶ ὅταν ἤθελον, χωρὶς νὰ
ἐμποδίζηται ἡ κυρία ἐργασία τοῦ σχολείου των, ἡ ὑπὸ τοῦ ἀναλυ-
τικοῦ προγράμματος ὑπαγορευομένη. Φόβος ὑπερκοπώσεως δὲν
ὑπῆρχε, διότι ἀνελάμβανον ἐργασίαν ὅσοι ἤθελον καὶ παροουσί-
αζον ταύτην, ὅταν ἤθελον. Ἐδοκίμαζον, ἠρεύνων, ἐπειραματί-
ζοντο, μέχρις οὗ εὗρουν τὴν καλλιτέραν ὁδὸν τῆς σκέψεως. Ἐδι-
δάχθησαν νὰ μὴ σπεύδουν σκεπτόμενοι, νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνουν
τὰ αὐτὰ, νὰ ἀναγνωρίζουν τὰ σφάλματά των, νὰ πολεμοῦν τὸν
ἐγωϊσμόν, νὰ ἄγωνται αὐτοελεγχόμενοι εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην.
Ἀνεπτύσσετο ἡ κοινωνικὴ των συνείδησις, διότι ἔβλεπον, ὅτι ἡ
ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου παρασκευαζομένη ἐργασία παρεδίδοτο εἰς τὸ
σύνολον τῆς τάξεως, ὅτι αἱ δυνάμεις, αἷς κατέβαλλον, ἦσαν θυσία
οὐ μόνον χάριν ἑαυτῶν, ἀλλὰ χάριν τοῦ συνόλου τῆς τάξεως. Τι-
νὰ τῶν θεμάτων των ἀνεπτύσσον καθ' ὁμάδας ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν τρόπον εἰργάζοντο οἱ μαθηταὶ καὶ τῶν
ἄλλων τάξεων τοῦ Πενταταξίου καὶ Ἑξαταξίου Διδασκαλείου. Ἐ-
γραψαν καὶ οὗτοι μικρὰς πραγματείας, μὲ θέματα τῆς ἐκλογῆς
των, ἀναγνωσθείσας ἐνώπιον τῶν συμμαθητῶν των, τοῦ ἐπόπτου
καθηγητοῦ τῆς τάξεως καὶ ἡμῶν (τῶν λοιπῶν καθηγητῶν καὶ δι-
δασκάλων προσκαλουμένων μὲν, ἀλλὰ παρακολουθούντων κατὰ
βούλησιν) καὶ κριθείσας ὁμοίως, ὥς εἶναι αἱ ἑξῆς:

- 1) Ὁ Πεσταλότσι καὶ τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον του.
- 2) Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Μυθολογία.
- 3) Ἡ κοινωνία.
- 4) Ὁ Σπένσερ καὶ ἡ ζωὴ του.
- 5) Ἀξίζει ἡ ζωή;
- 6) Ἡ σημασία τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων.
- 7) Περὶ φιλίας.
- 8) Ἡ κοσμογονία καὶ οἱ πλανῆται.
- 9) Ὁ Κρυστάλλης καὶ τὰ ἔργα του κ. λ. π.

Οὕτως ἐργαζόμενοι καὶ πειραματιζόμενοι καθ' ὅλον τὸ σχολικόν

ἔτος οἱ μαθηταί μας, προέβησαν ὀλίγον πρὸ τῆς λήξεως αὐτοῦ εἰς συστηματοποίησιν τῆς ὕλης, τῆς Εἰδικῆς Διδακτικῆς μόνοι. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐγένετο ἡ συστηματοποίησις τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἄλλου κύκλου τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων, Γεν. Διδακτικῆς, Γεν. Παιδαγωγικῆς, καὶ Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς, αὐτοὶ δὲ οἱ μαθηταὶ ἄφ' ἑαυτῶν καὶ εἰς σχεδιάγραμμα ἐν εἵδει δένδρου παρουσίασαν ἕκαστον μάθημα τοῦ παιδαγωγικοῦ κύκλου μὲ τὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις αὐτοῦ.

Οἱ τελειόφοιτοι παρεκάλεσαν ἡμᾶς κατ' ἐπανάληψιν, ὅπως παραστοῦν καὶ οὗτοι εἰς τὸ Παιδαγωγικὸν Συνέδριον τῶν (δημ)λων Δράμας, ἡ δὲ Κοινότης των δι' ἐγγράφου ἐζήτησε τοῦτο ἀπὸ τὸν κ. Ἐπιθεωρητὴν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὅστις εὐγενῶς ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν. Τόση ἦτο ἡ αὐτοπεποίθησις των, ὥστε ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβουν μέρος καὶ εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ Συνεδρίου, ζητήσαντες πρὸς τοῦτο τὴν ἄδειαν τῆς διευθύνσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν ἐπετρέψαμεν, δι' εὐνοήτους λόγους.

Ὅσον εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ πείραμα ἐδημιούργησε τὴν Παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς διαφόρους μεθόδους τῆς διδακτικῆς τέχνης, τόσον εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ παντοῖος πειραματισμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου ἐδημιούργησεν αὐτοὺς ἀξίους ἐρευνητὰς τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ἔμελλον νὰ ἐπιδοθοῦν.

Ἡ ὅλη δὲ αὐτῶν σπουδὴ καὶ πρόοδος προάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἀντίληψιν νὰ εἴπωμεν: Ἐδιδάχθησαν παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξαν ἡμᾶς.

3.—ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Α'. ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΡΓΑ ΤΩΝ

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς ἐνεργείας τῶν μαθητῶν ἐξεδηλώθησαν πλήρως ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ θεσμοῦ τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ ἔτους δὲν ἔλειψαν αἱ εὐκαιρίαι καὶ αἱ ἀφορμαὶ πρὸς σύμπηξιν τῶν διαφόρων τάξεων εἰς κοινότητας καὶ παροχὴν βαθμηδὸν τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς μαθητὰς πρὸς αὐτοδιοίκησιν. Οὕτω βαθμηδὸν, τῷ χρόνῳ προϋόντι, ἐσχηματίσθησαν ἑξ Μαθητικαὶ Κοινότητες μὲ ἐπόπτην εἰς ἑκάστην ἀνὰ ἓνα τῶν κ. κ. καθηγητῶν καὶ μία ἡ τῶν θηλέων μὲ ἐπόπτην τῆς τὸν διευθυντὴν, ἡ πρότυπος διὰ τὰς ἄλλας ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς.

Ἡ ἴδρυσις τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων κατέπληξεν ἡμᾶς ὡς πρὸς τὰ ἔργα τῶν. Κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἰδίᾳ ἀπογεύματα παρουσίασαν ἓνα μέγαν ὄγκον ἐργασίας, προελθούσης ἀπὸ αὐτοῦς τούτους τοὺς μαθητὰς, οἵτινες μόνοι ἐξέλεγον τὰ ἔργα τῶν. Διὰ τὰ δώσωμεν μίαν μικρὰν εἰκόνα τῆς λειτουργίας τῶν Κοινοτήτων, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰς ἐργασίας τῶν μιᾶς περιόδου, ὡς αὐταὶ ὥρισαν αὐτάς.

Ἐκάστην Δευτέραν αἱ ἑπτὰ Μαθητικαὶ Κοινότητες, συνεδριάζουσαι μετὰ τῶν ἐποπτῶν τῶν, ἐκανόνιζον τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου ἔργα τῶν διὰ μίαν ἑβδομάδα. Τὴν Τρίτην ἐδίδοντο μαθητικαὶ διαλέξεις ἐπὶ θεμάτων, ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν μαθητῶν, αἵτινες προηγουμένως ἐκρίνοντο ὑπὸ μαθητῶν, οὓς ἑκάστη Κοινότης ὥριζεν, ἐνεκρίνοντο δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἐπόπτου καθηγητοῦ καὶ τοῦ διευθυντοῦ. Τὰς διαλέξεις ταύτας ἐπηκολούθει κριτικὴ μὲ γνώμας ἐλευθέρας ὅλων τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος. Οὕτως εἰς τὰς ἑπτὰ Μαθητικὰς Κοινότητας ἑκάστην Τρίτην ἐδίδοντο ἑπτὰ διαλέξεις, πολλάκις δὲ καὶ ὀγδόη, γενικὴ

δι' ὅλας τὰς Κοινότητας, εἰς ἣν προσεκαλεῖτο καὶ ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν καὶ δημοδιδασκάλων, οἵτινες κατὰ τὰς κριτικὰς μετεῖχον τῆς συζητήσεως προκαλούμενοι ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Τὰ θέματα τῶν διαλέξεων ἀνεφέροντο εἰς τὰ διάφορα ἔργα τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων, εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν πρὸς τὸ σχολεῖον, πρὸς τὴν κοινωνίαν, οἰκογένειαν, θρησκείαν, πατρίδα, εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ διδασκάλου, ἐνίοτε δὲ ἦσαν ἀνάπτυξις ἐνὸς πατριωτικοῦ ῥητοῦ. Ἐκάστην Τετάρτην ὅλαι αἱ Κοινότητες ἡσυχολοῦντο καθ' ὁμάδας εἰς τὰ διάφορα τμήματα τοῦ μεγάλου μας σχολικοῦ κήπου, κατευθυνόμεναι εἰς τὰς ἐργασίας τῶν ὑπὸ τοῦ Γεωπόνου τοῦ σχολείου, τὸν ὁποῖον προσεκάλουν ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ἀνεξαρτήτως τῆς ἄλλης ἀσχολίας τῶν εἰς τὸν σχολικὸν κήπον κατὰ τὸ μάθημα τῆς Γεωπονίας, συμφώνως τῷ ἀναλυτικῷ προγράμματι. Συμφώνως πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας κλίσεις τῶν ἡσυχολοῦντο εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς κηπουρικῆς, ἄλλοι εἰς τὴν ἀνθοκομίαν, ἄλλοι εἰς τὴν δενδροκομίαν, ἄλλοι εἰς τὰ λαχανικά, εἰς τὴν ἀμπελοργίαν, καπνοκαλλιέργειαν κ. λ. π. Κατὰ Πέμπτην ὁλόκληρον τὸ Διδασκαλεῖον ἡσυχολοῖτο εἰς κοινὴν Γυμναστικὴν καὶ εἰς τὰ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Γυμναστοῦ, ἐπίσης προσκαλουμένου, ὥστε κατὰ τὸν χρόνον τῶν Γυμναστικῶν ἐπιδείξεων εἰς οὐδεμίαν πρόσθετον κόπωσιν ὑπεβάλλοντο. Τὴν Παρασκευὴν ἐπεσκέπτοντο καθ' ὁμάδας, συνοδευόμενοι τῇ παρακλήσει τῶν ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τὰ διάφορα ἰδρύματα τῆς πόλεως, φιλανθρωπικά, βιομηχανικά, ναοὺς κ. λ. π. Κατὰ Σάββατον δὲ ἡ μὲν Μαθητικὴ Κοινότης τῶν τελειοφοίτων παρηκολούθει τὰς ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας καὶ κριτικὰς ἢ διαλέξεις τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, αἵτινες ἐδίδοντο ἐν τῷ Διδασκαλεῖῳ ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως, τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ γενικῶς τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου αὐτῆς, αἱ δὲ λοιπαὶ ἡσυχολοῦντο εἰς τὴν συστηματοποίησιν τῆς ὕλης τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑβδομάδος διδαχθέντων μαθημάτων. Τὰς Κυριακὰς αἱ Κοινότητες εἶχον ὁρίσει τὸν ἐκκλησιασμόν.

Ὡς εἵπομεν, ταῦτα εἶναι ἔργα μιᾶς περιόδου κατὰ τὰς θελήσεις καὶ ἀποφάσεις τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι συνεδριάζουσαι ὁσάκις ἤθελον, μετέβαλλον τὸ πρόγραμμα

τῆς ἐργασίας των ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων ἀναγκῶν. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων διὰ πάντα σχεδὸν τὰ μαθήματα ἐμερίμων καὶ ἠϋθύνοντο οἱ μαθηταί. Ἡ καθαριότης ὑπῆρξε τοῦ λοιποῦ μέριμνα τῶν μαθητῶν, καθὼς καὶ ἡ ὑγεία των. Αὐτοὶ μόνοι κατανοήσαντες τὴν ἀξίαν τῆς ὑγείας, περιεφρούρουν ταύτην, μεριμνῶντες περὶ ἀλλήλων, φροντίζοντες διὰ τὴν καθαριότητα τοῦ σχολείου, τῆς αἰθούσης, τοῦ σώματος, τῶν ἐνδυμάτων. Ἐμετρίασαν τὴν μέχρις ἐξαντλήσεως καὶ κινδύνου τῆς ὑγείας των ὑπερβολικὴν ἐπίδοσιν των εἰς τὸν ἀθλητισμὸν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνέβαινε κατὰ τὰ προηγουμένα ἔτη. Προέβησαν δὲ καὶ εἰς τὴν ἰδρυσιν ὁμάδων Ε.Σ.Ν, τὴν ἰδρυσιν φαρμακείου κ. λ. π., ἐφρόντισαν διὰ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν ἐξυγίανσιν τοῦ περὶ τὸ Διδασκαλεῖον χώρου, ἔργον δὲ τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀναδάσωσης τοῦ πλείστου μέρους τοῦ λόφου τοῦ Κορυλόβου, τοῦ παρὰ τὸ Διδασκαλεῖον, γεγονός, τὸ ὁποῖον προὐκάλεσε τὰ πρὸς αὐτοὺς συγχαρητήρια τοῦ κ. Δημάρχου, τοῦ Στρατηγοῦ τῆς Μεραρχίας Δράμας καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν ἐφημερίδων.

Ἡ ἰδρυσις βιβλιοθήκης ὑπῆρξεν ἐπίσης ἔργον τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἡ ἀνάγκη τῆς σπουδῆς ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδέαν τοῦ σχηματισμοῦ κοινῆς δι' ἐκάστην κοινότητα βιβλιοθήκης. Ἡ ἐξεύρεσις πόρων ἀπησχόλησεν αὐτοὺς ἐπὶ πολὺ, δεδομένου, ὅτι οὐδὲ σχολικὸν ταμεῖον ὑπῆρχε. Τέλος διαβήματα πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου πρὸς παροχὴν πιστώσεως, οἰκιοθελεῖς εἰσφοραὶ τῶν εὐπορούντων ἐξωτερικῶν μαθητῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τοῦ συλλόγου, πρὸς ἐνθάρρυνσιν κυρίως, βραδύτερον δὲ καὶ ἡ διοργάνωσις ἑορτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐπραγματοποίησαν τὸν σχηματισμὸν μικρᾶς βιβλιοθήκης δι' ἐκάστην Κοινότητα, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντοτε τοῦ μεγαλυτέρου πλουτισμοῦ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι. Αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες ὥρισαν ὥρας βιβλιοθήκης, καθ' ἃς συνειργάζοντο ἐντὸς μιᾶς αἰθούσης καθ' ὁμάδας ἐναλλασσομένας, κατὰ τὰς ἐσπερινὰς ἰδίᾳ ὥρας, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν πάντοτε τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἐκ περιτροπῆς. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη των ἦτο πολὺ πτωχὴ, ὥστε μετεχειρίζοντο κατὰ τὴν ὥ-

ραν τῆς μελέτης των καὶ ξένα βιβλία, τὰ ὁποῖα πολὺ εὐχαρίστως ἐδάνειζον εἰς αὐτοὺς εἴτε ὁ σύλλογος, εἴτε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Διδασκαλείου, ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου, εἴτε καὶ ἄλλα πρόσωπα.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων τρόπων τῆς ἐργασίας καὶ αἱ ὥραι αὐταὶ τῆς βιβλιοθήκης συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ γνωρίσωμεν περισσότερον τοὺς μαθητάς μας, τὰς κλίσεις ἐκάστου εἰς τὰ εἶδη τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν εἰς ὀρισμένον χρόνον, τὴν ἀνωτερότητα τοῦ ἑνὸς καὶ κατωτερότητα τοῦ ἄλλου κατὰ τὴν συνεργασίαν των, τὴν κατ' ἀνάγκην μελέτην τινῶν πρὸς προπαρασκευὴν τῶν μαθημάτων των καὶ τὸ ἅπληστον τῆς σπουδῆς ἄλλων, τὴν νευρικότητα, τὴν ἐπιπολαιότητα, τὴν ὑποχωρητικότητα, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ὑποκρισίαν, τὴν ζηλοτυπίαν, τὸν ἐγωϊσμόν, τὰς ἱκανόνητας καὶ ἐν γένει τὸν χαρακτῆρα ἑνὸς ἐκάστου τῶν μαθητῶν μας.

Αἱ ἀνάγκαι τῶν Κοινοτήτων καὶ αἱ διάφοροι σχέσεις αὐτῶν ἐδημιούργησαν τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχάς τῆς πόλεως, πρὸς διάφορα ἰδρύματα καὶ ἄλλα σχολεῖα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους, ἡ ὁποία πολλὰ ἐδίδαξεν εἰς αὐτούς. Γενικῶς δὲ τὰ διάφορα ἔργα των ἐμόρφωσαν ἐν ἑαυτοῖς μίαν αὐτοπεποιθισιν, ἣτις ἀνύψωνε τὸ φρόνημά των. Ἡσθάνθη ἕκαστος τὴν Κοινότητά του ὡς ἐν μαθητικὸν καὶ κοινωνικὸν ταῦτοχρόνως συγκρότημα μὲ καθήκοντα καὶ δικαιώματα, τὸν δὲ ἑαυτὸν του ὡς ὄντότητα πεποιθυῖαν ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἐλέγχουσαν ἑαυτὴν σφάλλουσαν καὶ ἀποβλέπουσαν πάντοτε εἰς τὸν ἠθικὸν της καταρτισμόν.

Β'. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Ἡ Κοινότης τῶν μαθητῶν τῆς Ε' τάξεως τοῦ Ἐξαταξίου Διδασκαλείου ἔσχε μίαν πρωτοβουλίαν: τὴν ἔκδοσιν ἑνὸς περιοδικοῦ.

Ἀνεκοίνωσεν εἰς ἡμᾶς τὴν σκέψιν της, ἐκφράσασα συγχρόνως καὶ τὴν στενοχωρίαν της, διότι λόγῳ πλείστων δυσχερειῶν, δυ-

σκόλως θὰ ἡδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν της, κυρίως δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Μετὰ χαρᾶς ἀκούσαντες τοὺς μαθητάς, δὲν ἀπεκαρδιώσαμεν τοὺτους, ἀλλὰ συνεχάρημεν συστήσαντες, ὅπως μελετήσουν καλύτερον τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπιμένουν.

Αἱ ἐνέργειαι τῶν μαθητῶν πρωτίστως ἐστράφησαν πρὸς ἐξεύρεσιν γραφομηχανῆς καὶ πολυγράφου. Ἀπετάθησαν πρὸς τὸν κ. Νομάρχην, τὸν πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Καὶ πρὸς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας ὑπεβλήθη αἰτησις, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐξεύρεσις γραφομηχανῆς. Εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν αὐτῶν παρηκολουθοῦμεν αὐτοὺς μὲ φανερόν τὸ διαφέρον μας πρὸς ἐνθάρρυνσίν των. Τέλος διαβήματα ἐκ μέρους μας πρὸς τὸν κ. Ἐπιθεωρητὴν τῶν Δημοτ. σχολείων ἐπέτυχον τὴν χορήγησιν δι' ὠρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς ἐβδομάδος τοῦ πολυγράφου τοῦ γραφείου Ἐπιθεωρήσεως. Ἐπὶ πλέον ἔγραψα εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ μοι ἐστάλη ἡ ἰδική μου γραφομηχανή. Ἀπέμενε τώρα ἡ ἐξεύρεσις χρημάτων διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ πρώτου ὕλικου, μεμβρανῶν, χάρτου, μελάνης εἰδικῆς κ. λ. π. Ἡ κοινότης ἀπηυθύνθη πρὸς τὰς ἄλλας κοινότητας, καθὼς καὶ πρὸς τὸ διδασκικὸν προσωπικόν. Πάντες εὐχαρίστως προσέφερον ὅτι ἦτο δυνατόν. Ἀκόμη ἀπηυθύνθησαν καὶ εἰς ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῆς πόλεως, ζητοῦντες ὥς ἐνίσχυσιν τὴν προκαταβολικὴν ἐγγραφὴν των εἰς τὸ περιοδικόν. Οὕτω καὶ αἱ δυσχέρειαι τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος ἤρθησαν καὶ ἡδύνατο ν' ἀρχίσῃ ἡ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ.

Ἄλλ' ἤδη ἄλλο πρόβλημα παρουσιάσθη. Ποῖον θὰ ἦτο τὸ ὕλικόν; Ποῖος θὰ ἔκρινε τοῦτο; Ἡ Κοινότης ἔλυσε καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἀνεκοίνωσαν εἰς τοὺς μαθητάς τοῦ Διδασκαλείου, ἀκόμη καὶ τῶν Προτύπων, ὅτι δέχονται ὕλην διὰ τὸ περιοδικόν των ἀπὸ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ στείλουν, ἀρκεῖ αὕτη νὰ εἶναι θέματα παιδαγωγικά, φιλολογικά, λογοτεχνικά, κοινωνικά, αἱ ἀρισταὶ ἐκθέσεις, ἀκόμη δὲ καὶ φαιδρά καὶ ἀστεῖα, ἀθῶα πάντως. Ὁρίσεν ἡ κοινότης τῆς τάξεως ταύτης μίαν ὁμάδα ἐκ τῶν ἀρίστων συμμαθητῶν της, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν κριτικὴν ἐπιτροπείαν ἐπὶ τῆς παραδιδομένης εἰς αὐτοὺς ὕλης. Ἡ ὕλη αὕτη ἀφοῦ ἐ-

κρίνεται ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, παρεδίδετο εἰς τὴν διεύθυνσιν πρὸς ἑγκρίσιν.

Μετὰ ταῦτα ἄλλο πρόβλημα προέκυψεν: Ἡ διόρθωσις τῆς ὕλης κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν. Καὶ ἄλλα προβλήματα: Ἡ διακόσμησις τοῦ περιοδικοῦ, ἡ ὀνομασία του, ἡ διαφῆμισίς του, ὁ τρόπος τῆς πωλήσεώς του, ἡ διαχείρισις τῶν χρημάτων κ. τ. λ. Διὰ πάντα ταῦτα εἰργάσθησαν οἱ μαθηταί, λύσαντες αὐτὰ ἐν συζητήσει. Διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν θεμάτων ἐξέλεξαν ἐκ τῶν ἀρίστων εἰς τὰ φιλολογικὰ μαθήματα συμμαθητῶν των, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν ἐργασίαν ταύτην. Διὰ τὴν διαφῆμιν, διὰ τὴν πώλησιν, τὴν διαχείρισιν ὥρισαν ὁμοίως ἐπιτροπὰς. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν, μετὰ πολλὰς γνώμας καὶ συζητήσεις ἐνεκρίθη, ὅπως τὸ ἐξώφυλλον διακοσμηθῇ μὲ δένδρον, κύκλῳ τοῦ ὁποῖου νὰ γραφοῦν αἱ λέξεις: «Ἐμεῖς οἱ κηπουροί». Ἡθέλησαν δὲ νὰ ὀνομάσουν τὸ περιοδικόν των «Διδασκαλιστὴς», τὸ ὁποῖον ἐνθουσιαστικῶς ἐπεκρότησαν ὅλοι οἱ μαθηταί. Ἡ ὅλη ὄψις τοῦ περιοδικοῦ φαίνεται κατωτέρω.

Ἐπραγματοποιήθη λοιπὸν ἡ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο δωδεκασέλιδον καὶ ὥρισθη δεκαπενθήμερον. Ὅταν ἦλθεν εἰς φῶς τὸ πρῶτον φύλλον, προὐκάλεσεν ἀληθῆ ἐνθουσιασμόν, ἰδιαιτέρως τῆς Ε' τάξεως, ἣτις τοσοῦτον ἐμόχθησεν. Ἡ ἱκανοποίησις τῆς ὑπῆρξε πλήρης. Πρῶτοι συνδρομηταί ἐνεγράφησαν ὁ σύλλογος, αἱ κοινότητες καὶ ἰδιαιτέρως οἱ βουλόμενοι τῶν μαθητῶν, πολλὰ σχολεῖα τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεστέλλετο δὲ τοῦτο πρὸς τὰς ἀρχάς τῆς πόλεως Δράμας, πρὸς τὴν Διοίκησιν Θράκης καὶ πρὸς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας. Ἀπεστάλη καὶ εἰς τινὰ σχολεῖα τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Τὸ περιοδικόν τοῦτο ὑπῆρξεν εἰς σπουδαῖος παράγων διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκαλιστῶν. Ἡ ὑπερπήδησις τόσων δυσκολιῶν ὑπῆρξε μία σπουδαιότατη διδασκαλία διὰ τὸν μέλλοντα βίον των. Βεβαίως οὐδεὶς ἠξίωσε τελειότητα ἀπὸ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν, ἀλλ' ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπειρίαν, τὰς ἀδυναμίας, τὰς προσπαθείας των καὶ ἐν γένει τὰς συνθήκας, ὑπ' αἷς εἰργάσθησαν οἱ μαθηταί, δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀξίαν τῆς.

Ἐκαλλιεργήθη ἡ σκέψις των, ἐτονώθη ἡ βούλησις των. Εἰς

τὴν ψυχὴν τῶν ἀνεπτύχθη τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς εὐσυνειδησίας, τῆς εὐθύνης διὰ τὴν τιμὴν τῆς τάξεως, τοῦ σχολείου. Διὰ τῆς κοινῆς συνεργασίας ἀνεπτύχθη τὸ κοινωνικὸν τῶν συναίσθημα.

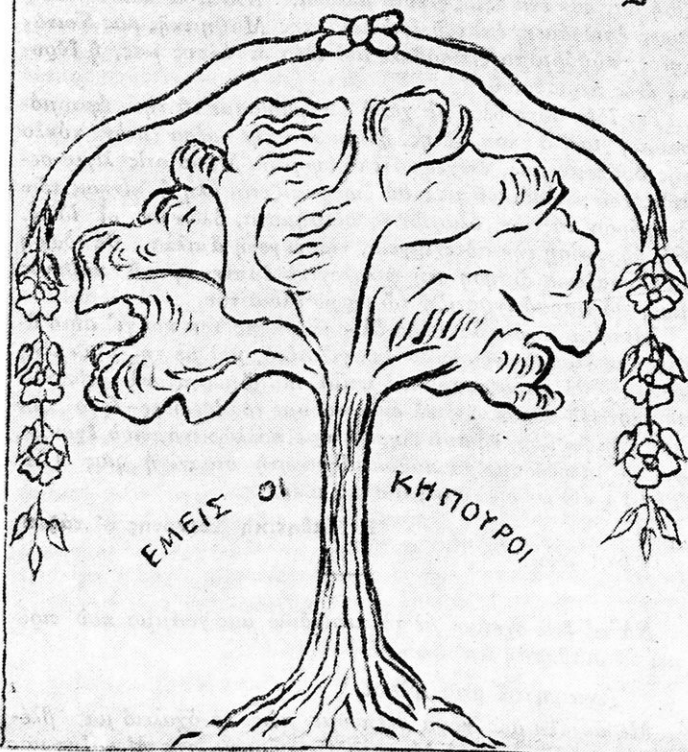
Ἡ ἐνεργητικότης καὶ δρασὶς τῶν ἦτο ἐξαιρετικὴ. Ὡρισμένας ἡμέρας τῶν ἐλευθέρων ἀπογευμάτων μετέβαλλον μίαν τῶν αἰθουσῶν εἰς τυπογραφεῖον. Ἐκεῖ ἐβασίλευε πυρετώδης ἐργασία. Ἄλλοι διώρθωνον, ἄλλοι εἰργάζοντο εἰς τὴν γραφομηχανὴν, τὸν πολύγραφον, ἄλλοι ἔρραπτον καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα ἡσχολοῦντο ἔργα.

Δίδομεν κατωτέρω μίαν εἰκόνα τοῦ περιοδικοῦ, παραθέτοντες μέρος τῆς ὕλης ἐκ τῶν πρώτων φύλλων.

Έτος Α! τῇ 2 Δεκεμβρίου 1930 ἀρ. φύλ. 1

“ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ ”

15/ήμερο Περιοδικὸ
τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλ. Γραμμ.
Ἐκδιδόμενον
ὑπό τῆς μαθητικῆς κοινότητος Ἐ.τάξεως

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

Ἀγαπημένοι μας συνάδελφοι,

Ἡ Μαθητικὴ μας Κοινότης μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ περιοδικικοῦ της σᾶς σιέλλει τοὺς πιδ θεομοῦς της χαιρετισμοὺς, ἐνωμένους μὲ τὶς εὐχαριστίες της γιὰ τὴ συνδρομὴ, ἡθικὴ καὶ ὕλική, ποὺ τόσο εὐγενικὰ δεχθῆκατε νὰ τῆς παρῴσχετε.

Ἐνωμένοι ὅλοι μας μὲ μιὰ ψυχὴ, μὲ τὶς ἴδιες ἰδέες, μὲ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα, ἀποφασίσαμε νὰ κάνουμε ἓνα κοινὸ δεσμὸ, μιὰ Μαθητικὴ Κοινότητα, γιὰ νὰ συνταυτίσουμε τὴ ζωὴ μας σὰν ἓνα ἀξιοζήλευτο μελίσσι. Ἀνάμεσα λοιπὸν στὶς τόσες ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ἐγῶ μας, τῆς Μαθητικῆς μας Κοινότητος, αὐθόρμητα ξεπροβύλε μιὰ ἰδέα δι' ὅλους μας, ἡ ἰδρυση ἑνὸς περιοδικικοῦ.

Τὴν ἰδέα αὐτὴ ὅλοι μὲ χαρὰ ἀποφασίσαμε νὰ τὴν ἐφαρμόσουμε, γιὰτὶ ὁ σκοπὸς της, ἡ σημασίᾳ της μέσα στὸν κύκλο τῆς δράσεώς μας, ἐνέχει κατὶ τὸ ὑψηλόν. Μέσα στὶς λίγες σελίδες τοῦ περιοδικικοῦ μας θὰ ζωγραφίζεται ὅλη ἡ κίνησις τῶν διαφορῶν τάξεων, ὁλωνῶν τὰ αἰσθήματα, ὁλωνῶν οἱ ἰδέες. Θὰ ἀφυπνίσῃ τὴν αὐτενέργεια, τὴν εὐγενῆ ἀμίλλα, θὰ δώσῃ μιὰ ἀτσαλένια ὠθησὴ στὴ φιλολογικὴ ἐμπνευση τοῦ καθενὸς μας, θὰ παραδειγματίζῃ τῷμορφο ὕλικό του.

Ἀντιλαμβανόμεθα τώρα ὅλοι τὸ σκοπὸ του καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζουμε ὅλοι τὸ ἐνδιαφέρο σας γι' αὐτὸ, καὶ μὲ τὴ μαζεμένη δύναμη θὰ μπορούσαμε πιδ ψηλὰ, πιδ ὤμορφα νὰ χτίσουμε τὸ φωτεινὸν μας φάρο, νὰ συντρέξουμε τὸ ἰδεῶδες ἔργο τῶν καθηγητῶν μας, νὰ συμπληρώσουμε πολλὰ κενὰ, ποὺ ἔχουμε, γιὰ νὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε αὖριο στὴ στοργικὴ μας ΠΑΤΡΙΔΑ «Θὰ σ' ἐδοξάσῃ».

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότης Ε' τάξεως

Νὰ κα' ἓνα σχετικὸ μὲ τὸ περιοδικὸ μας γράμμα ποὺ πρέπει νὰ διαβασθῇ ἀπ' ὅλους.

Ἀγαπητοὶ μας φίλοι,

Μὲ μεγάλῃ μας χαρὰ βλέπουμε πῶς τὸ σχολεῖό μας βλέποντας πολὺ ψηλὰ τὸ δάσκαλο τῆς αὖριον, τῆς Μεγάλῃς μας

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

Πατρίδας, κατάλαβε ὅτι μ' ἓνα καλὸ περιοδικὸ πού θά βγαί-
νη ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας, θά συμπληρώσῃ κάτι πού
ἴσως δύσκολα θά μπορούσε νὰ τὸ κάμῃ τὸ σχολεῖο. Αὐτὸ μᾶς
τὸ ἐγγυᾶται ὁ σκοπὸς τοῦ περιοδικοῦ σας, πού εἶναι ἀληθινὰ
σημαντικὸς γιὰ τὴν προόδὸ μας.

Γιὰ τὴ πρωτοπορεία αὐτῇ τῆς νέας ἀνάπτυξης τοῦ μυαλοῦ
σας, ἐρχόμαστε νὰ σᾶς δώσουμε, ἀγαπητοί μας φίλοι, τὰ εἰ-
λικρινά μας συγχαρητήρια καὶ νὰ σᾶς ποῦμε πὼς θά προσπα-
θήσωμε μ' ὅλη μας τὴ δύναμιν νὰ σᾶς βοηθήσωμε ἡθικὰ
καὶ ὑλικὰ. Αὐτὲς τὶς ἰδέες ἔχοντας στὸ νοῦ μας, βγάλαμε ὁμό-
φωνα καὶ ἓνα ἀνταποκριτὴ, ἃς τὸν ποῦμε, πού θά σᾶς βοη-
θήσῃ στέλνοντας τακτικὰ ὕλη.

Τὸ ὅτι δέ, ἂν θά σᾶς εἴμαστε συνδρομητὲς, σᾶς λέμε πῶς
γροαφόμαστε ἀπ' τοὺς πρώτους.

Εὐχόμαστε ὅπως τὸ περιοδικὸ σας γίνῃ ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας
πνευματικῆς κίνησης, πού θάξῃ πάντα ὡς σκοπὸ τὴν τελειό-
τερη μόρφωση τοῦ διδασκάλου.

Ἡ Μαθητ. Κοινότητι τῆς ΣΤ' Τάξεως τοῦ Διδασκαλείου

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Γραμματεὺς

Θ. Κατσκαμκίδης

Γ. Γκευρνέλης

ΜΙΑ ΕΥΧΗ

Τὸ Διδασκαλεῖόν μας ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς του κατέβαλε με-
γάλας προσπάθειάς, μέχρις ὅτου δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν
ὑψιστον σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του. Σήμερον εὐρίσκεται εἰς
τὴν εὐχάριστον θέσιν ν' ἀρχίσῃ ὡς ἀληθὴς φάρος νὰ ἐκπέμπῃ
τὰς πνευματικὰς του ἀκτῖνας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν,
ἥ ὁποία ἐπ' αὐτοῦ στηρίζει τὰς ἐλπίδας της καὶ ἀναμένει μίαν
καλυτέραν αὖριον, καὶ νὰ δείξῃ εἰς αὐτὴν ἐμπράκτως, ὅτι μέ-
σα εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτὸ ἴδρυμα, εἰς διάστημα ὀλίγων
μόνον ἐτῶν, συνετελέσθη μία ἐργασία ἀνωτέρα τῶν προσδο-
κιῶν της. Τὴν πραγματοποιήσιν δὲ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἰδανικοῦ
τούτου σκοποῦ τὴν ἐπιδεικνύει σήμερον μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ

«ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΟΥ»

Κατόπιν τῆς ἐντατικῆς καὶ διηνεκοῦς ἐργασίας τῶν Μαθητ.
Κοινοτήτων ἐγεννήθη ἡ λαμπρὰ ἰδέα τῆς ἐκδόσεως ἐνὸς περι-
οδικοῦ, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

ὅλην πνευματικὴν κίνησιν τοῦ Διδασκαλείου μας. Εἰς τὴν Μαθητικὴν Κοινότητα τῆς Ε' τάξεως, ἣτις συνέλαβε τὴν ἰδέαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τῆς τὰς δυσχερείας, αἵτινες παρεμβάλλονται, ὀφείλεται ἕνα μεγάλο εὐ γ ε ! Τὸ ὄνειρον τοῦ Διδασκαλείου μας γίνεται πλέον πραγματικότης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ἡ Ε' τάξις ἀναλαμβάνει ἀπὸ σήμερον τὴν ἑκδοσὶν τοῦ περιοδικοῦ τούτου μὲ σκοπὸν τὴν ἡθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ Διδασκαλείου μας εἰς τὴν συνείδησιν τῆς κοινωνίας καὶ πραγματοποιήσιν τοῦ ἐνιαίου σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἔχουν θέσει αἱ Μαθ. Κοινότητες ὁλων τῶν τάξεων.

Ἡ εὐγενὴς αὕτη ἔμπνευσις τῆς Ε' τάξεως εὐχόμεθα νὰ εὕρῃ τὴν καλυτέραν ἀπήχησιν καὶ ὑποστηρίξιν ἐκ μέρους ὁλων τῶν Μαθ. Κοινοτήτων.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐνέχει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Διδασκαλείου μας καὶ εἶναι πρωτοφανὲς εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἑκπαιδεύσεως Δράμας. Ἡ 5' τάξις προσεφέρθη εὐγενέστατα νὰ παράσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν καλυτέραν ἐμφάνισιν τοῦ περιοδικοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀντικατοπτρίζῃ τὴν πνευματικὴν κίνησιν μας καὶ δημιουργικὴν πνοήν, καὶ ἐφάνη ἀνωτέρα μικροεργασμῶν καὶ μικροπρεπειῶν.

Εὐχόμεθα καὶ αἱ ἄλλαι Μιθητικαὶ Κοινότητες νὰ φανοῦν ἀνώτεροι τῶν μικροεργασμῶν των, νὰ βοηθήσουν δι' ὅλων τῶν δυνάμεων των, τὴν ἑκδοσὶν τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΟΥ καὶ νὰ μιμηθοῦν τὴν 5' τάξιν.

Παν. Ἀναστασιάδης

Ἀνταποκριτὴς ΣΤ' τάξεως

ΕΦ' ΟΣΟΝ ΖΗΤΙΣ, ΟΦΕΙΛΕΙ ΝΑ ΜΑΝΘΑΝΗ

Μέσα σ' ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ποὺ μᾶς δώρησε ἡ Θεία Πανσοφία, τὸ μεγαλύτερον εἶναι τὸ λογικόν. Μ' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νὰ νικήσῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ποὺ τὸν ἀντιστέκονταν σὰν πελώριοι καὶ ἀκατάβλητοι γίγαντες. Μπόρεσε νὰ λιγοστήνῃ τὶς μακρυνὲς ἀποστάσεις, νὰ κυριαρχήσῃ στὸν αἰθέρα, νὰ ξεσχίσῃ τὴν ἄγρια θάλασσα καὶ τέλος μ' αὐτὸ μόνο τὸ ὄπλο μπόρεσε νὰ γίνῃ ἡ κορωνίδα ὅπως τὸν λένε μέσ' τὴν ἁρμονία τῆς φύσεως.

Ἡ Θεία Πανσοφία τοῦδωσε ἀκόμη γιὰ νὰ κρατῇ σὲ μέ-

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

τρο τις ἀχαλίνωτες δόξεις τοῦ φθιπτοῦ σώματος, ἤτοι νὰ προηγήται τὸ λογικό. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ καθήκόν μας: νὰ τὸ σεβασθοῦμε ἐν ὅσῳ ζοῦμε, νὰ τὸ κρατοῦμε πάντα ἀνθηρό, δίδοντας νὰ μασσήσῃ καὶ νὰ χωνέψῃ καλῇ, ὕγιᾷ Π α ῖ δ ε υ σ η.

Τότε ἡ ψυχὴ μας θὰ αἰσθανθῇ μιὰ εὐχαρίστηση πὺν μόνο τ' ἀλλὰ τῆς χεῖλῃ μποροῦν νὰ ξιστορήσουν. Σ' ὅλῃ μας τῇ διαρκῇ ἀνάπτυξῃ ὀφείλουμε νὰ ζητοῦμε μάθησι, μιμούμενοι τὸ σοφὸ νομοθέτη τῶν Ἀθηναίων Σόλωνα, πὺν ἔλεγε πάντα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του: «Γηράσκω ῥεῖ διδασκόμενος».

Αὐτὸ ἀκριβῶς, πὺν ἔλεγε ὁ Σόλων στὴν ἐποχὴ του, βρισκόταν ἀπάνω στὴν πράξῃ. Τὸ γινώριζαν οἱ δοξασμένοι μας πρόγονοι, πὺν τοὺς ἔχομε τώρα σὰν εὖοσμο πνευματικὸ ἀνθρώπου ἀπάνω στὶς σελίδες τῶν βιβλίων μας, γινώριζαν ποιὸ ἦταν τὸ καθήκόν τους ἀπάνω σ' αὐτὸν τὸν πλανήτη, πὺν ἡ ζωὴ εἶναι διαβατικὴ καὶ ἐφήμερη. Γινώριζαν τὸν ἀληθινὸ προσορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ τώρα σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν αἰῶνα πὺν βαδίζει ἡ ζωὴ μας, βλέπεις ὑπάρξεις νάχουν τὰ μέσα καὶ τὴν εὐκαιρίαν, μὲ μιὰ λέξῃ νάχουν τὰ δολώματα γιὰ νὰ πιάνουν τὴν εὐτυχίαν τους καὶ ὁμως αὐτὲς νὰ μὴ δίνουν σημασίαν, νὰ περιβλέπουν, νομίζοντας, ὅτι εἶναι πράγματι τιποτένια.

Ἀντίθετα πάλι ἀπ' αὐτοὺς ἀντικροῦζομε ἄλλους, πὺν δὲν ἔχουν τὰ μέσα, τὴν εὐκαιρίαν, μ' ὅλα ταῦτα ζητοῦν μὲ τίς ἀδύνατες δυνάμεις τους νὰ σπρώξουν τὰ ἐμπόδια πὺν συναντοῦν, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ὁροσίουν τὸ μυαλὸ τους μὲ τὸ γλυκὸ νερὸ, τῇ μ α ῖ θ η σ η. Αὐτοὶ εἶναι δυστυχεῖς, αὐτοὶ γίνονται ἔρμαια τῆς τύχης των.

Καμμιά φορὰ δὲν πρέπει νὰ ποῦμε, πὺς ὅλα τὰ ξέρομε, διότι ἐκεῖνος πὺν τολμᾷ νὰ τὸ πῇ φανερώνῃ μ' αὐτὸ τὴν ἀμάθειάν του. Εἶναι ἀμαθὴς καὶ ἀνόητος, εἰς τὴν κοινωνίαν ὅποτε εἶ, εἶναι δυναιχὺς καὶ ἀνάξιο μέλος τῆς κοινωνίας. Σ' αὐτὸ πάνω, ἃς σκεψάμαστε τὸν πρακτικὸ φιλόσοφο τῆς ἀρχαιότητος Σωκράτη, πὺν ὁ νοῦς του εἶναι πηγὴ γεμάτη ἀπὸ γνώσεις, πὺν καταπάτησε συστήματα σαθρὰ καὶ ἔστησε δικὰ του ὕγιᾷ, πὺν ἦταν ὁ πρόδρομος τῆς ὑψηλῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ μας. Αὐτὸ τὸ τόσο ὀξὺ πνεῦμα ἐξακολουθεῖ νὰ λέγῃ: "Ὑν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα. Γινώριζε τὸ καθήκόν του, τὸν ἀληθινὸ του προσορισμὸ.

Ὁφείλουμε λοιπὸν νέοι ἢ γέροι, νὰ μανθάνουμε. Ἀλλὰ νὰ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι ὁ νοῦς πρέπει νὰ στηρίξη τὰ θεμέλιά του πάνω σὲς ἠθικὰς βάσεις, γιὰ νὰ κτισθῇ τὸ λαμπρὸ σπίτι, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ θὰ συνεργάζεται μὲ τὴν ψυχὴν, γιὰ νὰ δώσῃ τὴν ἡσυχίαν, τὴ χαρὰ στὴ συνείδηση, ποὺ αὐτὴ εἶναι ἡ βάση τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου, διότι ὁ πολυμαθὴς νοῦς, χωρὶς τὴν ἠθικὴν βάση, εἶναι ἀνωφελὴς ἢ μᾶλλον ἐπιβλαβής.

Χύχας (ψευδώνυμον)

Τάξις Ε'

ΓΝΩΜΕΣ & ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Ἡ ἀνυπομονησὶς χαλάει κάποτε δουλειὰς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπάθεια δὲν κάνει δουλειὰς.

Τὸ βιβλίον εἶναι τροφὴ τῆς νεότητος, χαρὰ γιὰ τὰ γηρατιά, στολίδι τοῦ εὐτυχισμένου, παρηγοριὰ τοῦ δυστυχισμένου, εὐχαρίστηση τοῦ σπιτιοῦ, σύντροφος τῆς νύχτας, τοῦ ταξιδιοῦ καὶ τῆς ἐξοχῆς.

Ἄς ἀγαπᾶμε τὸ βιβλίον.

Ἡ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἄλλους καὶ ἡ ἀγνότης τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ μεγαλύτερος θησαυρὸς γιὰ ἕνα ἄνθρωπον.

Πόσο μικρὸ καὶ φτωχὸ πλάσμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ ὑψώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ πάνω ἀπὸ τὸ ἴδιον τοῦ τὸ ἐγὼ !

Θ. Κ.

ΣΤ' τάξις

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΩΡΑΙΕΣ

ΣΤΗ ΘΛΙΜΜΕΝΗ ΜΑΝΝΑ

Σὰν ὥμορφα πουλάκια φτερούγιζαν στὴ ζωὴ σου οἱ ἐλπίδες καὶ σὰν ἥλιον λαμπρὸς ἀκτῖνες φωτίζαν τὴ σκοτεινιά τοῦ δρόμου σου στὸ διάβα τῆς ζωῆς σου. Μὰ τὴν ὥρα πὰ οὐράσαν, καὶ τὰ ὥραϊα ὄνειρα πετάξανε γιὰ πάντα. Ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς σου ἔσβυσε, γιὰ ν' ἀνατείλῃ σ' ἄλλους ὁρίζοντες πρὸ ψηλοῦς, πρὸ αἰθέριους, ἀφήνοντάς σου μόνο τὴ μαύρη σκοτεινιά καὶ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

τὴν παγερὴ μοναξιά.

Τὶ δοκιμασία σκληρή! Σβύσαν τὰ τόσα γλυκὰ ὄνειρα ποὺ ἐπλεκες γιὰ τὸ μονάκριβό σου παιδί. Στὰ χεῖλή σου δὲν θ' ἀνθίσῃ πιά τὸ χαμόγελο τῆς χαρᾶς κί' ἡ πικραμένη σου καρδιά δὲν θὰ σκιρτήσῃ στὴν πεθαμένην του ματιὰ, στὴ χαμένη γιὰ πάντα φωνὴ τοῦ γιου σου! Ἀπ' τὰ μάτια σου κυλοῦν ἀκράτητα τὰ δάκρυα, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ σὲ ξαλαφρώσουν ἀπὸ τὸν βαρὺ πόνο, ποὺ σὲ θλίβει.

Τὰ τόσα σου βάσανα, οἱ τόσοι σου κόποι χάθηκαν, χωρὶς νὰ σ' ἀφήσουν τὴν παραμικρὴ ἀμοιβή. Γι' αὐτὸ ἴσως πὺδ πολὺ νὰ βαρύνῃ τὴν ψυχὴ σου τὸ κτύπημα αὐτὸ, ποὺ κτύπησε τὴν πύδ λεπτὴ χορδὴ τῆς ψυχῆς σου. Μὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄλλοιῶς! Τὸ θάνατο κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀναχαιτίσῃ, γιατί' στὸ διάβα του συντρίβει τὰ πάντα καὶ μαρμαίνει κάθε χαρά. Τὸ ἀχόρητο δρεπάνι του θερίζει ἀλύπητα, ἀδιάκριτα—καὶ μεῖς ἀργὰ ἢ γρήγορα δὲ θὰ ξεφύγουμε—σκορπίζοντας παντοῦ τὴ θλίψη καὶ τὸ κλάμα.

Μὰ μιὰ φωνὴ σοῦ φωνάζει: Φτωχὴ μάνα! Μὴν κλαῖς! Ὀπλίσον μὲ τὸ γερό ὄπλο τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς παρηγοριᾶς! Θυμήσου μιὰ ἄλλη μάνα, τὴ Μάννα τοῦ Καλοῦ μας Χριστοῦ, τῆς Γλυκειᾶς μας Παρθένας καὶ τὰ δάκρυα ἃς παύσουν καὶ στὴν ἐρημιὰ σου Αὐτὴ ἃς εἶναι παρήγορος ἀγγελὸς σου!

Κωνσταντία Μήτσου

Β' τάξις

Η ΑΦΗΡΗΜΑΔΑ ΜΑΣ ΚΑΤΑΝΤΑ ΓΕΛΟΙΟΥΣ

Καθηγ.—Ὁ Σωκράτης δὲν ἦταν ὁ ὠμορφότερος ἄντρας τῆς ἐποχῆς του;

Μαθ.—Ἀφρημένος. Βεβαίωτατα Κύριε!

Καθηγ.—Ὁ Ὅμηρος ἔβλεπε πάρα πολὺ. Αἶ;

—Μαθ.—Μάλιστα, μάλιστα, Κύριε!

Διδασκ.—Σ' ἓνα κλωνάρι ἦταν δέκα πυλάκια.

Μὲ τὴν πρώτην του ρεχιά ὁ κυνηγὸς σκότωσε τὰ τέσσερα. Πόσα ἔμειναν πάνω Βαγγέλη;

Βαγγέλης.—Ἀφρημένος. Ἐξὴ Κύριε!

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

Σιγά ἡ νύχτα προχωρεῖ
καὶ τ' ἄστρα τρεμοσβύνουν
Στὴ φύση π' ἄγρια θωρεῖ
τὸ λίγο φῶς ποὺ χύνουν.

Μαυρολογᾷ στὴ σιγαλιά
ἡ νεκρωμένη φύση·
Βαθειὰ κοιμοῦνται τὰ πουλιά,
οἱ φωνές τους ἔχουν σβύσει.

Μὰ πέρα ἐκεῖ ἡ κορυφὴ
μὲ φωτεινὸ στεφάνι
Μέσα στὴ νύχτα τὴν κορυφὴ
ἐφόρεσε, ἐφάνη.

Προάγγελος τοῦ φεγγαριοῦ
ποὺ τώρα σὲ λιγάκι
Θὰ ὑψωθῇ εἰς τ' οὐρανοῦ
τὰ ἄμετρα τὰ πλάτη.

Καὶ νὰ τὸς τώρα στρογγυλὸς
ὁ κόκκινος ὁ δίσκος
Ἐπρόβαλ' ὅλος φωτεινὸς
σὰν ἓνας τέλειος κύκλος.

Τ' ἄστρα ὑπέκυψαν στὸ φῶς
τῆς ὁμορφῆς σελήνης
Ποὺ ἐπλάσεν ὁ Ἀγαθὸς
στολίδι τῆς γῆνης.

Σιγά οἱ ὄρες προχωροῦν
κι' οἱ λαγκαδιές, οἱ κάμποι,
Ἀπὸ γλυκὸ φῶς πλημμυροῦν
ποὺ σὰν ἀσήμι λάμπει.

Ι. Γαβριηλίδης—Β' τάξις

ΑΠ' Ο,ΤΙ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

Καλά μου παιδιὰ,

Σὰν ἀληθινὸς πατέρας αἰσθάνομαι τὴ χαρὰ γιὰ τὴν πνευμα-
τικὴ καὶ ψυχικὴ σας προκοπὴ μέχρι σήμερα. Ὁ σύλλογος
τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων χαίρεται ἐπίσης γιὰ
τὴν ἴδια αἰτία.

Ἡ ἀπόφασίς σας γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδος σας «ΔΙΔΑ-
ΣΚΑΛΙΣΤΗΣ» μᾶς γεμίζει τὴν ψυχὴν ἐλπίδες, διὸ οἱ Μα-

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

θητικὲς Κοινότητες σιγὰ σιγὰ θὰ καταρτισθοῦν, ὡς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, σὲ μιὰ ἀληθινὴ κοινωνία Ἑλλήνων μαθητῶν, ὅπως τὴν φαντάζεται καὶ τὴν θέλει ἡ διδασκαλία τῆς ἑνδοξοῦς Πατρίδος καὶ ἡ θεία διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀπόφασίς σας ν' ἀναθέσετε τὴν ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ σας στὴν *Ε'* τάξι, πού εἶχε τὴν πρωτοβουλία αὐτὴν, μᾶς κάνει υπερέφανους γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνην σας, ἥ ὅποια εἶναι ἡ δυνατώτερη ἀρετὴ σας. Ἡ διαγωγή σας ὡς σήμερα, ὡς μαθητῶν, μᾶς ἐνθουσιάζει, γιὰ τὸ τοῦτο σημαίνει, ὅτι σέβεσθε τοὺς Νόμους τοῦ σχολείου σας καὶ τὸν ἑαυτὸν σας.

Ἔτσι μὲ τὴν προκοπὴν σας στὰ μαθήματα, τὴν κοινοτικὴν ζωὴν σας, μὲ τὴν ἀγάπην μεταξὺ σας καὶ τὸ σεβασμὸν πολὺν γρήγορα θ' ἀναδείξουμε, ὅλοι συνεργαζόμενοι, τὸ Διδασκαλεῖό μας, πρότυπο Διδασκαλεῖο.

Καλὰ μου παιδιὰ, σὰς συγχάρω δλόθερμα.

Ὁ Διευθυντὴς

ΝΙΚ. ΚΑΚΟΥΡΗΣ

Ἐν Δράμᾳ Ἰανουάριος 1931

Πρὸς τὰς Μαθητικὰς Κοινότητας τοῦ Διδασκαλείου Δράμας.

Διὰ τῆς Μαθ. Κοινότητος *Ε'* τάξεως τοῦ Διδασκαλείου

Ἐνταῦθα

Μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως ἐλάβομεν τὸ ἀποσταλὲν ἡμῖν α' τευχὸς τοῦ παρ' ὑμῶν ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ». Τὴν εὐχαρίστησίν μας δὲ ταύτην ὀγκώνει τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔκδοσις αὕτη ὀφείλεται εἰς μίαν προσπάθειαν ἐγγενῆ καὶ εἰς μίαν πρωτοβουλίαν ἀξίαν ἐπαίνου καὶ μιμήσεως παρ' ὅλων τῶν ταξάντων ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γραμμάτων καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ καλοῦ καὶ ὠραίου, τῶν μόνων δηλαδὴ ἀγαθῶν, δι' ὧν διαπλάσσουνται αἱ ψυχαὶ καὶ κρατύνονται οἱ χαρακτῆρες τῶν ἀτόμων.

Ἡ ἔκδοσις ἐνὸς τοιοῦτου περιοδικοῦ, ἀπεικονίζοντος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σφρηλατοῦντος τὴν πνευματικὴν ἀγωγὴν τῶν φοιτητῶν τοῦ Διδασκαλείου, τιμᾷ ὄντως ὑμᾶς καὶ σὰς ἐξυψώνει εἰς τὴν συνείδησιν παντὸς ἀπὸ ἡθικᾶς ἀρχᾶς ἐλαυνομένου πολίτου, ἀποδεικνύει δὲ διὰ μίαν ἔτι φορὰν, ὅτι τὸ ἀθάνατον Ἑλληνικὸν πνεῦμα οὐδέποτε ἔπαυσεν, οὔτε θὰ παύσῃ ποτὲ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

δημιουργούν και παράγον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόο-
δον τῆς διανοήσεως καὶ τοῦ λόγου.

Εὐχόμενοι ὑμῖν πρόοδον εἰς τὸ ἀναληφθὲν παρ' ὑμῶν
ἔργον, δὲν παραλείπομεν νὰ σᾶς συμβουλευσώμεν, ὅπως ἔχη-
τε πάντοτε θάρρος στηριζόμενοι εἰς τὰ ἠθικὰ μέσα, ἅτινα δια-
θέτετε καὶ ἀψηροῦντες τὰ ὑλικά τοιαῦτα τῆς ἐμφανίσεως καὶ
καλλιτεχνικῆς ἐκτυπώσεως τοῦ περιοδικοῦ ὑμῶν, δοθέντος,
ὅτι εἰς ἐπὶ πλέον λόγος δι' ὃν εἴσθε ἄξιοι συγχαρητηρίων, εἶ-
ναι καὶ ἡ σημερινὴ διὰ πολυγράφου ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ
σας, προᾶγμα, τὸ ὅποιον ὄχι μόνον δὲν μειῶτ τὴν ἀξίαν τοῦ
ἔργου, ἀλλὰ καθιστᾷ τούτο ἄξιον μεγαλυτέρας συμπαθείας καὶ
ἐκτιμήσεως ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ κοινοῦ.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐ-
κτιμήσεως ἡμῶν.

Ὁ Δήμαρχος Δράμας

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΖΙΩΝΗΣ

Δράμα, Ἰανουάριος 1931

VII Μεραρχία
Στρατηγός

Π ρ ὁ ς

τὰς Μαθητικὰς Κοινότητας τοῦ Διδασκα-
λείου, διὰ τῆς Μαθητ. Κοινότητος Ε' τά-
ξεως Διδασκαλείου

Ἐνταῦθα

Χίλιους ἐπαίνους ἀξίζουν οἱ καλές σας προσπάθειες γιὰ τὸ
περιοδικὸν, πολὺ καλὸ καὶ εἰς περιεχόμενον καὶ εἰς ἐμφάνισιν.
Κάθε συμπάθειά μου ἔχετε καὶ μπορεῖτε νὰ ὑπολογίζετε σὲ
κάθε δυνατὴ συνδρομῇ, γιὰτὶ εἶναι βαρὺ τὸ ἔργον τοῦ Ἑλλη-
νος δημοδιδασκάλου, νὰ μορφώσῃ ὀνθρόπους χρήσιμους γιὰ
τὸν ἑαυτοῦ τους, γιὰ τὴν κοινωνίαν καὶ πρὸ παντός μετ' ἐθνικὸ
φρόνημα γιὰ τὴν ἀγαπημένην μας πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα.

BRONTAMITHS

ΕΝΑΣ ΕΦΙΑΛΤΗΣ

Ἦτανε Τετάρτη βράδυ. Ὁ οὐρανὸς καθαρὸς, ὁλοκάθαρος.
Σύννεφο πουνθενὰ δὲ φαινότανε. Τὸ γαλάζιο τοῦ χρώμα ἀ-
πλωνε παντοῦ. Τὸν ἔβλεπα καὶ μιὰ χαρὰ γέμιζε τὴν ψυχὴν μου,

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

γιατί αὔριο θὰ πηγαίναμε ἐκδρομὴ.

Τὸ σκοτάδι τώρα ἀπλώθηκε καὶ νὰ τὰ πρῶτα ἀστέρια πρόβαλαν στὸν οὐρανό. Μὰ κεῖ ποὺ ἦταν ἥρεμος μέσ' τὸ γαλάζιο του φόρεμα, ξαφνικὰ ἓνα μαῦρο σύννεφο φάνηκε πέρα στὸ Βορρᾶ, ποὺ ὅλο καὶ μεγάλωνε. Σὲ λίγο τὸ μαῦρο σύννεφο μεγάλωσε τόσο, ποὺ σκέπασε ὅλο τὸν οὐρανό. Τώρα πιά δὲν παρουσιάζει τὰ πρῶτά του μαγικά κάλλη. Πουθενὰ δὲν μπορεῖς νὰ διακρίνης κανένα κομμάτι γαλάζιου οὐρανοῦ. Θυμωμένος, εξαγριωμένος, βουρκωμένος, μᾶς φοβερίζει μὲ δυνατὴ βροχή. Πραγματικὰ σὲ λίγο μιὰ ἄγρια βροχὴ ἄρχισε νὰ πέφτη, δρόνοντας μ' ὅλη της τὴ δύναμη τὰ κεραμίδια καὶ τὰ τζάμια τῶν σπιτιῶν. Ἐπερτε μ' ὅλη της τὸ γινάτι, σὰν νὰ θελε νὰ τιμωρήσῃ κάποιον.

Κι' ἀσφαλῶς αὐτὸς ἤμουν ἐγώ.

Μόλις τὸ πρῶτο σύννεφο μαύρισε λίγο τὸν οὐρανό, ἀμέσως στὴν ψυχὴ μου ἄρχισε νὰ γεννιέται μιὰ λύπη ποὺ ὅσο πήγαινε καὶ μεγάλωνε, γιατί ὁ οὐρανὸς ὁλοένα ἐγινότανε καὶ πιὸ μαῦρος ἀπ' τὰ σύννεφα, ποὺ ἄρχισαν νὰ τὸν πλακώνουν. Καὶ ὅταν οἱ πρῶτες σταγόνες τῆς βροχῆς ἄρχισαν νὰ πέφτουνε, ἡ λύπη μου δὲ λεγότανε. Εἶχα ἐντελῶς ἀπελπισθῇ. Δὲ θὰ κάναμε τὴν ὥμορφή μας ἐκδρομὴ, γι' αὐτό.

Καὶ τώρα ποὺ ἡ βροχὴ ὅσο πάει καὶ δυναμώνει, ἐγὼ καθισμένος στὸ παράθυρο, μὲ συννεφιασμένη τὴν ψυχὴ, βλέπω κάτω τὴ γῆ ποὺ ἀρχίζει νὰ γίνεται λάσπη καὶ ὅλη τὴ φύση ντυμένη στὰ μαῦρα.

Κάπου-κάπου φεύγει ὁ νοῦς μου ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ πετᾷ ἄλλοῦ. Βλέπω μπροστὰ μου ὅλες ἐκεῖνες τὶς ὥρες ποὺ θὰ περνούσαμε εὐχάριστα μ' ὅλο τὸ Διδασκαλεῖο στὴν ἐκδρομὴ, στὸ Τουρκοχωρι. Γέλοια, τραγούδια, φωτογραφίες. Τὶ ὥραϊα !

Κοῖμα, τί χάσαμε! Νομίζω πῶς θὰ σκάσω.

Ἀξαφνα ἓνας κρότος δυνατὸς μὲ κάνει νὰ πεταχτῶ ἀπάνω. Σηκώνομαι καὶ βλέπω τὸ σαλπικτὴ, ποὺ ἀκόμα βαράει ἐγερτήριο. Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω καλά. Στρέφω τὸ βλέμμα μου στὸ θάλαμο καὶ βλέπω ἄλλους νὰ βγάζουν λίγο τὸ κεφάλι ἀπ' τὶς κουβέρτες κι' ἄλλους κουκουλωμένους μέσα σ' αὐτές. Ἀρχίζω νὰ συνέρχωμαι. Εἶχα ἰδεῖ ἓνα ὄνειρο! Πετιέμαι ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ τρέχω στὸ παράθυρο νὰ δῶ τὸν οὐρανό.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

Ἦταν καθαρὸς, καθαρώτατος.

Σὲ λίγο ξεκινήσαμε γιὰ τὴν ἐκδρομὴ μας.

Ὁ Τρόφιμος (ψευδώνυμον)—**Ε'** τάξις

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

Ἦταν ἀπόγευμα Παρασκευῆς. Βρισκόμαστε στὴν τάξη μας, κατὰ τὰ συνειθισμένα, γιὰ συζήτηση πάνω στὶς διδασκαλίες πὺν παρακολουθοῦμε κάτω στὸ Πρότυπο καὶ πάνω σ' αὐτὲς πὺν κάνουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, μαζί μὲ τὸν κ. Διευθυντὴ καὶ τοὺς κ. κ. δημοδιδασκάλους. Ἀκόμη δὲν ἔχομε ἀρχίσει. Ξάφνου ἡ πόρτα ἀνοίγει καὶ ξεφτυρώνουν σὰ φάντηδες τρεῖς μαθηταὶ τῆς Ε' τάξης—μιὰ ἐπιτροπή.

— Συγγνώμη, κ. Διευθυντά. Ἡ τάξη μᾶς ἀνέθεσε νὰ παρακαλέσουμε τόσο ἐσᾶς, ὅσο καὶ τοὺς κ. κ. διδασκάλους τοῦ Προτύπου καὶ τοὺς φίλους μαθητὰς τῆς Σ' τάξης, ἂν εἶναι δυνατόν καὶ δὲν ἐμποδίζεται τὸ ἔργο σας, νὰ παρακολουθοῦμε κάθε βράδυ τίς κρίσεις πὺν κάνετε πάνω στὶς διδασκαλίες τῆς ἡμέρας.

Ὁ κ. Διευθυντὴς μας χαμογελῶντας τοὺς κύταξε λίγο λοξά.

— Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς φιλήσω... ἦταν ἡ ἀπάντησή του. Δὲ διέταξε, οὔτε εἶπε: Μάλιστα, περάστε μέσα. Ἀλλὰ, ὅπως κάνει παντοῦ καὶ πάντα, εὐγενικώτατα ζήτησε τὴ γνώμη ὅλων μας, τῶν Ἑκταίων καὶ τῶν κ. κ. Δημοδιδασκάλων τοῦ Προτύπου.

Βέβαια δὲν μπορούσαμε ν' ἀρνηθοῦμε. Τοῦναντίον ἔπρεπε καὶ νὰ τοὺς συγχαροῦμε πὺν ἔτσι αὐθόρμητα, θελήσανε νὰ στερηθῶντε, ἄς πῶμε, τὸν ἑαυτό τους μιὰ ὥρα ἐλευθερίας καὶ νὰ παρακολουθήσουνε τὴ δουλειὰ πὺν γίνεται 5-6 κάθε ἀπόγευμα.

Γεννίεται ὁμως τὸ ἐρώτημα: Ποιὸ νᾶταν ἀράγε τὸ ἐλατήριο, πὺν τοὺς ὤθησε σ' αὐτὴν τὴν ἀπόφαση;

Μήπως τοὺς ἔγινε παρίδειγμα ἡ ἐντατικὴ μας ἐργασία; Μήπως ἡ συζήτηση πὺν λαβαίνει χαρακτῆρα διασκέδασης, σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα μὲ τὸν ἐπιδέξιό μας τιμονιέρη; Μήπως ἡ μεγάλη τους ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς στὸ πρόσωπο Ἐκείνου πὺν εἶναι αἷτιος τῆς πνευματικῆς αὐτῆς κίνησης; Μήπως ἡ μεγάλη τους ἰδέα γιὰ τὸν ψηλὸ καὶ ἰδανικὸ τους προορισμὸ; Ἡ μήπως ἡ ἀγάπη πὺν δημιουργήθηκε ἀναμεταξύ μας καὶ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

πὸν μᾶς ἐνώνει τόσο ἀδελφικά;

Ναί ὅλα αὐτά. Καὶ μιζὶ μ' αὐτὰ ἡ μεγάλη ἀγάπη ποὺ δια-
κρίνει ὅλα ἀνεξαίρετα τὰ παιδιὰ τῆς Ε' τάξεως γιὰ τὴ δου-
λειά. Σ' αὐτὸ μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλουν μερικοί. Ἄς ὀρίξουν μιὰ
ματιὰ στὴ δουλειά τους μέσα κι' ὅξω στὸ σχολεῖο καὶ θὰ πει-
σθοῦν.

Εἶναι ψυχολογημένο πὼς ἡ τάξη αὐτὴ θέλει νᾶχη σ' ὅλα
τὸ πρῶτο, ὅπως καὶ τῷ χει, ἀφοῦ θ' ἐ λ ε ι .

Ἔτσι θέλησε, μπαίνοντας ἀπὸ φέτος στὴ δουλειά τῆς Ἑ-
κτῆς τάξης, νὰ δείξῃ τοῦ χρόνου πὼς ξέρει κάτι παραπάνω
σχετικὰ μὲ τὴ φετεινὴ Ἑκτῇ. Καὶ τοὺς τὸ εὐχόμεθα ὁλόφωνα.

Αὐτὸ θέλει νὰ πῇ, πὼς τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔχουν μέσα τους
τὴ φωτιὰ ἐκείνη ἢ νὰ δοξάσουν τὴν ἀγαπημένη μας Ἑλλά-
δα ἢ νὰ μὴ ζήσουν.

Νὰ παράδειγμα γιὰ ὅλους !

Ἐκ μέρους τῆς Σ' τάξης—X. Α.

ΑΠ' ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ

Ἡ ΣΤ' τάξη, ὅπως πάντα, εἶναι τὸ πρότυπο στὴ δουλειά.
Τελείωσε τὰ πιὸ πολλὰ μαθήματα στὴ Διδακτικὴ τέχνη.

Μπῆκε σιγὰ, σιγὰ μέσα στὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν τῶν δύο
Προτύπων μας. Μ' αὐτὰ ζῇ, αὐτὰ συναναστρέφεται, διδάσκει,
πειραματίζεται ὁ μαθητὴς τῆς ΣΤ'. Ποτὲ δὲ φεύγει ἀπὸ τὸ
χῶρο τοῦ Διδασκαλείου, ἂν δὲ σουρουπώσῃ.

Ἡ σφυρίχτρα καμμιὰ φορὰ καὶ ἡ φωνή... Ἑκτῇ!...καὶ τὰ
βράδνα ἀκόμη στὸ σκοτάδι καλεῖ τοὺς τελειόφοιτους νὰ
μποῦν στὴν τάξη τους γιὰ κάποια νέα, ἀπρόοπτη, ὅπως συ-
νήθως, πνευματικὴ δουλειά.

Κοντὰ σ' ὅλα αὐτά, πῆραν τώρα καὶ πολλὲς ἡμέρες ἐπιστη-
μονικὲς πραγματεῖες νὰ γράφουν.

Μ' ὅλα αὐτὰ, εἶναι πρότυπα στὴ δουλειά οἱ μαθητὲς τῆς
Ἑκτῆς. Ἀκούραστοι, ἀλλὰ κι' εὐτυχισμένοι μαζί γιὰ τὴν ἰδι-
αίτερη δασκαλική τους δουλειά, ποὺ τὴ νοιῶθουνε κάπως δυ-
νατὰ καὶ νωρίς, ποὺ τὴν ἀγαπήσανε τόσο, ποὺ τὴν αἰσθανθή-
κανε βαθειά.

Ὅλο τὸ σχολεῖο τοὺς ἀκολουθεῖ. Ὅλες οἱ Κοινότητες μὲ
τὸ νέο πρόγραμμα εἶναι γυμάτες χαρά. Ἀκούραστα κι' αὐτὲς
καὶ σ' ὅλες τὶς ὥρες, δείχνουνε τὴν ἀγάπην στὴ δουλειά.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

Τ' ἀπογεύματα μέσα στὴ νέα κίνηση δείχνουν τὴν ἀμίλλα μεταξύ τους, τὴ δράση τους στὶς διαλέξεις τους, στὶς ἰδιαιτέρως συνεδριάσεις τους, στοὺς σχολικοὺς κήπους, στὴν κοινὴ Γυμνασικὴ, στὴ Μουσικὴ τὴν κοινὴ κλπ.

Οἱ πρόεδροι βοήθῃσαν τὸν μπελά τους τώρα γιὰ καλὰ. Σιγά-σιγά φορτώνονται βαρεῖα καθήκοντα, μὰ καὶ διδάσκονται κι' ὅλας..... Πολυάσχολοι καὶ στὰ διαλείμματα ἀκόμη, κυτῶνε τὴν εἴσοδο τοῦ Διδασκαλείου, μὴν ἀκουστῇ ἡ φωνή.... Πρόεδροι!!!

Ἕνας μικρὸς προεδρᾶκος ἦτανε κωμικὸς προχθὲς μὲ τὴ σοβαρότητα ποὺ καλοῦσε τὴν κοινότητά του.

Τὸ Μονοτάξιον Πρότυπο θὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἔκπληξη..... Βγάξει ἐφημερίδα!! Καὶ τὸ Πολυτάξιο ἐτοιμάζει..... βιβλίον Γεωγραφίας γιὰ τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Ἀμερικὴ!!

Τὶ θαύματα μᾶς παρουσιάζει ἐφέτος σχολεῖό μας!!! Μ' αὐτὸ θὰ πῇ Σχολεῖον Ἑργασίας..... Καὶ πούειςαι ἀκόμη!! Ἐλεγε προχθὲς ὁ φίλος μας.... Ἰσταμπονιλοῦς!

Τρ. Τρ. (ψευδώνυμον)

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΣΤΗΛΗ

Ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὥραϊα θεάματα καὶ ὠφέλιμα διὰ τὴν γύμνασιν τοῦ σώματος παιγνίδια εἶναι καὶ τὸ Πετόσφαιρον. Εἶναι τὸ παιγνίδι ποὺ καθιστᾷ τὸ παιδί εὐκίνητο καὶ προσηκτικό. Δὲν ἔχει τίς κλωτσιές, τὰ σπρωξίματα, τὰ κυτπήματα ποὺ ἔχει τὸ Ποδοσφαιρὸ καὶ τᾶλλα σχετικὰ παιγνίδια. Ἀπεναντίας παίζεται ἡσυχᾶ-ἡσυχᾶ. Γυμνάζει τὰ χέρια, τὰ πόδια καὶ ἐν γένει ὅλο τὸ σῶμα. Νὰ, γιὰτὶ ἔχει τόση διάδοση στὸ Διδασκαλεῖό μας.

Ἡ Μαθητικὴ μας λοιπὸν Κοινότης γιὰ νὰ τὸ γενικεύσῃ, ἀπεφάσισε νὰ προκηρύξῃ πρωτάθλημα πετοσφαίρου μεταξύ ὅλων τῶν τάξεων τοῦ Διδασκαλείου μας.

Εἰς δὲ τὴν πρωταθλήτριαν ὁμάδα θὰ δοθῇ ἑπαθλον, εὐγενῶς προσφερθὲν ὑπὸ τοῦ Σοῦ Κυθηγητικοῦ Συλλόγου.

Πῶς θὰ διεξαχθῇ

Κάθε Τάξις παρακαλεῖται νὰ σχηματίσῃ μεταξύ τῶν μελῶν της μιὰ ὁμάδα καὶ νὰ μᾶς δηλώσῃ ἐγγράφως τὰ ὀνόματα τούτων, καθὼς καὶ δύο ἀναπληρωτῶν, τοὐλάχιστον τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ σήμερον.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

Ἡ ἔναρξις τοῦ πρωταθλήματος θὰ γίνῃ τὴν 18ην Ἰανουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους, ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὥραν 10.30' ἐνώπιον ὁλῶν τῶν φίλων τοῦ πετοσφαίρου καθὼς καὶ τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Διδασκαλείου. Θὰ γίνῃ παρέλασις ὁλῶν τῶν ομάδων καὶ θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ πρώτη συνάντησις τῶν ομάδων πρὸς τὴν ἰσχυρὴν διὰ κλήρου.

Ἐμπρὸς λοιπὸν, τὴν πνευματικὴν μας ἐξέλιξιν ἃς προσπαθήσουμε νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ σωματικὴ.

Η ΑΝΟΙΞΙΣ

Τελείωσαν τὰ κρῦα πιά
ἐπέρασε κι' ἡ μπόρα
Καὶ ἤρθε ἡ ἀνοιξι, παιδιὰ
στὴ θέση τους πιά τώρα.

Ἐπαυσαν πιά οἱ κεραυνοὶ
Μᾶς ἤρθαν τὰ πουλάκια
Μᾶς ἤρθαν καὶ οἱ γερανοὶ
Καὶ τὰ χελιδονάκια.

Οἱ γέροι ποὺ τὰ χρόνια τους
Τοὺς ἔκαναν χαλάστρα
Βγάλαν ἀπ' τὰ σολόνια τους
Τὴν ἀχρηστὴν θερμάστρα.

Μικροὶ, μεγόλοι πέταξαν
τὶς γοῦνες, τὰ παλτά,
καὶ στὸ ζωράφια ἔτρεξαν
στὰ δάση, στὰ σπαρτιά.

Τὰ χελιδόνια κτίσανε
στὸ σπίτι μας φωλιά
κι' ἀμέσως ἐγεννήσανε
μικρούτσικα πουλιά.

Τὰ λουλουδάκια ἀνθίσαν
γεμίσαν ἀπὸ κάλλη
καὶ τὰ σχολεῖα ἀρχίσαν
τὶς ἐκδρομοῦλες πάλι.

Μποῦμ—Τάξις Δ'.

Γ'. ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΧΕΙΡΩΝ ΤΩΝ

Ἐν τῶν ἔργων τῶν Μαθητ. Κοινοτήτων ὑπῆρξε καὶ ἡ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους γενομένη ἔκθεσις τῶν χειροτεχνικῶν των ἔργων.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἡσχολήθησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς Χειροτεχνίας, μὲ ἀφορμὰς καὶ θέματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ κύκλου τῶν διαφόρων μαθημάτων, ἐκ τῆς φυσικῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης, κατόπιν ἐπισκέψεως διαφόρων τοπίων, κτιρίων, ἀρχαιολογικῶν μνημείων, ναῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ εἰδικοῦ ἐπὶ τῆς Χειροτεχνίας καθηγητοῦ, ἐργατικωτάτου διδασκάλου καὶ ἁλθηοῦς καλλιτέχνου. Ἀναλόγως τῆς κλίσεως τῶν δύο φύλων ἡσκοῦντο ἐργαζόμενοι ἑλευθέρως, ἄνευ διαταγῆς ἢ καταναγκασμοῦ τινος. Διδασκόμενοι ἐκ τῶν σφαλμάτων των, συνήγαγον τὰ πορίσματα των καὶ τὴν θεωρίαν ἐκ τῆς πράξεως. Τοσαύτη ἦτο ἡ ἀγάπη των πρὸς τὰ ἔργα τῆς Χειροτεχνίας, ὥστε κατὰ τὰ ἑλεύθερα ἀπογεύματα ἡσχολοῦντο μετὰ ἐξαιρετικοῦ ζήλου εἰς αὐτά. Πολλάκις ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν, ὅπως μεταβληθῇ μία τῶν αἰθουσῶν εἰς ἐργαστήριον χειροτεχνικῶν ἐργασιῶν, ἵνα ἐργάζωνται καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὰ ἑλεύθερα ἀπογεύματα οἱ ἔχοντες μεγαλύτεραν κλίσιν εἰς τὰ εἶδη τῶν χειροτεχνικῶν μαθημάτων. Εὐχαρίστως ἱκανοποιήσαμεν τὴν ἐπιθυμίαν των ταύτην, μεταβαλόντες μίαν αἶθουσαν εἰς ἐργαστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ εἰργάζοντο εἴτε ἕκαστος χωριστὰ, εἴτε καθ' ὁμάδας. Πολλάκις ὁ χώρος τοῦ ἐργαστηρίου τούτου δὲν ἐπῆρκει, ὅποτε οἱ μαθηταὶ ἐξηπλοῦντο καὶ εἰς ἄλλας αἰθούσας, ἐνίοτε δὲ, καιροῦ ἐπιτρέποντος, εἰργάζοντο καὶ εἰς τὸ προαύλιον τοῦ σχολείου.

Ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ἔργα των αὐτὰ ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδέαν νὰ παρουσιάσουν μίαν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν. Ἡ πραγματοποιήσις τῆς ἰδέας των ταύτης ἀπῆται χρηματικὸν ποσὸν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, τοῦ ὁποίου ἔστερεῖτο τὸ πτωχότατον Διδασκαλεῖον. Ἀλλ' αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες δὲν ὑπεχώρουν πρὸ τῶν ἐμποδίων. Ἐπιτροπὴ ἐκλεγείσα ὑπ' αὐτῶν παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ κ. Νομάρχου, προέδρου τῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου ἐπιτροπῆς, παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ κ. Διευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου καὶ ὑπέβαλε τὴν παράκλησιν, ὅπως παρα-

σχεθῇ εἰς αὐτοὺς ὕλική τις βοήθεια. Εἰς πλείστας ὅσας περιστάσεις αἱ ἀρχαὶ συνέτρεξαν τὸ Διδασκαλεῖον, ἐκτιμῶσαι τὴν ἐν αὐτῷ συντελουμένην ἐργασίαν. Καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν διὰ τῆς ἀρωγῆς, ἣν παρέσχον, ἐνεψύχωσαν ἔτι μᾶλλον τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ χειροτεχνικὰ τῶν ἔργα, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἴτε ἀτομικὸν, εἴτε ὁμαδικόν, περαιούμενον ἐφυλάσσετο ἐντὸς τοῦ σχολείου διὰ τὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἔκθεσιν.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Χειροτεχνίας:— Ἡ προσοχή των. Ἡ εὐθύνη των.

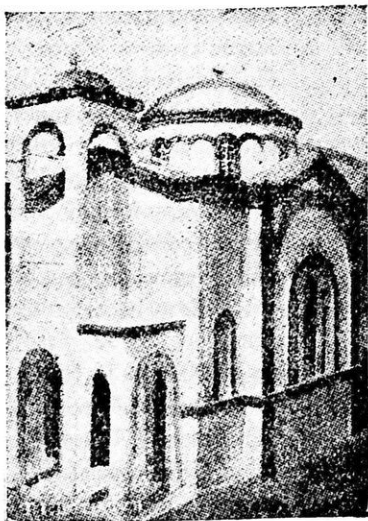
Καὶ ὄντως περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τρεῖς μεγάλα αἰθουσαι ἐκοσμήθησαν διὰ τῶν χειροτεχνικῶν ἔργων τῶν μαθητῶν, ἀναγομένων εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς Χειροτεχνίας. Ἡ διάταξις τῶν καλλιτεχνημάτων ὑπὸ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ἀρμοδίου καθηγητοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐν τῷ συνόλῳ των τὰ ἔργα νὰ παρουσιάζουν μίαν ὑπέροχον καλαισθητικὴν εἰκόνα. Ἡ πρώτη τῶν τριῶν αἰθουσῶν διετέθη ὁλόκληρος διὰ τὰ Ἱχνογραφικὰ ἔργα. Οἱ τοῖχοι αὐτῆς ἐκοσμοῦντο μὲ Ἱχνογραφήματα ἐκ τοῦ φυσικοῦ τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ ὕδατογραφίας τῶν ἀνωτέρων. Τὰ πλείστα τούτων, ἔξαιρετικῶς ἐπιτυχῇ, ὥς ἡ προτομὴ τοῦ Ἑρμοῦ, —ἀτομικὸν ἔργον μαθητοῦ τῆς Γ' τάξεως—εἰς φυσικὸν μέγεθος, μὲ ἔκφρασιν ἐντελῶς φυσικωτάτην, ὁ δισκοβόλος, θαῦμα φυσικότητος καὶ χάριτος, ὁ προσευχόμενος βοσκὸς καὶ ἄλλαι μεγεθύνσεις, πλαισιωμέναι ὑπὸ τῶν μαθητῶν, προσέδιδον εἰς τὴν αἴθουσαν μίαν ἐπιβλητικότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἣτις ἔκαμνε τὸν ἐπισκέπτην νὰ

μεταρσιονῦται καὶ νὰ αἰσθάνεται συγκίνησιν πρὸ τῆς δυνάμεως τῆς τέχνης τῶν μαθητῶν. Ἄλλ' ἂν ἡ αἰθουσα αὕτη ὕψωνε τὸν ἐπισκέπτην εἰς κόσμους πνευματικούς καὶ προῦκάλει συναισθηματικούς ῥεμβασμούς, ἡ δευτέρα αἰθουσα τὸν ἐπανέφερε εἰς μίαν πραγματικότητα ὥραϊαν καὶ ἐξόχως τερπνὴν, διότι αὕτη ἐκοσμεῖτο μὲ ἔργα πρακτικῆς χρησιμότητος. Ὑπῆρχον ἐκεῖ ποικίλλα ἔργα χαρτοτεχνίας, χαρτοπλεκτικῆς, χαρτοκοπτικῆς, χαρτοκολλητικῆς, χορτοῦφαντικῆς, χαρτοδιπλωτικῆς, πλαστικῆς, πυρογραφίας, ξυλογλυπτικῆς, ξυλοκοπτικῆς, καθὼς καὶ ἐργόχειρα τῶν θηλέων, τὰ ὅποια συνηγωνίζοντο εἰς ἐμφάνισιν, πρωτοτυπίαν καὶ καλαισθησίαν. Ὀλόκληρον σαλονάκι μὲ ἀνάκλιντρα, τραπεζάκια κλπ. ἐκ χόρτου κατεσκευασμένα ἀπὸ μαθητῶν, εἰδικῶς εἰς τοῦτο ἀσχοληθέντας καὶ οὐδόλως σχεδὸν ὑστεροῦντας δεξιῶν τεχνητῶν. Ἄλλα ἔπιπλα ξυλογλυπτικῆς, κομψοτεχνήματα διάφορα, προσέδιδον ἐμφάνισιν ἀριστοκρατικὴν. Ἡ αἰθουσα εἶχε τι τὸ φαντασμαγορικόν.

Ἡ δὲ τρίτη αἰθουσα διακεκοσμημένη μὲ μεγάλα ἔργα χαρτοκοπτικῆς, χαρτοκολλητικῆς, μὲ τοὺς ἀναγλύφους χάρτας Δράμας, Εὐβοίας καὶ Κρήτης, ἐπλουτιζέτο ἐπὶ πλέον μὲ τὰ σοβαρώτερα τῶν ἔργων, ἅτινα εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ὁ μαθητικὸς κόσμος, μὲ τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, δεικνύουσα τὴν ἀτομικὴν καὶ τὴν ὁμαδικὴν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν θαυματουργοῦσαν. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Ἅγιος Παντελεήμων, μικρογραφία τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ τῆς Δράμας, πιστὴ καὶ ἀκριβὴς ἀντιγραφή του, ἀληθὲς κομψοτέχνημα μὲ ὅλας του τὰς λεπτομερείας καὶ μὲ ἠλεκτροφωτισμὸν ἀκόμη, κινήσαν τὸν θαυμασμὸν πάντων. Ἐκτὸς τοῦ ἀριστουργήματος τούτου εἰς τὴν αἰθουσαν ὑπῆρχε ὑπὸ κλίμακα 1:50 ὁμοίωμα τοῦ ἐν Δράμᾳ μεγάρου τοῦ Γυμνασίου, τοῦ ἐσχάτως ἀνεγερθέντος ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου, ὁμαδικὸν ἔργον τῶν μαθητῶν τῆς Ε' τάξεως, τελειότατον ἐν ταῖς λεπτομερείαις του. Τὸ ἔργον τοῦτο προσεφέρθη ν' ἀγοράσῃ ὁ κ. Δήμαρχος, εἰσηγούμενος σχετικῶς εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Δράμας. Κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν τῆς παραστάσεως τοῦ δράματος τῆς Ἀντιγόνης ὑπὸ τοῦ Διδασκαλείου εἰς τὸ θέατρον τῆς πόλεως ἐπέδειξαν τοῦτο πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐορτῆς οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τὸν

προβολέα τοῦ θεάτρου εἰς τοὺς θεατὰς καὶ κατεχειροκροτήθη. Ἀεροπλάνον, θαυμάσιον ἔργον ξυλοτεχνικῆς κρεμάμενον ἐκ τῆς ὀροφῆς, μὲ τὰ πτερὰ ἀνοικτὰ, δίδον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι πρόκειται νὰ πετάξῃ, ἀτιμόπλοιον, ὃ Παρθενὼν καὶ πλεῖστα ἄλλα ἔργα προὐκάλεσαν τὸν ἐνθουσιασμόν πάντων τῶν ἐπισκεπτῶν. Διότι τὴν ἑκθεσιν ἐπεσκέφθησαν πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως, Μητροπολίτης, Στρατηγός, Νομάρχης, Δήμαρχος κ. λ. π. καὶ πλήθος κόσμου. Διήρκεσε μίαν ἑβδομάδα καὶ παρήλασε πρὸ αὐτῆς τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως. Τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐγένετο ἡ κλήρωσις τῶν λαχείων ἔργων τινῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀνώτερα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1931 ἐστάλησαν εἰς τὴν ἑκθεσιν Θεσσαλονίκης καὶ ἐβραβεύθησαν.

Ἐκ πάντων τῶν ἐκτεθέντων ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν ὀλίγαι λέξεις διὰ τὸν ἅγιον Παντελεήμονα, ὅστις ὑπῆρξεν ἔργον τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως. Συνέλαβον οὗτοι τὴν ἰδέαν τῆς κατασκευῆς του

Ὁ Ἅγιος Παντελεήμων,
τὸ ἔργον τῆς μαθ. ομάδος Γ' τάξεως.

μετὰ μίαν ἐπίσκεψιν τοῦ ναοῦ πρὸς διδασκαλίαν «Περὶ τῶν ῥυθμῶν τῶν ναῶν». Μία ὁμάς μαθητῶν ὡς σχεδιασταὶ πολύπειροι ἔκαμαν τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ ὑπὸ κλίμακα 1:12 καὶ ἄλλαι ὁμάδες, δεξιὸι ἐκτελεσταὶ, κατεσκεύασαν τοῦτο ἐκ πεπισμένου χάριτος. Ὁ ναὸς εἶναι Βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ. Τὸ πρόπυλόν του ἔχει τρεῖς εἰσόδους κατὰ πλαγίαν γραμμὴν τοῦ ναοῦ, στηρίζεται δὲ ἐπὶ 5 κιόνων. Εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ στηρίζεται τὸ κωδωνοστάσιον κενὸν ὑπὸ κλίμακα κατὰ τὴν ἀρχαίαν θέσιν, δεξιὰ τοῦ κατηχουμένιου. Ἀνωθεν τοῦ κωδωνο-

στασίον ὑπάρχει ὁ τροῦλός του Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἐκ τοῦ ἔσω κέντρου τοῦ ὁποίου κρέμαται κώδων ἀληθῆς, βάρους 75 δραμίων. Ὁ κυρίως ναὸς, διηρημένος εἰς τρία κλίτη, φωτίζεται ὑπὸ ἡλεκτρικοῦ φωτὸς, φέρει δὲ τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου, τὰ ἀναλόγια τῶν ἱεροψαλτῶν καὶ τὰ καθίσματα τοῦ λαοῦ δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Εἰς τὸ μέσον τῆς στέγης τοῦ ναοῦ στηρίζεται ὁ τροῦλος καὶ ὁ θόλος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔξωθεν ὑψοῦται ὁ Σταυρὸς, ἐκ δὲ τοῦ ἔσωτερικοῦ του κέντρου, ὅπου ἡ εἰκὼν τοῦ Παντοκράτορος, κρέμαται πολυτελέστατος ὑάλινος πολυέλαιος, ἔργον λεπτιστάτης τέχνης τῶν μαθητῶν. Ἐπὶ τῶν ἀναλογίων τῶν ἱεροψαλτῶν ὑπάρχουν βιβλία καὶ ὕλινον ἔμπροσθεν αὐτῶν μεταξὺ σωλέας καὶ ἀναλογίων εἶναι τὰ κηροπήγια. Ἡ κεντρικὴ Ὡραία Πύλη ἔχει ἀνωθεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ζωγραφιστὸν ὑπὸ μορφὴν ἀκτίνων, κά-

Ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ ἔργον του.

τωθι δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ εἰκονοστασίου εἰς δύο ὀριζοντίας σειρὰς εἶναι αἱ εἰκόνες τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἀνωθεν τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὸ βάθος καταλάμπει μαρμαίρουσα ἡ ἱερὰ Κόγχη. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα, ἡ προσκομιδὴ, τὸ ἱερὸν σκευοφυλάκιον καὶ πλεῖστα ἱερὰ σκεύη. Ἡ ἀξία τοῦ ἔργου ἀνέρχεται εἰς 5.000 δρχ. Τὸ ἔργον τοῦτο καθὼς καὶ ὅλον τὸ περιβάλλον τῆς ἐκθέσεως καθίστα κάθε ἐπισκέπτῃν ἀκούσιον προσκυνητὴν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς χειρὸς τοῦ παιδιοῦ.

Καὶ πάντα ταῦτα ἀποτε-

λέσματα τῆς προαιρετικῆς τῶν μαθητῶν μας ἐργασίας κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα, οἵτινες δὲν εἰργάζοντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς καὶ τὸν δεσποτισμὸν τοῦ διδασκάλου καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ θέλουν ὅσα ἐκεῖνος ᾔθελε. Τὸ πρῶτον σφάλμα των δὲν εἶχεν ἐπακολούθημα τὴν ἀποδοκιμασίαν καὶ τὴν ὕβριν τοῦ διδασκάλου, τὸν θυμὸν καὶ τὴν βανασότητά του ἀκόμη, τὸ πρῶτον λάθος δὲν εἶχε συνέπειαν τὸ δάκρυ, ὥς προοίμιον τῆς τέχνης, ὥς εἰς τὸν Λουκιανὸν συνέβη, τοῦ ὁποῦ τοῦ πάθημα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἅπαντες ἔχομεν ὑποστῆ. (1) Διότι ποσάκις ἀπεμακρύνθημεν τοῦ σχολείου κλαίοντες, ἔνεκα τοῦ τρόπου τοῦ διδασκάλου μας, ποσάκις ἀναμιμνησκόμενοι τοῦ σχολείου δὲν ἐστενάζαμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παιγνιδίου μας, τοῦ φαγητοῦ μας, καθ' ὁδὸν καὶ καθ' ὕπνους ἀκόμη ! Ποσάκις δὲν ἐγογγύσαμεν κατὰ διδασκάλου μας, ποσάκις δὲν παρεπονέθημεν μετὰ δακρύων εἰς τοὺς γονεῖς μας ἐναντίον του ! Τὰ σφάλματα ὅμως τῶν ἰδικῶν μας μαθητῶν ὑπῆρξαν οἱ κυρίως διδάσκαλοί των ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς ἀγάπης μας, ἡ μέθοδος τῶν περιπτώσεων καὶ τῶν εὐκαιριῶν ἐδίδαξεν αὐτούς. Ὁ διδάσκαλός των ἐν μιᾷ συνεδρίᾳ εἶπεν: «Οὐδέποτε ἡσθάνθην τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκ τῆς προσόδου τῶν μαθητῶν μου. Ἄν διέθετον περισσότερα μέσα αὐτὰ τὰ παιδιὰ, θὰ μᾶς παρουσίαζον μεγαλότερα θαύματα μὲ τὴν πρωτοβουλίαν των καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἐκ μέρους μας ἀγάπης».

Ὅσακις εἰργάζοντο, ἀνῆκον ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ ἔργον των, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδίδον μίαν πνοὴν τοῦ ἐγὼ των. Ἐτέρποντο ἐν τῇ ἐργασίᾳ των, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὴ ἀρετὴ των ἦτο ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἡρεμία. Πολλὰς ζωηρὰς φύσεις [εἶδομεν νὰ φέρωνται ἡρεμώτερον καὶ πολλοὺς νευροπαθεῖς νὰ ἡσυχάζουν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὥραίου ἔργου των. Αἱ ἐνεργοὶ των γνώσεις ἐγένοντο δυνάμεις ἐν αὐτοῖς, ἡ πρᾶξις, ἡ ἐργασία ἐδημιούργει τὴν θεωρίαν. Ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐκφράσουν καὶ πρακτικῶς καὶ γραπτῶς καὶ προφορικῶς ὅ,τι ἐμάνθανον, ἀρχίζοντες μόνον, διορθούμενοι μόνον, ἐλεγχόμενοι μόνον, ἐπαναρχίζοντες,

(1) Ἐνύπνιον Λουκιανοῦ.

τελειοποιούμενοι. Αυτόπεποίθησις, αυτόσυναίσθημα, αυτόόρμητος ἐνέργεια θέτουσα σκοπούς, ἐξευρίσκουσα ὁδοὺς δράσεως, δημιουργοῦσα προβλήματα καὶ λύσεις, ἰδοὺ τὰ χαρακτηριστικά των. Κατὰ πόσον τὸ μάθημα τοῦτο προσέφερεν εἰς ἓν ἔκτιστον τῶν ἄλλων μαθημάτων, κατὰ πόσον ἡ συνειδητὴ των ἐργασία συνετέλεσεν εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν γνώσεών των, εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεώς των, εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς υἱείας των, κατὰ πόσον ἐν ὀλίγοις ἐπετεύχθη ὁ σκοπὸς τοῦ μαθήματος τούτου εἶναι εὐκόλον νὰ κρίνη τις.

Δ'. ΑΙ ΕΟΡΤΑΙ ΤΩΝ

Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ των αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες ὠθοῦνται πάντοτε εἰς κίνησιν καὶ δημιουργίαν, ἐστράφησαν καὶ εἰς ἄλλο στάδιον δράσεως, εἰς δημιουργίαν ἐορτῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους διωργάνωσαν διαφόρους μικρὰς καὶ μεγάλας ἐορτάς, εἴτε ἐκάστη Κοινότης χωριστὰ, εἴτε γενικὰς ὅλον τὸ Λιδασκαλεῖον, μὲ σκοπὸν μορφωτικὸν καὶ ψυχαγωγικόν, συγχρόνως δὲ καὶ ὑλικὸν πρὸς τόνωσιν τοῦ ταμείου των διὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας των. Ἀψηφοῦντες τοὺς κόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεβάλλοντο, ἔπλεον εἰς ὤκεανὸν χαρᾶς, ὁράκις ἐνεκρίνετο ἡ αἰτησίς των περὶ ὀργανώσεως μιᾶς ἐορτῆς. Ἡμεῖς ἀποβλέποντες εἰς τὴν μορφωτικὴν δύναμιν τῶν ἐορτῶν, ἐφ' ὅσον αὐταὶ συνδέονται ἀμέσως μὲ τὴν ψυχὴν τῶν δημιουργούντων, παρείχομεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀδελφειαν. Διὰ τῶν ἐορτῶν ἠνοιέτο ὁλόκληρος ἡ ψυχὴ των καὶ παρουσιάζετο, οἷα ἀκριβῶς ἦτο. Οἱ κόποι των παρήρχοντο ἀπαρηγήρητοι, ἀπεναντίας δὲ ἐκάστη ἐορτὴ ἐθεωρεῖτο ἀνάπαυλα τῶν ἐκ τῶν ἄλλων ἐργασιῶν κόπων των, ἐθεωρεῖτο σταθμὸς τῆς ὅλης σχολικῆς ζωῆς. Ὅταν ὁ μαθητὴς συλλάβῃ τι κατὰ νοῦν, ὅταν δημιουργήσῃ καὶ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του, χαίρει ὑψίστην χαράν. Ἡ προπαρασκευὴ ἐκάστης ἐορτῆς ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸν χαρακτηριστὴν τῆς. Συνεργαζόμενοι καθ' ὁμάδας ἢ κατὰ κοινότητας,

ἔθετον ὑπὸ τὴν κρίσιν μας τὴν ἐργασίαν των καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐορτῆς των.

Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν διαφόρων ἐορτῶν των σπουδαίως συνέβλεπεν ὁ τέλειος καταρτισμὸς τῶν μαθητῶν εἰς τὴν Μουσικὴν, πράγμα τὸ ὁποῖον μᾶς ἐξέπληξεν εὐθύς ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων μας εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὸν ἄριστον καθηγητὴν τῆς Μουσικῆς τοῦ Διδασκαλείου, ὅστις ἀπὸ ἐτῶν διαμένων ἐν τῷ Ἑθνικῷ Οἰκοτροφείῳ εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ τροφίμους μεγίστην ἀγάπην πρὸς τὴν Μουσικὴν καὶ εἶχε καταρτίσει αὐτοὺς πλήρως. Καὶ εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ εἰς τὴν ἐνόργανον Μουσικὴν εἶχον ἀσκηθῇ καὶ εἶχον ἀνεπτυγμένον τὸ συναίσθημα τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας. Ἡδύναντο νὰ ψάλλουν διὰ τῶν φθογγοσῆμων ἀπευθείας ἥσμα ἄγνωστον, παρουσιάζόμενον εἰς αὐτοὺς. Ὑπὸ τὸν φιλεργότατον τοῦτον καθηγητὴν οἱ μαθηταὶ τοῦ Διδασκαλείου παρουσίαζον ἐξαιρετικὴν πρόοδον εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν τετραχόρδων ὀργάνων, κατὰ τὴν κλίσιν ἐκάστου, πολλὰς δ' ἐπιτυχεῖς συναυλίας εἶχον δόσει ἐν τῷ Διδασκαλείῳ. Ἐκτὸς τούτου τεσσαράκοντα περίπου τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου, τρόφιμοι τοῦ Ἑθνικοῦ Οἰκοτροφείου, εἶχον ἀσκηθῇ εἰς δύσκολον ἐνόργανον Μουσικὴν, παίζοντες βαρέα ὄργανα. Αὕτη ἀπετέλει καὶ τὴν Μουσικὴν (μπάνταν) τῆς πόλεως, ἣτις ἐστερεῖτο ἄλλης Μουσικῆς. Ἡ Μουσικὴ αὕτη τοῦ Διδασκαλείου καὶ Οἰκοτροφείου ἐπαινίτιζε κατὰ τὰς Κυριακὰς εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐορτὰς καὶ ἄλλας περιστάσεις ὑπὸ τὸν ἐμπνευσμένον τοῦτον καθηγητὴν, ὅστις ἐμελοποίησε καὶ τὸν κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ποιηθέντα ὕμνον τοῦ Διδασκαλείου. Ἡ ποίησις τοῦ ὕμνου ὠφείλετο εἰς τὸν ἐνθουσιώδη καθηγητὴν τῆς Γαλλικῆς τοῦ Διδασκαλείου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἥσμα προῦκρίθη ἐν τῷ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προκηρυχθέντι ἐν τῷ Διδασκαλείῳ διαγωνισμῷ. Πανταχοῦ, ὅπου παρουσιάζετο ἐπισήμως τὸ Διδασκαλεῖον, παρουσιάζετο μὲ τὴν Μουσικὴν του καὶ τὸν εἰδικὸν ὕμνον του. Ἡ συμμετοχὴ αὕτη τῆς Μουσικῆς προσέδιδεν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰς διαφόρους ἐορτὰς, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἀθλητικὰς τοῦ Διδασκαλείου συναντήσεις εἰς τὸ Στάδιον τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰς Γυμναστικὰς ἐπιδείξεις του.

Διότι ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τῆς Γυμναστικῆς, νέον πλήρη σφρίγγους, ζωῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐν τῷ ἔργῳ του, εἶχον ἐπιδοθῇ μετὰ ἐξαιρετικοῦ ζήλου εἰς τὴν Γυμναστικὴν καὶ τὰ Ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα καὶ κατὰ τὰς κεκανονισμένας ὥρας τοῦ προγράμματος καὶ κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα. Εἰς ὁμάδας διηρημένοι, ἀσχέτως ἀτάξεων, κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν γλίσιν καὶ ἐπίδοσιν ἐκάστου, ἡσκοῦντο εἰς ἐλευθέρως σουηδικὰς ἀσκήσεις, εἰς τὸν δρόμον, τὴν δισκοβολίαν, τὴν πάλην, τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀλμάτων, τὴν σφαῖραν καὶ τὰ εἶδη τῆς, τοὺς ἐθνικοὺς χοροὺς, τὴν σακκοδρομίαν καὶ διαφόρους ἄλλας παιδιάς. Ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐχάριστον νὰ παρακολουθῶμεν καὶ ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ ἐν τῷ γυμναστηρίῳ τοῦ Διδασκαλείου τοὺς σφριγηλοὺς ἐφήβους μας. Συνηγωνίσθησαν οὗτοι πρὸς ἐφηβικὰς ὁμάδας διαφόρων σχολείων τῆς πόλεως καὶ τῶν γειτονικῶν πόλεων, ὡς τῆς Καβάλλας, τῶν Σερρῶν, καὶ πρὸς ἀθλητικοὺς συλλόγους ἀκόμη, τῇ ἀδείᾳ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Θράκης καὶ τοῦ κ. Νομάρχου. Μετέσχον δὲ καὶ τῶν Πανθρακικῶν ἀγώνων. Εἰς τὰ περισσότερα εἶδη τοῦ ἀθλητισμοῦ ἀνεδείχθη νικητὴς τὸ Διδασκαλεῖον, τὸ γραφεῖον τοῦ ὁποίου ἐκοσμεῖτο μὲ τὰ βραβεῖα καὶ τὰ διάφορα ἔπαθλα, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς τὰς νικητρίδας ὁμάδας κατὰ τὰς συναντήσεις τῶν αὐτὰς καὶ κατὰ τὰς Γυμναστικὰς ἐπιδείξεις του.

Ἐκτὸς τῶν Μουσικῶν καὶ Γυμναστικῶν ἑορτῶν αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες παρουσίασαν καὶ ἄλλας, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, ἡ τῆς 1ης τοῦ ἔτους, ἡ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Δράμας, ἡ Ἐθνικὴ, ἡ ἑορτὴ τῆς Ἐπιδόσεως τῶν διπλωμάτων καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι διωργανοῦντο ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ὑπὸ τῶν Κοινοτήτων, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν μας πάντοτε, καὶ ἐδίδοντο κατόπιν τῆς ἐγκρίσεώς μας.

Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παρασιωπήσωμεν μίαν πρωτότυπον ἑορτήν, τὴν ὁποίαν μᾶς παρουσίασαν οἱ τελειόφοιτοι τὰς ἡμέρας τῶν Ἀπόκρεων. Ἦτο μία φιλολογικὴ, οὕτως εἰπεῖν, συγκέντρωσις τῶν τελειοφοιτῶν ἀποκλειστικῶς καὶ τοῦ συλλόγου, μὲ χαρακτηριστικὸν καὶ σατυρικόν. Κατὰ ταύτην πολλοὶ τῶν μαθητῶν ἀπῆγγειλον τετράστιχα ἐξαιρετικῶς πνευματώδη, διὰ τῶν ὁποίων μὲ πολλὴν διάκρισιν καὶ λεπτότητα ἐσατύριζον τὰ τρωτὰ τῶν συμ-

μαθητῶν των, προκαλοῦντες ἀκράτητον τὸν γέλωτα καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν παρισταμένων καὶ αὐτῶν τῶν σατυριζομένων, οἵτινες, ἄς μὴ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἐχωλοῦντο ἐκ τούτου, Μετὰ τὴν ἰδιόρρυθμον ταύτην ἑορτὴν προέκυψε μέγα ἀγαθόν. Πάντες ἐγένοντο προσεκτικώτεροι καὶ προσεπάθουν νὰ ἀποβάλουν μίαν συνήθειαν, ἓν ἐλάττωμα ἐπουσιῶδες, εἰς τὸ ὁποῖον πρότερον δὲν ἀπέδιδον σημασίαν. Ἄλλος ἐπρόσεχε περισσότερον τὴν ἀμφίεσίν του καὶ καθαριότητά του, ἄλλος ἐφρόντιζε νὰ μετριάσῃ τὴν νευρικότητά του, ἄλλος νὰ παύσῃ τὸ κρύφιον κάπνισμά του κλπ. Ἀλλὰ καὶ τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν ἀπέβη προσεκτικώτερον, διαπιστώσαν ὅτι οὐδὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴν καὶ παρατηρητικότητα τοῦ μαθητοῦ.

Μία τῶν μεγαλειτέρων ἑορτῶν ἦτο ἡ εἰς τὸ κινηματοθέατρον τῆς πόλεως δοθεῖσα παράστασις τοῦ δράματος τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ ἐπιθυμία νὰ παιχθῇ τὸ δράμα τοῦτο ἐξεδηλώθη ἐκ μέρους τριῶν κοινοτήτων. Ἡμεῖς ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς πολλαπλᾶς δυσκολίας μιᾶς τοιαύτης ἑορτῆς, κυρίως δὲ φοβούμενοι τοὺς πολλοὺς κόπους τῶν μαθητῶν, οἵτινες θὰ ἐπεφορτίζοντο μὲ πολλὴν ἐργασίαν, ἀποσπώμενοι τοῦ ἄλλου ἔργου των, ἐδισταζόμεν ν' ἀποδεχθῶμεν. Ἀλλ' οἱ μαθηταὶ ἐπανελάβον τὰς παρακλήσεις των θερμότερας, ὑποσχόμενοι νὰ ὑπερπηδήσουν τὰς διαφόρους δυσκολίας, ἀκόμη καὶ τὴν τῶν δαπανῶν, αἵτινες προχειρώς προϋπολογισθεῖσαι ἐπλησίαζον τὰς δέκα χιλιάδας. Ἡ ἐπιμονὴ τῶν μαθητῶν μας καὶ ἡ ἀγωνία των διὰ τὴν ἀπόφασίν μας, αἵτινες παρουσίαζον τὴν ἰσχυρὰν βούλησίν των, ἔπεισαν ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν τὴν αἴτησιν τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος τῶν δοκίμων, δικαιολογήσαντες καταλλήλως τὴν ἀπόφασίν μας εἰς τὰς ἄλλας δύο κοινότητας, καὶ μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν, ὅτι μόνον εἰς τελείαν ἐμφάνισιν τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἑορτῆς ἐν γένει θὰ ἐδίδετο αὐτῇ εἰς τὸ θέατρον τῆς πόλεως.

Ἐνθουσιῶντες οἱ μαθηταὶ ἐδέχθησαν τὴν ἀπόφασίν μας καὶ ἐδήλωσαν, ὅτι ἀναλαμβάνουν νὰ λύσουν τὰς δυσχερείας πάσας. Πυρετιώδης ἐργασία ἤρχισε. Ὁ νεώτερος τῶν φιλολόγων τοῦ Διδασκαλείου, νέος φιλομαθέστατος καὶ φιλοπρόοδος, παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς Κοινότητος, ἀνέλαβε, τῇ συνδρομῇ καὶ τῶν ἄλλων μελῶν

τοῦ συλλόγου, τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος. Ὅμᾳς μαθητῶν μὲ ἐπιτροπὴν ἐκ καθηγητῶν ἀνέλαβε νὰ ἐκλέξῃ τὰ κατὰλληλα πρόσωπα τοῦ δράματος, ἄλλη ὁμᾳς ἀρίστη εἰς τὰ τεχνικά, ὑπὸ τὸν ἀριστοτέχνην καθηγητὴν τῆς Χειροτεχνίας, ἀνέλαβε τὴν προετοιμασίαν τῶν σκηνικῶν καὶ γενικῶς ὅλου τοῦ διακόσμου τῆς σκηνῆς. Ὅμᾳς τῆς ἐνοργάνου μουσικῆς, ὑπὸ τὸν ἀκάματον καθηγητὴν τῆς Μουσικῆς, ἀνέλαβε τὰ τῆς μουσικῆς τοῦ δράματος, ἄλλη ὁμᾳς τὰ τῆς ξυλουργικῆς, ἵνα κατασκευάσῃ τὰ δύρατα κλπ., ἄλλη τὴν ἐκτύπωσιν προγραμμάτων καὶ τὴν διαφήμισιν, ὁμᾳς τῶν θηλέων, ὑπὸ τὰς ἀόκνους διδασκαλίσσας τῶν Προτύπων, τὴν προετοιμασίαν τῶν ἐνδυμασιῶν τῶν διαφόρων προσώπων καὶ γενικῶς ἡ ὅλη ἐργασία διενεμήθη καθ' ὁμάδας, παρακολουθουμένης εἰς τὰ ἔργα των ὑπὸ ὀρισμένων καθηγητῶν καὶ διδασκάλων τῶν δύο συλλόγων. Ἡ ἐργασία αὕτη ἀπῆτησεν, ὥς εἶναι εὐνόητον, χρόνον καὶ κόπον πολύν. Τὴν ἐξέλειν τοῦ ἔργου τῶν διαφόρων ὁμάδων παρακολουθοῦμεν κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα.

Ἡ κατανόησις, ἡ ἐμβαθύνσις καὶ ἡ ἀπόδοσις ἐνὸς τοιούτου δράματος ὑπὸ μαθητῶν εἶναι καταφανὲς πόσον εἶναι δυσκολωτάτη, παρ' ὅλον ὅτι τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα τῶν προγόνων μας ἐπιβάλλονται ἀφ' ἑαυτῶν. Ἀλλ' ἐθαυμάσαμεν τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν τῶν μαθητῶν μας, οἵτινες ἐξήτησαν νὰ συνέρχωνται καὶ κατὰ τὰς Κυριακὰς ἀκόμη, τὴν αὐτοπεποίθησίν των, ἥτις δὲν ὑπεχώρησε πρὸ ἐμποδίων, ἀλλ' ἐνίκησε ὅλας τὰς δυσκολίας, δυσκολίας εἰς τὸ τεχνικὸν μέρος τοῦ δράματος, δυσκολίας εἰς τὴν ἠθοποιίαν καὶ ἀπόδοσιν τῶν διαφόρων συναισθημάτων, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν. Αἱ ὁμάδες ἐβάδιζον βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου των. Ἡ ἐν γένει προπαρασκευαστικὴ ἐργασία διὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην μᾶς ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδωμεν πάλιν πόσον ἡ συνεργασία τῶν μαθητῶν ἀναπτύσσει καὶ συσφίγγει τὴν μεταξὺ των ἀγάπην, μᾶς ἔδωκεν εὐκαιρίας νὰ γνωρίσωμεν περισσότερον τοὺς μαθητὰς μας, νὰ ἐμβαθύνωμεν ἐτι μᾶλλον εἰς τὴν ψυχὴν των, νὰ θαυμάσωμεν τὰς ἰκανότητας καὶ δυνάμεις των. Ποῖον δυστύχημα ὄντως διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅτι ἐβράδυνε νὰ γνωρίσῃ τὸ παιδί, νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μυστήριον

τῆς ψυχῆς του, ἡ ὁποία περικλείει ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ ἐνέργειαν, ὅτι ἐβράδυνε ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ νοῦ, τοῦ συναισθήματος, τῆς βουλῆσεως! Ἄν ὁ διδάσκαλος μέχρι σήμερον ὑπῆρξεν ἐξ ἀγνοίας ἐγκληματίας, δεσμεύων, δουλῶνων, παραλύων τὴν σκέψιν καὶ ἐνεργητικότητα τοῦ μαθητοῦ, σήμερον συνεχίζων ἐνσυνειδήτως τὴν ἐγκληματικότητά του, μὴ ἐπιτρέπων ἐλευθερίαν δράσεως εἰς αὐτὸν, μαραίνων καὶ ἀπογοητεύων τὴν ψυχὴν του, ἀποβαίνει ἀσύγγνωστος ἐγκληματίας κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐπαιλέθωμεν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ὁμάδων. Ὅταν αὕτη ἐπερατώθῃ, ἐνεκρίθῃ, ὅπως ἡ ἑορτὴ δοθῇ δημοσίᾳ. Αἱ ὁμάδες ἐμερίμνησαν διὰ τὴν διάθεσιν τῶν εἰσιτηρίων, διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἐκτύπωσιν τῶν προγραμματίων καὶ τὴν ἐν γένει διεξαγωγὴν τῆς ἑορτῆς, ἡ ὁποία ἐδόθη τὴν 16ην Μαΐου, ἔσχε δὲ μεγίστην ἐπιτυχίαν. Αἱ ἀποδόσεις αὐτῆς ἐκάλυψαν τὰς δαπάνας, ἀφήσασαι καὶ καθαρὸν κέρδος περὶ τὰς δύο χιλιάδας. Τὸ οἰκονομικὸν πνεῦμα τῶν μαθητῶν ἐξήτησεν, ὅπως ἡ ἑορτὴ ἐπαναληφθῇ καὶ εἰς ἄλλην πόλιν, ὥς εἰς τὴν Κομοτινὴν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν κατέστη δυνατόν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἡ Κοινότης τῶν θηλέων ἔδωκε μίαν φιλολογικὴν ἐσπερίδα ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ διδακτικὸν προσωπικόν. Κατὰ ταύτην διεσκεύασε μίαν τῶν αἰθουσῶν εἰς οἰκογενειακὸν σαλόνι, τοῦ ὁποίου ἡ διακόσμησις δι' ἐπίπλων, παραπετασμάτων, ἀνθέων κλπ. ἀπέπνεε τὴν χάριν καὶ λεπτότητα τῆς γυναικείας φύσεως. Προσέφερον ἀναψυκτικὰ, ὠμίλησεν ἡ πρόεδρος, θέσασα ὡς σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης των πρὸς τὸ μοχθῆσαν διδακτικὸν προσωπικόν, ὠμίλησαν δύο ἀκόμη μαθήτριά, ἀπήντησαν δὲ καταλλήλως οἱ καθηγηταί.

Μετὰ τὴν λήξιν τῶν μαθημάτων, ὡς ἐπισφράγισις τῶν ἑορτῶν καὶ ὅλης τῆς ἐργασίας τοῦ ἔτους, ἐδόθη, καταλλήλῳ ὑποδείξει κατὰ τὴν συζήτησιν εἰς τοὺς τελειοφοίτους, ἡ ἑορτὴ τῆς Ἐπιδόσεως τῶν διπλωμάτων, κατὰ τὸ Ἀμερικανικὸν σύστημα. Ἐγένετο αὕτη τὴν 28ην Ἰουνίου, ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων τῶν τελειοφοίτων, θὰ μείνῃ δὲ ἀλησμόνητος διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς καὶ τὸ πρόγραμμά της, τὸ

ἐξῆς:

ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ ΔΡΑΜΑΣ
Π ρ ό γ ρ α μ μ α
Τελετῆς Ἑπιδόσεως Διπλωμάτων.

- 1) Ὑμνος τοῦ Διδασκαλείου (χορωδία).
- 2) Ὁ Μάγος τῆς Ρώμης (ἐνόργανος μουσική).
- 3) Ἡ φλογέρα (χορωδία).
- 4) POLKA FANTAISIE (ἐνόργανος μουσική).
- 5) Ὀμιλία τελειοφοίτου μαθητρίας (ὀκτώ λεπτά τῆς ὥρας).
- 6) Σόλο κιθάρας (ὑπὸ τελειοφίτων).
- 7) Ὀμιλία τελειοφοίτου μαθητοῦ (πέντε λεπτά).
- 8) Ὁ κυνηγός (ἐνόργανος μουσική).
- 9) Ἀπίνθισμα Ἑλληνικῶν χορῶν (ἐνόργανος μουσική).
- 10) Ὀμιλία τελειοφοίτου (πέντε λεπτά).
- 11) Ὀμιλία Διευθυντοῦ (δεκαπέντε λεπτά)
- 12) Ἑπίδοσις διπλωμάτων.
- 13) Ἐθνικός Ὑμνος.

Ὀμιληταὶ ἦσαν οἱ ἀριστεύσαντες μαθηταὶ, ἡ δὲ ἐπίδοσις τῶν διπλωμάτων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ, παιανίζούσης τῆς Μουσικῆς τοῦ Διδασκαλείου. Ἡ ἐορτὴ, ἐξόχως συγκινητικὴ, ἤρχισε μὲ τὸν Ὑμνον τοῦ Διδασκαλείου καὶ ἔληξε μὲ τὸν Ἐθνικόν μας Ὑμνον, ἀφήσασα, ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς τελειοφοίτους, ἐντύπωσιν ἀνεξάλειπτον.

Ε΄. Αἱ ΕΚΔΡΟΜΑΙ ΤΩΝ

Συχνότατα αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων ἐξήτουν διὰ τῶν Προέδρων τῶν τὴν ἀδειαν μιᾶς ἐκδρομῆς, συνήθως μετὰ τὴν κοινὴν πρωϊνὴν προσευχὴν. Ἐν συντόμῳ συζητήσῃ μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπεφασίζετο ἢ μὴ ἡ ἐκδρομὴ, πάντοτε δὲ δι' ἄλλην ἡμέραν, ἵνα δίδεται καιρὸς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς. Διωργανώθησαν ἐκδρομαὶ κατὰ τάξεις καὶ κοινό-

τητας, χωρισταί τοῦ Διδασκαλείου, χωρισταί τῶν Προτύπων καὶ περισσότεροι, τὰς δὲ τοιαύτας ἐδημιουργεῖ συνήθως ἡ ἀνάγκη τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς σπουδῆς. Μὲ ἀφορμὰς ἐκ διαφόρων μαθημάτων, ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπισκέψεως τοῦ λιμῶνος, τοῦ ὑδρομύλου, τοῦ ποταμοῦ, τοῦ δάσους, τῆς λίμνης, τῆς γεφύρας, τοῦ ὄρους, τοῦ ἐργοστασίου, τοῦ σιδηροδρόμου, νοσοκομείου, ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν τόπων κ. λ. π., ἐγένοντο πλεῖσται μικραὶ ἐκδρομαί.

Εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεωμετρίας.—Μετρήσεις.

Ἡ συνομοσπονδία τῶν Κοινοτήτων διωργάνωσε κοινὰς, ἡμερησίας ἐκδρομὰς. Αἱ διάφοροι ἐκδρομαὶ εἰς ἀριθμὸν, εἰς εἶδος καὶ εἰς τὸν διοργανωτικὸν τῶν τρόπων ἔπεισαν ἡμᾶς διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καὶ ἐνεργείας τῶν μαθητῶν δύναται θαύματα νὰ ἐπιτελέσῃ, δύναται πολλὰ ἀγαθὰ διδακτικὰ νὰ δημιουργήσῃ καὶ δι' αὐτοὺς καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐκδρομὰς αὐτὰς διωργανώθησαν καὶ

ὑποδειγματικαὶ ἐκδρομαὶ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν εἰς τοὺς τελειοφοίτους διδαχθέντων περὶ ἐκδρομῶν, εἰς ἃς μετεῖχον πᾶσαι αἱ Κοινότητες καὶ τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων, τὰ ὅποια ἠκολούθουν πάντοτε εἰς τὰς ἡμερησίας ἐκδρομὰς. Ἡ πραγματοποίησις μιᾶς τοιαύτης ἐκδρομῆς ἀπῆτει ὀργάνωσιν οὐχὶ πρόχειρον, τῆς ὁποίας μετεῖχον καὶ οἱ δόκιμοι. Ὡρίζετο ὁ σκοπὸς καὶ ὁ τόπος τῆς ἐκδρομῆς, ἀπητεῖτο δὲ προμελέτη τοῦ τόπου καὶ χάρις τῆς πορείας, προσυεννόησις μὲ κατὰλληλα πρόσωπα τοῦ μέρους ἐκείνου, π. χ. τὸν διδάσκαλον, ἢ καὶ προεπίσκεψις τοῦ τόπου ὑπὸ ἐπιτροπῆς. Αἱ ὁμάδες διενέμοντο τὰ διάφορα ἔργα καὶ ἀνελάμβανον βαρεῖας εὐθύνας. Προητοιμάζοντο καταλλήλως εἰς τροφὰς, ἐνδυμασίαν, φάρμακα κ. λ. π., ὥριζον δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς, οἵτινες θὰ ἐκράτουν τὰς ἀναλόγους σημειώσεις, ἵνα ἀνακοινώσουν βραδύτερον τὰ τῆς ἐκδρομῆς εἰς τοὺς μὴ δυνηθέντας νὰ μετᾶσχουν αὐτῆς.

Ἴδου τὸ πρόγραμμα μιᾶς τοιαύτης ἐκδρομῆς:

ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ ΔΡΑΜΑΣ

Ἡμερησία ἐκδρομὴ εἰς Βισσασάνην

Ἡμέρα Πέμπτη 5 Νοεμβρίου 1931.

Ἀρχηγὸς ἐκδρομῆς:	Ὁ κ. Διευθυντής
Ὑπαρχηγοὶ ἐκδρομῆς:	Οἱ κ. κ. Μιχαηλτσιάνος Δ. καὶ Μυλωνᾶς Π.
Μαθηταὶ βοηθοί:	Ὁ κ. Πρόεδρος τῶν Κοινοτήτων
Φαρμακεῖον:	Τὸ φαρμακεῖον τοῦ Πολυταξίου
Προπομπή:	Οἱ μαθηταὶ Χαριλαυπίδης, Χατζηαρχον- τῆς καὶ Βολάνης.

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

8.30' πρωϊνὴ	Προσευχὴ
8.45' π. μ.	Ἐκκλήσεις
9.30' π. μ.	Ὡριαία στάσις
10η π. μ.	Ἀφιξεις καὶ ἀπόθεσις τῶν ἀποσκευῶν
ὡς τὸ κατωτέρω σχῆμα:	

ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ

1η Ὀμάς	2α Ὀμάς	4η Ὀμάς	5η Ὀμάς
		7η Ὀμάς	
3η Ὀμάς		8η Ὀμάς	6η Ὀμάς

ΠΡΟΤΥΠΑ

Πολυτάξιον		Μονοτάξιον
1η Ὀμάς	2α Ὀμάς	5η Ὀμάς
3η Ὀμάς	4η Ὀμάς	

10.15'

Σύνταξις

10 25'

Ἀνάπαυσις ἐν συντάξει

10 25'—10.45'

Διάλειμμα

10.45'—11.30'

Σύνταξις καθ' ὁμάδας κοί διδασκαλία

ἐν συζητήσεσι. 1η ὁμάς. Ὁ κ. Θωμᾶς Π. Θέμα: Ἡ σχέσις τοῦ διδασκάλου μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ. 2α ὁμάς. Ὁ κ. Γκόνοϋς Ἰ. Θέμα: Ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν. 3η ὁμάς. Ὁ κ. Χριστόπουλος Κ. Θέμα: Τὰ ἀγαθὰ τῆς καθαριότητος μαθητῶν καὶ σχολείου. 4η ὁμάς. Ὁ κ. Μιχαηλτσιάνος Δ. Θέμα: Ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ. 5η ὁμάς. Ὁ κ. Φιραντᾶτος Δ. Θέμα: Ἡ ὁξία τῆς Ἱστορίας διὰ τὸν διδάσκαλον. 6η ὁμάς. Ὁ κ. Ράντης Κ. Θέμα: Ἡ σημασία τῆς Γυμναστικῆς διὰ τὸν διδάσκαλον. 7η ὁμάς. Ὁ κ. Λαλαῖκος Ἀλ. Θέμα: Ἡ Μουσικὴ καὶ ὁ Δάσκαλος. 8η ὁμάς. Ὁ κ. Κακούρης Ν. Θέμα: Ἡ Δασκάλα ὡς μητέρα.

Ὀμάδες Δημοτικῶν Σχολείων.

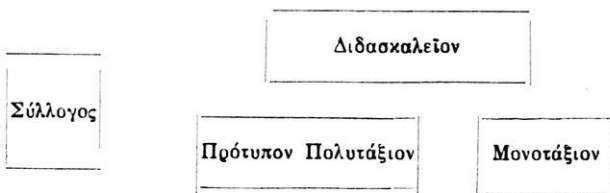
Πολυταξίου Προτύπου:

Πολυταξίου Προτύπου ὁμάς 1η ὁ κ. Παπαθανασίου Ἀθ. Θέμα, προτεινόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ὀμάς 2α ὁ κ. Μυλωνᾶς Π. Θέμα, προτεινόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ὀμάς 3η ἡ δις Ραδίτση Δ. > > > > Ὀμάς 4η ἡ δις Παπαδοπούλου Β. Θέμα, προτεινόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Μονοταξίου Προτύπου ὁμάς 5η ὁ κ. Ἑμμανουήλ Στ. Θέμα, προτεινόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

11.30'—12 π. μ. Διάλειμμα.

12 —12. 15' π. μ. Σύνταξις καὶ ἀνάπτυξις ὑπὸ μαθητοῦ τοῦ θέματος: «Ἡ Ἱστορία τῆς Δράμας».

12.15'—1 μ. μ. Φαγητόν.

- 1—2 μ. μ. Ἀνάπαυσις.
 2—2.15' μ. μ. Σύνταξις τοῦ Διδασκαλείου ὑπὸ τὸν κ. Διευθυντήν.
 2—15' μ. μ. Σύνταξις Πολυτάξιου Προτύπου ὑπὸ τὸν Διευθυντήν του.
 2—2 15' μ. μ. Σύνταξις Μονοτάξιου Προτύπου ὑπὸ τὸν Διευθυντήν του.
 Θέμα. Διάφοροι ἀνακοινώσεις τῶν κ. κ. Διευθυντῶν.
 2.15' Σύνταξις.
 2.30' Ἀναχώρησις.
 4η μ. μ. Ἀφίξις εἰς Δράμαν.
 4—4.15' μ. μ. Ἀνάπαυσις εἰς τὰς αἰθούσας παραδόσεως.

Αἱ ἐκδρομαὶ αὐταὶ ἐνίσχουν τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἐν γένει προαγωγὴν τοῦ σώματός των, διηγείρον τὴν παρατηρητικότητά καὶ τὰ φυσικὰ των διαφέροντα, ἡρῶν τὸν νοῦν, ἡῶξαν τὰς γνώσεις καὶ κατωχύρων τὰ διδαχθέντα. Ἦσκουν εἰς τὴν πειθαρχίαν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἀρχηγούς, ἐνίσχουν τὸ ἀποταμιευτικόν των πνεῦμα, ἐδίδαξαν τὸν πλουτισμὸν τοῦ σχολικοῦ των ταμείου διὰ φυσικοῦ ὕλικου καὶ ἀρχαιολογικοῦ, (ὀρυκτῶν, μετᾶλλων, λίθων, ὀστράκων, ἀνθέων, φυτῶν, φωτογραφιῶν ἐπὶ τόπου κ. λ. π.) χρησιμωτάτου διὰ τὴν διδασκαλίαν. Ἰδιαιτέρως ἐδιδάχθησαν οἱ δόκιμοι, οἵτινες ἐβεβαιώθησαν, ὅτι αἱ ἐκδρομαὶ εἶναι εἰς τῶν μεγίστων μορφωτικῶν παραγόντων, εἴτε διδακτικαί, εἴτε ἀπλῶς ψυχαγωγικαὶ εἶναι αὐταί.

Εἰς τὰ ἔργα τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων πρέπει νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ ἡ πραγματοποίησις τῆς περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους γενομένης εἰς Ὀλυμπίαν μεγάλης ἐκπαιδευτικῆς ἐκδρομῆς.

Πλειστάκις οἱ τελειόφοιτοι ἐξεδήλωσαν τὴν ζωντανὴν ἐπιθυμίαν των, ὅπως ἐπισκεφθοῦν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἀρχαιότητας τῆς

Ἑλλάδος. Ἡ ἰδέα μιᾷ μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἐκδρομῆς, μιᾷ ἐκδρομῆς μέχρις Ὀλυμπίας ἐρρίφθη. Οἱ πλείστοι τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου, τρόφιμοι, ὡς ἀνέφερομεν τοῦ Ἐθνικοῦ Οἰκοτροφείου ἀπὸ τῆς νηπιακῆς των σχεδὸν ἡλικίας, οὐδέποτε εἶχον ἐξέλθει τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως ἢ τῶν ὁρίων τοῦ νομοῦ Δράμας. Οὐδένα πραγματικὸν κόσμον, οὐδεμίαν σαφεῖ ἰδέαν τῆς πατρίδος των εἶχον, οὐδὲ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐκτὸς τῶν ὅσων θεωρητικῶς εἶχον διδαχθῆ. Καὶ ὅμως οἱ τελειόφρονες ἐκ τούτων μετὰ τινες μῆνας θὰ κατετάσσοντο εἰς τὴν χορείαν τῶν διδασκάλων. Εὐνόητον εἶναι πότις πόθος διακαῆς ὑπῆρχεν εἰς τὴν ψυχὴν των, ὅπως ταξιθεύσουν, ὅπως ἴδουν νέους κόσμους, ὅπως γνωρίσουν τὴν πατρίδα των. Ἡ λόγῳ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου των μαρμαμένη των ψυχῇ, ἐξωγογεῖτο, ἐφωτίζετο εἰς τὴν ἰδέαν μιᾷς τοιαύτης ἐκδρομῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπίτευξις τῆς ἤτο δυσκολωτάτη, ἂν μὴ ἀδύνατος. Ἀπρτεῖτο δαπάνη οὐχὶ μικρά. Ἡ Κοινότης ὅμως τῶν τελειοφρόνων δὲν ἀπηλπίσθη. Διαβήματα πρὸς τὸν κ. Νομάρχην ἐπέτυχον μίαν μικρὰν πίστωσιν, ὁμοίαν δὲ καὶ ἐκ μέρους τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, Γενικοῦ Διοικητοῦ Θράκης, ἐλαχίστας ὅμως καὶ οὐδόλως ἐπαρκούσας διὰ τὸν σκοπὸν μας. Καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐκδρομῆς θὰ ἔμενε ἀπραγματοποίητος, ἂν δὲν παρουσιάζετο μία ἀπροσδόκητος εὐκαιρία: Ἡ ἄφιξις εἰς Δράμην τοῦ ἐπὶ τῆς Προνοίας κ. Ὑπουργοῦ. Ἀναμένοντες ἐπίσκεψίν του εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, προητοιμάσαμεν διὰ προχείρου προγράμματος θερμοτάτην ὑποδοχὴν, καθ' ἣν ἐν καταλλήλῳ παρατάξει τῶν κοινοτήτων καὶ παιανιζούσης τῆς Μουσικῆς, ὑπεδέχθημεν αὐτόν. Ἐκτὸς τοῦ Διευθυντοῦ, δύο ἐπίσης τῶν μαθητῶν προσεφώνησαν καταλλήλως. Ἐπωφεληθέντες τῆς παρουσίας τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ὑπεβίλομεν εἰς αὐτὸν τὴν παράκλησίν μας σχετικῶς μετὰ τὴν ἐκδρομὴν. Ὁ κ. Ὑπουργὸς ἀναγνωρίσας τὸ δίκαιον τῶν ὀρφανῶν τοῦ πολέμου, ὑπεσχέθη ἐνώπιον τοῦ μαθητικοῦ κόσμου καὶ τοῦ συλλόγου τὴν ἐκδοσιν τοῦ σχετικοῦ ἐντάλματος, προκαλέσας φρενητιώδη ἐνθουσιασμόν.

Οὕτω μετὰ τινὰ χρόνον καὶ δὴ μετὰ τὴν λῆξιν τῶν μαθημάτων ἡ ἐκδρομὴ ἐπραγματοποιεῖτο συμφώνως τῷ καταστρωθέντι προγράμματι, καθ' ὃ ἐκανονίσθησαν οἱ σταθμοὶ μας καὶ τὰ μέ-

σα, δι' ὧν θὰ ἐταξιδεύομεν, εἰδοποιήθησαν δὲ δι' ἐγγράφων αἱ κατὰ τόπους ἐκπαιδευτικαὶ ἀρχαί, ὥπως συνδράμουν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκδρομῆς.

Τὴν 21ν Ἰουλίου αἱ Κοινότητες τοῦ Διδασκαλείου ὑπὸ τοὺς ἡ-
χους τῆς Φιλαρμονικῆς των προέπεμπον τὴν ἀδελφὴν Κοινότητα
τῶν Τελειοφοίτων, συνοδευομένην ὑπὸ ὀκτὼ καθηγητῶν, ἐνὸς δη-
μοδιδασκάλου καὶ τοῦ Διευθυντοῦ ἐν μέσῳ γενικῆς συγκινήσεως,
ἀπεριγράπτου δὲ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ τῶν τελειοφοίτων, οἵ-
τινες ἐπὶ τέλους ἔβλεπον τὸ ὄνειρον τῆς ἐκδρομῆς πραγματοποιι-
ούμενον.

Πρῶτος σταθμὸς ὑπῆρξεν ὁ ἱερὸς χώρος τῶν Φλίππων καὶ ἐ-
κεῖθεν ἡ Καβάλλα, ὅπου ἐπεβίβασθημεν τοῦ ἀτμοπλοίου «Λη-
μνος», ἀφικθέντες τὴν ἐπομένην εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀντιπρο-
σωπεῖα καθηγητῶν τῶν δύο Διδασκαλείων τῆς πόλεως ὑπεδέχθη
ἡμᾶς καὶ εὐγενῶς ἀνέλαβε νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τοὺς ἀρχαιολογι-
κοὺς τόπους τῆς πόλεως, ὅπου καὶ ἐδίδαξαν, καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀξιο-
θέατα μέρη αὐτῆς. Μετὰ παραμονὴν μιᾶς ἡμέρας εἰς Θεσσαλο-
νίκην, ἀνεχωρήσαμεν ἀτμοπλοϊκῶς εἰς Βόλον, ὅπου ἀρχαιολόγος
καθηγητῆς, ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Περιφερείας κ.
Βουσοῦνη ὁρισθεὶς, ἐδίδαξεν εἰς τὸ Ἀθανασάκειον Μουσεῖον,
Ἐπισκεφθέντες καὶ τὰ ἀξιόλογα ἐργοστάσια τῆς πόλεως, ἀνεχω-
ρήσαμεν, κατευθυνθέντες εἰς Χαλκίδα, Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας, ὅ-
που ἐμείναμεν δύο ἡμέρας. Ἡμίσειαν ἡμέραν ἀφιερώσαμεν ἐπὶ
τῆς Ἀκροπόλεως εἰς προσκύνημα τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν λοι-
πῶν μνημείων. Ἐκεῖ ἐδίδαξαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Διδασκαλείου μας
κ. κ. Φαραντᾶτος καὶ Δημητρόπουλος. Ἐπισκεφθέντες τὰ διάφο-
ρα Μουσεῖα, τὸ Πανεπιστήμιον, Βιβλιοθήκην, Ἀκαδημίαν, τὰ
σπουδαιότερα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ καταστήματα καὶ τὰ μᾶλλον
ἀξιοθέατα μέρη τῆς Πρωτευούσης, κατήλθομεν εἰς Πειραιᾶ, ἀνα-
χωρήσαντες εἰς Πάτρας, ὅπου ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀρσακείου ὑπεδέ-
χθη ἡμᾶς. Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν ἀνεχω-
ρήσαμεν εἰς Πύργον, ὅπου ἐξενίσθημεν δύο νύκτας τῇ εὐγενεῖ
φροντίδι τοῦ Σου Μητροπολίτου Ἡλείας κ. κ. Ἀντωνίου καὶ τοῦ
Δημαρχοῦ κ. Δ. Κορκολλῇ, διότι ἡ διανυκτέρευσις εἰς Ὀλυμπίαν
θὰ ἦτο πολυδάπανος. Εἰς Πύργον ἐστέψαμεν τὸ Ἡρῶν τῶν

πεσόντων Ἡλείων, τὴν ἐπομένην δὲ ἤλθομεν εἰς Ὀλυμπίαν, ὅπου ὁ Γυμνασιάρχης Πύργου κ. Χ. Παπαθεοδώρου παρακληθεὶς ἐδίδαξεν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ. Ἐκ τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς Ἀλτεως οἱ μαθηταὶ ἀπέστειλαν τηλεγραφικῶς θερμὸν χαιρετισμὸν εἰς τὰς εἰς Δράμαν Μαθητικὰς Κοινότητες, ἀπηύθυναν δὲ εὐγνωμοσύνης τηλεγραφήματα εἰς πάντας τοὺς συντελέσαντας εἰς τὸ ἱερὸν ἐκείνον προσκίνημά των κ.κ. Ὑπουργὸν τῆς Προνοίας, Ὑπουργὸν Παιδείας, Ὑπουργὸν, Γενικὸν Διοικητὴν Θράκης, Νομάρχην Δράμας κλπ. Ἡ ἐπάνοδος εἰς Δράμαν ἐγένετο σιδηροδρομικῶς ὑπὸ τὸ κράτος ζωηρῶν ἐντυπώσεων καὶ ἱερῶν ἀναμνήσεων.

Ἡ ἐκδρομὴ θὰ μείνῃ ἱστορικὴ εἰς πάντας. Αἱ δὲ πολλαπλαῖ ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαι εὐνόητοι. Οἱ τελειόφοιτοι, ταξιδεύσαντες ἀπὸ Ροδότης μέχρι Ταυγέτου σχεδὸν, εἶδον, ἐγνώρισαν, ἐθαύμασαν τὴν χώραν των, ἔμειναν ἔκθαμβοι πρὸ τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς. Ἠγάπησαν περισσότερον αὐτὴν χάριν, τῆς ὁποίας οἱ γονεῖς των ἔχυσαν αἱμά των. Ἐπάτησαν, προσεκύνησαν τοὺς ἀρχαίους τόπους, ὅπου ἠσθάνθησαν τὰς ἱερὰς σκιὰς τῶν Προγόνων μας νὰ εὐλογοῦν καὶ ἐνισχύουν αὐτοὺς εἰς τὸ θεῖον ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ ἀποδυθοῦν. (1)

Ἡμεῖς δὲ ἐνθουσιῶντες ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ των καὶ χαίροντες

(1) Οἱ Τελειόφοιτοι τοῦ Διδασκαλείου καὶ σήμερον Δημοδιδάσκαλοι:

1) Ἀναστασιάδης Παναγ.	16) Κουμπλίδης Κωνστ.
2) Ἀντωνιάδης Χριστ.	17) Κωνσταντινίδου Κασιανή.
3) Ἀποστολίδου Σοφούλα	18) Μαντζουρανίδης Φίλιππος
4) Βαβάσκας Ἀδὰμ	19) Μαλαμίδου Καίνα
5) Βέργος Θεόκλητος	20) Μήλιου Γεώργιος
6) Γκιουρνέλης Γεώργ.	21) Μητσόπουλος Κωνστ.
7) Γκότσικας Νικόλ.	22) Μήτσου Κωνστ.
8) Ζιχαριάδης Χρῖστος	23) Ξανθόπουλος Χρ.
9) Ἰγγέλης Κωνστ.	24) Πρόϊστου Ἰωάν.
10) Καλογιάννης Δημ.	25) Ρουσάκης Γεώργ.
11) Καπατζόγλου Δημ.	26) Τεκίρδαλης Τρ.
12) Κατσαμακίδης Θεόδ.	27) Τζιμαύρας Ἀθ.
13) Κοκκινίδης Δημ.	28) Τσουκαλᾶς Χρ.
14) Κοντέλας Εὐάγγ.	29) Φωτιάδης Παν.
15) Κοσμίδου Σουλτάνα	30) Χαζαλαμπίδης Παν.

ἐν τῇ χαρᾷ των, ἀπεχωρίσθημεν βραδύτερον αὐτῶν μὲ ἀληθῆ συγκίνησιν καὶ τὴν ἐγκάρδιον εὐχὴν: Ν' ἀναδειχθοῦν μίαν ἡμέραν Ἕλληνες ἄξιοι τῶν Μεγάλων Προγόνων μας, τέκνα ἄξια τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ σκαπινεῖς δεξιώτατοι τῆς τρυφερᾶς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς χεῖράς των!

4.—ΠΡΟΤΥΠΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

ΠΟΛΥΤΑΞΙΟΝ—ΜΟΝΟΤΑΞΙΟΝ

Α' ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Τὴν μέθοδον τοῦ Σχολείου Ἑργασίας, ἣν ἐφήρμοσε τὸ Διδασκαλεῖον, ἐφηρμόσαμεν καὶ εἰς τὰ δύο τοῦ Πρότυπα Δημοτικά σχολεῖα, τὸ Πολυτάξιον καὶ τὸ Μονοτάξιον, τὰ ὅποια ἦσαν ὁ κύριος τόπος τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τοῦ πειράματος. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς νέας μεθόδου ἐνταῦθα συνήνητησεν ὀλιγωτέρας δυσκολίας καὶ πλουσιώτερα ἀποτελέσματα. Ὅσον μικρότερα εἶναι ἡ σχολικὴ ἡλικία, τοσοῦτον εὐκολώτερον προσαρμόζεται ὁ μαθητὴς καὶ λαμβάνει νέας ἑξέεις. Πάντα ὅσα ἐφηρμόσθησαν εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἐφηρμόσθησαν καὶ εἰς τὰ Πρότυπά του. Τὰ ἔργα δὲ, τὰ ὅποια παρουσίασαν αἱ Μ. Κοινότητες τοῦ Διδασκαλείου, τὰ αὐτὰ ἐν σμικρογραφίᾳ παρουσίασαν καὶ αἱ Κοινότητες τῶν Προτύπων, διότι ἐκεῖνο, ὅπερ διέκρινε καὶ τὰ τρία σχολεῖα, ἦτο τὸ ἐνιαῖον τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐλευθέρᾳ πνευματικῇ ἐνέργειᾳ ἐθαυματούργησε κυριολεκτικῶς. Ἐχαίρομεν διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργητικότητος καὶ αὐτενεργείας τῶν μικρῶν μαθητῶν, μὲ πραγματικὴν δὲ ἀπόλαυσιν παρηκολουθουμένην τὰς συζητήσεις των. Συνέβη δὲ κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς συζητήσεώς των εἰς δύο ἢ τρεῖς διδασκαλίας νὰ ἐξέλθωμεν τῆς αἰθούσης, διὰ νὰ κρύψωμεν τὴν μέχρι δακρύων

συγκίνησιν μας. Τοσαύτη ἦτο ἡ σοβαρότης, μεθ' ἧς διεξῆγον ταύτην, καὶ ἡ συναίσθησις τῆς εὐθύνης των, τοσαύτη ἡ εὐστροφία τοῦ πνεύματός των καὶ ἡ λογικὴ, δι' ὧν ἔλυον τὰ προκύπτοντα ζητήματα, τοσαύτη ἡ αὐτοπεποίθησίς των. Ἐννοεῖται, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐβραδύναμεν πολὺ νὰ φθάσωμεν. Οἱ δημοδιδάσκαλοι, οἱ ἀκάματοι οὗτοι συνεργάται μας, ἠγωνίσθησαν, ἐμόχθησαν. Παρεχώρουν τὴν ἐλευθερίαν μὲ πᾶσαν περίσκεψιν καὶ φειδῶ, παρακολουθοῦντες ἐντατικῶς, ἵνα ἡ συζήτησις διεξάγεται ὁμαλῶς ἐπὶ ἐκάστου θέματος, ἔτοιμοι νὰ ἐπέμβουν, ὅσάκις ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἐκτραποῦν οἱ μαθηταὶ τοῦ θέματός των, ὅσάκις ἡ συζήτησις ἦτο ἄσκοπος καὶ κατῆντα λογοκοπία, ὅσάκις ὁ θυμὸς εἰσεχώρει εἰς αὐτὴν ἐκ μέρους τινῶν, ὁ ἐγωϊσμὸς ἢ ἡ ἀδικαιολόγητος ἐπιμονὴ ἄλλων, ἡ διαίρεσις, ἡ ἀπειθαρχία κ. τ. τ. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ ὁμαδικῇ ἐργασίᾳ των ἐδιδάχθησαν ἐκ τῶν σφαλμάτων των, ἡσκήθησαν ἐκ τῆς πείρας των καὶ ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ συζητεῖν ἔθεσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐν ἑαυτοῖς ὠρισμένους κανόνας, ὠρισμένους ὅρους, ὑφ' οὓς ὤφειλον νὰ διεξάγουν τὴν συζήτησιν, ἵνα φθάνουν εἰς τὸν σκοπὸν των.

Τὴν βαθμηδὸν προκοπὴν τῶν μαθητῶν ἐβοήθει περισσότερον, τῷ χρόνῳ προϊόντι, καὶ ἡ βαθμηδὸν προαγωγή τῶν διδασκάλων διὰ τοῦ πειραματισμοῦ των αὐτοῦ, οἵτινες ἀπέβαινον ὀλίγον κατ' ὀλίγον δεξιώτεροι κυβερνῆται τοῦ σκάφους τῆς μαθητικῆς ψυχῆς. Εἰς ἐκείνας τὰς τάξεις ὅπου ὁ διδάσκαλος δυσκόλως καὶ βραδέως ἀπεσπάρθη τῶν παλαιῶν ἀρχῶν του, τῆς σταδίουλατρίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, ἡ πρόοδος ὑπῆρξε πτωχὴ καὶ βραδεῖα. Διότι, ἐνῶ ἡ νέα μέθοδος εἰς τὸ ὅλον σχεδὸν τῶν διδασκάλων ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὴ καὶ ἐπιτυχέστατα καὶ ἀποτελεσματικώτατα ἐφηρμόσθη, δι' ἐλαχίστους—εὐτυχῶς—ἐξ αὐτῶν παρουσιάζοντο ἀνυπερβλήτα τὰ ἐμπόδια, δυσκόλως ἀπέσειον οὗτοι τὰς πεποιθήσεις των, δυσκόλως ἀντικαθίστων τὸν δεσποτισμὸν διὰ τῆς ἀγάπης. Οὕτω δημοδιδάσκαλος τοῦ Πολυταξίου—τὸν δεῦτερον ὁμῶς ἀκόμη μῆνα τῆς συνεργασίας μας—ἀφοῦ κατὰ τὴν ἀπογευματινὴν ἐργασίαν ἐξύβρισεν ἐκείνους ἐκ τῶν μαθητῶν, οἵτινες δὲν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν τετράδιον Ἰχνογραφίας, ἐθεώρησεν ὡς ἀ-

«Αἱ Παιδαγωγικάί μου σκέψεις καὶ ἐνέργειαι». 12

ποτελεσματικώτερον παιδευτικὸν μέσον καὶ νὰ φυλακίσῃ αὐτοὺς μετὰ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος ἐντὸς τῆς αἰθούσης τῆς παραδόσεως, μὲ κλειστὰ τὰ παράθυρα καὶ τὰς θύρας, μέσα εἰς τὸ σκότος, αὐτὸς ἀναχωρήσας διὰ τὸν περίπατόν του. Οἱ μικροὶ μαθηταὶ κλεισθέντες, ἤρχισαν νὰ κραυγάζουν, καλοῦντες τοὺς γονεῖς των εἰς βοήθειαν, ἔνῳ οἱ ἐλεύθεροι συμμαθηταὶ των, περίφοβοι, ἀλλὰ συμπονοῦντες ἔκλαιον καὶ αὐτοὶ ἔξωθι τῆς αἰθούσης. Καὶ αὐτὰ εἰς Πρότυπον Δημοτικὸν σχολεῖον! Εἰς τοὺς θρήνους τῶν μαθητῶν σπεύσας ὁ διευθυντῆς τοῦ Μονοταξίου καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν, ἀνακοίνωσεν εἰς ἡμᾶς τὰ διατρέχοντα. Ἀπλευθερώσαμεν τοὺς μαθητὰς, οἵτινες μετὰ τῶν ἄλλων συμμαθητῶν των μᾶς παρεκάλεσαν, κλαίοντες ἀκόμη, νὰ τοὺς δώσωμεν ἄλλον διδάσκαλον. Εἶναι ἄληθές, ὅτι καὶ ὁ διδιδάσκαλος οὗτος βραδύτερον προσηρμόσθη κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς τὸ νέον παιδαγωγικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ παρῆλθον μῆνες διὰ νὰ πεισθοῦν οἱ μαθηταὶ του περὶ τῆς ἀγάπης του. Ἡ τάξις αὕτη πάντοτε ὑστέρει, παρὰ δὲ τὴν παραχωρουμένην ἐλευθερίαν, δέος τι συνεῖχεν αὐτοὺς πάντοτε. Ἡ χαρὰ των ἦτο μεγάλη, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ διδάξωμεν ἡμεῖς εἰς αὐτοὺς ἢ οἱ δόκιμοι. Ἐν τούτοις τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπὸ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Πολυταξίου ἐπεδείξαντο πρόοδον ἀρίστην.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἐφαρμογῆς τῆς νέας μεθόδου οἱ κόποι μας ὑπῆρξαν ὀλιγώτεροι, διότι καὶ τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν προσηρμόσθη περισσότερον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας μεθόδου καὶ οἱ μαθηταὶ εἶχον λάβει νέας ἔξεις ἐργασίας. Ἡ ἐκδηλουμένη πρὸς αὐτοὺς ἀγάπη μας ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον ὄπλον μας διὰ τὴν μόρφωσίν των. Ἐκλείπουσης τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ διδασκάλου, ἐξέλειπε βαθμὴδὸν καὶ ἡ θρασύτης τοῦ μαθητοῦ. Ἦρχισαν οὗτοι νὰ κυβερνῶνται μόνοι κατὰ τὰς συζητήσεις, μὲ σπανίας ἐπεμβάσεις τοῦ διδασκάλου, ὅστις ὑπεχώρει πρὸ τῆς συνεργαζομένης τάξεως καὶ προσέφερε νέον τι, ὅσάκις προσεκαλεῖτο. Ἀφιεροῦτο αὕτη εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς, συναισθανομένη τὴν εὐθύνην τῆς ἀπέναντι τοῦ συνόλου. Ὅσον περισσότερον τὸ κέντρον τῆς ἐργασίας εὗρίσκετο εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ καὶ τῆς τάξεως, τοσοῦτον ἡ συζήτησις ἐλάμβανε μορφὴν τελειοτέραν, ὑψηλοτέραν, μακρὰν τοῦ σχεδίου, τὸ ὁποῖον δυνατόν νὰ εἶχε

προπαρασκευάση ὁ διδάσκαλος, διότι τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ, ἢ ἡ κοινὴ σκέψις καὶ ἀπόφαισις τῆς συνεργαζομένης τάξεως, ἀνατρέπει καὶ μεταβάλλει οἰονδήποτε σχέδιον.

Ἡ κατανομή τῆς ἐργασίας των ἐγένετο ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν μαθητῶν, οἵτινες μόνον των ἐχωρίζοντο εἰς ομάδας καὶ κατέστρωνον τὸ σχέδιον τῆς ἐργασίας των εἰς κοινὴν συνεδρίασιν μετὰ τοῦ διδασκάλου των.

Οἱ διδάσκαλοι προπαρασκευάζοντο ἐπιστημονικῶς, ἵνα δύνανται νὰ δίδουν λόγον παντὶ τῷ αἰτοῦντι, συνέβη δὲ νὰ παραπονέθωσιν πολλάκις, διότι αἱ ἀπορίαι καὶ ἐρωτήσεις τῶν μαθητῶν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἀπῆλθον ἐκ μέρους των εὐρεῖαν καὶ κοπιώδη προπαρασκευήν.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρας τῶν μαθητῶν πνευματικῆς ἐνεργείας ὑπῆρξε καὶ ἡ ἔκδοσις ὑπ' αὐτῶν περιοδικοῦ καὶ ἡ συγγραφή ἐνὸς βιβλίου, περὶ ὧν κατωτέρω.

Β' ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

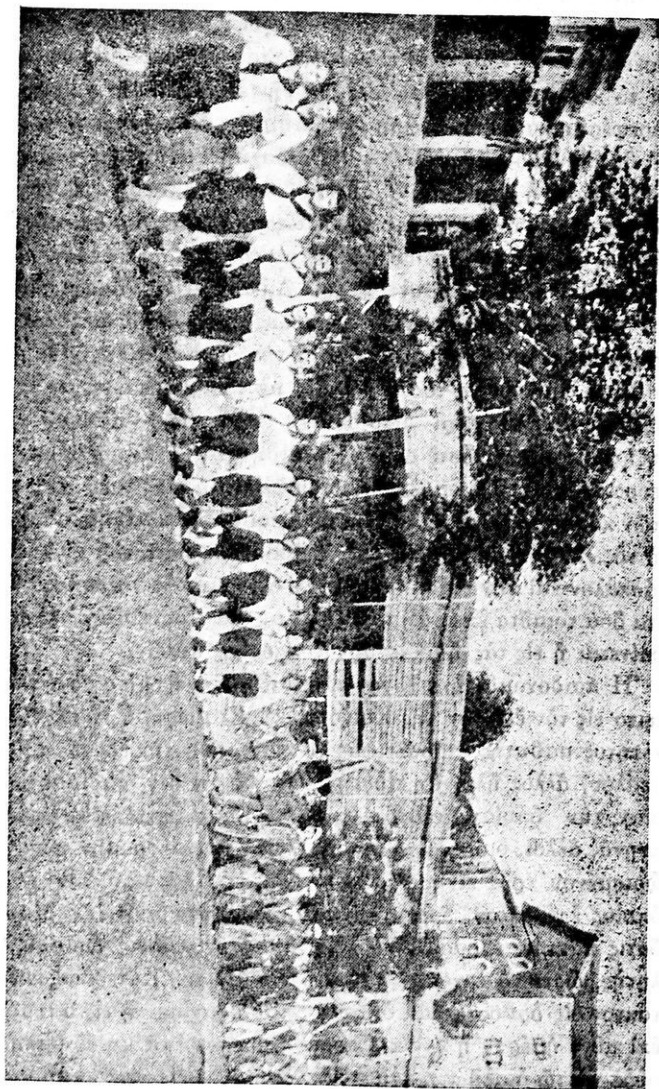
Διὰ νὰ φθάσουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σημεῖον τῆς αὐτοτελοῦς ἐργασίας καὶ συνεργασίας, τὸν σπουδαιότερον ὁδὸν ἔπαιζεν ἡ Μαθητικὴ Κοινότης. Εἰς κάθε ἐμφάνισιν τῆς σχολικῆς ζωῆς ἡ Μαθητικὴ Κοινότης παρουσιάζετο ὡς κύριος ἄξων καὶ πρωταγωνιστής. Ἐκαστον ἄτομον ἔδρα οὐχὶ ἐν ὀνόματί του, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς Κοινότητος. Αἱ τάξεις, ὡς Μαθητικαὶ Κοινότητες, παρουσίαζον μεγαλητέραν σχέσιν πρὸς τὸν διδάσκαλόν των, τὸν ὁποῖον ἀνεγνώριζον ὡς πατέρα τῆς μαθητικῆς οἰκογενείας, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ ἐγκρίνωνται πάντα. Ἡ ἐλευθερία των ἤδη παρουσίαζεν ἄλλην μορφήν παιδαγωγικωτέραν, μὲ ὅρια εὐρύτερα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συνειδήσεως τῶν μαθητῶν κατὰ τάξιν καὶ ἡλικίαν. Ἡ πειθαρχία των ἐπήγαγεν ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν των σκέψιν.

Εἰς τὰς συνεδριάσεις τῶν Κοινοτήτων, τὰς ὁποίας, ἐκτὸς τῶν

ἐποπτῶν της, πλειστάκις παρηκολουθήσαμεν καὶ τὸ ἄλλο προσω-
πικόν, διεκρίνομεν τὴν βαθμηδὸν ἠθικὴν προαγωγὴν των. Εἰς
τὴν λειτουργίαν τῶν Παιδικῶν Δικαστηρίων ἐβλεπέ τις τὸ ὕψος
τῶν συναισθημάτων καὶ ἰδεῶν των, ἐθαύμαζε τὴν ἀκρίβειαν καὶ
ἀμεροληψίαν, μεθ' ὧν ἀπέδιδον τὸ δίκαιον. Οὕτως ἀδελφὸς δι-
καστῆς δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρὰν τιμωρίαν εἰς τὴν
παρεκτραπείσαν ἀδελφὴν του. Μία ἄλλη μικρὰ μαθήτρια τῆς Ε'
τάξεως πολὺ φιλάρεσκος, παρουσιάσθη μίαν ἡμέραν εἰς τὸ σχο-
λεῖον μὲ τὰ χεῖλη βαμμένα. Ἡ Κοινότης καὶ ἄλλας ἔχουσα ἐναν-
τίον της ἀφορμὰς, προσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὸ Δικαστήριον. Ὁ μι-
κρὸς πρόεδρος ὠμίλησε μετ' ἰδιαζούσης σοβαρότητος, εἰπὼν ὅτι
τὸ σφάλμα τῆς κατηγορουμένης εἶναι βαρὺ, διότι ἐκτὸς τῆς βλά-
βης εἰς τὸν ἑαυτὸν της, διασύρει αὐτὴ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς
Κοινότητος καὶ ἐξευτελίζει τὸ σχολεῖον ὅλον. Ἡ Κοινότης ἐζήτη-
σε—οὔτε πολὺ, οὔτε ὀλίγον—τὴν ἀποπομπὴν τῆς μαθητρίας διὰ
παντὸς ἐκ τοῦ σχολείου! Ἐπεμβὰς ὁ ἐπόπτης διδάσκαλος, ἐπρό-
τεινε νὰ συζητηθῇ καλλίτερον ἢ ποιὴν, μὴ τυχὸν εἶναι βαρεῖα,
νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει τὰ ἐλαφρυντικὰ τῆς πράξεως. Μήπως ἡ
κατηγορουμένη ἐνήργησεν ἀπὸ ἀστείότητα, μήπως ἀπὸ ἐπιπο-
λαιότητα; Τέλος μετὰ νέαν συζήτησιν ἀπεφάσισεν ἡ Κοινότης νὰ
δώσῃ εἰς τὴν μαθήτριαν..... προθεσμίαν νὰ διορθωθῇ. Εἰς
οἰανδῆποτε νέαν ἀφορμὴν θὰ τὴν ἀπέπεμπε, δὲν τὴν ἤθελεν εἰς
τὴν οἰκογένειάν της!

Χαρακτηριστικὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀλληλεγγύης των εἶναι καὶ
τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον: Κατὰ τὴν συνεδρίασιν μιᾶς Κοινότητος ὁ ἐ-
πόπτης διδάσκαλος, νέος ὀλίγον νευροπαθὴς, ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς
κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπιμόνου ἑμμονῆς εἰς τὴν γνώμην του μαθη-
τοῦ τινος, ἐξεδίωξε τοῦτον τῆς αἰθούσης σκαιῶς. Ἡ Κοινότης
πτοηθεῖσα, διέκοψε τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ θέματος ἐκείνου. Ἡ συ-
ζήτησις ἐστράφη εἰς τὸν τιμωρηθέντα μαθητὴν, ὁ ὁποῖος, εἰ-
πον, ὅτι εἶχε δίκαιον ἐπιμένων εἰς τὴν γνώμην του καὶ ἀδίκως
ἀπεπέμφθη. Ὁ διδάσκαλος προσεπάθησε νὰ δικαιολογηθῇ, ἀλλ'
ἡ Κοινότης διελύθη λυπημένη, χωρὶς νὰ ἰκανοποιηθῇ. Ὁ διδά-
σκαλος ἐξαιρετικῶς τετραγμένος, ἤλθεν εἰς τὸ γραφεῖόν μου, ὅ-
που διηγήθη τὰ συμβάντα, ὁμολογήσας, ὅτι πράγματι δικαίως ὁ

Εἰς τὸ μύθημα τῆς Ἰουδαϊτικῆς τοῦ Δαυὶδ καὶ τῆς Βαβυλῶνος.

μαθητῆς ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του, οὗτος δὲ ἀδίκως παρεφέρθη. Ἡ στενοχωρία του ἔφθανε μέχρι δακρύων, διότι ἡσθάνετο ὅτι εἶχε χάσει πλεον τὸ κῦρὸς του ἀπέναντι τῆς τάξεως. Ἐπείσθη ὑφ' ἡμῶν, ὅτι τὸ καλλίτερον ἦτο νὰ παραδεχθῇ ἐνώπιον τῆς τάξεως, ὅτι παρεφέρθη καὶ νὰ δικαιώσῃ τὸν μαθητὴν, διότι οὕτω ἡ Κοινότης καὶ θὰ ἱκανοποιηθῇ, ἀλλὰ καὶ θὰ διδαχθῇ ἐκ τῆς εἰλικρινείας τοῦ διδασκάλου, ἡ θέσις του δ' οὕτω θ' ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν συνειδησίην της. Τὴν ἐπομένην προῦκάλεσεν ὁ ἴδιος ὁ διδάσκαλος συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ἐπεισοδίου, οἱ δὲ μαθηταὶ παρεκάλεσαν νὰ παρακληθῇ καὶ ὁ Διευθυντῆς τοῦ Διδασκαλείου, ὅπως παραστῇ κατ' αὐτήν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Σπανίως καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ ἐγὼ ἡσθάνθημεν συγκίνησιν, οἷαν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Οἱ μικροὶ μαθηταὶ ὠμίλουν μὲ τόσον θάρρος, μὲ τόσῃν εἰλικρίνειαν, προερχομένην ἀπὸ τὰς περὶ δικαιοσύνης ἰδέας των! Κατηυθύνθη ἡ συζήτησις οὕτως, ὥστε οἱ μικροὶ μαθηταὶ ν' ἀναγνωρίσουν, ὅτι ἡ νευροπάθεια τοῦ διδασκάλου των ὀφείλεται εἰς τοὺς ἐπὶ σειρὰν ἔτων κόπους του χάριν αὐτῶν τῶν μαθητῶν, κατέληξε δ' αὕτη εἰς τὸ νά..... ζητήσῃ συγγνώμην ὁ ἀδικηθεὶς μαθητῆς ἀπὸ τὸν διδάσκαλον καὶ τὴν τάξιν, διότι ἔγινε ἀφορμὴ στενοχωρίας. Πλεῖστα ὅσα τοιαῦτα ἐπεισόδια δύναται τις νὰ παραθέσῃ, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ἡ εἰς τὰς ἡθικὰς ἀρχὰς πρόοδος αὐτῶν.

Ἡ παιδονομία ἦτο ἔργον τῶν μαθητῶν, ἡ δὲ διαγωγή των ὑπέκειτο εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς Κοινότητος. Ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῆς κοινότητος μαθητῆς, παραλείψας νὰ καθαρίσῃ τὴν ἑδραν τοῦ διδασκάλου, ἄλλος ἡλέγχθη αὐστηρότατα, διότι δὲν ἠτοίμασεν ἔργασίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβεν, ἄλλος, διότι συνελήφθη φονεύων πτηνὰ, ἄλλοι, διότι ἐξετράπησαν κατὰ τινα ἐκδρομὴν πέραν τοῦ ὁρισμένου πρὸς κίνησιν χώρου. Εἰς τὸ εἶδος τῶν ποινῶν, τὰς ὁποίας ἐπέβαλλον, διέκρινέ τις καὶ τὴν εὐφυΐαν των. Μαθητῆς, ὅστις πάντοτε ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον, ὥρίσθη ἐπιμελητῆς, ὥστε νὰ ἔρχεται πρῶτος τῶν ἄλλων. Κατεδίκαζον ἕνα ἄτακτον εἰς ὀρθοστασίαν ὀπισθεν τοῦ θρανίου ἢ εἰς ἀπομόνωσιν ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἢ καὶ περισσοτέρας, ὥστε νὰ μὴ τὸν πλησιάζῃ, οὐδὲ νὰ τῷ ὁμιλῇ τις. Οὐδέποτε ἐπέβλυν ὥς ποινὴν τὸ νὰ ἀποχωρήσῃ μαθητῆς τοῦ μαθήματος. Ἐθεώρουν τοῦτο ὡς τὴν

ἐσχάτην τῶν ποινῶν!

Ἐννοεῖται, ὅτι ὅσον παρήρχετο ὁ χρόνος, τοσοῦτον τὰ παρουνσιαζόμενα σφάλματα τῶν μαθητῶν ἦσαν ὀλιγώτερα, αἱ δὲ συνεδριάσεις τῶν Δικαστηρίων ἀραιότεραι. Βραδύτερον παρήλθον μῆνες χωρὶς νὰ παρουσιασθῇ ἔκτροπὸν τι.

Ἐκαστον σφάλμα των ἐδίδασκεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ὥθει εἰς τὸ νὰ σχηματίζουν ἓνα κανόνα, ἓνα νόμον, νόμον προερχόμενον ἀπὸ τὴν πείραν των, νόμον τῆς συνειδήσεώς των, τῆς συνειδήσεως τῆς τάξεως, τὸν ὁποῖοι ἀπεφάσιζον νὰ τηροῦν, νὰ ἐφαρμόζουν. Ἐφήρμοζον δὲ πιστότατα ὅ,τι ἀπεφάσιζον. Ἐβλέπε τις λοιπὸν κατ' ἀόριστα χρονικὰ διαστήματα, εἴτε κατ' ἑβδομάδα, εἴτε κατὰ δεκαπενθήμερον, εἴτε καὶ ἐνωρίτερον ἢ βραδύτερον, γεγραμμένον εἰς τὴν πινακίδα τοῦ σχολείου καὶ ἓνα νόμον των, τὸν ὁποῖον ἐσημείωνον εἰς τὸ τετράδιον τῶν ἐργασιῶν τῆς κοινότητος. Βραδύτερον, πρὸς τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους συνέλεξαν καὶ ἔγραψαν τοὺς νόμους τούτους εἰς ἰδιαίτερον τετράδιον, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐφαρμόσουν αὐτοὺς καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος, ὅσους δὲ ἦτο δυνατόν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διακοπῶν.

Ἀπὸ τὸ τετράδιόν των τοῦτο ἀποσπῶμεν ἐνταῦθα ἓν μέρος, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει:

ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΟΝΙΑ 1930—1931

**Νόμοι τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως
τοῦ Πολυταξίου Πρωτύπου.**

1.—Ἐμεῖς ἀπὸ σήμερον καὶ σὺ ἐξῆς θὰ ἀποτελοῦμε μὴ μαθητικὴ οἰκογένεια, μὴ Μαθητικὴ Κοινότητα.

Νοέμβριος

2.—Σκοπὸς μας θὰ εἶναι ὁ ἕνας νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἄλλο, νὰ προσπαθοῦμε γιὰ τὴν πρόοδο ὅλης τῆς τάξης, νὰ προσπαθοῦμε ὁ ἕνας νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄλλο σὰ μαθήματα γιὰ νὰ προκόψουμε ὅλοι, νὰ συνεργαζώμαστε, χωρὶς νὰ ζηλεύῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, νὰ πε-

τάξουμε τὴν τεμπελιά, ἢ συμπεριφορά μας νὰ εἶναι τέτοια πού νὰ τιμᾷ τὴν τάξη μας.

3.— Ἀπὸ σήμερα καὶ πέρα κανεῖς δὲ θάρχεται σὺ σχολεῖο μας ἀρχότερα ἀπὸ τὴν κανονισμένη ὥρα, γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζεται ἡ δουλειά μας, νὰ ἐρχόμαστε καθαροὶ καὶ στὴ δουλειά μας ἑτοιμοί.

Δεκέμβριος

4.— Νὰ μὴν ἐχθρεύεται ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, νὰ χαιρετιώμαστε σὺ δρόμο καὶ πάντοτε.

Δεκέμβριος

5.— Σήμερα ἀποφασίσαμε νὰ ἔχουμε ἓνα Πρόεδρο, πού νὰ μᾶς διευθύνῃ στὴ συζήτηση, πού θὰ κάνουμε, καὶ θὰ τὸν ἀκοῦμε ὅλοι. Αὐτὸς θὰ κανόνιζῃ γιὰ τὴν καθαριότητα καὶ μ' αὐτὸν θὰ κανονίζουμε ὅσες δουλειές μᾶς παρουσιάζονται. Νὰ ἔχουμε καὶ ἓνα Γραμματεῖα νὰ μᾶς γράφῃ τίς ἀποφάσεις μας καὶ τὰ γράμματα πού στέλνουμε, καὶ ἓνα Ταμία νὰ μαζεύῃ τὰ λεπτὰ πού θὰ φέρνουμε. Κάθε Δευτέρα θὰ φέρνουμε ὁ καθένας καὶ δυὸ δραχμὲς, ὅποιος θέλει περισσότερα.

Ἰανουάριος 1931

6.— Ὅταν συνεδριάζουμε, πρέπει ὅλοι στὴν ἀρχὴ νὰ σηκωνώμαστε ὀρθοὶ μὲ τὸ παράγγελμα τοῦ Προέδρου μας καὶ ἔτσι θὰ δείχνουμε τὸ σεβασμὸ μας στὴν Κοινότητά μας, ὕστερα θ' ἀρχίζουμε τὴ συνεδρίασή μας καὶ θὰ μιλάμε ὁ καθένας μὲ τὴ σειρά πού θὰ μᾶς δίνη ὁ Πρόεδρος καὶ ἡρῡχα. Ὅ,τι ἀποφασίζουμε, θὰ τὸ κάνουμε ὠρισμένως.

Ἰανουάριος 1931

7.— Πρέπει νὰ πάρουμε μερικὰ φάρμακα πού εἶναι ἀπαραίτητα στὴν τάξη μας καὶ γιὰ τίς ἐκδρομὲς. Πρῶτα-πρῶτα ἰώδιο, κινίνο, τσερότο, ἐπιδέσμοις, οἰνόπνευμα, βαμβάκι.

Φεβρουάριος 1931

8.— Σήμερα ἀποφασίζουμε νὰ μὴ στενοχωρήσουμε ποτὲ πιά τὸ δάσκαλό μας καὶ νὰ τοῦ ζητᾶμε συγγνώμῃ ὅλοι μας μὲ τὴ σειρά ὁ καθένας, ὅταν ἄλλοτε πέσουμε σὲ κανένα λάθος.

Φεβρουάριος 1931

9.— Σήμερα ἐσυζητήσαμε, ἂν πρόπῃ νὰ ἔχουμε δικαστὲς νὰ δικάζουμε γιὰ τὰ λάθη μας, ὅπως ἔχει καὶ τὸ Μονοτάξιο. Ἀποφασίζουμε νὰ μὴν ἔχουμε δικαστὲς, γιὰτὶ δὲ θὰ πέφτουμε σὲ λά-

θη και θα τὸ κάνουμε αὐτὸ ὥρισμένως. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχουμε ἀγάπη, νὰ σεβώμαστε τοὺς μεγαλυτέρους μας, νὰ σεβώμαστε τὸ δάσκαλό μας καὶ νὰ δουλεύουμε. Ἀμα κάνουμε αὐτὰ, δὲ θέλουμε δικαστές. Δικαστὲς εἴμαστε μοναχοὶ μας στοὺς ἑαυτοὺς μας.

Φεβρουάριος 1931

10.—Πρέπει νὰ σεβώμαστε τὴν ἡσυχία τοῦ ἄλλου καὶ τὴν περιουσία του.

Μάρτιος 1931

11.—Κάθε μῆνα ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ ἔχουμε, ἀποφασίζουμε νὰ δίνουμε σιτὸς φτωχοὺς ἓνα ποσόν. Νὰ ἀγοράζουμε δύο βιβλία τὸ μῆνα γιὰ τὴ δουλειά μας, ἐκεῖνα ποὺ θὰ συμφωνοῦμε μαζί μὲ τὸ δάσκαλό μας, καὶ νὰ γραφτοῦμε συνδρομητὲς στὸ καλύτερο περιοδικό.

Μάρτιος 1931

12. Σήμερα ἀποφασίζουμε, ἀμα βλέπουμε δυὸ μαθητὲς νὰ μαλώνουν, πρέπει νὰ τοὺς χωρίζουμε καὶ νὰ τοὺς συμβουλευοῦμε νὰνα ἀγαπημένοι. Νὰ μὴν ντροπιάζουμε τὸ σχολεῖο μας καὶ τὸ δάσκαλό μας καὶ τὸν ἑαυτό μας καὶ τὴν οἰκογένειά μας μὲ τὴν κακὴ συμπεριφορὰ μας.

Ἀπρίλιος 1931

13.—Τοὺς νόμους αὐτοὺς ποὺ ἔχουμε μέχρι σήμερα ἀποφασίζουμε νὰ τοὺς γράψῃ ὁ Γραμματεὺς σ' ἓνα ὥρατο τετράδιο. Θὰ τὸ διογράψουμε ὅλοι τὸ τετράδιο καὶ θὰ τὸ παραδώσουμε στὸ δάσκαλό μας νὰ τὸ φυλάξῃ στὴ βιβλιοθήκη τῆς τάξης μας γιὰ τὴν ἄλλη χρονιά.

Μάϊος τοῦ 1931

Ἐκ τῆς νομοθεσίας τῶν ταύτης καταφαίνεται ἡ ἡθικὴ προαγωγή τῶν μαθητῶν οὐχὶ ὡς ἀπλὴ θεωρία, ἀλλὰ πραγματικὴ, ἐφηρμοσμένη.

Γ' ΤΑ ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ

Ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ των ἐνεργείᾳ καὶ τῇ προόδῳ των αἱ Μαθητικαὶ Κοινότητες τῶν Προτύπων παρουσίασαν διάφορα ἔργα. Ἰδρυσαν καὶ αὐτὰ τὴν βιβλιοθήκην των. Ἠγόραζον ἐκ τοῦ κοινοῦ των ταμείου διάφορα μικρὰ βιβλία, εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν των ἀναγόμενα ἢ παιδικὰ διηγήματα καὶ ἐν γένει ἐλεύθερα ἀναγνώσματα. Ἠγόραζον ἐπίσης παιδικὰ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέκοπτον τὰ μέρη, τὰ ὅποια τοὺς ἐνδιέφερον, καὶ τὰ ἐφύλασσον. Ἐξ ἐφημερίδων εἶχον κρατήσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν θηρίων τῆς Ζούγκλας, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀεροπλάνου μὲ εἰκόνας, τὸν βίον τοῦ Ἑδισσον, τὴν ζωὴν τῶν ἀγρίων, τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου καὶ ἄλλα. Διότι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐπεξεργασθοῦν ἐν θέμα, ἐκτὸς τῆς ἰδιαίτης φροντίδος, ἣν εἶχε ἕκαστος μαθητῆς ἢ ἐκάστη ὁμὰς νὰ προσκομίσῃ ἐκ τῆς ἐρεῦνης του τὰ σχετικὰ διὰ τὸ θέμα, μία εἰδικὴ ὁμὰς ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ταξινομῇ ὅλα ταῦτα καὶ νὰ καταρτίξῃ ἰδιαίτερον φάκελλον μὲ τὴν σχετικὴν ἐπιγραφὴν ἔξωθι. Οἱ φάκελλοι αὐτοὶ σκοπὸν εἶχον νὰ συνειθίζουσιν τὰ παιδιὰ εἰς συστηματικὴν τάξιν καὶ ἔρευναν καὶ νὰ διευκολύνουσιν αὐτὰ εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἐκτὸς τούτου ὅλα αὐτὰ ἐλάμβανον ἀξίαν εἰς τὴν συνείδησίν των, ἐφ' ὅσον μετὰ τὴν ἐργασίαν δὲν ἠχρηστεύοντο, ἀλλ' ἐφύλασσοντο διὰ νὰ χρησιμεύσουν καὶ εἰς ἄλλους μαθητὰς.

Ὁ σχολικὸς των κήπος, ὅστις πλειστάκις ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τόπος ὑπαίθριων μαθημάτων, ἦτο τὸ ἀληθὲς ἐντρυφήμα των. Ἡ ἐν αὐτῷ ἀσχολία των ἦτο προσφιλεῖς εἰς αὐτοὺς. Ἐκαλλιέργουν ἄνθη καὶ διάφορα φυτὰ, ἔσπειρον, ἐφύτευον, ἐπότιζον, ἐλίπαινον, παντοιοτρόπως ἐπεριποιοῦντο καὶ παρακολουθοῦν αὐτὰ κατὰ τὴν ἀνάπτυξίν των μὲ πραγματικὴν στοργὴν καὶ χαρὰν. Τὸ μάθημα τῆς Φυσ. Ἱστορίας ἐδιδάσκετο ἐμπράκτως ἐν αὐτῷ.

Τοσοῦτος ἦτο ὁ ζήλός των, ὥστε πολλάκις μετὰ τὰ ἀπογευματινὰ μαθήματα παρέμενον ἀργά, ἀσχολούμενοι ἐν τῷ κήπῳ.

Καὶ τὰ ἄλλα ἔργα τῶν χειρῶν των εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς Χειροτεχνίας παρουσίασαν τελειότητα θαυμαστὴν, ἀνάλογον

πρὸς τὰ μέσα καὶ τὰς δυνάμεις των. Ἦσκήθησαν εἰς τὴν Καλλιγραφίαν, ὀρθὴν, πλαγίαν, στρογγύλην, ἀνεστραμένην, γοιθικήν. Παρουσίασαν ὠραιότατα ἔργα Ἰχνογραφίας καὶ Ζωγραφικῆς ἐκ τοῦ κύκλου τῶν σπουδῶν των, ὀπώρας, δένδρα, ζῶα, ἀρχαῖα ὄπλα, σκεύη, ἐπιπλά, γεωμετρικὰ σχήματα, τὸν περίβολον τοῦ σχολείου των, τὸ σχέδιον τῆς πόλεως κλπ. Εἰς τὴν χορτοπλεκτικήν, χαρτοτεχνίαν, ξυλοτεχνίαν, συρματοπλεκτικήν, πλαστικήν κλπ. εἰργάσθησαν ἐπίσης μὲ ἐξαιρετικήν ἐπιτυχίαν, παρουσιάσαντες ποικιλίαν ἔργων, κιβωτίδια τριγωνικὰ, τετραγωνικὰ, πολυγωνικὰ, στρογγύλα, διάφορα ἐπιτραπέζια εἶδη, γεωμετρικὰ σώματα, κανόνας μὲ τὰς ὑποδιαίρέσεις των, δίσκους, γεφύρας, οἰκίσκους, λέμβους ἀριθμητήρια, σκελετοὺς ὥρολογίων, χαρτοφύλακας, σημαίας, ἄνθη κλπ. κλπ. Τὰ δὲ θήλεα παρουσίασαν ἐπὶ πλεονεξία εἰργασίας πολυτελείας, ἀσπρόρρουχα, φορέματα πλαγγόνων καὶ ἄλλα. Μὲ τὰ ἔργα των αὐτὰ διεκόσμησαν τὰς αἰθούσας τοῦ σχολείου των, ὀργανώσαντα καὶ τὰ Πρότυπα ἔκθεσιν τῶν χειροτεχνικῶν των ἔργων κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐορτὰς δὲν ὑστέρησαν ἀμφοτέρω τὰ Πρότυπα. Ἐδημιούργησαν διαφόρους τοιαύτας, μὲ περιεχόμενον ἀνάλογον πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκάστης. Μόνοι των ἐξέλεγον τὰς ἀπαγγελίας, ἐδραματοποίησαν ἀρκετὰ ποιήματα καὶ ἄλλα διδαχθέντα μέρη ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ των καὶ τοῦ ἄλλου κύκλου τῆς διδαχθείσης ὕλης, προπαρεσκευάσθησαν εἰς τὰ ἔσματα, τοὺς χοροὺς. Ἡ προετοιμασία διὰ τὰς ἐορτὰς ἐγένετο κατὰ τὰς μετὰ τὴν λήξιν τῶν μαθημάτων ὥρας. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἐορτῶν τούτων ἦτο ἔργον ἰδικὸν των, καταρτιζόμενον κατόπιν συζητήσεως μεταξὺ των καὶ ἐγκρινόμενον παρὰ τοῦ διδασκάλου. Ἡ πρώτη ἐορτὴ τῶν μαθητῶν τῶν Προτύπων ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν οἱ διδασκάλοι μετὰ τῶν γονέων, νὰ σχετισθῶν καὶ ἕκτοτε νὰ ὀρίσθωσιν αἱ κατὰ δεκαπενθήμερον συγκεντρώσεις τῶν γονέων, καθ' ἃς ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης καὶ οἱ γονεῖς διεφωτίζοντο διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των καὶ ἡμεῖς ἐβοηθούμεθα εἰς τὸ ἔργον μας.

Εἰς τὴν ἀναδάσωσιν τοῦ λόφου τοῦ Κορυλόβου (1) ἔλαβον

(1). Λόφος πλησίον τοῦ Διδασκαλείου.

μέρος καὶ οἱ μικροὶ μαθηταὶ τῶν Προτύπων, οἵτινες ἐπέβλεπον μετὰ ἐξαιρετικῆς φροντίδος τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δενδρυλλίων, διὰ νὰ περιφρουρήσουν δὲ αὐτὰ ἀπὸ κινδύνου καταστροφῆς ἐκ μέρους ζώων κλπ., παρεκάλεσαν δι' ἐπιστολῆς τῶν τὸν κ. Δήμαρχον, ὅπως περιφράξῃ τὸ ἀναδασωθὲν μέρος. Διότι εἶχον καὶ τὰ Πρότυπα τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν, δημιουργηθεῖσαν ἐκ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλλα σχολεῖα, πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως κλπ., τῆς ὁποίας μέρος παραθέτομεν ἐκ τοῦ τετραδίου τῶν ἠνωμένων Ε' καὶ ΣΤ' τάξεων τοῦ Πολυταξίου.

ΤΕΤΡΑΔΙΟΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως
τοῦ Πρετύπου Πολυταξίου δημ. σχολείου Διδασκαλείου Δράμας.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΣΤΕΙΛΑΜΕ

Ἐπιστολὴ στὸν Κύριο Ν. Κακούρη, Διευθυντὴ τοῦ Διδασκαλείου.
Σεβαστέ μας Κύριε Διευθυντά,

Μὲ μεγάλη μας λύπη σὰς ἀναφέρομε τὰ ἑξῆς: Σήμερα τὴν πρώτη ὥρα τοῦ μαθήματος εἶδαμε καὶ πού μᾶς ἔκαμε νὰ παραξενευτοῦμε. Ῥίξαμε μὴ ματιὰ ἔξω ἀπὸ τὰ παράθερα καὶ εἶδαμε τὸν καθηγητὴ τὸν κύριο Ρώση μὲ τὸ φλόμπερ στὰ χέρια παραμονεύοντας σιγὰ σιγὰ, μὲ σκοπὸ νὰ ἀφαίρῃσιν τὴ ζωὴ πολλῶν μικρῶν πουλιῶν, πού μᾶς προσεῖον, ὅπως ἔε-
ρομε μεγάλη ὠφέλεια. Σὰς παρακαλοῦμε θερμὰ νὰ γίνετε καὶ σεῖς πρι-
στάτης τῶν πουλιῶν, ὅπως καὶ μεῖς.

Μὲ σεβασμὸ

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότης
Ε' καὶ ΣΤ' τάξης Πολυταξίου.

Ἐπιστολὴ στὸν κύριο Δήμαρχο.

Κύριε Δήμαρχε,

Λάβαμε τὴν ἐπιστολὴν (τὸ ἔγγραφόν σας). Σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν προτίμησιν πού μᾶς κάνατε μὲ τὴν ἐπίσκεψίν σας. Ἐπίσης πού φροντίσατε

γιά τὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ. Ἐμεῖς πρόθυμα θὰ φροντίσωμε ὅσομποροῦ-
με νὰ προστατέψωμε τὰ δέντρα καὶ τὰ πουλιά, πού μᾶς χαρίζουν τὴν ὑ-
γεία. Θὰ εὐχαριστῆται ἡ ψυχὴ μας πηγαίνοντας ἐκδρομὴ στὴν ὠμορφη
βουνοπλαγιά. Τί καλὸς πού εἴστε, κύριε Δήμαρχε! Τὴν ὑπόσχεση πού μᾶς
δώσατε, τὴν ἐκάνατε. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς κάνετε μιὰ ἀκόμη χάρη
καὶ εἴμαστε βέβαιοι πῶς θὰ τὴν κάνετε. Νὰ μᾶς στείλετε λίγα ξύλα, γιατί
ἐκεῖνα πού μᾶς στείλατε δὲ θὰ μᾶς φτάσουν.

Γιὰ ὅλο τὸ Πρότυπο Σᾶς χαιρετᾷ με σεβασμὸ
ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα Ε' καὶ ΣΤ' Τάξης τοῦ πολυταξίου.

**Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξης τοῦ Πολυταξίου
Πρετύπου Διδασκαλείου Δράμας**

Στὸν Ἐρυθρὸ Σταυρὸ Νεότητος

Ἀ θ ῆ ν α ς.

Κύριε Διευθυντά,

Ἡ Μαθητικὴ μας Κοινότητα με ἐνθουσιασμὸ παρακολουθεῖ τὸ μεγά-
λο ἔργο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, πού ὁδηγεῖ ὅλον τὸν κόσμον στὸ δρόμο
τῆς ἀδερφωσύνης. Σᾶς βεβαιώνουμε πῶς καὶ μεῖς θὰ ἀκολουθήσουμε
τὸν ἴδιο δρόμο, δίνοντας ἐμεῖς πρῶτοι τὸ παράδειγμα στὰ ἄλλα παιδιὰ.
Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς στέλνετε τακτικὰ ἀπὸ δέκα ἀντίτυπα τοῦ περιο-
δικοῦ σας. Τὴ συνδρομὴ θὰ σᾶς τὴ στείλουμε, μόλις λάβουμε τὸ περιο-
δικό σας.

Σᾶς χαιρετοῦμε ὅλοι μας

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Γραμματεὺς

**Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κύριον Μαντσίκο,
Διευθυντὴ Γεωργικοῦ σταθμοῦ.**

Κύριε Μαντσίκο,

Σᾶς εὐχαριστοῦμε πάρα πολὺ γιὰ τὴν ὑποδοχὴ σας. Ἐπίσης πού μᾶς
δειξατε πολλὰ ὥραϊα πράγματα καὶ μάθαμε πολλὰ γιὰ τὴ Γεωργία.

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα

Ε' καὶ ΣΤ' τάξης τοῦ Πολυταξίου Προτύπου.

Πρὸς τὴν ἀγαπητὴν μας Κοινότητα τοῦ σχολείου Πέτρας.

Ἀγαπημένα μας Ἀδέρφια,

Μὲ μεγάλη χαρὰ ἀνοίξαμε τὸ γράμμα σας καὶ ἀνυπόμονα περιμέναμε
ν' ἀκούσωμε τὸ πῶς περνᾶτε αὐτοῦ. Μόλις διαβάσαμε τὸ γράμμα σας,
καταλάβαμε μὲ λίγα λόγια πῶς περνᾶτε. Μᾶς λέτε πῶς ἡ ζωὴ σας εἶναι

μονότονη. Νά ἔχετε ὑπομονή. Νομίζετε πὼς καὶ ἡ δική μας ζωὴ εἶναι διαφορετική; Βέβαια εἶναι διασκεδαστικὴ σὲ μερικὰ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡμεῖς βλέπομε περισσότερα πράγματα πού δείχνουν τὸ σημερινὸ πολιτισμό. Ἀλλὰ μήπως ἐσεῖς δὲ βλέπετε ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ βλέπουμε κάθε μέρα; Τί καλὰ θὰ ἦταν νὰ ζούσαμε καὶ μεῖς σὲ κείνα τὰ δάση, πού μᾶς δίνουν τὸν καθαρὸ ἀέρα, τὴν ὑγεία, τὴ χαρὰ καὶ τὰ πουλιά, πού μὲ τὴ μελωδική τους φωνὴ εὐχαριστοῦνε τὴν ψυχὴ μας! Πόσο εὐτυχισμένοι θὰ εἴμαστε, ἂν μπορούσαμε καὶ μεῖς ν' ἀπολαύσουμε τὰ ὠραῖα ἀλλή τού τόπου σας!

Τὶ ὠραῖα εἶναι ν' ἀλληλογραφοῦμε μὲ μακρυνὰ σχολεῖα καὶ νὰ γνωρίζωμαστε μὲ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ κόσμου, ὅπως καὶ μὲ σᾶς. Πόσο ὡμορφεῖται ἡ συνεργασία! Ἐμεῖς στὴ Μαθητικὴ μας Κοινότητα ἔχομε καὶ ὁμάδα ἀπὸ Ἐρυθροσταυρεῖτες καὶ ὁμάδα ποδοσφαιρική. Περιμένομε γράμμα σας νὰ σᾶς γράψωμε περισσότερα.

Μὲ ἀγάπη σᾶς χαιρετοῦμε ὅλα τὰ παιδιά.

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότης Ε' καὶ ΣΤ' τάξης
τοῦ Πολυταξίου Προτύπου Διδασκαλείου Δράμας.

Πρὸς τοὺς κυρίους Ἀερόπλους.

Γοργόφτερα πουλιά τῆς Πατρίδος, σεῖς εἰσθε τὸ καμάρι τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἐχετε τὴ μεγάλη τόλμη, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖτε νὰ διασχίζετε τὸν ἀέρα, σὰν τὰ γεράκια πού πετοῦν ψηλά. Ἔτσι καὶ σεῖς οἱ εὐγενεῖς καὶ τολμηροὶ ἄνδρες, πού νομίζομε δι, ὅταν εἰσθε ψηλὰ στὸν ἀέρα, σᾶς βλέπομε σὰν τεράστια πουλιά. Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν εὐγενική σας καρδίαν, πού εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς πῆτε ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα λόγια, τὰ ὁποῖα δὲ θὰ ξεχαστοῦν ἀπὸ τὴν καρδίαν μας.

Μὲ ἀγάπη σᾶς χαιρετοῦμε ἡμεῖς

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότης Ε' καὶ ΣΤ' τάξης
τοῦ Πολυταξίου Προτύπου τοῦ Διδασκαλείου Δράμας.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ

Τοῦ Προέδρου τῆς Ὁμοσπονδίας Μαθητικῶν Κοινοτήτων

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ

Πρὸς τὶς Μαθητικὰς Κοινότητες ὅλες τοῦ Μονοταξίου καὶ Πολυταξίου Προτύπου τοῦ Διδασκαλείου Δράμας.

Καλῶ ὅλες τὶς Μαθητικὰς Κοινότητες τῶν Προτύπων, ὅπου θὰ συζη-

τήσουμε για διάφορα θέματα που μᾶς παρουσιάζονται στη σχολική μας ζωή. Σᾶς παρακαλοῦμε πάρα πολύ νά μὴ λείψῃ κανένα ἀπὸ τὰ συμβούλια, γιατί αὐτὰ που θὰ συζητήσουμε εἶναι πολὺ ὠφέλιμα γιὰ ὅλους μας. Πρέπει νά βγάλουμε ἓνα συμπέρασμα γιὰ τὸ καθένα, ἀφοῦ προηγουμένως συζητήσουμε. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ καθαριότης, ἡ ἐργασία, ἡ ἀγάπη, ἡ ὑγεία, ἡ φιλία, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀδερφωσύνη. Ἀκόμη ἔχω νά σᾶς πῶ. Ὅτι γιὰ νά δείξουμε ὅτι εἶμαστε Ἐρυθροσταυριτεῖς, νά κάνουμε τὴ δουλειά μας μὲ ἔργα καὶ ὄχι μόνο μὲ λόγια. Πάνω σ' αὐτὸ σᾶς προτείνω ν' ἀλληλογραφήσουμε μ' ἓνα σχολεῖο τῆς πρωτεύουσας τῆς Τουρκίας «Ἀγκυρα» καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ γιατί θὰ τὸ συζητήσουμε ὅλοι μαζί.

Παρακαλοῦμε τὸν κ. Ἀθ. Παπαθανασίου καὶ ὅσους ἄλλους κυρίους δασκάλους καὶ μαθητὰς τοῦ Διδασκαλείου θέλουν, νά παρακολουθήσουν.

Ἐν Δράμῃ τῇ 23—5—31

Ὡρα 3 μ. μ. Αἴθουσα Μονοταξίου.

Ὁ Πρόεδρος
Π. Βρέττας

Ὁ Γραμματεὺς
Σ. Παναγιωτόπουλος

Ἀξιότιμε Κύριε Δήμαρχε,

Με μεγάλη μας λύπη καὶ συγκίνηση σᾶς λέμε τὰ ἑξῆς: Μάθετε ὅτι στὴ Μαθητική μας Κοινότητα Ε' καὶ ΣΤ' τάξης Προτύπου Πολυταξίου Δράμας εἶναι τρία παιδιὰ τῆς ΣΤ' τάξης, που δὲν ἔχουν λεπτὰ νά πάρουν τὰ ἀπολυτήρια καὶ σᾶς παρακαλοῦμε μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μας νά τὰ βοηθήσετε, γιατί ἐσεῖς εἴσθε ὁ μόνος προσεάτης των. Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε λεπτὰ νά τὰ βοηθήσουμε.

Περιμένουμε ταχεῖαν ἀπάντησιν μὲ ἐκείνους που θὰ σᾶς φέρουν τὸ γράμμα.

Δράμα 30 Ἰουνίου 1931

Με σεβασμὸ

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα Ε' καὶ ΣΤ' τάξης

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Γραμματεὺς

Α. Χριστοδουλίδης

Μ. Βρέττας

Ἀξιότιμε Κύριε Δήμαρχε,

Μάθετε ὅτι κάνατε μεγάλη εὐεργεσία σὲ μᾶς τὰ 4 παιδιὰ τοῦ Προτύπου Πολυταξίου Δράμας. Φιλήκατε τόσο εὐγενῆς, ὥστε νομίσαμε, ὅτι εἴχαμε μπροστὰ μας τὸν πατέρα μας. Καὶ εἴσθε ἀληθινὰ «Πατέρας τῶν φτωχῶν». Σᾶς εὐχαριστοῦμε ἀπὸ μέσος ἀπὸ τὴν καρδιά μας γιὰ τὴ μεγάλη.

λη σας βοήθεια πού δώσατε 360 δραχ. για να πάρουμε τα άπολυτήριά μας. Αν δὲ μᾶς δίνετε δὲ θὰ τὰ πέραμε. Φαντασθῆτε σὲ ποιά κατάσταση εἴμαστε καὶ μᾶς βοηθήσατε.

Δράμα 2 'Ιουλίου 1931.

Μὲ σεβασμὸ σᾶς χαιρετοῦμε

**Ὅλη ἡ Μαθητικὴ Κοινότητὰ Ε' καὶ ΣΤ' τάξης
Πολυτάξιου Προτύπου.**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Διδασκαλεῖον Δράμας

Πολυτάξιον Πρότυπον

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητὰ

Τῆς Ε' καὶ ΣΤ' Τάξεως

Δράμα Τῇ 25 'Ιουνίου 1931

Π Ρ Ο Σ Κ Λ Η Σ Ι Σ

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντὰ τοῦ Διδασκαλείου Δράμας

Τὴν Κυριακὴν στίς 28 'Ιουνίου καὶ ὥρα 5 μ. μ. θὰ γίνῃ ἡ τελευταία γιορτὴ τῆς σχολικῆς χρονιάς ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶν Προτύπων. Σᾶς παρακαλοῦμε θερμὰ, ἂν ἔχετε τὴν καλωσύνη, νὰ τιμῆσετε τὴ γιορτὴ μὲ τὴν παρουσίαν σας.

Μὲ σεβασμὸ

Ὅλοι οἱ μαθηταὶ καὶ τῶν 2 Προτύπων

Αὕτῃ ἡ πρόσκληση ἐστάλθηκε στὸν κ. Νομάρχη, στὸν κ. Δήμαρχο, στὸ Μητροπολίτη, στὸν κ. Ἐπιθεωρητὴ, στὸ Διευθυντὴ τοῦ Ὁρφανοτροφείου καὶ στὴ Διευθύντρια τοῦ Ὁρφανοτροφείου τῶν θηλέων, στὸν κ. Διευθυντὴ τοῦ «Θόρρου» καὶ τοῦ «Νεολόγου» στοὺς κυρίους Καθηγητάς καὶ Δημοδιδασκάλους.

Δ'. ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΩΝ

Παίζει καὶ ἡ μίμησις τὸν ῥόλον της. Οἱ μικροὶ μαθηταὶ τοῦ Μονοταξίου Προτύπου βλέποντες τὴν κίνησιν τῶν μαθητῶν τοῦ Διδασκαλείου διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ των καὶ ἀναγινώσκοντες ἐν αὐτῷ τὰς δημοσιευομένας ἐκθέσεις των, τὰ ἔξυπνα καὶ τὰ κουτὰ, τὴν κίνησιν τοῦ σχολείου των, ἐπεθύμησαν νὰ ἐκδίδουν καὶ αὐτοὶ περιοδικόν. Συζητήσαντες μεταξύ των, ἀνεμέτρησαν τὰς δυνάμεις των καὶ εὔρον, ὅτι δὲν ἦτο ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ κατορθώσουν ὅ,τι ἐπεθύμουν. Ἀνεκοίνωσαν τὴν σκέψιν καὶ ἐπιθυμίαν των εἰς τὸν παιδαγωγικῶς συγχρονισμένον διδάσκαλόν των καὶ εἰς ἐμέ. Ἐχορηγήσαμεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐνεργήσουν, ὅπως νομίζουν. Μὲ αὐτοπεποίθησιν καὶ φιλοτιμίαν ἤρχισαν τὰς ἐνεργείας των, ἐργαζόμενοι δραστηρίως, ὑπερπηδῶντες ἐμπόδια, λύοντες τὰ προκύπτοντα προβλήματα καὶ διανέμοντες τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἐργασίας των καθ' ὁμάδας, ὅπως εἰς ὅλα τὰ ἔργα των.

Μετά τινα χρόνον παρουσίασαν τὸ περιοδικόν των. Ἐπειδὴ ἡ χρῆσις γραφομηχανῆς ἦτο ἀδύνατος εἰς αὐτοὺς, ἦτο καλλιγραφημένον μὲ τὸ χεράκι των καὶ περασμένον εἰς τὸν πολὺγραφον. Τὸ ὄνομα καὶ ἡ διακόσμησις τοῦ περιοδικοῦ καὶ γενικῶς ἡ ὅλη του ὄψις φαίνεται κατωτέρω.

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

ΑΠ' ΟΣΑ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

**Πρὸς τὴν Μαθητικὴν Κοινότητα τοῦ Μονεταξίου
Δημοτικοῦ σχολείου**

Ἑνταῦθα

Καλά μου παιδιά, ἡ ψυχὴ μου εἶναι γεμάτη χαρὰ γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Μαθητικῆς σας Κοινότητος, μέχρι μάλιστα τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἐκδώσετε καὶ ἐφημερίδα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ διευθυντοῦ καὶ δασκάλου σας. Θερμὰ συγχαρητήρια, καλὰ μου παιδιά, καὶ θερμὲς εὐχὲς γιὰ τὴν καλυτέρα σας προκοπὴ.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου

Νικ. Κακούρης

(Σὰς εὐχαριστοῦμε, κ. Διευθυντὰ, γιὰ τὶς καλὲς εὐχὲς καὶ γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια).

Στὰ ἀγαπημένα μας παιδιά τοῦ Μονεταξίου Προτύπου

Ἐδῶ

Μὲ μεγάλη μας χαρὰ καὶ ἑκπληξὴ διαβάσαμε τὸ ὡμορφό σας περιοδικό «Δημοτικιστὴς», τὸ ὁποῖον καταρθώσατε νὰ κάνετε ἐσεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τὰ δικά σας τὰ χέρια καὶ μὲ τὴ γερή σας θέληση, μὲ τὴν προχωρημένη σας ἐνέργεια καὶ τὴν ἀλύγιστη δραστηριότητα. Ἕνα πρᾶγμα ἀπίστευτο καὶ ἀνέλπιστο! Καὶ ὅμως μεγαλόπρεπο καὶ πραγματικό. Μαθητὲς Δημοτικοῦ σχολείου νὰ ἐκδίδουν περιοδικό! Παράξενο οὕτως Ἑλλάδα, περίεργο γιὰ μᾶς! Νὰ λοιπὸν τι κάνει τὸ ξετύλιγμα καὶ σὺ σχολεῖο, ὅπως καὶ σ' ὅλα τὰ πρᾶγματα. Ἡ ἰσχυρὴ σας πρωτοβουλία γιὰ τὴ δουλειὰ σας φάνηκε σὺ πρωτάκουστό σας περιοδικό πὺν μᾶς ἔκανε μεγίστη ἐντύπωση γιὰ τὴν τέττα σας δράση. Σὰς δίνει συγχαρητήρια ἡ Μαθητικὴ μας Κοινότητα καὶ αἱ εὐχεται γιὰ τὸ νέο σας ἔργο καλὴ σταδιοδρομία.

Μὲ μεγάλη ἀγάπη

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δ' τάξεως τοῦ Διδασκαλείου

Ε. Π.

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

(Σᾶς εὐχαριστοῦμε, καλοὶ μας φίλοι, γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια καὶ οἷς εὐχόμεσθε καλὴ πρόοδο.

Τὶ ὠφέλειες δίνουν οἱ γεωργοὶ στὴν κοινωνία.

Κανένα κράτος, οὔτε ἔθνος, κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ σημερινὸς κόσμος, δὲ θὰ ἦταν σ' ἓνα τέτιο σημεῖο πολιτισμοῦ, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ γεωργία. Δὲν ὑπάρχει πράγμα, πὺν νὰ μὴν ἔγινε ἀπὸ τὴν εὐλογημένην τὴ γῆ. Πρέπει ὁμως νὰ καλλιεργηθῇ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ θρέψῃ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ βρέθηκαν οἱ καλοὶ γεωργοὶ, πὺν σ' αὐτοὺς χροστοῦμε τὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ καὶ τὸν πολιτισμὸν μας. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς μιμηθοῦμε, ἂν θέλωμε νὰ προοδέψῃ καὶ τὸ Ἔθνος μας. Τότε θὰ εἶναι πραγματικὸν κράτος ἡ Ἑλλάδα μας, μὲ καλὴν ζωὴν κι' ἀληθινὸν πολιτισμὸν. Κράτος, χωρὶς γεωργία, θεωρεῖται σὺν ἓνα σῶμα χωρὶς ζωὴ. Καὶ τὴ στιγμὴν πὺν τὸ σῶμα δὲν ἔχει ζωὴν, εἶναι καταδικασμένο νὰ λυώσῃ καὶ νὰ χαθῇ. Μ' αὐτὸ δὲ θέλω νὰ κατηγορήσω τὰ ἄλλα τὰ ἐπαγγέλματα. Κάθε ἄλλο. Κι' ἐκεῖνα μαζί μὲ τὴν γεωργίαν βοηθᾶνε σιτὸν πραγματικὸν βίον καὶ στὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄν σκεφθοῦμε λιγάκι καὶ βασανίσωμε τὸ μυαλὸν μας, θὰ καταλάβωμε πραγματικὰ, πόσον χρήσιμος εἶναι ὁ γεωργὸς μέσα σὲ μιὰ Κοινωνία.

Α. Τσερεκίδης ΣΤ' τάξης Δημ. Μονοταξίου

Κάτω ἀπ' τὸ ἡλεκτρικόν.

Κάθε μέρα τὰ παιδιὰ τοῦ Ὁρφανοτροφείου πηγαίνουν σιτὸν σχολεῖον τοὺς προετοιμασμένας σὲ κάθε μάθημά τους. Μὰ πὺν διαβάζουν αὐτὰ τὰ παιδιὰ καὶ πηγαίνουν καθημερινῶς μελετημένα σιτὸν σχολεῖον τους; Μαζεύονται ὅλα μαζί σὺν ἀδελφοφίαν πὺν εἶναι, κάτω ἀπ' τὸ ἡλεκτρικόν κι' ἀρχίζουν νὰ διαβάζουν μόνονα τους. Μὰ ἐκτός τοῦ ὅτι διαβάζουν μόνονα τους, μαζεύονται πολλὰ μαζί καὶ συνεργάζονται σὲ διάφορα μαθήματά τους. Ὅ,τι δὲν ξέρει τὸ ἓνα, τὸ συμπληρώνει τὸ ἄλλο. Ἔτσι λοιπὸν διαβάζουν οἱ μαθηταὶ τοῦ Διδασκαλείου κάτω ἀπ' τὸ ἡλεκτρικόν, καὶ ξέρουν τὸ μάθημά τους καθημερινῶς. Καὶ δὲ διαβάζουν μόνονα τὰ μαθήματά τους, ἀλλὰ ἐξη-

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

γούν και τὸ κάθε τι πὺν τοὺς ἔρωτοῦν οἱ μαθηταὶ τοῦ Μονοταξίου Προτύπου. Γι' αὐτὴ τὴν καλωσύνη πὺν τοὺς κάνουν, τοὺς εὐχαριστοῦνε πάρα πολύ. Ὅπως φωτίζει τὸ ἡλεκτρικὸ αὐτοὺς και μαθαίνουν τὰ μαθήματά τους, ἔτσι θὰ φωτίσουν κι' αὐτοὶ τοὺς μαθητὰς τους μεθαύριο, ὅταν γίνουν μικροὶ δασκαλάκοι.....

Α. Καραμουρατίδης Ε' τάξη Μονοταξίου

Τὸ παρακάλεμα τῶν δέντρων.

Ἀπὸ τότε πὺν ρίζανε τὰ φύλλα τους, ὑψώνονταν τὰ γυμνά τους τὰ κλαριά στὸν οὐρανὸ κι' ἔλεγαν στὸν Ὑψιστὸ νὰ τοὺς στείλῃ βοήθεια, γιατί κρυώνουν ἀπὸ τὸ τσουχτερὸ κρῦο τοῦ χειμῶνα. Τὶ νομίζετε, ἄκουσε τὴν παρακάλεσι τῶν δένδρων; Τὴν ἄκουσε. Μετὰ ἀπὸ τρεῖς μῆνες ἔστειλε τὶς ἀχτῖνες τοῦ ἡλίου πὺν δυνατὲς και ζεστὲς. Οἱ πονετικὲς ἀχτῖνες τοῦ ἡλίου πῆγαν στὰ καυμένα και παγωμένα δέντρα και τοὺς εἶπιν: «Πύρτε τὴ ζέστη μας κι' ἀρχίστε νὰ βγάζετε μπουμπούκια κι' ὅστερα πράσινα φύλλα γιὰ νὰ μὴν κρυώνετε, νὰ εἶστε πὺν ὡμορφα και χαριτωμένα». Αὐτὸ κι' ἔγινε. Πέρασαν τρεῖς μῆνες κι' ἀρχισαν τὰ δέντρα νὰ βγάζουν μπουμπούκια και κατόπιν πράσινα κι' ὠραῖα φύλλα.

Μαθητὴς Ε' τάξης Μονοταξίου

Ὁ φίλος τῶν μικρῶν παιδιῶν.

Ἐνα ἀπόγευμα ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Μονοταξίου και Πολυταξίου μαζί παίζανε ἓνα παιγνίδι, πὺν τὸ λέγε «γωνιᾶς», γιὰ νὰ ζεσταθοῦν, γιατί ἔκανε κρῦο. Ἀνάμεσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ παιδιά πὺν παίζαν ἡμουνα και γώ. Ἀφοῦ παίξαμε, βλέπω σὲ λιγάκι ὅτι κανένα παιδὶ δὲν ἔμεινε στὸ πνιχίδι. Ρίχνω μιὰ ματιὰ και τὶ βλέπω, νομίζετε; Τὸν κ. Διευθυντὴ τοῦ Διδασκαλείου, τὸν κ. Κακούρη, πὺν ἔλειπε ἀπ' τὸ σχολεῖο, γιατί ἦταν ἄρρωστος, νὰ τὸν πιάνη ἓνα παιδὶ ἀπ' τὰ χέρια, ἄλλο ἀπ' τὰ πόδια κι' ἄλλα νὰ τρέχουν και ἑπάνω του. Αὐτὸ τό κάνανε, γιατί εἶχαν νὰ τὸν δοῦν τὸν ἀγαπημένο τους τώρα τρεῖς μέρες στὸ σχολεῖο, πὺν τὰ εὐχαριστεῖ με κάθε γλυκὸ λόγο του. Φαντάζομαι πὺς οὔτε στὸν πατέρα τους δὲ θὰ

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

είχαν τέτια ἀγάπη. Τὶ ἀγάπη καὶ τὶ στοργή!

Κάποιος τοῦ Μονοταξίου Δημοτ. Σχολείου μαθητῆκος

Ἡ 25η Μαρτίου.

Τὴ Μεγάλη καὶ Ἱστορικὴ αὐτὴ μέρα δλος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς συγκεντρώνει μέσα του τὰ γεγονότα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ γιὰ μιὰ στιγμή ὁ νοῦς του πηγαίνει στοὺς Μοναστηρεῖς τῆς Ἀγίας Λαύρας, ὅπου ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς τὴν ἴδια αὐτὴ μέρα μαζί με ἄλλους καπεταναρέους σήκωσε ψηλὰ τὴ σημαία τῆς Ἐλευθεριᾶς.....Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ αἷμα τῶν Ἑλλήνων δλων ἔβραζε ἀπὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ τυράννου. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ δλοι οἱ Ἕλληνες γονατισμένοι ὠρκισθήκαν «Θάνατος ἢ Ἐλευθερία». Τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἐθν.μάρτυρα Ρήγα Φεραίου:

Καλύτερα μιᾶς ὥρας

ἐλεύθερη ζωὴ

Παρά σαράντα χρόνια

σκλαβιὰ καὶ φυλακή,

εἶχε ριζώσει μέσα στὶς ἀτρόμητες καρδιές των.....Γι' αὐτὸ δλοι οἱ Ἕλληνες ἀποφασισμένοι νὰ ἐκτελέσουν τὸν ἱερὸ αὐτὸ ὄρκιο, σηκώθηκαν στοὺς πόδι μ' ἐνθουσιασμό γιὰ ν' ἀπελευθερώσουν ἀπ' τὸ σκληρὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων τὴ σκλάβια πατριδα μας Ἑλλάδα. Τοὺς ἀθάνατους αὐτοὺς ἥρωες τοὺς ξέρομε πολὺ καλὰ ἀπ' τὴν Ἱστορίαν μας, ἡ ἑποία κι' ἔχει γραφῇ μετὰ τὸ ἅγιο αἷμά τους. Καμμιά ἱστορία δὲ μᾶς κάνει λόγο γιὰ ἡρωϊκὰς πράξεις σὰν τοῦ Ζαλόγγου καὶ τοῦ Μεσολογγίου, κι' οὔτε γιὰ κανένα ἄλλο ἔθνος μικρὸ σὰν τὴν Ἑλλάδα μας καὶ σκλαβωμένο ἐπὶ 400 χρόνια ν' ἀγωνίζεται μετὰ πείσμα γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν του. Ἄν καὶ βρισκονται στὸν τάφο οἱ ἥρωες αὐτοί, ὅμως τὰ ὀνόματά τους εἶναι γραμμένα μέσα στὴν Παγκόσμια Ἱστορία, ἀλλὰ εἶναι καὶ θὰ εἶναι πάντα χαραγμένα καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ κάθε Ἕλληνα, ὅπως κι' ἡ μέρα αὐτὴ ποὺ ἔχει διπλὴ σημασία:

Θρησκευτικὴ καὶ Ἐθνικὴ.

Ὁμαδικὴ ἐργασία τοῦ Μονοταξίου

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

Ἡ Ἀνοιξη.

Ὁ καιρὸς γοργὰ μᾶς κύλησε
μέ τὸ βαρὺ χειμῶνα
Κι' ἡ ἀνοιξη μᾶς ἔφτασε
μέ πρασινωπὸ χιτῶνα.

Μᾶς ἦρθε πιά ἡ ἀνοιξη
μᾶς ἦρθαν τὰ χελιδόνια
Καὶ τὰ πουλάκια τοῦ Θεοῦ
σωθῆκαν ἀπ' τὰ χιόνια.

Νέο φόρεμα ἡ γῆ φορεῖ
κι' ἔχει ὀνθίσαι τὸ κλαρί,
Μυρωδιὰς παντοῦ σκορπίζουν
τὰ λουλούδια ποὺ μερίζουν.

Στὰ κλαριά τῶν δέντρων ὅλων
τόρα κάθονται πουλιά
Καὶ τὴ φύση χαιρετοῦνε
μέ κελαδήματα τρελλά.

Ὁ οὐρανὸς ποὺ τὸ χειμῶνα
ἦταν μαῦρος, βροχερὸς
Εἶναι τώρα ἀπ' ἄκρη ο' ἄκρη
ἡλιολουσμένος, γαλανός.

Ι. Γατίδης ΣΤ' τάξη Μενουαξίου

Ἡ ἔκλειψη τοῦ φεγγαριοῦ.

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ γίνη ἡ ὀλική ἔκλειψη τοῦ φεγγαριοῦ.
Σὰν ἀστραπὴ μεταδόθηκε ἀναμεταξύ μας. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἀ-
κόμη μπήκαμε νὰ φᾶμε στὴν τραπεζαρία, ὁ νοῦς μας ἦταν ἔξω.
Ἡ ρωμέϊκη περιέργεια δὲ μᾶς ἄφηνε ἡσυχους. Ὑστερα ἀπ' τὸ
φαγὶ βρεθήκαμε ὅλοι ἔξω. Ὁ οὐρανὸς ἦταν καταγάλανος. Κα-
νένα σύννεφο δὲ φαινόταν ψηλά. Φυσοῦσε μόνο ἓνα ἐλαφρὸ ἀερά-
κι, ποὺ ἔφερεν ὥς τ' αὐτιά μας τὰ γαυγίσματα τῶν οὐκλιῶν καὶ
τὴν κλαψιάρικη φωνὴ τῆς κουκουβάγιας, ποὺ καθόταν σὲ κάποια
στέγη. Ὅλοι μας εἴχαμε καρφώσει τὰ βλέμματά μας πάνω στὸ
χλωμὸ φεγγάρι καὶ τὸ παρατηροῦσαμε μέ περιέργεια. Τὸ βλέπαμε

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

σιγά-σιγά ἀπὸ κάτω νὰ κοκκινίζη. Τὸ ἀεράκι ὅσο πήγαινε καὶ γινόταν ψυχρότερο, γι' αὐτὸ μᾶς ἔβαλε γρήγορα στὸ σπουδαστήριο κι' ἀπ' τὰ παράθυρα παρατηρούσαμε τὸ φεγγάρι. Εἶχε γίνει μισὸ σὰν δρεπάνι...καὶ στὰ τελευταῖα κοκκίνησε ὅλως διόλου. Ἡ περιέργειά μας ἔφυγε μαζί με τὴν ἐκλειψη τοῦ φεγγαριοῦ καὶ πήγαμε νὰ κοιμηθοῦμε.....

Ἕνας ἀπὸ τὸ Μονοτάξιο

Ἡ κίνησις τοῦ σχολείου μας.

Στὸ σχολεῖό μας παρατηρεῖται ζωηρὴ κίνησις γιὰ ἐκδρομὲς, ὁ καιρὸς ὅμως ἄλλαξε καὶ μαζί με τὸν καιρὸ κι' ἡ ἐποχὴ καὶ ἀντὶ νάχωμε ἀνοιξη, ἔχομε χειμῶνα!! Ὁ Μάρτης φαίνεται πὼς δὲ χαρίζει κάστανα.

—Μὲ τὸ πρῶτο πέσιμο τοῦ χιονιοῦ ὁ χιονοπόλεμος ἄρχισε μὲ γέλια καὶ χαρὲς ἀπὸ τὰ παιδιά.

—Οἱ διδασκαλίες τῶν Δοκίμων σημειώνουν κάθε μέρα καὶ καλύτερες ἐπιτυχίες τόσο στὸ Μονοτάξιο, ὅσο καὶ στὸ Πολυτάξιο· κι' αὐτὸ γίνεται, γιὰτὶ ἔχουν θέλησις καὶ ὄρεξι.

—Φαίνεται πὼς τὸ Διδασκαλεῖο προσοδεύει στὰ ἀγωνίσματα, ἀ-ἀφοῦ ἡ Γ' τάξη του νίκησε τὴν Δ' τάξη τοῦ Γυμνασίου καὶ ἡ Ε' τάξη μὲ τὴν Ε' τοῦ Γυμνασίου ἤρθαν ἰσόπαλες.

—Ὁ Ἑρμῆς Σταυρὸς τῆς Νεότητος ἔστειλε στὰ μικρὰ παιδιὰ τοῦ Μονοταξίου καὶ Πολυταξίου διάφορα δῶρα. Ἀπ' τὶς φωνές τους οἱ μικροὶ μᾶς ξεκούφανε τ' αὐτιά μας.....

—Ὁ δάσκαλός μας κ. Ἑμμανουὴλ κρεββατώθηκε γιὰ καλὰ ἐξ αἰτίας τῆς σόμπας...Τοῦ εὐχόμαστε περαστικά κι' ἄλλη φορὰ νὰ μὴν ξεχνᾷ τὸ «Δάσκαλε ποὺ δίδασκες καὶ νόμο δέν κρατοῦσες!....»

—Ὁ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου μας κ. Κακούρης παρακαλεῖται νὰ γυρίσῃ μὴ ὥρα ἀρχήτερα γιὰ νὰ λιγοστέψουν τὰ...νεῦ-ρα τοῦ κ. Παπαθανασίου.....

Λαγωνικό

Μερικὲς ἐξυπνάδες.

Ἐνῶ τὰ παιδιά κύτταζαν τὸ φεγγάρι, Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς φωνάζει:

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

— Παιδιά, πᾶμε πὺὸ κοντὰ στὸ φεγγάρι, νὰ δοῦμε τὴν ἔκλειψη καλύτερα !

Τὰ παιδιά σκάζουν στὰ γέλια.

Κώστας. — Καλημέρα Βασίλη.

Ὁ Βασίλης δὲ μιλεῖ.

Κώστας. — Γιατὶ Βασίλη δὲ μοῦ λὲς καλημέρα;

Βασίλης. — Δὲν εἶναι καλὴ μέρα, γι' αὐτὸ δὲ λέω καλημέρα.

ΑΠ' ΟΣΑ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

Στὴ Μαθητικὴ Κοινότητα τοῦ Προτύπου Μονοταξίου

Ἀγαπητοὶ μας φίλοι,

Ἐδῶ

Θᾶταν παραγνώριση μεγάλη ἀπὸ μέρους μας, τῆς ὠμορφίης δουλειᾶς πὺὸν συντελεῖται μέσα στὸ Μονοτάξιο Πρότυπο, ἃν δὲ σᾶς γράφαμε καὶ μεῖς τίς σκέψεις μας πάνω στὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ σας. Μέσα στὴν ὅλη δημιουργικὴ μαθητικὴ σας κίνηση, πὺὸν οὐθμιζέται μὲ δεξιότητα ἀπ' τὸν καλὸ σας δάσκαλο, ἢ ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ σας εἶναι μιὰ ζωντανὴ ἐκδήλωση τῆς σταθερῆς προσόδου σας. Εἶναι μιὰ ἀναμφίβολη ἀπόδειξη, πὺὸς δὲν περιορίζεστε μονάχα μέσα στὸν κύκλο τῶν μαθημάτων πὺὸν διδάσκεστε στὸ σχολεῖό σας, ἀλλὰ ἀκόμη μᾶς δείχνει πὺὸς εἰσθε παιδιά μὲ πρωτοβουλία, πὺὸν σκοπὸ ἔχει πάντα τὴν τελειότερη προπαρασκευὴ σας στὴ ζωὴ. Τὸ περιοδικό σας βρῖσκει τὴ μεγαλότερη ὑποδοχὴ μέσα στὶς ψυχές μας, μᾶς βεβαιώνει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, πὺὸς αἰσθάνεσθε πραγματικὰ τὸν προσορισμό σας, πρᾶγμα πὺὸν πολὺ ἐξυπώνει τὴ μεγάλη σας δουλειὰ στὴ συνείδησή μας. Γράφοντας λοιπὸν τίς ἀληθινές αὐτὲς σκέψεις μας πάνω σ' ὅλη σας τὴ δράση, πὺὸν συγκεντρώνεται στὴν ἔκδοση τοῦ «Δημοτικιστῆ», προσθέτουμε καὶ μεῖς κοντὰ στὶς εὐχὲς τῶν ἄλλων, νὰ ξακολουθήσετε πάντα μὲ τὸ ἴδιο συνεργατικὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, πὺὸν σᾶς ἐνώνει, τὸν ὁμορφὸ δρόμο πὺὸν ἀρχίσατε.

Σᾶς χαιρετοῦμε μ' ἀληθινὴ χαρὰ

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα ΣΤ' τάξης Διδασκαλείου

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

(Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὸ τὸν ἔπαινο πὺν μᾶς δίνετε καὶ γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια πὺν μᾶς λέτε, οἷς εὐχόμαστε δὲ καλὴ σταδιοδρομία).

Ἕνας περίπατος κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα.

Ὁ ἥλιος γύρισε στὴ δύση καὶ κοντεύει νὰ βασιλέψη. Ὁ περισσότερος κόσμος πηγαίνει ν' ἀπολαύσῃ τὸ ἡλιοβασίλεμα. Ἔτσι καὶ γὼ πῆγα νὰ κάνω ἕναν περὶπτο μετὰ ἀπ' τὸ μάθημα καὶ τὶ βλέπω !.....

Δεξιὰ κι' ἀριστερὰ χρυσοπρασινίζαν τὰ ὤμορφα χωράφια, φυτοῦσε δὲ ἕνα ἑλαφρὸ ἀνοιξιὰτικο ἀεράκι πὺν χαίιδνε τὰ ὀλοπράσινα σπαρτά τους. Πέρα στὴ δύση ὁ ἥλιος φλογισμένος, μέσ' στὴ μέση αὐτὸς καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸν κάτι ἀραιὰ συννεφάκια, πὺν ἔμοιαζαν σᾶν ἕνα κατακόκκινο στεφάνι μὲ χρυσαφὶ χρῶμα.

Σὲ λίγο ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ ὁ ἥλιος γιὰ νὰ μᾶς ἀποχαιρετίσῃ, ἀφίνοντας πίσω του τὴν ἀδερφὴ τῆς μάννας του, τὴ Νύχτα, μὲ τοὺς γιούους τῆς, τὸ Φεγγάρι καὶ τ' ἀστέρια.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀπάνταστη ὠμορφιὰ δὲν κατάλαβα πότε σουρούπωσε γιὰ καλὰ.

Σὲ λίγο παρουσιάστηκε μπροστά μου ἄλλο μαγευτικὸ θέαμα. Ἄπ' τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ ἄρχισε νὰ ξεμυτίζῃ ἀργὰ-ἀργὰ τὸ ὠμορφο φεγγάρι καὶ σιγὰ-σιγὰ βγήκε ὅλο καὶ ἀσήμωσε τὶς γύρω κορφὰς τῶν βουνῶν. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὁ οὐρανὸς ἔμοιαζε σᾶν ἕνα ἰπέραντο χαλὶ, κεντημένο μὲ τὸ ἴδιο χρῶμα. Ἡ σιωπὴ μου ἦτανε ὁ θαυμασμός τῆς ψυχῆς μου μπρὸς στὴ μεγάλη δημιουργικὴ δύναμη ὧων αὐτῶν.....

Ἀπόστολος Βαφόπουλος—Ε' τάξη Μονοταξίου.

Τὰ δένδρα στὴν ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ ὠραῖα καὶ εὐεργετικὰ δένδρα τὶ καὶ τὶ δὲ μᾶς χαρίζουν! Τὰ ξύλα, τὰ γλυκὰ τους φρούτα, τὰ πράσινα φύλλα τους καὶ τὴ ζωὴ αὐτὴ πὺν ζοῦμε! Μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορούμε ν' ἀνταποδώσωμε τὸ καλὸ πὺν μᾶς κάνουν καὶ τὶς ὠφέλειες πὺν μᾶς δίνουν τὰ χρήσιμα δένδρα. Τὰ δένδρα χωρίζονται κυρίως σὲ δύο τάξεις. α')

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

στά καρποφόρα και β') στά άκαρπα. Τα δένδρα δὲ δίνουν μόνο τους καρπούς των, ἀλλὰ μᾶς χαρίζουν καὶ τὴν υγείά μας. Αὐτὰ εἶναι πού ἀπορροφοῦν τὸν ἀκάθαρτο ἀέρα καὶ μᾶς τὸν δίνουν καθαρισμένο. Καὶ γι' αὐτὸ ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ δένδρα ὑπάρχει καλὸ κλίμα. Τὰ ἴδια συντελοῦνε στὴν ἀποξήρανση τῶν διαφόρων ἑλῶν, τῶν φοβερῶν αὐτῶν ἐχθρῶν μας. Ἐπίσης στίς πλαγιές τῶν βουνῶν, ἐκεῖ πού εἶναι τὰ φύλλα τους πεσμένα, κρατοῦν τὰ νερά καὶ δὲν τ' ἀφίνουν νὰ κατεβοῦν μὲ ὀρμὴ, πρᾶγμα, πού μπορεῖ νὰ φέρη μεγάλες καταστροφές. Σὲ τόπους πού εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ δάση, ἀρρώστιες δὲν ὑπάρχουν. Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου τὰ δένδρα τ' ἀγαποῦν σὰν τὰ παιδιά τους, ἐνῶ ἡμεῖς ἐδῶ κοιτάζομε μὲ ποῦ τὸ ῥόπο θὰ μπορέσωμε νὰ σπάσωμε τὰ κλαδιά τους!

Τόσα καὶ τόσα ἄλλα καλὰ μᾶς κάνουν!

Πρέπει λοιπὸν νὰ τὰ περιποιούμεθα ἡμεῖς μὲ κάθε τρόπο γιὰ νὰ ἔχωμε τὸ θάρρος νὰ μιλάμε γι' αὐτά. Μὲ λίγα λόγια μᾶς ὠφελοῦν πάρα πολὺ στὴ ζωὴ μας.

Εὐτυχισμένος ὁ τόπος πού εἶναι γεμάτος ἀπὸ δένδρα λογίων-λογίων, ἐνῶ στὴ Δράμα.....

Τὶ μποροῦμε νὰ κάνωμε γιὰ νὰ τὰ εὐχαριστήσωμε;

Ὅ,τι μᾶς λείει ἡ ψυχὴ μας.

Μαθητὴς Ε' τάξης Μονοταξίου

Ε' ΜΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ

Οἱ μαθηταὶ τῶν ἡνωμένων τάξεων Ε' καὶ ΣΤ' τοῦ Πολυταξίου Προτύπου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ Ἑδισσον, ἐξήτησαν νὰ μάθουν περὶ τῆς πατρίδος του, τῆς Ἀμερικῆς, μολονότι ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ διδασκαλία περὶ Ἀφρικῆς. Κατὰ τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν συζήτησιν περὶ ἐξευρέσεως τῶν πηγῶν εἶς μαθητὴς εἶπεν: «Ὁ κ. Διευθυντὴς πού ἔχει πάει στὴν Ἀμερικὴ, θὰ μπορῇ νὰ μᾶς πῇ τόσα πράματα!» «Ναί, εἶπον

καὶ οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ δὲν εὐκαιρεῖ καθόλου. Τὶ νὰ κάμωμε λοιπόν;» Μετὰ συζήτησιν μεταξύ των ἀπεφάσισεν ἡ Κοινότης ν' ἀπευθύ- νῃ μίαν ἐπιστολὴν πρὸς ἐμὲ, παρακαλοῦσα διὰ τὸν σκοπὸν της. Ὁ διδάσκαλός των ἐπεκρότησεν, εἰπὼν ὅτι θὰ παρακαλέσῃ καὶ αὐ- τὸς ἰδιαιτέρως. Μίαν ἡμέραν ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν μαθητῶν, πα- ρουσιασθεῖσα εἰς τὸ γραφεῖον, μοὶ ἐνεχείρισε τὴν ἑξῆς ἐπιστο- λήν:

Σεβαστέ μας Κύριε Διευθυντά,

Ἐπειδὴ αὐτὲς τὶς ἡμέρες πρόκειται νὰ μάθωμε μερικὰ πρά- γματα γιὰ τὴν Ἀμερικὴ καὶ ἐπειδὴ σεῖς ξέρετε τόσα γι' αὐτὴ τὴ χώρα, θὰ σὰς παρακαλέσωμε, ἂν εὐκαιρῇτε καμμιά ὥρα, νὰ ἔλ- θετε νὰ μᾶς βοηθήσετε σὰν ὁδηγός, διότι ξέρετε πὺ πολλὰ ἀπὸ μᾶς.

Μὲ σεβασμὸ

Ἡ Μαθ. Κοινότητα Ε' καὶ ΣΤ' τάξης Πολυταξίου Προτύπου.

Γνωρίζων ἐκ τῶν προτέρων περὶ τίνος ἐπρόκειτο, κατόπιν προηγηθείσης συζήτησεως καὶ συνεγνωήσεως μετὰ τοῦ διδασκά- λου τῆς τάξεως, ἀπήντησα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ὅτι εὐχαρίστως θὰ προσπαθίσω νὰ εὗρω τὸν καιρὸν καὶ ἱκανοποιήσω τὴν ἐπιθυ- μίαν των. Βραδύτερον ἀπήντησα καὶ δι' ἐπιστολῆς εἰς τὴν Κοι- νότητα ὁρίσας τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τοῦ μαθήματος.

Προητοιμάσαμεν μίαν σειρὰν ὑποδειγματικῶν διδασκαλιῶν περὶ Ἀμερικῆς, τοῦ κ. Καθηγητοῦ τῶν Μαθηματικῶν τοῦ Διδασκαλείου, ὅστις μὲ ἰδιαίτερον ζῆλον παρηκολούθει τὰς Παιδαγωγικὰς μᾶς ἐργασίας καὶ ἐπρωτοστάτει οἰκειοθελῶς εἰς κάθε κοπιῶδες καὶ ἐπίμοχθον ἔργον, ἐκουσίως ἀναλαμβάνοντος νὰ ἐτοιμάσῃ 23 τὸν ἀριθμὸν χάρτης τῆς Ἀμερικῆς, χάρτην τῶν πόλεων, χάρτην τῶν ὁρέων, χάρτην τῶν ποταμῶν, τῶν προϊόν- των, τῶν συγκοινωνιακῶν δικτύων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως ἐδιδάχθη ὑποδειγματικῶς ἡ Ἀμερικὴ ἐνώπιον τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων, καθὼς καὶ τῶν τελειο- φοίτων. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν καὶ περὶ τὸ τέλος της ἐ- δόθη ἀφορμὴ πρὸς συζήτησιν περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶχον διδαχθῇ. Εἰς μαθητῆς δι-

καίως εἶπεν, ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς τὴν τάξιν νὰ γνωρίσῃ πρῶτον τὴν Ἀφρικὴν καὶ κατόπιν νὰ συγκρίνῃ τὸν πολιτισμὸν τῶν δύο χωρῶν. Τοῦτο συνεζητήθη καὶ πάλιν μεταξὺ τῶν μαθητῶν μετὰ τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας. Κατὰ τὴν συζήτησιν αὐτὴν ἐξήτησαν, ἵνα μὲν οἱ ἐπεξεργασθοῦν τὴν Ἀφρικὴν καὶ παρουσιάσουν τὴν ἐργασίαν των γραπτῶς. Πρὸς τοῦτο ἐπρομηθεύθησαν τὰ ἀνάλογα βιβλία, περιοδικὰ, ἑφημερίδας, εἰκόνας κλπ., διένειμον τὴν ἐργασίαν καὶ ἤρχισαν ἐργαζόμενοι, δικάς τοῖς ἐδίδετο εὐκαιρία, ἰδίᾳ κατὰ τὰ ἀπογεύματα μετὰ τὸ πέρας τῶν μαθημάτων. Συνεννοήθημεν μὲ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Πολυτεχνείου, τὸν ἐνθουσιώδη ἐκείνον διδάσκαλον τῆς τάξεως καὶ λάτρην τῆς παιδικῆς ψυχῆς, νὰ παρευρίσκειται μὲν κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην τῶν μαθητῶν, ν' ἀποφεύγῃ ὅμως νὰ παρέχῃ οἷαν-δήποτε βοήθειαν εἰς αὐτοὺς, διὰ νὰ ἴδωμεν τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῆς πειραματικῆς αὐτῆς ἐργασίας. Καὶ ἡμεῖς πλειστάκις παρηκολουθήσαμεν αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐργασίαν των ταύτην, οὐδόλως ἀναμιννυόμενοι εἰς τὰς συζητήσεις των, καθὼς καὶ ὁ διδάσκαλός των, εἰς τινα δὲ τυχὸν ἐρώτησίν των διὰ πληροφορίαν τινὰ παρέπεμπεν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάλληλον πηγὴν, βιβλίον, ἑφημερίδα κλπ. Οὕτως ἔχει τὸ ἱστορικὸν τῆς μετὰ δύο περίπου μῆνας παρουσιασθείσης ἡμῖν κάτωθι ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἐπιτοφόρησαν «Τὸ ταξεῖδι μας στὴν Ἀφρικὴ».

ΤΟ ΤΑΞΕΙΔΙ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

- 1.—Τι μᾶς ἔκαμε νὰ τὸ ἀποφασίσωμε.
- 2.—Ἀπὸ τὴ Δράμα στὴν Ἀλεξάνδρεια.
- 3.—Ὁ γῦρος στὴν Ἀφρικὴ.
- 3.—Ἀνατολικὴ Ἀφρικὴ.
- 5.—Νότιος Ἀφρικὴ.
- 6.—Κεντρικὴ Ἀφρικὴ.
- 7.—Δυτικὴ Ἀφρικὴ.

Μᾶς ἔκαναν νὰ ἀποφασίσουμε τὰ διάφορα ἱστορικά πού μά-
θαμε.

Ἡ μεγάλη βιβλιοθήκη τῶν Πτολεμαίων καὶ ὁ ἀρχαῖος πολιτι-
σμός τῶν Αἰγυπτίων. Τῷ 1486 ὁ Πορτογάλλος ὁ Βαρθολομαῖος
καὶ ὁ Βάσκος Δεγάμας ἔκαναν τὸ γῦρο τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ Δεγά-
μας ἀνακάλυψε τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ἔτσι καὶ
μεῖς θελήσαμε νὰ κάνουμε τὸ ταξίδι αὐτό.

Πήραμε τὸ αὐτοκίνητο ἀπὸ τὴ Δράμα καὶ πήγαμε στὴν Καβάλ-
λα (παράλιος πόλις). Ἀπὸ ἐκεῖ ἀνεβήκαμε σ' ἓνα ἀτμόπλοιο καὶ
πήγαμε στὸν Πειραιᾶ. Τὴν ἄλλη μέρα ξεκινήσαμε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ
φθάσαμε στὴν Κρήτη. Ἐκεῖ καθεῖσαμε δυὸ μέρες, ἕως τοῦ βροῦ-
με κανένα ὑπερωκεάνειο νὰ ἐξακολουθήσουμε τὸ ταξίδι μας γιὰ
τὴν Ἀλεξάνδρεια. Φτιάσαμε ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ὥραιαν πόλιν, τὴν
ὁποῖαν ἔκτισεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, κυριεύοντας ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέ-
ρη κατὰ τὸν 3-4 αἰῶνα π. Χ. Ὅταν φθάσαμε στὸ λιμάνι τῆς Ἀ-
λεξάνδρειας, εἶδαμε πολλὰ καὶ διάφορα ἱστοφόρα καὶ ἀτμόπλοια
νὰ φορτώνουν καὶ νὰ ξεφορτώνουν διάφορα προϊόντα. Ἡ προ-
κυμαία γέμισε ἀπὸ κόσμον καὶ φωνὲς τῶν βαρκάρηδων, πού προ-
σκαλοῦσαν τοὺς ταξιδιωτὲς νὰ μποῦν στὶς βάρκες τους. Ἀφοῦ στα-
μάτησε τὸ πλοῖο, ἔνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους μας ρώτησε τὸν Κα-
πετάνιο σὲ ποῖο μέρος ἀκριβῶς βρισκόμαστε καὶ αὐτὸς πρόθυμος
μᾶς ἀπάντησε, ὅτι βρισκόμαστε Ν. Α. ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα σὲ Γεω-
γραφικὸν πλάτος 31 μοιρῶν καὶ Γεωγραφικὸν μῆκος 31 μὲ πρῶ-
τον Μεσημβρινὸν τῶν Παρισίων. Βγήκαμε ἀπὸ τὶς καμπίνες στὸ
κατάστρωμα καὶ βλέπαμε τὴν ὥραια πόλιν μὲ τὴ μεγάλη κίνηση.
Σὲ λίγο ἀκούγαμε νὰ σφυρίζῃ τὸ πλοῖο πού ἔφενγε παίρνοντας
διεύθυνση Ἀνατολικά.

Τώρα πὰ μπαίνομε στὸν Πορθμὸ τοῦ Σουέζ. Ἀριστερὰ ἔχομε
τὴν Ἀραβία καὶ δεξιὰ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ὅταν μπήκαμε
στὸν Πορθμὸ τοῦ Σουέζ μᾶς παρουσιάστηκε ἓνα θαῦμα. Μᾶς
φαινόταν πὼς ἦταν ἓνα τεράστιο αὐλάκι, πού ἦταν κομμένο μ' ἓνα
πελώριο μαχαῖρι. Ρωτήσαμε τὸν Καπετάνιο νὰ μᾶς πῇ μερικὰ
πράγματα γιὰ τὸν Πορθμὸ τοῦ Σουέζ καὶ ἐκεῖνος πρόθυμος μᾶς
ἀπάντησε ὅτι τὸ 1844 τὸν ἔκοψε ὁ Φερδινάνδος Λεσσέζ. Ὁ Πορ-
θμὸς τοῦ Σουέζ χωρίζει δυὸ μεγάλες ἡπείρους τὴν Ἀσία ἀπὸ

τὴν Ἀφρική καὶ ἐνώνει τὴ Μεσόγειο μὲ τὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι 100 τ. μ. καὶ ὁ βυθὸς 25 μ. Μᾶς εἶπε δὲ ὅτι ὁ Πορθμὸς τοῦ Σουέζ ὠφέλησε πολὺ σιτὸ Ἐμπόριο καὶ σιτὴ Συγκοινωνία ὁλων τῶν Κρατῶν, π. χ. ἡ Ἀγγλία γιὰ νὰ μεταφέρει τὰ διάφορα προϊόντα ἀπὸ τὰς ἀποικίας της, ὅπως ἀπὸ τὰς Ἰνδίες, ἔπρεπε νὰ γυρίσῃ ὅλον τὸ γύρο τῆς Ἀφρικῆς καὶ νὰ κάνῃ 22.500 μίλια γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν Ἀγγλία, ἐνῶ τώρα κάνει μόνο τὰ 1.500 πού περνάει τὸν πορθμὸ τοῦ Σουέζ.

Ἀποῦ εὐχαριστήσαμε τὸν Καπετάνιο, βγήκαμε ἀπὸ τὸν πορθμὸ τοῦ Σουέζ καὶ μπήκαμε στὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα. Τότε θυμηθήκαμε ἀπὸ τὰ Θρησκευτικὰ τοὺς Ἰσραηλῖτες μὲ τὸν Μωϋσῆ, πού διαν τοὺς κληρονομήσαν ὁ στρατὸς τοῦ Φαραὼ, εἶχε γίνει ἕνα θαῦμα. Ὁ Μωϋσῆς χτύπησε μὲ τὴ ράβδον του καὶ γίνεκε δρόμος καὶ πέρασε ὁ στρατὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν, διὰ ὅμως ὁ στρατὸς τοῦ Φαραὼ ἔκανε νὰ περάσῃ, ὁ Μωϋσῆς χτύπησε πάλι τὴ ράβδον του καὶ πνίγηκε ὁ στρατὸς τοῦ Φαραὼ. Ἀποῦ βγήκαμε ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα, μπήκαμε σιτὸ πορθμὸ Βαδὲλ-Μανδέβ. Ἐπειτα κατεβήκαμε λίγον καὶ ἀράξαμε σιτὸ λιμάνι τῆς πόλεως Ἀθην. Ἐκεῖ μᾶς ὑπεδέχτηκαν μερικοὶ Ἀραβες, πού πουλοῦσαν διάφορα προϊόντα, πτερά ἀπὸ στρουθοκαμήλους καὶ αὐγά, ἐλεφαντιδόνα καὶ διάφορα δέρματα τῶν ζώων ἐκείνης τῆς χώρας. Ὑστερα ἀπὸ λίγο φτάσαμε σιτὸ Ἀκρωτήριον Γουορδαφουῦτον, πέρασαμε τὴ νῆσον Σοκότρα καὶ προχωροῦσαμε μέσα σιτὸν Ἰνδικὸ Ὠκεανὸ καὶ βλέπαμε τὴν χερσόνησον Σομάλην. Πέρασαμε ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Δελγάδο καὶ προχωρήσαμε σιτὴ νῆσον Μαδαγασκάρην. Αὕτῃ ἡ νῆσος ἔχει μῆκος 1850 χιλιόμετρα καὶ παράγει ρύζι καὶ καουτσούκ. Πέρασαμε ἔπειτα τὸν πορθμὸ τῆς Μοζαμβίκης καὶ φτάσαμε σιτὸν κόλπον Δελιγιά. Πήγαμε καὶ σιτὸ ἀκρωτήριον Ἀλγόα κι' ἔπειτα φτάσαμε σιτὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Αὐτὸ τὸ ἀνακάλυψε ὁ Βαρθολομαῖος Διὰ τῶ 1486. Τῶ 1448 ὁ Πορτογάλλος Βάσκο Δεγάμας, διὰ ἕκαστον τὸ γύρον τῆς Ἀφρικῆς, σταμάτησαν σιτὸ Ἰνδοστάν, ἐμεῖς σταματήσαμε σιτὴν πόλιν Κεϊπτάουν. Μετὰ φτάσαμε εἰς τὰς νήσους Γουῆνας καὶ ἀράξαμε σιτὸ μεγαλύτερον ἀπ' αὐτὰ τοῦ Ἀγίου Θωμᾶ. Ἀπὸ κεῖ πήγαμε σιτὸν κόλπον Βιάφρα καὶ σιτὸν κόλπον Βενίνου.

Ἐπειτα ἀράξαμε στὴ Μουροβία, πρωτεύουσα τῆς Λιβερίας. Στὴ Μουροβία ὅλοι οἱ κάτοικοι ἤρθαν ἀπὸ τὴν Ἀμερική. Ἦσαν δοῦλοι καὶ τοὺς ἐλευθέρωσαν γιὰ νὰ πᾶνε στὴν Ἀφρική νὰ ἐκπολιτίσουν τοὺς ἀδελφούς των, ἀλλὰ πῆγαν καὶ τοὺς ἔκαμαν δούλους των. Καὶ τώρα στὴ Λιβερία εἶναι τὸ κέντρον τῆς πωλήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειτα φτάσαμε στὰς νήσους Πρασίνου. Ἐχει καὶ ἀκρωτήριο Πρασίνου. Τὰ νησιά τοῦ Πρασίνου τὰ κατέχουν οἱ Πορτογάλλοι καὶ βρίσκονται κοντὰ στὸν Τροπικὸ τοῦ Καρκίνου καὶ ἔχουν 147.000 κατοίκους καὶ τὸ κλίμα εἶναι θερμὸ, διότι βρίσκεται στὴ διακεκαυμένη ζώνη. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρήσαμε καὶ φθάσαμε εἰς τὰς Καναρίους νήσους. Αὐτὲς πῆραν τὸ ὄνομα ἀπὸ κάτι πουλιὰ ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ, τὰ καναρίνια. Σὲ αὐτὰ τὰ νησιά πηγαίνει καὶ τὸ κυκλικὸ ρεῦμα. Ξέρομε ὅτι αὐτὰ τὰ νησιά τὰ κατέχουν οἱ Ἰσπανοί.

Μόλις φθάσαμε στὸν Πορθμὸ τοῦ Γιβραλτάρ κυττάξαμε γύρω μας καὶ εἶδαμε τὰ δύο βουνά, τὸν Ἄτλα τῆς Ἀφρικῆς. Γιὰ τὸ βουνὸ Ἀτλαντὸς ξέρομε, ὅτι τὸν παλὸ καιρὸ οἱ Ἕλληνες πίστευαν, ὅτι ἐκεῖ ἦταν τὸ τέλος τῆς Γῆς, ὅπου ἐκεῖ βρισκόταν ἔνας γίγαντας, ποὺ τὸν ἔλεγαν Ἀτλαντα καὶ βαστοῦσε τὴ γῆ. Καὶ τὸ βουνὸ αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα Ἄτλας. Ἐπίσης καὶ ὁ ὠκεανὸς πῆρε τὸ ὄνομα Ἀτλαντικὸς ὠκεανός. Μόλις δὲ ἐπρόκειτο νὰ μπου-
με στὸν πορθμὸ τοῦ Γιβραλτάρ, οἱ ναῦτες μᾶς ἔδωσαν στίς καμπίνες καὶ μᾶς εἶπαν, ὅτι ἐδῶ κάνει πολλὴ τρικυμία, γιατί ἐνώνον-
ται τὰ δύο ρεύματα, τὸ ψυχρὸ καὶ τὸ θερμὸ καὶ ἀποτελοῦν δίνη. Ἡ δίνη παραιτεῖται ἔξω ἀπὸ τὸν πορθμὸ τοῦ Γιβραλτάρ.

Προχωρῶντας, ἀφήναμε τὸ μεγαλύτερο θέαμα νὰ ξανοίγεται μπροστά μας, ἡ Μεσόγειος Θάλασσα. Τὸ ἀντικρυνὸ βουνὸ τῆς Ἰσπανίας ἀντὶ νὰ ἔχη τὸ φυσικὸ του χρῶμα, ἔχει χρῶμα θαλασσ. οἱ. Ἐκεῖνα τὰ βουνὰ εἶναι γεμάτα κανόνια στολισμένα. Τὸν πορθμὸ τοῦ Γιβραλτάρ τὸν κατέχουν οἱ Ἀγγλοὶ. Αὐτὸς εἶναι τὸ κλει-
δι στίς δύο θάλασσες ἀπὸ τὴ Μεσόγειο θάλασσα ἕως τὸν Ἀτλαν-
τικὸ Ὠκεανό. Ἐχει 60 μέτρα πλάτος ὁ πορθμὸς, καὶ μόλις μπο-
ροῦν νὰ περάσουν τὰ μεγάλα ὑπερωκεάνεια. Τὸν κατέχουν οἱ Ἀγ-
γλοὶ γιὰ σκοπὸ πολεμικὸ καὶ ἐμπορικόν. Ἐπειτα ἀπὸ λίγες ὥρες φάνηκε μπροστά μας ὁ κόλπος τῆς Μικρᾶς Σύρτης. Ἐκεῖ παρα-

τηρήσαμε ἓνα φαινόμενο, τὴν παλίρροια. Προχωρήσαμε ἀκόμη περισσότερο πρὸς τὴ Μεσόγειο Θάλασσα καὶ περάσαμε τὴ Μεγάλῃ Σύρτι.

Τώρα ἐπρόκειτο νὰ φτάσουμε στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἀλλὰ ἐμεῖς βιαζόμεστε καὶ ἀνυπομονοῦσαμε νὰ φτάσουμε γρήγορα, διότι θὰ τελείωνε τὸ μεγάλο μας ταξίδι. Πρὶν νὰ μποῦμε στὸ λιμένα τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἀγναντέψαμε τὴν περίφημη καὶ ξακουστὴ πόλιν καὶ τέλος φτάσαμε στὸ λιμένα τῆς καὶ κατεβήκαμε μὲ χαρὰ κρυφῇ. Λέγαμε, ὅτι ἐπὶ τέλους τελειώσαμε τὸ περιπετειώδες ταξίδι μας καὶ τοὺς κινδύνους. Τώρα φθάνομε στὴν πόλιν τῆς Ἀλεξάνδρειας, τὴν ὁποία γυρεύαμε σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν πόλιν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρατηρήσαμε τὴ μεγάλη καὶ ἐμπορικὴ κίνησιν. Ὁ λιμένας τῆς Ἀλεξάνδρειας, καθὼς μάθαμε καὶ τὸν εἶδαμε, εἶναι ὁ σπουδαιότερος λιμένας τῆς Ἀφρικῆς. Μάλιστα μόλις φτάσαμε, εἶδαμε τὰ μεγάλα ἐπιβατικὰ πλοῖα πὺν φῶναζαν καὶ ἡ φωνὴ τους ἀποτελοῦσε μιὰ ὡραία ἁρμονία, πὺν εὐχαριστοῦσε τὴν ψυχὴ μας. Ὑστερα εἶδαμε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ φορτιῶνουν καὶ νὰ ξεφορτιῶνουν διάφορα ἐμπορεύματα, βαμβάκι, ῥύζι κτ' ἄλλα καὶ νὰ πηγαίνουν σὲ διάφορες πόλεις τῆς Εὐρώπης.

Ἀνατολικὴ Ἀφρικὴ.

Ἀπὸ τελειώσαμε τὸ γῦρο τῆς Ἀφρικῆς, θελήσαμε νὰ προχωρήσουμε πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς καὶ πρῶτα νὰ ἐξετάσωμε τὸ Ἀνατολικὸ μέρος τῆς. Προχωρήσαμε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ τρεῖς, θέλοντας νὰ πᾶμε στὸ Κάιρον, γιατί ἐκεῖ εἶναι οἱ Πυραμίδες.

Τὰ φ ο ι τ ὼ ν ἄ ρ χ α ί ω ν Α ἰ γ υ π τ ί ω ν. — Ἀπὸ πέρασε λίγη ὥρα φθάσαμε σὲ μιὰ πόλιν, τὴν Λαμανχούρ, ἀλλὰ ἐκεῖ δὲ μείναμε καθόλου, διότι ἀνυπομονοῦσαμε νὰ φθάσωμε στὸ Κάιρο. Σὲ λίγο ἀντικρούσαμε τὴν Τάντα. Πήραμε ὅτι μᾶς χρειάζοταν καὶ μὲ ἀνυπομονησίαν καὶ χαρὰ φτάσαμε στὸ Κάιρον. Μόλις φτάσαμε, πήραμε καμῆλες καὶ παρακαλέσαμε τοὺς ὁδηγοὺς μας νὰ μᾶς πᾶνε στίς Πυραμίδες. Ξεκινήσαμε. Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ ὥρα ἔξω ἀπὸ τὸ Κάιρον, ἀντικρούσαμε τὰ ξακουστὰ καὶ ἀρχαῖα μνήματα τῶν Φαραώ. Γιὰ πολλὴ ὥρα μείναμε ἐκπληκτοὶ ἀπὸ τὸ ὡραῖο θέαμα. Ἀπὸ εἶδαμε πολλὰς πυραμίδες, εἶδαμε καὶ μιὰ πολὺ ὑψηλὴ πυραμίδα, τοῦ Χέοπος.

Εἶχε ὕψος 140 μέτρα καὶ πλάτος 250 μέτρα, χωρίζεται δὲ καθὼς εἶδαμε, σὲ 10 πλευρὰς καὶ σὲ κάθε πλευρὰ εἶχε 25 μέτρα. Στὴ βάση αὐτῆς τῆς πυραμίδας εἶναι ἓνα κεφάλι τεράστιο, τῆς Σφινγὸς, καὶ διπλὰ εἶναι ἓνα θυσιαστήριον, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἐθυσίαζαν διάφορα ζῶα εἰς τοὺς θεοὺς. Ἀπὸ τὰ εἶδαμε δ-

λα, θελήσαμε ἀπὸ περιέργεια νὰ δοῦμε ἀπὸ μέσα. Ἐκεῖ εἶδαμε μερικοὺς Ἀραβας πὺν καταλάβανε τὴν ἐπιθυμία μας καὶ προθύμα δεχτήκανε νὰ μᾶς ἀνεβάσουν στὶς δύσκολες σκάλες. Ἐπειδὴ οἱ σκάλες ἦταν ἀριεὲς καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τὶς ἀναβοῦμε, ἐκεῖ ἦταν δύο Ἀραβες στὴν κάτω μεριά. Ὁ ἓνας ἔκανε ῥάχη καὶ πατοῦσε ἐπάνω ὁ ἐπισκέπτης καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ πάνω τραβοῦσε γιὰ νὰ πατήσῃ στὸ ἄλλο σκυλοπάτι. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀνεβήκαμε καὶ μεῖς. Ὅταν ἀνεβήκαμε, οἱ Ἀραβες μᾶς ὠδήγησαν στὴν κάμαρα τοῦ βασιλέως Χέοπος καὶ τῆς Βασίλισσας. Ἦταν οἱ κάμαρες ἀντικρουστές. Τῆς βασιλίσσας ἔχει 4 μέτρα ὕψος καὶ μῆκος 5 μέτρα, τοῦ δὲ Χέοπος μῆκος 14 καὶ ὕψος 7 μέτρα καὶ πλάτος 6 μέτρα. Μέσα στὴν κάμαρα τοῦ βασιλέα εἶναι καὶ τὸ φέρετρό του, ἀπὸ μάρμαρο κόκκινο. Αὐτὸς ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλῆτερος βασιλεῖδες τῆς Γῆς. Ἀφοῦ εἶδαμε τὶς διάφορες κάμαρες, ἀνεβήκαμε στὴν κορυφή. Ἀπὸ κεῖ πειρατηρήσαμε ὅλη τὴ φύση. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὴν ἀπέραντη καὶ ἀμμόδη ἔρημο καὶ κατάξερη Σαχάρα, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ Κάϊρον καὶ τὴν καταπράσινη πεδιάδι του. Καὶ μακρὰν διακρίναμε τὸν πλατὺ καὶ φιδωτὸ Νεῖλο, πὺν ἀχόρταγος ὡρομῶσε νὰ καταπνίξῃ ὅ,τι εὑρίσκε μπροστά του. Ἀφοῦ εἶδαμε τόσο καλὰ καὶ ὥραϊα πράγματα, εὐχαριστήσαμε τοὺς Ἀραβας γιὰ τὴν εὐγενῆ καλωσύνη πὺν εἶχανε, καὶ ξεκινήσαμε καὶ φτάσαμε στὴν πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου, τὸ Κάϊρον, πὺν ἔχει κατοίκους 800 χιλ.

Τὸ Κάϊρον εἶναι ἡ μεγαλῆτερον πόλη τῆς Ἀφρικῆς, ἔχει 400 τζαμιά καὶ πολυάριθμους μιναρέδες πὺν ἐξέχουν ἀπὸ τὰ σπῖτια. Οἱ δρόμοι τοῦ Καῖρου εἶναι τόσο στενοὶ, πὺν ὅταν συναντηθοῦν δυὸ ἀμάξια δὲνμποροῦν νὰ περάσουν. Τὰ σπῖτια γέρονουν πρὸς τὴν ὁδόν, ὥστε τὸ καλοκαῖρι οἱ διαβάτες περνοῦν ἀπὸ τὴ σκιά αὐτῇ, διότι τὸ καλοκαῖρι ἔχει πολὺ μεγάλη ζέση, ὅπως ξέρουμε. Στους φαρδύτερους δρόμους κάνουν τὶς ἀγορὰς τους. Τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ θέαμα πὺν παρατηρεῖ κανεὶς, ὅταν πρωτομπῇ στὸ Κάϊρον; Εἶναι οἱ ἄσπρες φορεσιεῖς, πὺν συνειθίζουν νὰ φοροῦν οἱ ἄνθρωποι. Μιὰ μέρα ἀνεβήκαμε στὸ σιδηρόδρομον, εἰς τὴ διώρυγα πὺν ἐνώνει τὸ Κάϊρο μὲ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Τὶ ὥραϊα πὺν ἦταν! Στὸ Κάϊρο παρατηρήσαμε τὴν ἴδια βιομηχανία καὶ ἐμπόριο, πὺν παρατηρήσαμε στὴν Ἀλεξάνδρεια. Στέλνουν στὸ ἐξωτερικὸ τοὺς χουρμάδες τους, πὺν τοὺς βάζουν σὲ μερικὲς κάσες καὶ τὶς στέλνουν σὲ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης. Στέλνουν καὶ τὸ φοινικόλαδο, πὺν χρησιμεύει γιὰ τὴν κατασκευὴ σαπουνιοῦ. Τὸ μεγαλῆτερον σαπουνιοποιεῖο εἶναι τὸ Σαν—Λάιντ τῆς Ἀγγλίας. Ἐκεῖ πηγαίνει πολλὴ ποσότητα φοινικόλαδο. Βγάζει σὲ μεγάλη ποσότητα βαμβάκι καὶ τὸ στέλνουν σὲ διάφορα μέρη. Τὸ περισσότερον βγαίνει

σὴν πεδιάδα τοῦ Νείλου. Ἐκεῖ ἀκούσαμε νὰ λένε πολλὰ πράμα-
τα γὰ τὸν τεράστιο ποταμὸ Νεῖλο.

Ὁ Νεῖλος. — Θελήσαμε νὰ πᾶμε νὰ δοῦμε τὸν ξακουστὸ
καὶ τεράστιο ποταμὸ. Πήραμε ἓνα πλοῖο. Ἀποῦ ἀνεβήκαμε, ξεκι-
νήσαμε γὰ τὸ μέσα τοῦ Νείλου. Ἀποῦ προχωρήσαμε ἀρκετὰ, συ-
ναντήσαμε τὴν Ἀλεξάνδρεια, πὺν μᾶς ὑπενθυμίζει τὸ χρόνον τοῦ
Μεγ. Ἀλεξάνδρου, πὺν διέδωκε τὸν πολιτισμὸ στοὺς Αἰγυπτίους.
Παρατηρήσαμε τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ ὕστερα τὸ Δέλτα, τὸ ὁποῖον
σχηματίζει ἔξω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο 2800 μέτρα μῆκος καὶ πλάτος
950 μέτρα. Ἀποῦ βγήκαμε ἀπὸ τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, προχωρή-
σαμε καὶ βλέπαμε δεξιὰ κι' ἀριστερὰ φοῖνικες νὰ γέρονουν καὶ νὰ
σκεπάζουν τὶς ὄχθες τοῦ Νείλου. Ἀριστερὰ βλέπαμε τὴν πετρῶ-
δη ἔρημο τῆς Ἀραβίας καὶ δεξιὰ τὴν καταποράσaih πεδιάδα τῆς
Αἰγύπτου. Καὶ τέλος φτάσαμε στὸν Καταρράκτη τοῦ Νείλου. Ἐ-
κεῖ ἀναγκαστήκαμε ν' ἀνεβοῦμε στὸ σιδηροδρόμον καὶ φτάσαμε
στὸ Χαροτὸν. Μέχρι ἐκεῖ λέγεται Λευκός. Ἐκεῖ στὸ Χαροτὸν
συναντήσαμε ἓνα μεγάλο παραπόταμον τοῦ Νείλου, πὺν κατεβαίνει
ἀπὸ τὰ Ἀβυσσυνιακὰ ὄρη καὶ ἔχει πολλὰ νερά.

Ἐκεῖ στὸ Χαροτὸν ὑπάρχουν εἰδικοί ἄνθρωποι, πὺν παρατη-
ροῦν τὴν ὕψωση τοῦ Νείλου καὶ ὅταν φθάσῃ στὸ κανονικὸ ὕψος
12 μέτρα, τηλεγραφοῦν ἀπὸ τὸ Χαροτὸν σὴν ἄνω Αἴγυπτο, στὸ
Κάϊρον, σὴν κάτω Αἴγυπτο. Καὶ τὰ νερά ἀπὸ τὶς πηγές γὰ νὰ
φθάσουν ὡς τὸ στόμα τοῦ Νείλου περνοῦν 24 ἡμέρες καὶ δι' αὐτὸ,
ὅταν πάρουν τὸ τηλεγράφημα, ἀνοίγουν τὶς διώρυγες καὶ τὸ νερὸ
ποτίζει τὴν πεδιάδα. Τὸ 1909, οἱ Ἀγγλοὶ ἔκαναν ὑδροφράχτες,
πὺν λέγονται ἁ σ ο υ ἄ ν, οἱ ὁποῖοι περιορίζουν τὰ νερά τοῦ
Νείλου. Καὶ ὅταν κἀνὴ ξηρασία, ἀνοίγουν τὶς διώρυγες καὶ πο-
τίζουν. Οἱ πεδιάδες εἶναι πολὺ εὐφορές, ἰόσο πὺν σὲ 24 ὥρες ἡ
καρπουζιά καὶ ἡ ἄγρουριά μεγαλώνουν 3 σπιθαμές. Ἡ Αἴγυπτος,
ἂν δὲν εἶχε τὸ Νεῖλο, θὰ ἦταν ἓνα μέρος ἔρημο. Τὸ νερὸ τοῦ Νεί-
λου εἶναι πάρα πολὺ καλὸ καὶ ὅποιος πίνει ξαναπίνει, λέει μιὰ πα-
ροιμία.

Στὰ παράλια τοῦ Νείλου ἦταν ἡ ἀρχαία χώρα τοῦ Φαραὼ Μέμ-
φιδος καὶ οἱ πόλεις τῆς εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸ Κάϊρον. Ἐχει
ἑκτασιν 1/3 τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶναι γεμάτο ἀπὸ μνημεῖα τῆς ἀρ-
χαίας δόξης. Στὴν Αἴγυπτο κατοικοῦν πολλὲς φυλές, Ἀραβες,
Εὐρωπαῖοι, Τοῦρκοι καὶ Φελλάχοι. Ἡ λέξις Φελλάχος θὰ πῇ
καλλιεργητὴς τῆς γῆς. Καὶ πράγματι αὐτοὶ ἔχουν μεγάλη ὄρεξη καὶ
πρόοδο σὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. Στὶς ὄχθες τοῦ Νείλου παρα-
τηρήσαμε ἓνα ὠραῖο θέαμα ἀπὸ προκοδείλους νὰ ἡλιάζωνται σὲ
μεγάλαις ἐκτάσεσι τοῦ ποταμοῦ. Στὶς ὄχθες τοῦ Νείλου ἐπάνω σὲ
ὕψηλῳματα ὑπάρχουν μερικὰ χωριά καὶ κωμοπόλεις, πὺν κατοι-

κοῦν βαμβακέμποροι καὶ ἔχουν μηχανὲς ποὺ βγάζουν τὸ βαμβα-
κόλαδο ἀπὸ τὸ βαμβάκι. Πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια τὰ μόνα δένδρα
τοῦ Νείλου ἦταν οἱ φοίνικες, ἀλλὰ τώρα φυτεύουν πολλὰ δένδρα
π. χ. συκιές, μουργιές, λεμονιές, πορτοκαλλιές, ποὺ ὠμορφαίνουν
εἰς ὅχθες τοῦ Νείλου. Τὸ δροσερὸ καρποῦν καὶ τὸ πεπὸν εἶναι
τὰ μοναδικὰ φρούτα ποὺ δροσιζοῦνται οἱ ἄνθρωποι τῆς Αἰγύπτου.
Ἡ Αἴγυπτος εἶναι ἡ δεύτερη χώρα τοῦ κόσμου στὸ βαμβάκι.
Πρώτη εἶναι ἡ Ν. Ὁρλεάνη τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ λά-
σπη ποὺ κατεβάζει ὁ Νεῖλος εἶναι πολὺ ὠφέλιμο λίπασμα, γι' αὐ-
τὸ καὶ εἶναι εὐφορὸς ὁ τόπος.

Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατόν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὁλόκλη-
ρον τὸ ἔργον. Μὲ τὴν αὐτὴν ἀφέλειαν, παρατηρητικότητα καὶ ἀ-
πλὴν περιγραφικότητα ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκθέτουν ὅλας τὰς χώ-
ρας τῆς Ἀνατολικῆς, Νοτίου, Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Ἀφρικῆς.
Ἡ φανταστικὴ διόδός των διὰ μέσου τῆς Σαχάρας καὶ τῶν δά-
σεων τῆς ζωντανῆ καὶ παραστατικωτάτης. Ἐξετάζουν τὸ ἔδαφος,
τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα καὶ ἰδιαιτέρως τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολι-
τισμὸν τῶν διαφόρων χωρῶν. Περιγράφουν τὰ διάφορα ζῷα καὶ
θηρία τῆς ἡπείρου καὶ λεπτομερῶς τὸ κυνήγιον ἐκάστου. Ἐν-
τύπωσιν ἰδιαιτέραν ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχὴν των τὸ ὅτι ὑπάρ-
χουν ἄγριοι, εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ζωῆς τῶν ὁποίων ἐπιμένουν
πολύ, ἐκθέτοντες τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των εἰς φανταστικὴν πρὸς αὐ-
τοὺς ἐπίσκεψιν, τοὺς πολέμους τῶν ἀγρίων φυλῶν μεταξὺ των,
τοὺς τρόπους τοῦ κυνηγίου των καὶ ὅλα τὰ τῆς ζωῆς των. Ἐ-
χουν ἐπικολλήσει δὲ ἐπὶ τοῦ τετραδίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχουν κα-
θαρογράψει τὸ ἔργον των, καὶ εἰς τὰς ἀντιστοίχους σελίδας, δια-
φόρους εἰκόνας τῶν ἀγρίων, σχετικὰς μὲ τὴν θρησκείαν των, τοὺς
πολέμους των κλπ. Ἐπίσης εἰκόνας ἀγρίων θηρίων, εἰκόνας δά-
σεων, τοῦ Νείλου, τῶν Πυραμίδων καὶ διαφόρων Ἑλληνικῶν κτι-
ρίων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καΐρου.

Μεγάλην λύπην αἰσθάνονται καὶ βαθύτατον οἶκτον διὰ τὰς ἐν
Ἀφρικῇ ὑποδούλους εὐρωπαϊκὰς κτήσεις καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν
δουλείαν καὶ κατάστασιν τῶν ἀγρίων. Παραθέτομεν μερικὰς πε-
ρικοπὰς τῶν σχετικῶν καὶ τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ ἔργου
των.

Στὸ Γαλλικὸ Κόγγο βλέπαμε τοὺς καϋμένους τοὺς μαύρους ἀ-
πὸ τὸ πρῶτ' ὥς τὸ βράδυ νὰ δουλεύουν γιὰ ἓνα ξεροκόμματο ψω-
μί, διότι ἐκεῖ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις τοὺς ἐκμεταλλεύεται τοὺς Ἰ-
θαγενεῖς μαύρους. Ἐνας ἀπὸ τοὺς γεροντότερους Ἰθαγενεῖς μᾶς
διηγήθηκε τὰ βάσανα ποὺ ἔχει περάσει καὶ ἡ καρδιά μας πλημ-

μύρισε λύπη. Καὶ φωνάξαμε: Ἑλευθεριά καὶ πάλι Ἑλευθεριά! Ζήτησεν ἡ Ἑλευθεριά, κάτω ἡ σκλαβιά ἡ καταραμένη, πού ὑποδουλώνει ἑκατομύρια ἀνθρώπους, πού δὲν μποροῦν νὰ σηκώσουν τὸ κεφάλι τους καὶ νὰ δοῦν τί γίνεται στὸν πολιτισμένο κόσμο. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἦταν μιὰ φορὰ σκλάβοι καὶ ξέρουν τί θὰ πῇ σκλαβιά.....

Στὴ Νότιο Ἀφρικὴ ζητήσαμε νερὸ καὶ μᾶς τὸ ἔφεραν μέσα σὲ αὐτὰ στρουθοκαμήλου. Ἐθυμηθήκαμε ἐκεῖ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Μπόερς, τί ὑπέφεραν γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν. Χιλιάδες κόσμος ἔπεναν σ' αὐτὸ τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Ἀγγλους. Ἀλλὰ τί τὸ θέλεις! Οἱ Ἀγγλοι δὲν τοὺς ἄφησαν ἀναπνοὴ νὰ πάρουν!

Μετὰ προχωρήσαμε εἰς τὸ κράτος τῶν δούλων, τὴ Λιβερία. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ κόλπου Γουϊνέας εὐρίσκεται ἡ μικρὴ αὐτὴ Δημοκρατία τῶν μαύρων, ἡ Λιβερία. Ἐχει πρωτεύουσαν τὴ Μονροβία. Μερικοὶ Λιβέριοι, ὡς 20 χιλιάδες, πῆγαν στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἐκπολιτίστηκαν καὶ ξαναγύρισαν στὴν πατρίδα τους πατρίδα. Καὶ σὰν ἔξυπνοι πού ἦταν, ἔγιναν αὐτοὶ ἰδιοκτῆται τοῦ μέρους ἐκεῖνου καὶ ἄρχισαν καὶ αὐτοὶ τὸ δουλεμπόριο. Καὶ πῆραν πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅ,τι ἤθελαν τοὺς ἔκαναν. Καὶ μὲ τὸ ζόρι τοὺς ἔβαζαν καὶ δούλευαν καὶ ἔβαλαν καὶ στρατιῶτες καὶ ἅμα τολμοῦσε κανεὶς νὰ φύγῃ τὸν ἔπιαναν καὶ τὸν ἐσκότιωναν. Ἀφοῦ εἶδαμε αὐτὰ στὴ Λιβερία, ξεκινήσαμε γιὰ τὸ Ἀλγέριο. Καὶ κεῖ γίνεται ἐμπόριο δούλων. Ἐκεῖ οἱ πειρατὲς Κουρσάροι εἶχαν τὸ κέντρο τους. Ὅταν πολεμοῦσαν καὶ ἔπερναν σκλάβους, τοὺς πῆγαιναν στὴν ἀγορὰ καὶ τοὺς πουλοῦσαν.

Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ ταξίδι μας.

Μᾶς ἔκαναν ἐντύπωση τὰ ἑξῆς:

- 1) Τὸ μεγαλύτερο ἔργο τῆς Ἀφρικῆς, ἡ διωρὺς τοῦ Σουέζ.
- 2) Τὸ τεράστιον κεφάλι τῆς Σφιγγὸς καὶ οἱ Πυραμίδες.
- 3) Ἡ σκλαβιά τῶν μαύρων καὶ τὸ ἐμπόριον μὲ τοὺς δούλους καὶ ἡ ἐκμετάλλευσίς τῶν Εὐρωπαίων.
- 4) Ὁ Νεῖλος, τὸ τεράστιον ποτάμι τῆς Ἀφρικῆς, πὺν ποτίζει δὴ τὴν πεδιάδα τῆς Αἰγύπτου. Ἡ μεγάλη παραγωγὴ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ καρπουζιά καὶ ἡ ἀγγουριά πὺν μεγαλώνουν σὲ 24 ὥρες 3 πιθαμές.
- 5) Ἡ στρουθοκάμηλος, πὺν εἶναι ὁ ταχυδρόμος τῶν μαύρων μέσα στὰς ἐρήμους, ἡ ταχύτητά της, πὺν εἶναι 80 χιλιόμετρα τὴν

ώρα.

6) Τὰ ἀπέραντα παρθένα δάση.

7) Τὰ Ἑλληνικά κτίρια τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καΐρου.

8) Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀγρίων, ὅλη ἡ ζωὴ τους καὶ ἄλλα πολλά.

9) Ὁ πολιτισμένος κόσμος δὲ δικαιολογεῖται ν' ἀφῇ νη ἀκόμα σήμερον νὰ ζοῦν ἄνθρωποι ἄγριοι καὶ ἄνθρωποι δοῦλοι. **Πρέπει νὰ ληφθοῦν μέτρα.**

Στὸ ταξίδι αὐτὸ χωριστήκαμε σὲ ομάδες γιὰ νὰ παρατηρήσωμε ὅλα τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴν παραλείψωμε τίποτα. Π. χ. ἡ μὴδ ομάδα θὰ παρατηροῦσε τὸ γύρω τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ ἄλλες τὸ μέσα. Καὶ στὸ τέλος ἀφοῦ παρατηρήσαμε ὅλα τὰ πράγματα, ἀνταμωθήκαμε καὶ γράψαμε αὐτὸ τὸ βιβλίον.

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα Ε' καὶ ΣΤ' τάξης τὸ χαρίζει στοὺς διδασκάλους τοῦ Προτύπου Πολυταξίου Δημοτ. Σχολείου Δράμας.

Τὸ ἀφιερώνουμε στὸ Σεβαστὸ Διευθυντὴ τοῦ Διδασκαλείου κ. Νικόλαον Κακούρη γιὰ ἐνθύμιον.

Ἡ Μαθητικὴ Κοινότητα Ε' καὶ ΣΤ' τάξης Προτύπου Πολυταξίου Δράμας.

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Γραμματεὺς

Ἀπόστολος Χριστοδουλίδης

Μ. Δ. Βρέττας

Ὁ δάσκαλός τους

(Τ. Σ.)

Α. Παπαθανασίου

στ'. Δύο τελευταῖαι λέξεις.

Ἐκ τῆς ὅλης κινήσεως καὶ ἐργασίας τῶν Προτύπων, τῆς ὁποίας ἀμυδροτάτην βεβαίως εἰκόνα παρέχομεν ἐνταῦθα, ἐκ τοῦ περιοδικοῦ των καὶ ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς συγγραφικῆς των ἐργασίας, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ὅχι ἀπλῇ ἐπιτυχία, ἀλλὰ πραγματικὸς θρίαμβος τῆς ἐφαρμογῆς τῆς νέας μεθόδου, σαφῶς καταδεικνύεται κατὰ πόσον αἱ ἐν τοῖς μικροῖς τροφίμοις ἡμῶν θαυματουργοὶ δυνάμεις ἀνεπτύχθησαν, κατὰ πόσον οὗτοι ἐβρίδισαν πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἀγωγή, κατὰ πόσον ἐπλησίασαν εἰς τὸν ἠθικὸν καταρτισμὸν των.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πειραματισμοῦ μας ὑπερέβησαν τὰς προσδοκίας μας, προῦκάλεσαν τὸν θαυμασμόν, τὴν συγκίνησίν μας, τὸν σεβασμὸν μας πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ. Κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν Μαθ. Κοινοτήτων των ἡσθάνετό τις ἀκουσίως σεβασμὸν πρὸς τὸ περιβάλλον ἐκεῖνο, ἡσθάνετο ὅτι εὗρίσκετο εἰς ἀτμόσφαιραν ἀξιοπρεπείας, σοβαρότητος, τάξεως, τὰς ὁποίας θὰ

Οι μικροί συγγραφείς με τόν διδάσκαλόν των.

ἡὔχετό τις νὰ συναντᾷ καὶ εἰς τὰς συνεδριάσεις ἡμῶν τῶν ἐπιστημόνων. Δὲν θὰ λησμονήσωμεν ποτὲ τὴν τελευταίαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους συνεδριάσιν των, κατὰ τὴν ὁποίαν μὲ δάκρυα ἐξήτησαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν των συγγώρησιν, διότι ἐπίστενον, ὅτι πολλάκις τὸν ἐπίκραναν. Ὁ πρόεδρος των ἀπηύθυνε θερμὸν χαιρετισμὸν πρὸς ὅλους ἡμᾶς τοὺς παρόντας, πρὸς τοὺς συμμαθητάς του, πρὸς τὸ σχολεῖόν του. Τὰ τελευταῖά του λόγια ἦσαν:

«Καλὸ μας σχολεῖο, καλὸ μας βιβλίον, πόσα σοῦ χρωστοῦμαι! Ὁ Θεὸς ποῦ μᾶς βλέπει αὐτὴ τὴν ὥρα ἔτσι ἀγαπημένους, ἃς χαρίσῃ ὑγείαν στὸ δάσκαλό μας καὶ σὲ μᾶς νὰ ξανασυναντηθοῦμε τὸ Σεπτέμβριον ἐδῶ. Καὶ ὅσοι ἀπὸ μᾶς θὰ πᾶμε σ' ἄλλο σχολεῖο, στὸ Γυμνάσιον, πάντα θαρχόμαστε νὰ σᾶς βλέπωμε ἐσᾶς ποῦ θὰ συνεχίσετε ἐδῶ τὶς σπουδές σας. Ὡραῖο μῖς σχολεῖο, σὲ χαιρετοῦμε μὲ μὲ σεβασμό».

Καλὰ μας παιδιὰ, εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκοπιάσαμεν πολὺ διὰ σᾶς, ἐμοχθήσαμεν, ὑπέστημεν θυσίας. Μὰ εἶναι ἐπίσης ἀληθές, ὅτι καὶ σεῖς μεγάλην ὠφέλειαν μᾶς ἐδώσατε. Οὔτε ὑποτιτεύεσθε κἄν πόσα μᾶς ἐδίδαξεν ἡ διαυγής σας διάνοια, ἡ ἀπαλὴ καρδιά σας, ἡ τρυφερὴ ψυχὴ σας! Σᾶς εὐγνωμονοῦμεν!

5.—ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Προτύπων καὶ αἱ κρίσεις του ἐπὶ τῶν ἐφαρμοσθεισῶν νέων παιδαγωγικῶν κατευθύνσεων.

Οἱ προσφιλεῖς συνεργάται μου, εἰς τὴν φιλεργίαν καὶ τὸν ἐνθουσιώδη ζῆλον τῶν ὁποίων ὀφείλεται τὸ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Δράμας καὶ τοῖς Προτύποις αὐτοῦ συντελεσθὲν ἔργον, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Τοῦ μὲν Διδασκαλείου:

- 1.—Παντελῆς Θωμᾶς, Φιλὸλόγος.
- 2.—Διονύσιος Φαραντῆτος, Φιλὸλόγος.
- 3.—Κωνσταντῖνος Δημητρόπουλος, Φιλὸλόγος.
- 4.—Ἰωάννης Γκόνοσ, Μαθηματικός.
- 5.—Μιχαὴλ Κουτρούλης, Φυσικός.
- 6.—Πέτρος Ρώσσης, τῶν Γαλλικῶν.
- 7.—Σωκράτης Παπασπύρου, τῶν Τεχνικῶν.
- 8.—Κωνσταντῖνος Ράντης, τῆς Γυμναστικῆς.
- 9.—Ἀλέξανδρος Λαλάκος, τῆς Μουσικῆς.
- 10.—Δημήτριος Μιχαηλτσιᾶνος, Γεωπόνος.
- 11.—Κωνσταντῖνος Χριστόπουλος, τῆς Ὑγιεινῆς.

Τῶν δὲ Προτύπων:

- 1.—Στέφανος Ἑμμανουήλ, Διευθυντῆς τοῦ Μονοταξίου.
- 2.—Ἀθανάσιος Παπαθανασίου, Διευθυντῆς τοῦ Πολυταξίου.
- 3.—Παναγιώτης Μυλωνᾶς.
- 4.—Χρυσάνθη Ἀθανασιάδου.
- 5.—Δήμητρα Ραδίτση.

Μέχρις αὐτοθυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως ἔφθασεν ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ ἔργον τῶν, τὸ ὁποῖον δὲν περιωρίσθη εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος παραγγελλόμενα, ἀλλὰ, ἐπαναλαμβάνομεν, ἐργάζοντο καὶ εἰς προσθέτους ὥρας, τόσον χάριν τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ σχολείου, ὅσον καὶ χάριν ἑαυτῶν διὰ τὸν ἐπιστημονικώτερον καταρτισμὸν τῶν. Ἦνωμένοι πάντες ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ ἀλληλεγγύῃ καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἰδανικῶν ἐμφορούμενοι, ἐβαδίζομεν μετὰ θάρρους καὶ πίστεως πρὸς τὸν ἐπίμοχθον ἀγῶνά μας καὶ συνετρέχομεν τὸ ἔργον ἀλλήλων. Φιλοτίμους προσπαθείας καὶ ἰδιαιτέρους κόπους κατέβαλον ἑκείνοι τῶν κ. κ. Καθηγητῶν καὶ Δημοδιδασκάλων, οἵτινες καὶ ἰδιαίτερον ἔργον ἀνέλαβον κατὰ τὴν κατανομήν τῆς ἐργασίας μας, μεγάλως συμβαλόντες εἰς τὸ ὅλον ἔργον, καθ' ὅλην δὲ τὴν περίοδον τῆς συνεργασίας μας ἐνισχύσαντες τὸ πολυσχιδὲς καὶ κοπιῶδες ἔργον μου.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους ἐν τῇ ἐφαρμογῇ καὶ τῷ πειραματισμῷ μας ἐπὶ τῶν νέων παιδαγωγικῶν κατευθύνσεων, ἐξήτησα μεταξὺ ἄλλων ἐρωτημάτων καὶ τὰς κρίσεις τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἐπ' αὐτῶν, περικοπὰς τῶν ὁποίων ἐν περιλήψει δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα:

Ὁ Φιλολόγος καθηγητῆς κ. **Π. Ὠμᾶς**: «Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν σχολικὸν ἔτος τὸ Διδασκαλεῖόν μας ἐσημείωσε πρόοδον καταπληκτικὴν. Παρὰ τοῖς διδάσκουσι καὶ τοῖς μαθηταῖς παρετηρήθη ζήλος, ἀμύλλα, ἐργατικότης, ἐνθουσιασμός, μεθοδικότης, ἀρμονία, ἀγάπη, οὗτο δὲ ἀποδοτέον εἰς τὸ νέον παιδαγωγικὸν πνεῦμα, ὁπερ ἐνέπνευσεν ὁ διευθύνων ὑπέροχος Παιδαγωγὸς κ. Ν. Κακούρης. Ἐγένετο οὗτος ἀφορμὴ νὰ διδάσκωμεν ἐφάτος συμφώνως μὲ τὰς θεωρίας καὶ τὰ πορίσματα τῆς νέας Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Τὸ Διδασκαλεῖον ἐπὶ τῆς διευθύνσεώς του καὶ μόνον ἦρθη εἰς ἐπίφθορον ὕψος καὶ σελαγίζουσιν περιωπὴν.....»

Ὁ Φιλολόγος καθηγητῆς κ. **Δημητρώπουλος**: «..... Τὸ Νέον σύστημα μὲ τὴν αὐτενέργειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας, ἥτις τὸ χαρακτηριστικόν, προσάγει καὶ ἐνισχύει καὶ ἐπαυξάνει τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἐργασίαν, λόγῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅψ' οὐ κατέχονται οἱ μαθηταί. Θέτει συνεπικουρον τὴν σωματικὴν ἐργασίαν πρὸς τὴν πνευματικὴν, ὥστε ὅλαι αἱ πνευματικαὶ, σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ ἀρμονικώτατα νὰ ἀναπτύσσονται..... Διὰ τῆς συνεργασίας τῶν ὁμάδων δημιουργεῖ ἀγάπην, ἐκτίμησιν, ἀλληλοβοήθειαν καὶ γενικῶς πάσας τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς.....» «.....Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Σχολείου Ἐργασίας καὶ τῆς ὁλης αὐτενεργείας, ἥτις διέκρινε πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς σχολικῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν, ἔτι δὲ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέτρων, διὰ τῶν ὁποίων ἐφανερώνατο εἰλικρινὴς ἡ ἀγάπη τῶν διδασκόντων πρὸς αὐτοὺς, παρε-

τηρήθη μία τάσις πρὸς ἀνύψωσιν τῶν μαθητῶν τούτων εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον καὶ ἐπιστημονικῶς καὶ ἠθικῶς. Παρατηρήθη μία εἰλικρινὴς ἀγάπη τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους, μία ἐκτίμησις καὶ ἕνας σεβασμὸς, στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν μεγαλητέραν ἀρετὴν ἐνὸς σχολείου.....»

Περὶ δὲ τῆς Μαθητικῆς του Κοινότητος γράφει τὰ ἑξῆς: «Εἶδον πραγματοποιοῦμενον σύνδεσμον τῶν μαθητῶν δι' ἐνὸς ἠθικοῦ δεσμοῦ φιλίας καὶ ἀγάπης τοιαύτης, ὥστε τὸ σχολεῖον νὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἡ καλυτέρα ἀνάμνησις εἰς τὴν ζωὴν των. Ἀνέπτυξαν πρωτοβουλίαν ἐπὶ παντὸς ζητήματος, ὅπερ θὰ ἀπέβαινε πρὸς τιμὴν τῆς Κοινότητος. Ἐπεσκέφθημεν, ἐπὶ πρωτοβουλίᾳ των, πολλὰ ἰδρύματα, ἀνέπτυξαν γνωριμίας, κατήχησαν ὁμάδα Ε. Σ. Ν., ὁλλογρογράφησαν μὲ Ἐρυθροσταυρίτας τῆς Βουλγαρίας, Πράγας, Σλαύους καὶ Ἀμερικανούς καὶ μὲ τὰ Διδασκαλεῖα Θεσσαλονίκης, Κρήτης καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως. Ἐπεμελήθησαν τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ σχολείου, τοῦ στολισμοῦ τοῦ κ.λ.π. Ἐβοήθησαν πάσχοντας, ἐπεσκέφθησαν φυλακισμένους, διένειμον τὴν ἰσὴν τοῦ ἔτους δῶρα, ἐξεφώνησαν λόγους.

Αἷτια διὰ τὴν προαγωγὴν των ταύτην θεωρῶ τὸ μὲν πρῶτον τὴν παιδαγωγικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἐργατικότητά τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου κ. Νικ. Κακούρη, τοῦ ἀνυψώσαντος διὰ τῆς ἐπιδειχθείσης δράσεώς του, ὡς πολλάκις ἐλέγχθη, τὸ Διδασκαλεῖον μὲ τὰς ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς μαθητὰς διδασκαλίαις του καὶ τὰς συνεδριάσεις του μὲ τὸ Διδακτικὸν Προσωπικόν. Δεύτερον τὴν προσπάθειαν τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ θελήσαντος μετ' εὐχρησιστήσεως νὰ ἀσπασθῇ τὰς ἀρχὰς τῆς Διευθύνσεως καὶ οὕτως νὰ παρουσιάζηται ὁμοφώνως ὡς εἰαία ἡ κατεῦθυνας τοῦ Διδασκαλείου».

Ὁ καθηγητὴς κ. **Φαραντᾶτος**, Φιλολόγος: «.... Ἡ μέθοδος τῆς ἐλευθέρας κριτικῆς εἰς τὰς ὑποδειγματικὰς διδασκαλίαις καὶ διαλέξεις φρονῶ, ὅτι πολὺ ὠφέλησε τοὺς μαθητὰς τοὺς παρακολουθοῦντας ταύτας, ὡς καὶ καὶ τὸ προσωπικόν τοῦ σχολείου διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: Αἰρομένων ἐκ τοῦ μέσου τῶν μικροπαρεξηγήσεων, ὡς καὶ τοῦ ἐγώϊσμοῦ ἐνίων, ἡ ἐλευθέρως κριτικὴ διορθώνει καὶ διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους, προσπαθοῦντων ἀμφοτέρων, ὅπως εἰς τὸ μέλλον μὴ ἐπαναλάβουν ὠρίσμενα σφάλματα. Διὰ τῆς κριτικῆς ταύτης αἱρεται ὁ διδάσκων εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ πραγματικόν, κατανοοῦντων πάντων, ὅτι πᾶσα ἐνσυνείδητος προσπάθεια τοῦ διδάσκοντος ἀποτελεῖ ἐν πρὸς τὰ ἐμπρὸς βῆμα..... Ἡ ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος ἔφερε τὰ ἑξῆς: 1) Ἐμεῖσθη κατὰ πολὺ τὸ δουλικὸν φρόνημα τῶν μαθητῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε προχωρήσει εἰς μέγαν βαθμόν. Πάντες οἱ μαθηταί, συνεπείᾳ τῆς δοθείσης ἐλευθερίας εἰς αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς τοῦ προσωπικοῦ, ἠρθῆσαν εἰς ὁ σημεῖον ἐμπρέπει. 2) Εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις ὑπερέβησαν τὰς προσδοκίας τοῦ προσωπικοῦ. 3) Τὸ ἠθὸς των ἐβελτιώθη. 4) Ἡ φιλεργία καὶ ἐργατικότης των ἐτιώθη. 5) Ἐνεπεδώθη εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος. 6) Διακρίνει τοὺς μαθητὰς ἡ κοσμιότης καὶ τάξις.....»

Ὁ καθηγητὴς κ. **Ι. Γκόνος**, Μοθηματικός. «..... Δὲν ἀπέχω τῆς ἀληθείας, ἂν εἶπω ὅτι ἡ νέα μέθοδος ἐφέτος ἐθαυματούργησε..... Τοιοῦτοτρόπως οἱ μαθηταὶ διὰ τοῦ κοινωνικοῦ ἐν τῷ σχολείῳ βίου, παρὰ τὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἑλλειψιν οἰκονομικῆς ἀνατροφῆς, ἡλευθερώθησαν τοῦ δουλικοῦ φρονήματος, ὑσθάνθησαν βαθέως τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματά των. Ἡ ἐνεία διδασκαλία τῶν τριῶν σχολείων, Διδασκαλείου καὶ Προτύπων, καθώρισεν ὁδούς, ἐφ' ὧν ἐβάδιζον μαθηταὶ καὶ διδάσκοντες ἐν τῇ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, βραδέως καὶ ἀσφαλῶς, μὲ σκοποὺς ἀντικειμενικούς, σκοποὺς ἱερούς, τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς. Ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα περισσότερον συνετέλεσαν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ εἶναι ἢ ἐν τῇ ἐλευθέρῳ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ τῶν μαθητῶν καὶ τῇ ἐργασίᾳ τῆς χειρὸς αὐτῶν κατὰ σύστημα παιδαγωγικῇ κατεῦθυνας τοῦ διευθύνοντος τὸ Διδασκαλεῖον κ. Ν. Κακούρη, αἱ τακτικαὶ παιδαγωγ-

γικαὶ διαλέξεις, αἱ ὑποδειγματικαὶ διδασκαλίαι, αἱ ἄφθονοι παιδαγωγικαὶ συνεδρίαὶ καὶ ἐλευθέραι κριτικαὶ, διευθυνόμεναι πᾶσαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἔφερον τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, δι' ἃ πάντες ἐπληρώθησαν καὶ μένομεν μετὰ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐν τῷ Διδασκαλείῳ οὐδέποτε ἔχει γίνεσθαι καὶ οὐδαμοῦ, ὅπου ἡμεῖς ὑπηρετήσαμεν».

Ὁ κ. **Κ. Ράντης**, καθηγητὴς τῆς Γυμναστικῆς: «Ἡ μέθοδος καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη ἐφέτος τὸ Διδασκαλεῖον ὑπὸ τὴν διευθύνουσιν τοῦ κ. Ν. Κακούρη ἦσαν ἱκανὰ, ὥστε νὰ προαγάγουν τοὺς μαθητὰς καὶ τὸ προσωπικὸν εἰς τὰ ἰδανικά τῆς Ἐκπαιδεύσεώς μας. Ἡ τοιοῦτος σχολεῖον δράσεως. Ἡ ἐλευθέρη πνευματικὴ ἐνέργεια τῶν μαθητῶν μας ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ζωὴν, θάρρος, παρηγορίαν.....»

Ὁ κ. **Δ. Μιχαηλτσιάνος**, Γεωπόνος: «Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐλευθέρων ἀπογευμάτων ἦτο ὠφελιμωτάτη καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς καθηγητὰς καὶ δια τοὺς μαθητὰς, διότι ἡμεῖς μὲν ἠδυνάμεθα ἀνὰ παρακολουθῶμεν καλῶς τοὺς μαθητὰς μας εἰς τὰ ἐλευθέρη μαθήματά των, οἱ δὲ μαθηταὶ εὐχαριστοῦντο νὰ ᾤοντο εἰς τὸ σχολεῖον των τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας.....»

Ὁ κ. **Κ. Χριστόπουλος**, καθηγητὴς τῆς Ὑγιεινῆς: «.....Τὰ ἐλευθέρη ἀπογεύματα εἶναι ὠφελιμώτατα καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ εἰς ἡμᾶς. Τὰ ἀπογεύματα μὲ τὰς ἐλευθέραις ἐργασίαις τῶν μαθητῶν παρουσιάζουν τὸ σχολεῖον ἐν ζωῇ..... Αἱ διαλέξεις τῶν μαθητῶν ὠφέλησαν, διότι ἠνάγκαζον αὐτοὺς ν' ἀγαποῦν τὸ βιβλίον, νὰ ἐργάζωνται περισσότερο, νὰ αὐτενεργοῦν, νὰ ἀποδοῦν τοὺς συμμαθητὰς των. Αἱ κριτικαὶ ἐπίσης ὠφέλουν, διότι ἔδιδον ἐλευθερίαν εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἐκφράσων τὰς σκέψεις των, νὰ συζητοῦν κ.λ.π.»

Ὁ κ. **Κουτρούλης**, καθηγητὴς τῶν Φυσικῶν: «..... Ἡ ἐπίδοσις τῶν μαθητῶν εἰς τὰ μαθήματα κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, τὸ θάρρος των, ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεώς των, αἱ ἐλευθεραὶ ἀπογευματινὰ ἐργασίαι, τὸ προηγμένον συναίσθημα τῆς τάξεως τῶν μαθητῶν ἐντός καὶ ἐκτός τοῦ σχολείου, ἡ τεχνικὴ ἔκθεσις τοῦ Διδασκαλείου εἶναι ἀποτελέσματα τῶν ἐφαρμοσθεισῶν ἀρχῶν τοῦ Σχολείου Ἐργασίας».

Ὁ κ. **Π. Ρώσης**, καθηγητὴς τῶν Γαλλικῶν: «..... Ἡ δοθεῖσα ἐλευθερία εἰς τοὺς μαθητὰς κατέπνιξε τὸ δουλικὸν φρόνημα, κατέστησεν αὐτοὺς θαρραλέους, ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς τὸ θάρρος τῆς γνώμης των. Ἀνέπτυξαν οὕτως τὴν παρατηρητικότητά των, ἐνέησαν τὴν ἀξίαν των ὡς ἀτόμων, ὡς βοηθῶν τῶν ἄλλων συμμαθητῶν των. Εἰσήλθεν εἰς τὴν ψυχὴν των εὐκολώτερον ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος. Ἡ αὐτενέργειά των μοῦ ἦτο ἀξιοθαύμαστος. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ἠδύναντο νὰ διηγῶνται Γαλλιστὶ τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας των, τὰς ἐκδρομὰς των κ.λ.π.....»

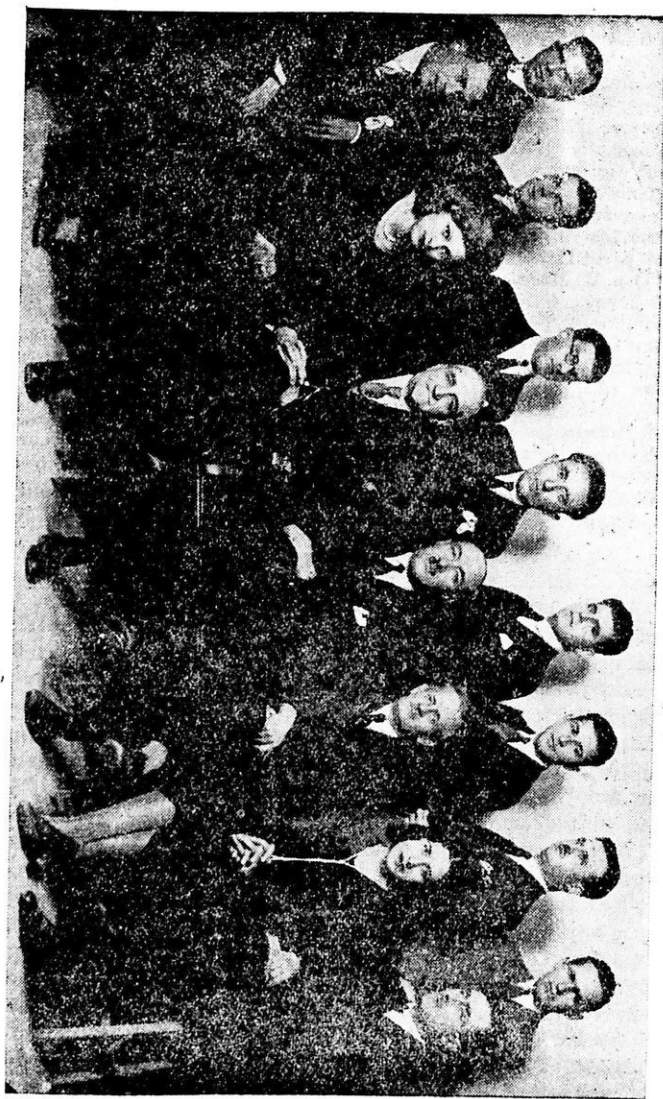
Ὁ κ. **Σ. Παπασπύρου**, καθηγητὴς τῶν Τεχνικῶν: «Ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε τὸ Διδασκαλεῖόν μας κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἔδωκεν εἰς τοὺς δειλοὺς τῶν ἄλλων ἐτῶν μαθητὰς τὸν ἀρεῖων ἐνθουσιασμόν, τὸ θάρρος, τὴν ἐργατικότητά, τὴν αὐτενέργειαν, ἀρετὰς, ἐφ' ὧν ἐβασίσθησαν καὶ ἐγὼ καὶ ἐστήριξα τὰς ἐλπίδας μου, ὅτι θὰ παρουσιάσουν οἱ μαθηταί, μὲ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐλευθέρων ἀπογευματινῶν, τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκθεσίαν τοῦ Ἰουνίου, ἥτις τοσοῦτον ἐτίμησε τοὺς μαθητὰς καὶ τὸ Διδασκαλεῖον. Ὅπου ὁμιλοῦν τὰ πράγματα, δὲν χρειάζονται λόγους. Ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκθεσίς ἐκθεσίς ἦτο προσκύνημα ὀληθρῆς τῆς ὥραιας ψυχῆς καὶ τῆς ἐργατικῆς χειρὸς τῶν μαθητῶν μας. Ἡ ἐλευθέρη πνευματικὴ ἐνέργεια καὶ τὸ χεράκι τὸς τῶν παρουσιάσαν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἐργασίας μας, τοῦ χάρτου, τοῦ ξύλου, τοῦ μετάλλου, τοῦ πηλοῦ, γύψου, πυρογραφίας... κ.λ.π. μὲ πρωτοετυπον καλαισθησίαν καλλιτέχνας».

Ὁ κ. **Στέφανος Ἑμμανουήλ**, Διευθυντὴς τοῦ Μονοταξίου: «..... Ἡ ὡς ἄνω ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος μὴς ἔκαμε νὰ σχηματισώμεν ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν, ὅτι εἶναι ἡ μόνη, ἥτις ἐγγυᾶται τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τῆς γάγωγης κατὰ 85 ὅο). Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου ταύτης κατορθώθη ἐκεῖνο, ὅπερ θεωρεῖται ἐδύνατον διὰ τὰ Μονοτάξια σχολεῖα, δηλ. νὰ διδασθῇ ὄχι μόνον ἡ ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος καθοριζομένη διδακτέα ὡν, ἀλλὰ καὶ ἄλλη μὴ περιλαμβανομένη ἐν αὐτῷ καὶ δὴ μαθημάτων, ἅτινα ἀκόμη δὲν ἀπετέλεσαν περιεχόμενον οὗτοῦ π. χ Γεωπονικά, Πολιτικὴ Οἰκονομία, Κοινωνιολογία κ.λ.π. Ἡ μέθοδος αὕτη δι' ἐν Μονοτάξει σχολεῖον, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν καὶ μόνην οἰκογένειαν, εἶναι ἡ ἰδεώδης. Τὸ εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς σχολεῖον παρουσιασθὲν φαινόμενον τῆς ἐκδόσεως μαθητικοῦ περιοδικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ «Δημοτικιστὴς», ὀφείλεται εἰς τὴν μέθοδον ταύτην. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὰς ἑκθέσεις τῶν μαθητῶν μας, τὰ ἀληθινὰ αὐτὰ ἀριστοτεχνήματα ἐν συγγραφῇ καὶ μετὰ παρομοίας παρρηγιμένων ἐτῶν. Τὸ αὐτὸ ἔχω νὰ εἴπω διὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης.....» «Ἡ Μαθητικὴ Κοινότης τοῦ Μονοταξίου ἐλειτούργησε λελογισμένως, ἀνέλαβεν ὑπ' εὐθύνην τῆς τὸ ζήτημα τῆς τάξεως, καθαρότητος κ.λ.π. Ἀνέλαβε μόνη τῆς τὸν καταρτισμὸν βιβλιοθήκης καὶ τὸν πλουτισμὸν αὐτῆς· διὰ βιβλίων, ἀποκομμάτων ἐφημερίδων, περιοδικῶν κ. ἄ. ἐξ ὧν διὰ τῆς αὐτενεργείας τῶν αἰ μαθητῶν ἤντλουν διαφόρους καὶ ποικίλλης φύσεως γνώσεις, ἀνευ τῆς παρεμβάσεως τοῦ διδασκάλου. Ἡ ἰδία Κοινότης συναισθανομένη βαθεῖαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξωτερικεύσεως τοῦ ψυχικοῦ αὐτῆς κόσμου καὶ τῆς προωθήσεως καὶ αὐτοπροαγωγῆς τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς ἐργασίας, ὡς καὶ τῆς ἐμπρίκτου ἐκδηλώσεως τῶν ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων τῆς, προέβη εἰς τὴν ἐκδοσὶν δεκαπενθημέρου περιοδικοῦ..... Διὰ τοῦ ὅλου ἔργου τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος προήχθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν τὰ αἰσθήματα τῆς ἀγάπης, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς ἀμοιβαιότητος, τῆς εὐθυδικίας, τῆς συνεργασίας, τῆς πειθαρχίας, τῆς εὐθύνης, τοῦ καλοῦ, τῆς εὐγενεῖς ἀμιλλῆς, τοῦ σεβασμοῦ, τῆς αὐτοδικοιήσεως, τῆς καθήκοντολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ διεκδικήσεως τῶν δικαιωμάτων..... κ.λ.π. Τὸ ὅλον ἔργον τοῦ σχολείου πρέπει νὰ τονίσω ὅτι ὀφείλεται κατὰ τὰ 2/3 εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν Μαθητικῶν Κοινοτήτων..... Βεβαίως ὁ ἐμπνευστὴς καὶ καθοδηγητὴς τῆς τεραστίας αὐτῆς ἐργασίας οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Διδασκαλείου, ὅστις ἐργάσθη ἡ μᾶλλον ἐπάλασε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, ἀγωνιζόμενος κατὰ μυρίων ὁσων προσκομμάτων καὶ ἐμποδίων ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν (ὡς πρὸς τὸ ἴδρυμα) Διὰ τὴν πραγματικὴν τῆς ὡς ἄνω ἐργασίας ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἐργάσθημεν ὑπὲρ πάντα νόμον καὶ πᾶσαν λογικὴν, ὁ δὲ κ. Κακούρης, ὅστις καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις αὐτῆς καὶ καθύψηνε ταύτην «ἔφτυσε αἷμα», διὰ νὰ τὴν φέρῃ εἰς πέρας».

Ὁ κ. **Ἀθ. Παπαχρυσίου**, Διευθυντὴς τοῦ Πολυταξίου Προτύπου: «Νὰ μὴ ὀλίγη χρόνιά, πού τώρα κλείνει, χρόνιά ποῦ, σάν Διευθυντὴς τοῦ Προτύπου καὶ Δάσκαλος στὴν Ε' καὶ ΣΤ' τάξην μου, τόσα καὶ τόσα καρδιοχτύπια ἔννοιωσα μέσα στὴν δασκαλικὴ καρδιά μου. Καρδιοχτύπια στενοχώριας, ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀπογοήτευσῃς μὰ καὶ ἐλπίδας. Εἶναι αὐτὰ χαρακτηριστικὰ κάθε εὐγενικῆς προσπάθειας. Ἀπ' τὴν ἀρχὴν πού πῆρα τὴ δουλειὰ σὰν γέγραμμά μου, μέσα μου, σάν ἀρρεστη φωνά, κυριαρχοῦσε πέρα ὡς πέρα ἡ ὄρεξις γιὰ ἐργασία. Δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ ἄλλοι-ὡς τὴ στιγμή πού παραστάτης ἦρως, πολυτίμος σύμβουλος καὶ ὁδηγός, πατέρας προϊστάμενος, στεκόταν ἡ ἀξία ἐνός ἀνθρώπου, ἡ προσωπικότης τοῦ Σου Διευθυντῆ τοῦ Διδασκαλείου κ. Ν. Κακούρη. Οὐκ πάλι θὰ εἶχα σήμερον νὰ ἐκθέσω τόσα πολλά, ἂν σ' ὅλη τὴ δουλειὰ κινητήρια δύναμη, κυρίαρχη ἀρετὴ δὲν ἦταν ἡ ἀ γ ἄ π η σ τ ὁ π α ι ἰ δ ῖ Ἡ φλόγα μου αὕτη μεγάλωνε, γινόταν γιὰ μένα φλογερὸ καμίνι μὲ τὸ εὐαγγέλιο τῶν νέων Παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, ζωντανέων τὸ πρόσωπο τοῦ Διευθυντῆ Ἡ τάξη μου μοιάζει σάν ἐργατικὸ μελίσσι, πού καθένα

Τὸ προσωπικὸν τοῦ Διδακταρίου Ἀγρίας καὶ τῶν Προτύπων τοῦ

τους φροντίζει νά προσθέσῃ κάτι γιὰ νά κάνῃ τὴν κηρύθρα στὴν κυψέλη του. Καθέννας νοιώθει τὸν ἑαυτό του σὰν ἓνα μικρὸ παράγοντα τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος τοῦ Πολιτισμοῦ, ποῦ ψηλά σ' αὐτὸν ἔχουν ὑποχρέωση νά βάλουν τὴ μικρὴ ἔστω πετρίτσα τους....

Στὴ Μαθητικὴ τους Κοινότητα, στὴν αὐτοδιοίκησή τους, βλέπαμε νὰ ἐφαρμόζουνε ὅ,τι ἔβγαينه σωστό ἀπὸ τὴ συζήτησή τους. Ἀποδίδανε τὸ δίκιο, ἦσαν εἰλικρινεῖς, εὐθεῖς, ἐδεθίκανε μὲ τὴν ἀληθινὴ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Ζοῦσαν σὲ μιὰ ἐλευθερία, ποῦ τίποτα δὲ βλέπαμε ἐπιφανειακὸ, ὑποκριτικὸ, ψεύτικο. Συνεδρίαζαν μόνον τοὺς! Κανόνιζαν τίς ἐργασίες τους σὰ διάφορα μαθήματα, φρόντιζαν γιὰ τὴν καθαριότητά τους, βοηθοῦσαν τοὺς πάσχοντας μὲ τὸ φτωχικὸ τους ταμεῖο, δὲν ἐπηρεάζονταν ἀπὸ κανένα, προκειμένου νά ἀποδώσουν τὸ δίκιο, ν' ἀποδώσουν τὴν προσβληθεῖσα τιμὴ του. Πῶς οἱ ἄγγελοι αὐτοὶ ἐργάζονταν! Πόσα μὲ δίδεξαν καὶ μένα! Πόσες φορὲς μοῦ φεραν δάκρυα σὰ μάτια!

Ὁ κ. Π. Μυλωνάς, δημοδιδάσκαλος τοῦ Πολυταξίου: «.....Τίποτε δὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀποσπᾷ τοὺς καρποὺς ἐκείνους μὲ τοιαύτην αὐτενεργὸν μάθησιν. . . . Οἱ εὐγενεσιότεροι καρποὶ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ αὐτενεργεῖα τῶν μαθητῶν καὶ ἡ ἡθικοπλαστικὴ σώματος καὶ ψυχῆς. Ἡ ἐλευθερία συζήτησης, μετὰ τὴν παρατήρησιν, ἔρριχνε στὴ συνεργαζομένη τάξιν τὴ χαρὰ, τὴν ἀγάπην, τὴν εὐγενῆ ἀμίλλαν, τὴν εὐθύνην.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁμιλεῖ διὰ τὴν νέαν μέθοδον καὶ ἡ διδασκάλισσα τοῦ Πολυταξίου Δις Χρυσάνθη Ἀθηνασιάδου, ἡ ὁποία καὶ εἰδικότητα ἀπέκτησεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου τῶν μετρήσεων (TESTS), ἐρασθεῖσα ἐπὶ ταύτης ὅσον οὐδεὶς ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῶν τριῶν σχολείων.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἐπίσης πνεῦμα ὁμιλεῖ καὶ ἡ διδασκάλισσα Δις Δημήτρα Ραδίση.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Αἱ Παιδαγωγικαὶ μου σκέψεις καὶ ἐνέργειαι, ἀπόρροια πολυετοῦς καὶ πολυμόχθου πειραματικῆς ἐργασίας εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἐν περιλήψει ἐκτεθεῖσαι ἐνταῦθα, θέλωμεν νά πιστεύωμεν ὅτι δύνανται νά δώσουν μίαν μικρὰν πρὸς τὰ πρόσω ὥθησιν εἰς τὸν διδασκαλικὸν κόσμον τῆς Πατρίδος μας, ἀφορμὰς πρὸς περαιτέρω ἔρευναν καὶ πειραματισμὸν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καλλιτέρων ὁδῶν ἐργασίας καὶ τελειοτέρας ἐνεργείας πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅμως εἰς πᾶσαν παιδαγωγικὴν μας ἐνέργειαν, ὅτι «Τὸ μυστικὸν τῆς ἀγωγῆς ἔγκειται εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν μαθητὴν».

Ἐπὶ τούτοις ἔχω νὰ προσθέσω τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας πρὸς τοὺς ὠθησάντάς με ἀγαπητοὺς συναδέλφους τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ παρόντος, τὴν εὐγνωμοσύνην μου δὲ πρὸς τοὺς ὕλικῶς ὑποστηρίξαντας ταύτην φιλιτάτους κ. κ. Ἀσσιούραν Λάμπρον, καθηγητὴν καὶ Ἀναγνωστέπυλον Θεόδωρον, διευθυντὴν βιβλιοπωλείου «Παλλάδιον» ἐν Τριπόλει. Ὁφείλω ἐπίσης χάριτας εἰς τὸν κ. Κων. Μ. Παπαδημητρόπουλον διὰ τὰς προσπάθειάς του πρὸς τελειοτέραν ἐμφάνισιν τοῦ ἔργου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1) Principles of psychology	James
2) Talks to teachers on psychology	»
3) The child and the curriculum	Dewey
4) How we think (Μετάφρ. Κατσμᾶ).	»
5) Interest and Effort in Education	»
6) School and Society	»
7) Principles of Educational Sociology	Payue
8) School clubs	Mc Kown
9) The Practice teaching in the Sec. School	Morrison
10) The psychology of individual differences	Ellis
11) Principles and technique of teaching	Thomas
12) The nature and direction of learning	Burton
13) The psychology of learning	Pyle
14) Reading and study	Yoakan
15) The teaching of High School subjects	Millis
16) How to use your mind	Kitson
17) Methods of teaching in High School	Parker
18) Educational Psychology	Thorndike
19) Methods of teaching	Charters
20) The Elementary School curriculum	Bonser
21) Psychology	Woodworth
22) Learning and teaching	Mead
23) The psychology of personality	Baqqby
24) Social psychology	Mc Dougl
25) How to teach	Strayer
26) The teacher's technique	Holley
27) Essentials of good teaching	Turner
28) Moral instruction and training in Schools	Sadler
29) Methods of teaching History	Hall
30) Teaching of Mathematics	Manchester
31) The teaching of Chemessey and physics	Smith
32) The teaching Botanist	Ganong
33) The teaching of Geography	Sutherland
34) Peagogy of physical training	Crampton
35) Teaching of Religion	Mac Eachen

- 36) Ψυχολογία τοῦ Παιδὸς Γ. Σακελλαρίου
 37) Ψυχολογία Θ. Βορέα
 38) Ψυχολογία Χ. Ἀνδρούστου
 39) Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Ν. Ἐξαρχοπούλου
 40) Ψυχολογία τοῦ Παιδιοῦ Gaurpp Δ. Γεωργακάκη
 41) Σωματικὴ ἐξέλιξις τοῦ Παιδὸς Ν. Ἐξαρχοπούλου
 42) Ἡ Διδακτικὴ τοῦ Σχ. Ἐργασίας Ν. Καραχρίστου
 43) Ἡ Σωματικὴ ἀγωγή εἰς τὰ Παιγνίδια Θ. Παρασκευοπού-
 λου
 44) Σχ. Ὑγιεινὴ Ε. Λαμπαδαρίου
 45) Ἀνθρωπογνωσία Adler Μετάφρ. Γ. Παλαιολόγου
 46) Παιδαγωγικαὶ Ὁμιλίαι W. James Μετάφρ. Γ. Γρατσιάτου
 47) Στοιχεῖα Παιδαγωγικῆς Conrad Δ. Γεωργακάκη
 48) Πρόγραμμα καὶ Μέθοδος Ι. Γεωργοπούλου
 49) Ψυχολογία Δ. Μωροῦτου
 50) Σύγχρονος Διδακτικὴ Gaudig Μετάφρ. Σ. Καλιάφα
 51) Σχολεῖον καὶ Οἰκογένεια Γ. Παλαιολόγου
 52) Οἱ Πρῶτες Προσπάθειαι Α. Δελμούζου
 53) Ἡ ἔννοια τοῦ Σχολ. Ἐργασίας Kerschensteiner Μετάφρ.
 Δ. Γεωργακάκη
 54) Γεν. Διδακτικὴ τοῦ Συγχ. Σχολείου Ν. Στελιωτοπού-
 λου
 55) Σύγχρονος Παιδαγ. καὶ Διδακτικὴ Χ. Σκαλισιάνου
 56) Λεξικὸν Φιλοσοφικῶν ὄρων Χ. Ἀνδρούστου
 57) Εἰδ. διδακτικὴ Φυσικῶν καὶ Μαθηματικῶν Δ. Λάμψα
 58) Τὰ Σχολεῖα Ἐργασίας J. Dewey Μετάφρ. Μ. Μιχαηλίδου
 59) Ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου Kerschensteiner Μετάφρ.
 Ε. Κακούρου
 60) Σύστημα Ἑλλήν. Μαθ. Αὐτοδιοικήσεως Σ. Παπαϊωάννου
 61) Ὁργανισμὸς Δημ. Σχολείου Π. Παρασκευο-
 πούλου
 62) Teacher training (Ἐναῖς. ἐπὶ διπλ. διατριβή). Ν. Κακούρη
 63) Christmas tradition over the sea. (Διὰ τοῦ Πανεπιστη-
 μικοῦ ῥαδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Pittsburgh. Pa.). Ν. Κακούρη
 64) Ἑλληνικοὶ Παῖμοι Ν. Κακούρη
 65) Εἰσηγήσεις Κ. Παπαϊωάν-
 νου

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἀφιέρωσις	σελ.	3
Πρόλογος	»	5
Σκέψεις σοφῶν	»	7

ΜΕΡΟΣ Α΄.

1) Τίνα προβλήματα προκύπτουν ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ σχολείου	»	9—12
2) Ἡ ἐκλογὴ τῆς ὁλῆς καὶ τὸ διαφέρειν	»	13—19
3) Τὸ διαφέρειν καὶ ἡ προσοχὴ	»	19—23
4) Ἡ ἐλευθερία τοῦ μαθητοῦ καὶ τὸ διαφέρειν	»	23—30
5) Ἡ ἐλευθερία καὶ τὸ συναίσθημα	»	30—46
6) Ἡ βούλησις τοῦ μαθητοῦ καὶ τὸ διαφέρειν	»	46—55
7) Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας	»	56—52
8) Ἡ παλαιὰ μέθοδος καὶ ἡ νέα	»	63—72
9) Ἐνστάσεις	»	73—78
10) Ἡ ἀμφιβολία καὶ ἡ ἔρευνα	»	78—81
11) Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου	»	82—87
12) Ἡ ἐργασία τῆς χειρὸς	»	88—98
13) Πρακτικαὶ Κοινότητες	»	98—110
14) Ἠθικὴ καὶ ἀγωγή	»	116—120

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
 Η ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΜΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΝ Τῷ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙῳ ΔΡΑ-
 ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΠΡΟΤΥΠΟΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ ΑΥΓΟΥ

1) Συνεργασία τοῦ προσωπικοῦ	σελ.	121—125
2) Ἡ ἐλευθερία πνευματικῆς ἐνέργειας	»	126—133
3) Μαθητικαὶ Κοινότητες		
Α΄. Τὰ διάφορα ἔργα των	»	134—137
Β΄. Περιοδικόν	»	137—155
Γ΄. Τὰ ἔργα τῶν χειρῶν των	»	156—162
Δ΄. Αἱ ἐφορταί των	»	162—168
Ε΄. Αἱ ἐκδρομαί των	»	168—176
4) Πρότυπα Δημοτικὰ Σχολεῖα		
Πολυτάξιον—Μονοτάξιον		
Α΄. Ἐλευθερία πνευματικῆς ἐνέργειας	»	176—179
Β΄. Μαθηταὶ Κοινότητες	»	179—185
Γ΄. Τὰ ἄλλα ἔργα τῶν Προτύπων	»	186—192
Δ΄. Τὸ Περιοδικόν των	»	193—203
Ε΄. Μία συγγραφικὴ ἐργασία των	»	203—214
ΣΤ΄. Δύο τελευτᾶται λέξεις	»	214—216
5) Τὸ προσωπικὸν τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν Προτύ- πων καὶ αἱ κρίσεις του ἐπὶ τῶν ἐφαρμοσθεισῶν νέων παιδαγωγικῶν κατευθύνσεων.	»	221—216
6) Ἀντὶ ἐπιλόγου	»	221
Βιβλιογραφία	»	223—224

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελίς 130	Στίχ. 22.	Ἀντὶ ΚΕRCHENSTEINER γράφε ΚΕRSCHESTEINER	
» 145	» 27.	» δυστυχεῖς	» εὐτυχεῖς.
» »	» »	» αὐτοὶ	» οἱ πρῶτοι
» 154	» 14	» σχολεῖό μας	» τὸ σχολεῖό μας.
» 170	» 22.	» ὁ κ. πρόεδρος	» οἱ κ. πρόεδροι.
» 204	» 33.	Μετὰ τὴν ἰξίν Ἀμερικῆς νὰ προστεθοῖν αἱ λέ- ξεις: πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς τὴν Ἀφρικὴν,	

Καὶ ἄλλα τινὰ τυπογραφικὰ σφάλματα, ἄνευ σπουδαιότητος.

Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΟΜΟΣ Β' ΠΑΡΤΗΡΑ

024000028247

Ἔργα καὶ δημοσιεύσεις τοῦ αὐτοῦ.

1) Εἰς τὴν Ἀγγλικήν.	Teacher training.	1930.
2) » » »	Christmas tradition over the sea.	1929.
3) Εἰς τὴν Ἑλληνικήν.	Ἑλληνικοὶ Παλμοί.	1930.
4) » » »	Τὰ παράδοξα τῆς Νεωτέρας Φιλοσοφίας.	1922.
5) » » »	Δημοσιεύσεις εἰς τὰς ἐφημερίδας «Πατρίδα» Πύργου, «Ἐθνικὸν Κήρυκα» καὶ «Ἀτλαντίδα» Ν. Ὑόρκης Φιλοσοφικοῦ, Θεολογικοῦ καὶ Παιδαγωγικοῦ περιοριζομένου.	

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜ.
«ΑΡΧΑΙΟΚΟΣ ΤΥΠΟΣ»
ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧΜΩΝ 75.